

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА І СОЦІАЛЬНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

**ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ
ПРАВ ТА СВОБОД
ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА**

**Тези доповідей
X Всеукраїнської науково-практичної
конференції молодих учених і студентів**

(м. Чернігів, 17 травня 2024 р.)

*Затверджено за рішенням вченої ради Національного університету
«Чернігівська політехніка» (протокол № 6 від 27 травня 2024 р.).*

Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина : матеріали
П78 X Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих учених і студентів (м. Чернігів,
17 травня 2024 р.). – Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2024. – 230 с.

Матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених та студентів містять тези доповідей на тему: «Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина» з врахуванням особливостей таких галузей права, як трудове право, право соціального забезпечення, цивільне, господарське, кримінальне право та правосуддя, конституційне та адміністративне право.

Видання може бути корисним студентам, аспірантам, ученим та практичним працівникам у сфері права.

Організаційний комітет:

Остапенко Л. А. - директор навчально-наукового інституту права і соціальних технологій НУ «Чернігівська політехніка», к.ю.н., доцент, *голова організаційного комітету*;

Селецький О. В. - декан юридичного факультету навчально-наукового інституту права і соціальних технологій НУ «Чернігівська політехніка», к.ю.н., доцент, *заступник голови організаційного комітету*;

Литвиненко В. М. – завідувач кафедри публічного та приватного права НУ «Чернігівська політехніка», к.ю.н., доцент;

Коломієць Н. В. – завідувач кафедри кримінального права та правосуддя НУ «Чернігівська політехніка», д.ю.н., професор;

Козинець О. Г. – завідувач кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін НУ «Чернігівська політехніка», канд. іст. наук, доцент;

Апанасенко К. І. – доцент кафедри публічного та приватного права НУ «Чернігівська політехніка», д.ю.н., доцент;

Марущак Н. В. – доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін НУ «Чернігівська політехніка», к.ю.н., доцент;

Чічкань М. В. - доцент кафедри публічного та приватного права НУ «Чернігівська політехніка», к.ю.н., доцент;

Нітченко А. Г. - доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін НУ «Чернігівська політехніка», канд. іст. наук, доцент, керівник наукового гуртка «Правник»;

Толкач А. М. – ст. викладач кафедри кримінального права та правосуддя НУ «Чернігівська політехніка».

Відповідальність за зміст і достовірність публікацій несуть автори наукових доповідей і повідомлень. Погляди авторів публікацій можуть не збігатися з поглядами членів оргкомітету.

ЗМІСТ

Секція трудового права, права соціального забезпечення, адміністративного права та процесу

Беспалова А. Р. НЕДОЛІКИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ	7
Бондарчук Т. С. МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ	9
Бучко Д. В. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	12
Бучко Д. В. ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕТЕКТИВІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ	14
Гнедик Є. С. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФОРМУЛЯРНОЇ СИСТЕМИ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ	17
Жданкевич М. О. ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В АСПЕКТІ ПРАВА ДОСТУПУ ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ...	18
Завірова Д. І. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ	21
Кузьменко А. В. ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ З НЕПОВНОЛІТНІМ	24
Лавріненко Д. С. КОНВЕНЦІЯ ПРОТИ КАТУВАНЬ ТА ІНШИХ ЖОРСТОКИХ, НЕЛЮДСЬКИХ АБО ТАКИХ, ЩО ПРИНИЖУЮТЬ ГІДНІСТЬ, ВИДІВ ПОВОДЖЕННЯ І ПОКАРАННЯ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СЬОГОДЕННЯ	26
Ліксман В. Ю. ПРОГРАМНІ ПРОДУКТИ АВТОМАТИЗАЦІЇ КАДРОВОГО ДІЛОВОДСТВА	28
Мірошніченко В. О. ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ	30
Пашков В. М. ПРАВО НА ЗДОРОВ'Я ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ: МІЖНАРОДНІ ВИМОГИ	32
Присяжнюк Т. Р. ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ТА ЇЇ ВИДИ	34
Пузирна Н. С. МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ	36
Ромашенко К. Ю. ШЛЯХИ МИРНОГО ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ.	38
Санжаровська Л. І. ПРИНЦИПИ ОБРОБКИ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	40
Селецький О. В. ХАРАКТЕРИСТИКА ОБСТАВИН, ЩО ПОМ'ЯКШУЮТЬ АБО ОБТЯЖУЮТЬ ДИСЦИПЛІНАРНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ	42
Титенок К. Т. ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ОКРЕМИХ ПЕРСОНАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ ЯКІСНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ У ЦНАП	44
Ткаченко О. В. ЩОДО ВИДІВ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ	46
Янкевич Д. П., Парпан Т. В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ	49

Секція цивільного, господарського права та процесу

Барабаш А. Г., Коноплич К. В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ ..	52
Барабаш А. Г., Падалка В. О. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСТУПУ ГРОМАДЯН ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ	54
Доній А. А. ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ІНСТИТУТУ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ НЕДОЛІКАМИ ТОВАРІВ, РОБІТ ЧИ ПОСЛУГ ЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ	55

Oleh Zahnitko PLEADING DAMAGES TO THE SUPPLY OF THE WHOLESALE ENERGY PRODUCTS IN UKRAINE AS THE HUMAN RIGHTS BREACH.....	58
Запорожець С. О. ПРАВОВИЙ СТАТУС АДВОКАТА ЯК ПРЕДСТАВНИКА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	61
Козенко О. О., Демчук В. В. ЩОДО ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ТЕРОРИСТИЧНИМ АКТОМ	63
Михайлова С. І. ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	66
Моїсеєнко А. С. ДЕРЖАВНИЙ АКТ НА ПРАВО ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ ЯК ПРАВОВСТАНОВЛЮЮЧИЙ ДОКУМЕНТ.....	67
Новомлинець А. О. ЗАХИСТ ТА ОХОРОНА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ.....	69
Пода Р. В. ПРОХАЛЬНА ЧАСТИНА ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПРОБЛЕМНІСТЬ	71
Присяжний В. В. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ КОРПОРАТИВНИХ КОНФЛІКТІВ	74
Толстих Д. І. СПРОЩЕНЕ ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА.....	76
Федоренко Д. В. КОЛІЗІЙНІ НОРМИ ЯК ПРАВОВА ПІДСТАВА ЗАСТОСУВАННЯ ІНОЗЕМНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	79
Шкелебей О. В. ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ МЕЖ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА СУБ'ЄКТАМИ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ.....	81

Секція кримінального права та правосуддя

Барабах М. О. ПРОБЛЕМИ ПОРЯДКУ ВРУЧЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ	84
Вакеріна А. В. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ГРОМАДЯН. ЗВЕРНЕННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	85
Вихопень Р. П. ВИКОНАННЯ УХВАЛИ ПРО АРЕШТ МАЙНА	87
Гонсьор М. П. ОСОБЛИВОСТІ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИМ СУБ'ЄКТАМ.....	90
Заритова А. В. УМИСНЕ ВБИВСТВО ВЧИНЕНЕ В СТАНІ СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ. ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ФІЗІОЛОГІЧНОГО АФЕКТУ.....	92
Іваньков І. В., Пода Р. В. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ НА КОРЕСПОНДЕНЦІЮ З ПОЗИЦІЇ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ТАЄМНИЦЮ ЛИСТУВАННЯ.....	94
Коломієць Н.В., Падалка В.О. КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПОСОБНИЦТВО ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРУ: ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ	97
Мацуї Д. С. ПРИВІД ЯК ЗАХІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	99
Мороз В. О. ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДОВО-ПСИХІАТРИЧНОГО ЕКСПЕРТА.....	100
Пушкар О. А. ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 368 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	106
Сагателян Л. А. КОНТРАБАНДА ЯК ПРОЯВ КОРУПЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ В УКРАЇНІ.....	108
Сенченко Н. М., Суярко К. О. ІННОВАЦІЇ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ ТА ІНІЦІАТИВА СУДУ У ЗБИРАННІ ДОКАЗІВ	110
Сенченко Н. М., Федоренко Д. В. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗМІНОЮ ОБСТАНОВКИ	112
Стрижак А. О. ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ	113

Стрижак А. О., Сергієнко К. В. ОСКАРЖЕННЯ СЛІДЧИМ РІШЕНЬ ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	115
Стус В. І. ПОНЯТТЯ, ЗНАЧЕННЯ ТА ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ДОПИТУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	117
Тарнавська О. О. НАРКОМАНІЯ ТА НАРКОБІЗНЕС. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	120
Толкач А. М., Попович А. С. ПРИНЦИПИ ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	123
Штокало С. Р. ДОТРИМАННЯ ПРАВ ОСОБИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОСВІДУВАННЯ..	125
Якуба Г. О., Кальян А. В. ШЛЯХИ І ВИМОГИ, ЯКИМ ПОВИННА ВІДПОВІДАТИ ОСОБА, ДЛЯ НАБУТТЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ АДВОКАТА В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....	127
Якуба Г. О., Кальян А. В. ІТ-ТЕХНОЛОГІЇ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО АДВОКАТА.....	130
Якуба Г. О., Крес Н. О. ОСОБЛИВОСТІ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АДВОКАТА В УКРАЇНІ.....	133
Якуба Г. О., Крес Н. О. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ В ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	135

Секція історії та теорії держави і права, конституційного права

Ананенко А. Г. ПОНЯТТЯ НАУКИ ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА.....	138
Глушченко М. М. ФОРМА ПРАВЛІННЯ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ.....	139
Демченко М. Ю. ОСОБЛИВОСТІ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ВИДУ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ В УКРАЇНІ.....	142
Завірова Д. ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	143
Калініченко В. С. ФУНКЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	144
Клименко Д. Ю. ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОГО ОРГАНУ.....	146
Клименко Д. Ю. ПОНЯТТЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ЮРИСТА.....	148
Козарно С. С. СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЗМІН, ВНЕСЕНИХ ДО ЧИННОЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ.....	149
Коновалов О. А. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПРАВА.....	151
Коновалов О. А. «ВІЙСЬКОВИЙ КОМУНІЗМ» – ВИМУШЕНИЙ КРОК ЧИ ВТІЛЕННЯ ДОКТРИНИ БІЛЬШОВИКІВ ПРО КОМУНІСТИЧНЕ СУСПІЛЬСТВО.....	153
Крет А. С. ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ...	155
Ліксман В. Ю. РОЛЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ ТА ГРОМАД.....	157
Матюха К. А. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО РОЗУМІННЯ ПРАВОВІДНОСИН.....	159
Мінченко А. С. НОРМИ ПРАВА ЯК ОСОБЛИВИЙ РІЗНОВИД СОЦІАЛЬНИХ НОРМ	161
Мінченко А. С. ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	163
Москаленко А. О. ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	164
Панкевич О. З. ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН.....	165
Перепечко К. В. СТРУКТУРА ПРАВОПОРЯДКУ.....	167
Попович А. С. ПРОФЕСІЙНІ СТАНДАРТИ ТА ЕТИКА АДВОКАТА.....	169
Прокопенко А. О. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПРАВ І ОБОВ'ЯЗКІВ ЛЮДИНИ.....	171
Прокопенко А. О. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СТАТУС ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ.....	172
Савченко М. О. ВИДИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ.....	174
Світлична О. О. ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА.....	175
Селезньова О. М., Мігоряну І.-М. С. ПРАВО НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ: ТЕОРІЯ ЮРИДИЧНОЇ ПРИРОДИ.....	177
Ставицька Е. В. ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ТЕОРІЙ ПОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ.....	178

Стасюк А. А. СПІВВІДНОШЕННЯ І ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СИСТЕМИ ПРАВА І СИСТЕМИ ЗАКОНОДАВСТВА	180
Суярко К. О. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	182
Тарарака І. С. ПРОБЛЕМА СУТНОСТІ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО, НАЦІОНАЛЬНОГО ТА НАРОДНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В СУЧАСНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ..	183
Тарарака І. С. ПРОФЕСІЙНА ДЕФОРМАЦІЯ ЮРИСТА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ..	186
Трач В. В. СПОСОБИ КЛАСИФІКАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА	189
Фурс С. Е. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН	191
Чуланова А. В. ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОГО (ПОЛІТИЧНОГО) РЕЖИМУ В ТЕОРІЇ ПРАВА	193
Чуланова А. В. ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ	194
Швидко Б. В. КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ.....	195
Ширай Д. В. ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВИ	197
Ширай Д. В. ЮРИДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА	198
Шпак Б. О. ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ	199
Янкевич Д. П., Дудаш Т. І. МІСЦЕ ЗАГАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ ПРАВА В СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	201

Секція «Проблеми теорії та практики правоохоронної діяльності»

Богданенко М. В. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ	204
Бородій П. І., Левицький А. О. ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ	205
Єсімов С. С. ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОБОРОТУ ЗБРОЇ.....	207
Заритова А. В. АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ВІКТИМБЛЕЙМІНГУ В УКРАЇНІ	209
Луценко Я. Л. ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА ОСОБИ НА НЕДОТОРКАННІСТЬ ЖИТЛА ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ.....	211
Маложон О. І. СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ — ДЕРЖАВНИЙ ОРГАН СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....	214
Попович А. С. ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ: ПОНЯТТЯ І СУТЬ	216
Соловійов Є. Г. ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДОВОГО ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	218
Солохненко Л. М. СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО	221
Токарська Г. В. РОЗСЛІДУВАННЯ КОНТРАБАНДИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ.....	223
Токарська Г. В. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВВЕЗЕННЯ, ВИГОТОВЛЕННЯ, ЗБУТУ І РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ПОРНОГРАФІЧНИХ ПРЕДМЕТІВ	225
Толкач А. М., Мінченко А. С. ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ.....	227

Секція трудового права, права соціального забезпечення, адміністративного права та процесу

УДК 342.92

Беспалова А. Р., студентка гр. АЮ-201

Науковий керівник: Шестак Л. В., доцент кафедри публічного та приватного права,
к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

НЕДОЛІКИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

На сьогоднішній день, реформування галузей державного управління в Україні є досить важливою та актуальною темою, особливо у контексті формування громадянського суспільства та покращення якості життя громадян. Низка проблем, з якими стикається держава, полягає у відсутності чіткого регулювання багатьох галузей державного управління, відсутності ефективних механізмів контролю та надання адміністративних послуг.

Закон України «Про адміністративні послуги» (далі ЗУ) визначає коло уповноважених суб'єктів, які наділені повноваженнями у сфері адміністративних послуг [1]. Але досвід надання послуг в Україні демонструє велику кількість проблем, які виникають у процесі їх надання.

Дослідивши нормативно-правову базу, можна помітити деякі колізії та нечіткості. Тому слід виокремити такі проблематичні галузі механізму надання адміністративних послуг:

1) зміщено законодавчі акценти у визначенні поняття центрів надання адміністративних послуг (далі ЦНАП) замість достатнього переліку послуг через адміністратора. Це, звісно ж, впливає на розвиток ЦНАП як інтегрованого офісу, який має передбачати зручне та повне надання адміністративних послуг. Це зосереджено в законодавчому визначенні поняття ЦНАП (у ч. 1 ст. 12 Закону) [1]. ЦНАП для споживача являє собою перелік послуг, які можна там отримати просто та швидко, тоді як організація робочих процесів – це відповідальність органу, який утворює ЦНАП. Для максимального наближення послуг до її отримувачів, доцільно поширювати інформацію про факт надання послуг ЦНАПами, їх базовий перелік, умови отримання, години роботи Центру, наявність відокремлених підрозділів ЦНАП тощо;

2) у більшості ЦНАП відсутні адміністративні послуги соціальної сфери, які чітко передбачаються розпорядженням Кабінету Міністрів України № 523-р [2]. Проблема полягає у відсутності можливості громадян отримати в більшості офісів адміністративні послуги соціальної сфери, що призводить до того, що вони вимушені окремо звертатись до управлінь соціального захисту населення з соціальних питань. Наявність такої проблеми, пов'язано, перш за все, з відсутністю достатньої кількості фахівців соціальної сфери, які б могли працювати у Центрах, оскільки в Україні наразі відсутні відомчі навчальні заклади, які б готували фахівців у сфері соціального захисту. Власне й робота у цій галузі не вважається престижною та, на жаль, не є високооплачуваною. Відтак маємо проблему надання послуг соціальної сфери, бо розпорядження Кабміну №523-р, яке визначає доцільність надання таких послуг не визначає порядку й умов підготовки фахівців для їх надання;

3) велика частина адміністративних послуг в Україні надаються центральними органами виконавчої влади та їх територіальними підрозділами. Найбільш затребуваними адміністративними послугами, з необхідністю отримання яких протягом свого життя стикаються практично усі громадяни, вважаються базовими [3, с. 20]. До таких послуг відносяться: реєстрація народження, шлюбу, смерті та інші акти цивільного стану; оформлення та видача паспортів; реєстрація місця проживання; призначення різних видів соціальної допомоги та субсидій; реєстрація права власності на нерухоме майно; реєстрація

транспортних засобів та видача посвідчень водія; реєстрація та оформлення підприємницької діяльності та інші. Наразі такі послуги надаються як ЦНАПами, так і іншими органами держави. Це максимально наближує їх до населення та дозволяє отримувати відповідні послуги там, де це є найбільш зручним для отримувача послуги;

4) попри те, що законодавець оперує поняттям базових послуг, його зміст наразі не визначається. Це не дозволяє отримувачам вимагати від ЦНАП надання тієї чи іншої послуги, а також дозволяє ЦНАП варіювати ціну вартості окремо взятої послуги чи поділяти одну на декілька більш дрібних;

5) невирішеним залишається й питання доступності послуг на тимчасово окупованих територіях та під час повітряних тривог. Тому запровадження великої кількості так званих електронних послуг має сприяти вирішенню проблем доступності адміністративних послуг;

6) доступність послуг обмежується невиконанням вимог ст. 12 Закону України «Про адміністративні послуги» [1], щодо прийому протягом шести днів на тиждень, семи годин на день, без перерви на обід, за наявності пандусів, спеціальних вбиралень тощо, а також відсутністю супутніх послуг (банківських, ксерокопіювання, ламінування, продажу канцтоварів, сканування тощо) [4].

Більшість ЦНАПів успішно організували свою роботу під час воєнного стану, відновивши доступ до державних реєстрів для надання базових адміністративних послуг громадянам. Однак деякі ЦНАПи, навіть після відновлення доступу до державних реєстрів, все ще не мають достатнього набору базових адміністративних послуг для громадян, особливо в сфері соціального забезпечення та пенсійних послуг для ветеранів та пенсіонерів.

У кожній групі адміністративних послуг слід передбачати та регулювати процедури надання, особливо найважливіших (базових) сервісів, навіть у складних безпекових ситуаціях, як, наприклад, в умовах війни. Важливо враховувати потреби та можливості надавати базові адміністративні послуги навіть при обмеженому доступі до державних реєстрів. Треба розглядати альтернативні методи, такі як паперові процедури та відкладене внесення інформації в реєстри, із застосуванням додаткової верифікації.

Паспортні послуги мають бути доступними практично завжди. У безпечних районах слід забезпечувати повноцінні паспортні послуги. Для цього можна використовувати рішення щодо доступу до реєстрів або резервні версії реєстру. Для осіб, які втратили документи, зокрема мешканців регіонів активних бойових дій, слід забезпечити можливість встановлення особи за допомогою доступних доказів (включаючи свідків) та видачі документів про особу, навіть тимчасових, у паперовій або пластиковій формі.

Необхідно забезпечувати доступність послуг для тих громадян, які не користуються цифровими технологіями, оскільки деякі послуги можуть бути доступні лише через цифрову платформу.

Слід розглядати можливості використання свідків та відеозв'язку при наданні адміністративних послуг, зокрема там, де інші методи доказування та зв'язку недоступні. Також варто регулювати питання пересилання готових паспортних документів між різними підрозділами державних служб у зв'язку з великою мобільністю громадян, кількістю військово-політичних організацій та біженців. У разі потреби можна розглянути можливість оплати за це отримувачем.

Доцільно зазначити, що підвищення якості надання адміністративних послуг, на даний момент, є одним із головних напрямів адміністративної реформи в Україні. Спостерігається необхідність розроблення стандартів адміністративних послуг національного рівня, якими будуть визначатися єдині мінімальні вимоги до якості надання адміністративних послуг. Також треба забезпечити ефективну організацію механізму контролю якості надання послуг, як-от, громадський моніторинг за наданням адміністративних послуг тощо. Особливу увагу слід приділити таким критеріям, як: результативність; доступність; своєчасність та удосконалення порядку оплати адміністративної послуги [5].

Отже, в нашій державі створено досить непогану нормативно-правову базу для функціонування системи надання адміністративних послуг. Але для покращення їх надання, слід прийняти адміністративно-процедурний кодекс. Головна проблема при створенні

ефективного механізму надання адміністративних послуг полягає у відсутності нормативно-правових актів, що регулюють окремі процеси порядку надання адміністративних послуг, а також наявності деяких колізій. Удосконалення системи надання адміністративних послуг можливе за умови правового закріплення нормативних засад функціонування та розвитку, культури взаємодії влади та громадян.

В умовах війни варто вирішити проблему, коли через обмеження доступу до адміністративних будівель, громадяни втратили доступ і до окремих ЦНАП. Можливі рішення — використання додаткового входу, впровадження контролю на безпеку, перенесення керівних структур органів місцевого самоврядування в інші приміщення тощо.

Надзвичайно важливо зберегти персонал ЦНАП та суб'єктів надання адміністративних послуг, особливо при ризиках скорочень через можливі труднощі з бюджетом. Зокрема, для збереження персоналу органів місцевого самоврядування та державних службовців варто опрацювати і закріпити у законодавстві інструменти неповної зайнятості (неповний робочий день, тиждень); надання дозволу на сумісництво у сферах, де немає конфлікту інтересів тощо.

Список літератури

1. Про адміністративні послуги : Закон України від 6 вересня 2012 № 5203-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5203-17> (дата звернення 12.02.2024)

2. Деякі питання надання адміністративних послуг органів виконавчої влади через центри надання адміністративних послуг :Розпорядження Кабміну України від 16 травня 2014 р. № 523-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/523-2014-%D1%80#Text> (дата звернення 12.02.2024)

3. Молодожен Ю. Б., Голинська О. В., Гуненкова О. В., Ковінчук О. Л. Реформа, децентралізація: прикладні аспекти реалізації: навч.-метод. посіб.; за заг. ред. С. А. Попова. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2015. 84 с.

4. Участь громадськості у моніторингу надання послуг органами публічної влади: нормативне регулювання та існуючі практики. Офіційний веб-сайт Програми розвитку ООН в Україні. Київ, 2013. URL: http://undp.org.ua/files/ua_64594Monitoring_Poslug_PRINT_small_size.pdf

5. Деякі питання реформування державного управління України : Розпорядження КМУ від 24 червня 2016 р. № 474-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80#Text> (дата звернення 12.02.2024)

УДК 349.2:331.109

Бондарчук Т. С., студентка гр. ЗМПР(ацю)-231

Науковий керівник: Литвиненко В. М., завідувачка кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ

Сфера трудових відносин охоплює широке коло суб'єктів, оскільки в ній задіяна більшість працездатного населення країни. За таких умов природним є те, що в даній сфері часто виникають непорозуміння, які перетворюються у юридичні спори. Вирішення трудових спорів у комісіях по трудових спорах або в судовому порядку не завжди є ефективним способом вирішення проблеми, що склалася. Це пов'язано з багатьма як об'єктивними, так і суб'єктивними факторами. В той самий час існують альтернативні способи вирішення юридичних спорів, завдяки яким можна досягнути кращого ефекту у вирішенні як трудових, так і юридичних конфліктів загалом.

Одним з найпоширеніших у світовій практиці альтернативних способів врегулювання юридичних конфліктів є медіація. Однак, в Україні медіація поки не здобула такої популярності, незважаючи на той факт, що 16 листопада 2021 року Верховною Радою України було прийнято відповідний Закон України «Про медіацію» [1]. З огляду на це, необхідно дослідити медіацію як спосіб вирішення індивідуальних трудових спорів та вирішення конфліктів, які виникають між працівником та роботодавцем, з метою досягнення найбільш вигідного для обох сторін рішення за допомогою медіатора, який буде сприяти досягненню консенсусу.

Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіацію»: «Медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів» [1].

У межах науки трудового права, вчений Д. Кривенко медіацію визначає як: «Спосіб вирішення трудових спорів та правовий і комунікативний процес, що ініціюється суб'єктами трудового права, із залученням компетентного, незалежного, нейтрального медіатора (посередника) для координації та забезпечення переговорів і збалансування інтересів таких суб'єктів з метою досягнення спільного консенсусного вирішення трудового спору та продовження трудових відносин між ними» [2, с. 105].

На думку Тереха О.А.: «Медіація спрямована на те, щоб урегулювати спір за допомогою фактичних переговорів із залученням медіатора, тобто незалежного посередника» [3, с. 63].

Розглянувши запропоноване законодавством визначення медіації та думки вчених, вважаємо, що у розрізі трудового права медіацію слід розглядати як альтернативний спосіб вирішення трудових спорів, який полягає у спільному розроблені конфліктуючими сторонами взаємовигідного рішення із залученням незалежного та неупередженого суб'єкта - медіатора.

Щодо доцільності запровадження та необхідності широкого використання медіації задля вирішення індивідуальних трудових спорів висловлювалися різні практики та науковці: заступник керівника департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду, начальник правового управління Касаційного цивільного суду М. Шумило. Він зазначив: «Судова статистика об'єктивно свідчить про те, що кількість справ щодо розгляду індивідуальних трудових спорів залишається надмірною. Спори, які виникають з трудових відносин, займають третє місце за кількістю, що надійшли на розгляд Касаційного цивільного суду.» [4]. Зважаючи на таку статистику, вирішення індивідуальних трудових спорів у позасудовому порядку допомогло б розвантажити судову систему, яка наразі є дійсно перевантаженою.

Таким чином, згідно з Законом України «Про медіацію», Кодекс законів про працю України було доповнено статтею 2221. Нею встановлено, що трудовий спір між працівником та роботодавцем незалежно від форми трудового договору може бути врегульований шляхом медіації [5]. Також, Законом України «Про медіацію» визначено правові засади проведення медіаційної процедури в Україні, а також передбачено можливість врегулювання, зокрема, індивідуального трудового спору шляхом примирення. На нашу думку, включення процедури медіації до КЗпП України дійсно є позитивним явищем, оскільки медіація є дієвим способом вирішення спорів, який дозволить сторонам спору у порівняно короткий термін вирішити конфлікт та знайти найбільш прийнятне для обох сторін рішення, а запровадження інституту медіації задля вирішення трудових спорів дозволить розвантажити судову систему.

Для застосування медіації з метою вирішення індивідуальних трудових спорів визначаються деякі умови. Серед таких передумов застосування медіації є суб'єктний склад. Закон України «Про медіацію» не містить правових приписів, які б регламентували певний правовий статус сторін медіації, а це, в свою чергу, означає, що медіація може застосовуватись до різних суб'єктів, які між собою мають правовий спір. Однак КЗпП України визначає, що медіація може бути застосована лише у разі виникнення індивідуального трудового спору між працівником та роботодавцем, а не колективного.

Наступною передумовою варто визначити наявність існування трудових відносин між працівником та роботодавцем. Проблемним є питання можливості застосування медіації для врегулювання трудових спорів, якщо між суб'єктами наявні фактичні трудові правовідносини, які не були оформлені шляхом укладення трудового договору або контракту. За такої ситуації, особа, яка фактично виконувала трудову функцію, була позбавлена передбачених законом соціальних гарантій та прав, у тому числі гарантій захисту своїх трудових прав [6, с. 891]. Зважаючи на це, на практиці застосування медіації для врегулювання зазначеного різновиду індивідуальних трудових спорів є практично неможливим, оскільки необхідним є визнання фактичним роботодавцем наявності трудових відносин між ним працівником, а також надання добровільної згоди на проведення медіації задля вирішення наявного правового конфлікту.

Розглядаючи медіацію як один зі способів вирішення індивідуальних трудових спорів важливо підкреслити переваги запровадження медіації для вирішення трудових спорів. До таких переваг, зокрема, варто віднести швидкість такої процедури в порівнянні з судовим розглядом справи. В умовах перевантаженості судової системи від моменту подання позову до суду до дати першого судового засідання може пройти декілька місяців, протягом яких конфлікт не буде вирішуватися взагалі, що створюватиме між сторонами додаткове напруження, в той час як медіація дозволить значно швидше почати вирішення конфліктної ситуації та відповідно швидше знайти її рішення. Крім того, медіація не має чітко визначених процесуальних рамок, що дозволить обрати більш гнучкий підхід до вирішення спору, що забезпечується можливістю вільно обрати медіатора та узгодити з ним стратегію наступних дій. А також, медіація дозволяє сторонам прийти до компромісу, який не регламентований рамками правових норм, а тому дає більш широке коло можливих варіантів вирішення конфлікту між сторонами в рамках закону.

Таким чином, медіація - альтернативний спосіб вирішення трудових спорів, який полягає у спільному розробленні конфліктуючими сторонами взаємовигідного рішення із залученням незалежного та неупередженого суб'єкта - медіатора. Медіацію слід розглядати як перспективний напрямок вирішення індивідуальних трудових спорів. Вона здатна охопити широке коло спорів, які можливо вирішити у позасудовому порядку, що допоможе розвантажити судову систему, а також забезпечить більш ефективний захист прав та законних інтересів як працівників, так і роботодавців.

Список літератури

1. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 року № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення 11.05.2024).
2. Кривенко Д.Є. Поняття медіації як способу вирішення трудових спорів. Соціальне право. 2019. № 3. С. 102–106.
3. Терех О.А. Альтернативні способи розв'язання трудових спорів: практика України та ЄС. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2020. № 2(113). С. 61-66.
4. Шумило М. Медіація як інструмент вирішення трудових спорів: невичерпний ресурс для розвантаження судової системи. Юридична газета. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/trudove-pravo/mediaciya-yak-instrument-virishennya-trudovih-sporiv-nevicherpniy-resurs-dlyarozvantazhennya-sudovo.html> (дата звернення: 11.05.2024).
5. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення 11.05.2024).
6. Столяр О.П. Медіація як спосіб врегулюванні індивідуальних трудових спорів. Юридичний науковий електронний журнал. № 11/2022. С. 890-892.

УДК 351.83

Бучко Д. В., студент гр. АЮ-211

Науковий керівник: Литвиненко В. М., завідувачка кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Система публічної служби визначається як ключовий елемент стабільності та розвитку держави, що, зокрема, забезпечується оперативним та стратегічним кадровим управлінням. Натомість стратегічне формування кадрового потенціалу, його адаптація до нових вимог, підвищення кваліфікації та забезпечення професійного зростання працівників у цілому визначають ефективність управління та вплив на соціально-економічний розвиток держави. Тому дослідження проблемних аспектів формування державної кадрової політики в Україні є запорукою досягнення сталого розвитку держави.

За М. В. Шостак: «державна кадрова політика - це соціально регульований процес, цілеспрямований інструмент влади, який є одним із важелів важливих управлінських рішень» [1, с. 8]. Натомість І. М. Лопатченко вважає, що державна кадрова політика це «стратегія держави з формування й раціонального використання кадрового потенціалу суспільства» [2, с. 15]. О. Я. Лазор та О. Д. Лазор зазначають: «Кадрова політика – сукупність правил і норм, цілей та уявлень, які визначають напрямок і зміст роботи з персоналом» [3, с. 18].

Отже, ми можемо визначити поняття «державна кадрова політика» як політику держави у сфері державної (публічної) служби, яка являє собою стратегічне формування принципів, норм та правил щодо кадрового забезпечення елементів механізму держави для ефективного здійснення її завдань та функцій.

Невід’ємними складовими будь-якого управління є його суб’єкти та об’єкти. Суб’єкти державної кадрової політики, залежно від функцій, повноважень та місця в ієрархічній системі державного апарату, формують та реалізують державну кадрову політику на відповідних рівнях державного управління. Суб’єктами державної кадрової політики є:

- Президент України;
- Верховна Рада України;
- Кабінет Міністрів України;
- Національне агентство України з питань державної служби;
- керівники апаратів центральних і місцевих органів державної влади;
- підрозділи управління персоналом державних органів, міністерств, інших ЦОВВ;
- керівники органів влади АР Крим та їх підрозділи з питань управління персоналом;
- керівники та підрозділи з питань управління персоналом місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, які перебувають у державній власності.

Як зазначає І.М. Лопатченко, до об’єктів державної кадрової політики відносять:

«- кадри органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що мають статус державних службовців або посадових осіб місцевого самоврядування, на діяльність яких спрямована державна кадрова політика у сфері публічної служби;

- кадрові ресурси інших сфер суспільної діяльності, на кадровий потенціал працівників яких є запит в органах державної влади та органах місцевого самоврядування;

- комплекс відповідних принципів, форм, методів і засобів та правових норм, які забезпечують ефективність формування, розвитку та використання наявного в державі і суспільстві в цілому кадрового потенціалу для досягнення цілей, які визначені державною кадровою політикою;

- кадрова система, кадрова робота, інститути та механізми соціального партнерства між владою і громадськістю» [2, с. 19].

Сьогодні у державній кадровій політиці України наявні значні проблеми, що роблять її малоефективною, адже не дозволяють застосувати всі сучасні необхідні засоби для здійснення функцій держави. Серед них можна виділити наступні:

- надмірна політична впливовість, що проявляється через політичний тиск призначення кадрів, яке часто ґрунтується не на професійних якостях, а на відданості певним політичним групам;

- часті зміни у законодавстві, політична залежність та упередженість у здійсненні кадрового управління, що призводить до нестабільності та несправедливості у процесі прийняття кадрових рішень;

- корупційні прояви у сфері публічної служби чи не головна вада сьогодення, яка призводить не лише до зруйнування довіри громадян до державних інституцій, а й до погіршення ефективності державного управління;

- недоліки у конкурсному відборі, тобто формальний характер конкурсів та недостатня увага до вибору кандидатів на основі їхніх реальних здібностей та кваліфікації, що призводять до призначення менш компетентних осіб на важливі посади;

- відсутність чітких стандартів роботи та системи підвищення кваліфікації. Це призводить до зниження ефективності державної служби та погіршення якості надання послуг громадянам;

- недостатня кваліфікація у використанні інформаційно-комунікаційних технологій, що може обмежувати ефективність державної служби;

- відсутність ефективних механізмів контролю за діяльністю державних службовців, а також недостатня мотивація та соціальний захист часто призводять до зниження продуктивності та недодержання посадових обов'язків;

- відсутність цілісної системи управління персоналом, що ускладнює розвиток ефективної кадрової політики;

- надмірно велике навантаження порівняно із оплатою праці;

- недостатній рівень організаційної культури;

- низький рівень оплати праці, що може бути чи не головною проблемою, через яку публічні службовці вдаються до корупції, не виконують функціональних обов'язків. Крім того, це може бути причиною для заняття посади публічної служби особами, що не мають достатніх навичок, щоб працювати в інших сферах, натомість публічна служба стає їх останнім варіантом працевлаштування за спеціальністю [4, с. 290-291; 5, с. 3].

Як бачимо, така невичерпна кількість проблем породжує доволі низьку дієздатність державного апарату, що безумовно впливає на сталість розвитку держави та на якість виконання нею своїх функцій і завдань.

З 2012 до 2020 року в Україні діяла Стратегія державної кадрової політики, схвалена Указом Президента України від 1 лютого 2012 року № 45/2012, якою визначались мета, основні цілі, першочергові завдання, на реалізацію яких має бути спрямована державна кадрова політика. На даний момент чинного акта, яким би було затверджено стратегію державної кадрової політики, немає, що, безумовно, залишає державну кадрову політику безвекторною для подальших змін. Враховуючи зазначені вище проблемні аспекти порушеного нами питання, вважаємо за необхідне на доктринальному рівні розробити та на законодавчому рівні закріпити організаційні, правові та інші заходи, зокрема, затвердити Стратегію державної кадрової політики на 2024-2029 роки. Погоджуючись із думкою Лопатченко І.М., вважаємо, що розробку реформи державної кадрової політики, необхідно проводити в трьох основних напрямках:

- визначення суб'єктів кадрової роботи, встановлення співвідношення їхніх повноважень відповідно до становища у ієрархічній системі;

- визначення першочергових та другорядних завдань;

- визначення форм та засобів кадрового управління [2, с. 15-16].

Отже, державна кадрова політика – це стратегічне формування принципів, норм та правил щодо кадрового забезпечення елементів механізму держави для ефективного здійснення її завдань та функцій. При формуванні державної кадрової політики необхідно

враховувати суб'єктів, що її здійснюють, їх повноваження та співвідношення між собою, об'єкти, на які вона поширюється, визначити першочергові та другорядні завдання, обрати форми та засоби кадрового управління, і найважливіше – врахувати проблеми реалізації державної кадрової політики. Саме така сукупність аспектів зможе забезпечити ефективну державну кадрову політику та сприяти сталому розвитку держави.

Список літератури

1. Шостак М. Напрямки розвитку кадрової політики в державній службі України : кваліфікаційна робота. Житомир, 2020. 29 с.
2. Кадрова політика і державна служба : конспект лекцій / уклад. І. М. Лопатченко. Харків : НУЦЗУ, 2020. 46 с.
3. Лазор О. Я., Лазор О. Д. Сучасна державна кадрова політика: виклики часу та вибір. Інформаційне, правове та управлінське забезпечення інноваційного розвитку регіону : матеріали круглого столу з міжнар. участю, м. Вінниця, 17 черв. 2021 р. 2021. С. 18–22. URL: <http://93.183.203.244/xmlui/handle/123456789/9268> (дата звернення: 13.05.2024).
4. Андрушків Б. М., Язлюк Б. О., Кирич Н. Б., Ціх Г. В., Бойко О. Б., Погайдак О. Б. Особливості вирішення проблем формування кадрової політики в Україні у повоєнний період. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2023. Том 8. № 1. С. 284 – 294. URL. <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-1-42> (дата звернення. 13.04.2024).
5. Бобко Л. О., Мариняк Л. В. Актуальні проблеми формування кадрової політики системи державної служби України. Державне управління. удосконалення та розвиток. 2018. № 10. URL. <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2018.10.21> (дата звернення. 13.04.2024).

УДК 343.123

Бучко Д. В., студент гр. АЮ-211

Науковий керівник: Пузирна Н. С., доцент кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕТЕКТИВІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ

Увага суспільства до проблеми корупції в Україні вимагає ефективного механізму боротьби з цим явищем. Ключову роль у виявленні, розслідуванні та припиненні корупційних правопорушень відіграє Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ). Однак, разом із підвищенням ролі НАБУ у суспільстві виникає і питання про юридичну відповідальність його працівників (детективів). Аналіз та обговорення цього питання стає необхідним у контексті зміцнення правової системи та забезпечення ефективності та довіри до діяльності НАБУ та системи антикорупційних органів загалом.

Невід'ємну частину статусу детектива складає юридична відповідальність, яка за визначенням Деркача А. О. являє собою: «передбачені законом заходи державно-владного примусу, в результаті застосування яких правопорушник зазнає негативних наслідків особистого, майнового та/або організаційного характеру» [1, с. 42].

Статтею 20 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» встановлено дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність працівників НАБУ за свої протиправні дії чи бездіяльність, однак в науці деякі вчені додатково виділяють кримінально-процесуальну відповідальність.

Дисциплінарна відповідальність застосовується до детективів НАБУ на підставі:

- невиконання чи неналежного виконання службових обов'язків;
- незаконного розголошення інформації з обмеженим доступом, яка стала відомою працівнику у зв'язку з виконанням його повноважень;

- порушення встановленого законом порядку і строків подання декларації;
- публічне висловлювання, яке є порушенням презумпції невинуватості;
- негативних результатів перевірки на доброчесність або моніторингу способу життя працівника;
- невідповідності рівня життя працівника НАБУ майну і доходам цього працівника та його членів сім'ї;
- порушення службової дисципліни [2, 3].

Щодо вирішення питань про застосування дисциплінарних стягнень у складі НАБУ утворюється Дисциплінарна комісія з п'яти осіб, персональний склад якої затверджується наказом Директора НАБУ. Фактично, Дисциплінарна комісія є консультативним та дорадчим органом при Директорі НАБУ, оскільки вона на підставі службового розслідування складає висновок про наявність чи відсутність дисциплінарного проступку та підстав для його притягнення до дисциплінарної відповідальності з визначенням рекомендованого виду дисциплінарного стягнення, натомість Директор на підставі такого висновку приймає рішення щодо застосування дисциплінарного стягнення [4, с. 91].

Відповідно до ст. 12 Дисциплінарного статуту органів внутрішніх справ України, який поширюється на детективів НАБУ, передбачено: «такі види дисциплінарних стягнень:

- 1) усне зауваження;
- 2) зауваження;
- 3) догана;
- 4) сувора догана;
- 5) попередження про неповну посадову відповідність;
- 6) звільнення з посади;
- 7) пониження в спеціальному званні на один ступінь;
- 8) звільнення з органів внутрішніх справ» [3].

Цивільно-правова відповідальність у вигляді зворотної вимоги застосовується до детективів НАБУ, згідно із ч. 2 ст. 130 КПК, у разі вчинення детективом НАБУ кримінального правопорушення або дисциплінарного проступку, що завдало шкоди фізичним або юридичним особам [5]. Тобто цивільно-правова відповідальність детектива НАБУ тісно пов'язана із притягненням його до кримінальної або дисциплінарної відповідальності, щодо невиконання або неналежного виконання службових обов'язків, що завдало шкоди.

Більшість правопорушень, за які детектив НАБУ може бути притягнутий до адміністративної відповідальності підпадають під главу 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП), присвячену правопорушенням, що посягають на встановлений порядок управління. Такі порушення можуть включати нежиття заходів щодо окремої ухвали суду (ст. 185-6 КУпАП), ухилення від виконання законних вимог прокурора (ст. 185-8 КУпАП), розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 185-11 КУпАП), самоуправство (ст. 186 КУпАП) та інші.

Крім того, оскільки детектив НАБУ підпадає під дію Закону України «Про запобігання корупції», тому може бути суб'єктом адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією, що містяться у главі 13-А КУпАП [4, с. 92-93].

Враховуючи виключні повноваження та специфіку діяльності детективів НАБУ, вони виступають спеціальним суб'єктом кримінальних правопорушень, тобто за невиконання або недбале виконання службових обов'язків, що може проявлятися у різних видах суспільно-небезпечних діянь, до них може бути застосована кримінальна відповідальність.

Детективи НАБУ можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за окремими статтями Розділу XIV Кримінального кодексу України (далі - КК), зокрема розголошення державної таємниці самоуправство (ст. 328 КК), втрата документів, що містять державну таємницю (ст. 329 КК), передача або збирання відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни (ст. 330 КК), самоуправство (ст. 356 КК). Також детектив потенційно розглядається як суб'єкт кримінальних правопорушень передбачених Розділом XVII КК: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК), перевищення влади або

службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК), службове підроблення (ст. 366 КК), декларування недостовірної інформації (ст. 366-2 КК), службова недбалість (ст. 366-3 КК), прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК), незаконне збагачення (ст. 368-5 КК) та інші. Позатим, при виконанні службових повноважень детективи НАБУ можуть вчиняти передбачені Розділом XVIII КК кримінальні правопорушення проти правосуддя [6].

Останнім видом юридичної відповідальності детектива НАБУ, що викликає активні дискусії у науковій спільноті, є кримінальна процесуальна відповідальність. Хоч вона і не передбачена Конституцією України та Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України», але виділяється науковцями як додатковий вид відповідальності окремих суб'єктів, метою якої є досягнення рівності сторін у кримінальному провадженні. На наш погляд, така відповідальність проявляється у виді відводу, відсторонення у випадку неефективного досудового розслідування, скасування незаконного рішення, зобов'язання вчинити певну дію (внести відомості до ЄРДР) або зобов'язання припинити певну дію [7, с. 96].

Отже, детективи НАБУ підпадають під різні види юридичної відповідальності, такі як дисциплінарна, цивільно-правова, адміністративна, кримінальна та кримінально-процесуальна. Ця відповідальність є невід'ємною частиною їхнього статусу і визначається законом, з метою забезпечення високого рівня їхньої діяльності та відповідальності перед суспільством.

Враховуючи специфіку діяльності НАБУ та їхню важливу роль у боротьбі з корупцією та забезпеченні законності, встановлення та дотримання відповідальності є ключовим елементом їхньої роботи. Це сприяє не лише покаранню за порушення, але й підвищує довіру суспільства до НАБУ та демонструє його здатність виконувати свої функції ефективно та безперешкодно.

Список літератури

1. Деркач А. О. Юридична відповідальність Національного антикорупційного бюро України. Кримінально-виконавча система України та її роль у розбудові правової і соціальної держави : Матеріали VI науково-практ. конф., м. Чернігів, 27 листоп. 2020 р. Чернігів, 2020. С. 38–42.
2. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII : станом на 10 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 28.04.2024).
3. Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України : Закон України від 22.02.2006 р. № 3460-IV : станом на 3 лип. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-15#Text> (дата звернення: 28.04.2024).
4. Гейко О. В. Юридична відповідальність як елемент правового статусу детектива Національного антикорупційного бюро України. Прикарпатський юридичний вісник. 2023. № 3 (50). С. 91–96. URL: <https://doi.org/10.32782/ryuv.v3.2023.18> (дата звернення: 28.04.2024).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 19 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 28.04.2024).
6. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 28 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 28.04.2024).
7. Кушпін В. Гарантії діяльності та відповідальність детектива Національного антикорупційного бюро України. Право.ua. 2021. № 1. С. 92–100. URL: http://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2021/09/92-_Kushpit.pdf (дата звернення: 28.04.2024).

УДК 615.21

Гнедик Є. С., науковий співробітник лабораторії дослідження проблем національної безпеки у сфері громадського здоров'я, к.ю.н.

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені В. В. Сташиса НАПрН України

(м. Харків, Україна)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФОРМУЛЯРНОЇ СИСТЕМИ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ

Практика обігу лікарських засобів свідчить, що одним із найважливіших напрямів медицини і фармації є впровадження комплексної системи нормативного забезпечення надання медичної допомоги шляхом проведення робіт зі стандартизації і сертифікації в системі охорони здоров'я. Однією з найголовніших складових цього процесу є впровадження формулярної системи, що покликана забезпечити використання найраціональніших, високоефективних та економічно доцільних методів фармакотерапії.

Разом з тим, впровадження і подальше функціонування будь-якої системи потребує об'єктивної оцінки, тобто систематичного дослідження її дієвості, а також моніторингу процесу реалізації відповідних заходів або їх наслідків для розроблення рекомендацій щодо подальшої об'єктивізації діяльності, підвищення її ефективності та результативності, в тому числі у сфері фармакоєкономіки та раціональної фармакотерапії.

Необхідність створення та впровадження формулярної системи була вперше задекларована постановою Кабінету Міністрів України від 25.07.2003 р. №1162 «Про затвердження Державної програми забезпечення населення лікарськими засобами на 2004–2010 роки». На виконання зазначеної програми у ДП «Державний фармакологічний центр» була сформована робоча група з питань стандартизації фармакотерапії та створення формулярної системи.

Згідно наказу МОЗ України № 529 «Про створення формулярної системи забезпечення лікарськими засобами закладів охорони здоров'я» від 22.07.2009 р. формулярна система – це комплекс управлінських методик в охороні здоров'я, що забезпечує застосування раціональних, організаційно та економічно ефективних методів постачання і використання лікарських засобів з метою забезпечення в конкретних умовах високої якості медичної допомоги і оптимального використання наявних ресурсів, це інформаційно-економічна доктрина раціонального застосування лікарських засобів.

Основні цілі формулярної системи: забезпечення раціонального використання лікарських засобів; оптимізація використання бюджетних коштів; підвищення якості медичної допомоги.

Основні положення формулярної системи: гарантоване забезпечення хворих якісним лікуванням; визначення й розроблення проблемно-орієнтованих і досконалих методів раціональної фармакотерапії розповсюджених захворювань; визначення найбільш клінічно та економічно ефективних і безпечних препаратів; забезпечення контролю за призначенням препаратів і вжиття заходів щодо запобігання та виправлення помилок фармакотерапії; широке використання доказово обґрунтованої медико-фармацевтичної інформації серед усіх учасників процесу охорони здоров'я; введення системної професійної освіти [1].

З метою удосконалення методологічних та організаційних засад стосовно впровадження формулярної системи в Україні на основі результатів діяльності робочої групи наказом Міністерства охорони здоров'я України від 18.04.2008 № 216 було створено Центральний формулярний комітет. Цим наказом були затверджені структура та склад ЦФК. ЦФК із залученням до роботи головних позаштатних спеціалістів МОЗ України, інших фахівців за напрямками та співробітників Центру було розроблено та затверджено наказом МОЗ України від 17.03.2009 № 173 перший випуск Державного формуляра лікарських засобів.

Розробка велась відповідно до адаптованої методики Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) та за прикладом класичного зразка національних формулярів –

Британського національного формуляра. Проект першого випуску пройшов експертизу ВООЗ. Підтвердженням позитивної оцінки методологічної якості документу є розміщення Державного формуляра України на офіційному сайті ВООЗ.

Основні організаційно-методологічні принципи Державної формулярної системи викладено у наказі МОЗ України від 22.07.2009 № 529 «Про створення формулярної системи забезпечення лікарськими засобами закладів охорони здоров'я» (зі змінами). Починаючи з 2009 року, документ щорічно переглядається, оновлюється та удосконалюється відповідно до Методики створення формулярів лікарських засобів.

На виконання рішення Колегії МОЗ України від 09.12.2010 року було створено Департамент раціональної фармакотерапії та супроводу державної формулярної системи, який забезпечував науково-методичний та організаційно-технічний супровід робіт щодо впровадження державної формулярної системи, зокрема таких медико-технологічних документів з питань раціональної фармакотерапії як Державний формуляр. Наразі ці завдання виконує Департамент оцінки медичних технологій та раціональної фармакотерапії. На даний час функціонує інфраструктура Державної формулярної системи в складі ЦФК МОЗ України, регіональних формулярних комітетів та фармакотерапевтичних комісій закладів охорони здоров'я [2].

Однак враховуючи недосконалість системи використання лікарських засобів з доказаною ефективністю, до вітчизняної формулярної системи виникають питання. Особливо це актуально в розрізі не виконання державними та комунальними медичними закладами відносин з Національною службою здоров'я України в частині забезпечення громадян лікарськими засобами за рахунок бюджетних коштів. Саме тому, існуюча формулярна система потребує удосконалення.

Список літератури

1. Державний експертний центр МОЗ України. Формулярна система забезпечення лікарськими засобами/раціональна фармакотерапія. URL: <https://www.dec.gov.ua/materials/formulyarna-systema-zabezpechennya-likarskymy-zasobamy-racjonalna-farmakoterapiya/?role=ua> (перевірено 01.04.2024).

2. Державний експертний центр МОЗ України. Департамент оцінки медичних технологій та раціональної фармакотерапії. URL: <https://www.dec.gov.ua/ua/department-omt/> (перевірено 01.04.2024).

УДК 340.114

Жданкевич М. О., аспірант гр. ННГІ-081-11а

Науковий керівник: Добрянська Н. В., доцент кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент

Навчально-науковий гуманітарний інститут Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського

(м. Київ, Україна)

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В АСПЕКТІ ПРАВА ДОСТУПУ ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Однією зі складових інформаційної безпеки, як слідує зі змісту ч. 4 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України» є інформаційна безпека [1]. Особливого значення забезпечення інформаційної безпеки набуває в умовах дії правового режиму воєнного стану, запровадженого в Україні на підставі Указу Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 [2], оскільки саме в такий особливий період посилюється негативний ефект інформаційно-психологічного впливу, який може позначитися на багатьох інших аспектах національної безпеки, включаючи обороноздатність, енергетичну безпеку тощо.

Згідно з вимогами ч. 2 ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» [3] доступ до публічної інформації може бути обмежений на підставі закону та виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. При цьому важливими складовими критерію правомірності в обмеженні у доступі до інформації внаслідок наявності перелічених підстав є те, що поширення такої інформації може заподіяти шкоду більш істотну, ніж суспільний інтерес в її отриманні.

Оскільки вказаний критерій є доволі оціночним та потребує перевірки у кожному конкретному випадку, відповідно, не можна вказувати на існування універсальної ознаки публічної інформації, яка може бути обмежена із введенням правового режиму воєнного стану.

Відповідно до п. 22 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» відповідні органи, включаючи військові адміністрації, можуть застосовувати такі заходи правового режиму воєнного стану, зокрема вживати додаткових заходів щодо посилення охорони державної таємниці [4].

Аналіз положень вищенаведеної норми показує, що під час дії правового режиму воєнного стану, крім посиленої охорони державної таємниці, будь-яких інших заходів, спрямованих на забезпечення інформаційної безпеки, не передбачено. Отже, можна констатувати, що обмеження доступу до публічної інформації у зв'язку із запровадженням правового режиму воєнного стану не відбувається автоматично, а здійснюється у випадках, якщо це загрожує інформаційній безпеці за умови дотримання «трискладового тесту», визначеного ч. 2 ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації».

З метою посилення інформаційної безпеки в Україні Президент України своїм Указом № 685/2021 затвердив рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 р. «Про Стратегію інформаційної безпеки». У цій Стратегії визначено поняття інформаційної безпеки як складової національної безпеки, що постає як стан захищеності від негативного інформаційного впливу, включаючи скоординоване поширення недостовірної інформації, деструктивної пропаганди, інших інформаційних операцій, несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності інформації з обмеженим доступом, життєво важливих суспільних, державних інтересів та інтересів людини [5].

З наведеного визначення вбачається, що інформаційна безпека є цілісним та одночасно структурований поняттям, оскільки включає різні елементи, кожен з яких окремо та у сукупності з іншими може розглядатися як стан інформаційної безпеки. При цьому інформаційна безпека забезпечується у тому числі встановленням обмежень на поширення публічної інформації, якщо така містить ознаки деструктивної пропаганди, іншої недостовірної інформації тощо.

Деякі вчені справедливо наголошують на тому, що інформаційна безпека виражає систему суспільних відносин, що відтворює зв'язок між інтересами особи, суспільства і держави у сфері інформації та правовим забезпеченням її захисту, й включає стан захищеності інформаційного простору, інформації та інформаційних ресурсів держави, інформаційної інфраструктури та телекомунікацій від можливих внутрішніх і зовнішніх загроз [6, с. 107].

Для забезпечення інформаційної безпеки у період дії правового режиму воєнного стану важливим є досягнення оптимального балансу між поінформованістю громадян про реальну ситуацію у державі, включаючи деякі аспекти обороноздатності в державі, дійсного стану справ на фронті тощо, та державними інтересами, що виражаються у недопустимості, щоб будь-яка інформація негативним чином впливала на суспільство, його свідомість, психологічний стан тощо.

У науковій літературі зазначається, що для побудови ефективної системи інформаційної безпеки необхідно, щоб вона базувалася на трьох логічних елементах, які складають механізми системи: 1) технічна, тобто створення і функціонування всіх необхідних технічних складових систем; 2) політична державна політика повинна бути спрямована на забезпечення інформаційної безпеки; 3) правова оформлення всіх пов'язаних елементів у якісні нормативно-правові акти [7, с. 179].

Необхідно погодитися з науковцем та зазначити, що з технічної сторони забезпечення інформаційної безпеки здійснюється на рівні криптографічного та іншого захисту інформації, що зберігається на електронних носіях та в мережі Інтернет. Політична воля держави у сфері забезпечення інформаційної безпеки реалізується завдяки прийняттю політично зважених рішень та стратегічних розробок у цьому напрямку. Політична складова трансформується у правову, коли відповідні стратегії стають основою для прийняття нормативно-правових актів, що регулюють відповідну сферу правовідносин.

Разом з тим, зважаючи на те, що об'єкти інформаційної безпеки є більш складними в організаційному та сутнісному плані субстанціями, відповідно, механізми забезпечення інформаційної безпеки іноді виходять за межі вказаних вище складових елементів.

Зокрема, на думку деяких науковців, об'єктами інформаційної безпеки слід вважати, зокрема свідомість, психіку людей, інформаційно-технічні системи різного масштабу і призначення. Крім того, до соціальних об'єктів інформаційної безпеки відносяться особистість, колектив, суспільство, держава, світове співтовариство [8, с. 511].

З огляду на це, складовими забезпечення інформаційної безпеки в умовах дії правового режиму воєнного стану є три взаємопов'язані складові: 1) задоволення інформаційних потреб суб'єктів, включених в інформаційне середовище; 2) забезпечення безпеки інформації; 3) забезпечення захисту суб'єктів інформаційних відносин від негативного впливу [8, с. 511].

Таким чином, вжиття заходів щодо захисту об'єктів інформаційного впливу в деяких випадках, зокрема й в умовах дії правового режиму воєнного стану, потребує виходу за межі звичайних засобів захисту, інформаційної безпеки. Такі заходи також мають включати ретельний аналіз змісту інформаційних повідомлень, що надходять у інформаційно-телекомунікаційних мережах на предмет відсутності в такій інформації ознак деструктивної пропаганди, недостовірної інформації щодо подій у державі або в окремих її регіонах, іншої інформації неправдивого або обмеженого характеру, та недопущення її поширення.

Однак, у будь-якому випадку, для забезпечення легітимності обмеження доступу до публічної інформації, включаючи такі обмеження в інтересах національної безпеки та обороноздатності держави, збереження її суверенітету та територіальної цілісності, такі обмеження мають запроваджуватися законом та містити належне обґрунтування відповідно до «трискладового тесту», наведеного у ч. 2 ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Список літератури

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
3. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28.12.2021 № 685/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>.
6. Горулько В. В. Роль і місце інформаційної безпеки в загальній системі національної безпеки держави. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «ПРАВО». 2022. Вип. 34. С. 103-108.
7. Русакевич А. І. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану у аспекти забезпечення інформаційних прав громадян. Держава та регіони. Серія: Право. 2023, № 2 (80). С. 117-180.
8. Паш Б. В. Складові інформаційної безпеки держави: постановка питання. Закарпатські правові читання. 2017. Т. 1. С. 509-513.

УДК 351.74

Завірова Д. І., студентка гр. АЮ-211

Науковий керівник: Пузирна Н. С., доцент кафедри публічного та приватного права,
к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ

У 2014 році розпочався процес розбудови повноцінної антикорупційної інфраструктури та створення нових державних спеціалізованих антикорупційних органів. Це стало необхідним кроком в контексті стратегічного курсу на інтеграцію України до Європейського Союзу та вступу до НАТО. Боротьба з корупцією стала важливим завданням, оскільки це явище підриває демократію, правову державу, економічний розвиток та соціальну справедливість в країні.

Нормативно-правова база формування та діяльності антикорупційних органів України ґрунтується на Конституції України, профільних законах про запобігання та протидію корупції, інших національних законах та міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Приєднання України до основоположних міжнародно-правових актів в сфері антикорупційної діяльності, таких як Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції та Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією, створило основу для міжнародного співробітництва. Ці акти, разом з іншими міжнародними угодами, стали неодмінною складовою національного законодавства в цій сфері.

Приєднання України до Стамбульського плану дій боротьби з корупцією від 10 вересня 2003 року значно посилило нормативно-правове та організаційне забезпечення боротьби з цим негативним явищем. Угода визначає основні принципи дій щодо протидії корупції в Україні та план їх реалізації. Також важливим кроком є співпраця з Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), членами якої на сьогодні є 34 країни. Україна також є членом Антикорупційної мережі для країн Східної Європи та Центральної Азії з моменту її заснування у 1998 році.

Початок формування національної складової нормативно-правової бази, яка визначає засади організації та діяльності системи антикорупційних органів, був покладений прийняттям пакету антикорупційних законів 14 жовтня 2014 року. Серед них – закони "Про запобігання корупції", "Про Національне антикорупційне бюро України", та інші. Цей процес відрізнявся активною участю громадськості та міжнародних неурядових організацій [1, 2].

Законодавча база, яка регулює сферу протидії корупції в Україні, постійно вдосконалюється з метою ефективного протистояння корупційним правопорушенням. Це підтверджується прийняттям ряду нормативно-правових актів, які сприяли формуванню та удосконаленню системи протидії корупції. Серед них варто виділити Закони України, що визначають засади організації та діяльності основних інституцій системи спеціалізованих антикорупційних органів.

Цей процес також відображено в Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки та Державній антикорупційній програмі на 2023–2025 роки, які визначають важливі пріоритети державної антикорупційної політики. Прийняття цього комплексу нормативно-правових актів дозволило сформувати єдину та максимально виокремлену систему антикорупційної інфраструктури, яка відповідає міжнародним стандартам у цій сфері. Цей процес відрізняється від попереднього тим, що він передбачає створення абсолютно нової інституційної архітектури системи спеціалізованих антикорупційних органів, а не просте реформування вже існуючих [3].

Протягом 2014–2019 років була сформована сучасна система антикорупційних інституцій України, до якої входять:

Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) – центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, що координує антикорупційну політику.

Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) – центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, що відповідає за виявлення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень.

Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) – окремий орган прокуратури, що здійснює розслідування корупційних правопорушень.

Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА) – центральний орган виконавчої влади, що займається управлінням активами, що арештовані у кримінальних провадженнях.

Вищий антикорупційний суд (ВАКС) – постійно діючий вищий спеціалізований суд, що займається розглядом справ у сфері антикорупції.

Для ефективної боротьби з корупцією в Україні важливою є належна взаємодія між спеціалізованими антикорупційними органами та залученими органами. Спеціалізовані органи здійснюють формування та моніторинг антикорупційної політики, розслідування та розгляд корупційних справ, які стосуються високопосадовців та великих сум коштів. Залучені органи, у свою чергу, можуть проводити антикорупційні заходи та підсилювати систему антикорупції, що робить антикорупційну діяльність більш масштабною та ефективною. Забезпечення належного рівня взаємодії між цими суб'єктами системи є важливою умовою ефективної протидії корупції. Розглядаючи цю взаємодію з позиції виконання їх функціональних завдань, можна виокремити три основні рівні: превентивний, оперативно-розшуковий та судовий [4].

На рівні превентивної функції головним завданням є формування та реалізація антикорупційної політики в державі, спрямованої на запобігання та протидію корупції у пріоритетних сферах, особливо в політичній. НАЗК, як антикорупційний орган, виконує цю функцію шляхом аналізу ситуації з корупцією, розробки відповідної Антикорупційної стратегії та програми для її реалізації, координації виконання цих документів, виявлення корупційних норм у законодавстві та контролю за їх дотриманням. Також важливими завданнями є контроль за дотриманням етичних норм, законів про запобігання конфлікту інтересів, надання методичної допомоги державним та місцевим органам у виявленні та усуненні корупційних ризиків, а також контроль за декларуванням майна та фінансів публічних службовців та фінансуванням політичних партій.

Залучені органи, в межах своїх повноважень, сприяють посиленню ефективності реалізації превентивної функції антикорупційних органів. Верховна Рада України (ВРУ) забезпечує це шляхом прийняття законів про Антикорупційну стратегію та проведення тематичних парламентських слухань та антикорупційної експертизи проєктів законів. Кабінет Міністрів України (КМУ) затверджує Державну антикорупційну програму з виконання Антикорупційної стратегії, а Міністерство юстиції України здійснює антикорупційну експертизу нормативно-правових актів (крім проєктів законів). На оперативному рівні, спеціалізовані антикорупційні органи, такі як НАБУ, САП та АРМА, виконують завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень. НАБУ, зокрема, зосереджує увагу на топ-корупції та проводить розслідування в цій сфері.

НАБУ тісно співпрацює з САП у реалізації своїх завдань. Важливо зазначити, що законодавчими змінами, внесеними Законом України "Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури" від 8 грудня 2023 року, значно удосконалено правові засади функціонування САП, зокрема, щодо її самостійності та організаційної незалежності. САП тепер має такі функції: нагляд за дотриманням законів під час оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України, підтримка державного обвинувачення у суді, представництво інтересів громадян або держави у судах у справах, пов'язаних з корупцією, а також представництво інтересів держави у справах про визнання необґрунтованими активів

та їх стягнення в дохід держави. Згідно з наказом заступника Генерального прокурора – керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури від 19 березня 2024 року № 52, САП розпочала свою діяльність з 21 березня 2024 року [5].

АРМА важлива у реалізації оперативної функції антикорупційних органів, співпрацюючи з органами, які здійснюють досудове розслідування, прокуратурою та судами для виявлення та розшуку активів, що можуть бути арештовані та стягнені в дохід держави. Для цього антикорупційні органи залучають Національну поліцію, Державне бюро розслідувань, Службу безпеки України, Бюро економічної безпеки України та органи прокуратури. Кожен з цих підрозділів має свої повноваження щодо протидії корупційним правопорушенням. НПУ, як спеціально уповноважений суб'єкт згідно з Законом України "Про запобігання корупції", розслідує більшість злочинів, в тому числі корупційних, які не належать до компетенції НАБУ та ДБР. ДБР розслідує окремі корупційні злочини, вчинені високопосадовцями, співробітниками правоохоронних органів і суддями, а також особами, посада яких віднесена до категорії «А» [1].

Слід зауважити, що СБУ, хоча й не розслідує корупційні злочини, але у своїй структурі має Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, яке також здійснює досудове розслідування, а її оперативні підрозділи забезпечують оперативний супровід щодо корупційних злочинів.

На рівні реалізації судової функції взаємодія здійснюється між ВАКС та судами загальної юрисдикції – місцевими, апеляційними та Верховним Судом. ВАКС розглядає кримінальні провадження щодо корупційних злочинів, які підслідні НАБУ і САП, і ухвалює рішення як суд першої та апеляційної інстанцій. Суди загальної юрисдикції, у свою чергу, розглядають кримінальні провадження про корупційні злочини, які розслідували НПУ, ДБР, СБУ, та розглядають справи за адміністративними протоколами, складеними НАЗК та Національною поліцією, а також здійснюють розгляд справ про притягнення до цивільно-правової відповідальності за корупційні правопорушення.

Таким чином, скоординована та ефективна взаємодія спеціалізованих антикорупційних органів та органів, що здійснюють додаткові антикорупційні заходи, є одним з суттєвих чинників, які суттєво посилюють можливості сучасної антикорупційної системи України.

Після Революції Гідності (2014–2019), Україна впроваджувала системні правові та організаційні заходи для створення ефективної антикорупційної інфраструктури. На відміну від реформування існуючих структур, Україна обрала шлях створення нової системи спеціалізованих антикорупційних інституцій [6].

Цей процес базувався на створенні нормативно-правової бази, яка поєднувала вітчизняний досвід із міжнародними стандартами антикорупції. Ухвалення відповідного комплексу законів дозволило сформувавши єдину систему антикорупційної інфраструктури, яка відповідає міжнародним стандартам та найкращим світовим практикам у боротьбі з корупцією.

Наразі діюча антикорупційна система вимагає подальшого розвитку та удосконалення, враховуючи низку проблем, що потребують законодавчого вирішення. Основними серед них є забезпечення достатніх гарантій інституційної та операційної незалежності Національного антикорупційного бюро (НАБУ) і Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП), а також удосконалення процесу проведення незалежного оцінювання їх роботи. Подальше системне оновлення Кримінального та Кримінального процесуального кодексів також є нагальним завданням.

Необхідно уникнути спроб перебрати виключну підслідність топ-корупційних злочинів від НАБУ до інших правоохоронних органів, зокрема Служби безпеки України (СБУ). Додатково, важливо усунути суперечності та прогалини в законодавстві, що стосуються гарантій незалежності та інституційної спроможності Агентства з управління активами, яке керує активами, на які накладено арешт. Крім того, співпраця та координація між Агентством з управління активами, Державним фінансовим моніторингом, органами досудового розслідування та прокуратурою є важливими для забезпечення ефективності боротьби з корупцією.

Список літератури

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. No 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
2. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. No 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.
3. Державна антикорупційна програма на 2023-2025 роки: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 р. No 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text>.
4. Лазаренко С. Ж., Бабенко К. А. Організаційно-правові аспекти протидії корупційним діям. Юридична бібліотека Шостого апеляційного адміністративного суду. URL: <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/561-organizatsijno-pravovi-aspekti-protidiji-koruptsijnim-diyannjam.htm>.
5. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури: Закон України від 08.12.2023 р. No 3509-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3509-20#Text>.
6. Антикорупційна енциклопедія. Офіс доброчесності НАЗК. URL: <https://prosvita.nazk.gov.ua/encyclopedia/antykoruptsijna-systema-v-ukrayini>.

УДК 349.22:331.106-053.6

Кузьменко А. В., студентка гр. ЗМПР(ацю)-231

Науковий керівник: Литвиненко В. М., завідувачка кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ З НЕПОВНОЛІТНІМ

Сьогодні існує тенденція, що неповнолітні бажають раніше почати працювати, тому доволі часто ми можемо спостерігати як молодь, особливо неповнолітні, працюють у сфері обслуговування: в ресторанах, кафе, магазинах, а також баристами. В більшості випадках таке працевлаштування відбувається неофіційно, що призводить іноді до порушення прав неповнолітніх у силу їх необізнаності. Тому варто проаналізувати законодавство у сфері укладення трудових відносин з неповнолітніми, щоб узагальнити особливості їх захисту та правовий статус осіб віком від 14 до 18 років.

Цивільним кодексом України визначено, що неповнолітньою вважається особа віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років [1]. Відповідно до ст. 188 Кодексу законів про працю (Далі - КЗпП) можуть бути прийняті на роботу особи, яким виповнилося 16 років. Як виняток можуть прийматись на роботу особи, які досягли 15 років за згодою одного із батьків або особи, що його замінює. Також роботодавець може прийняти на роботу неповнолітню особу, якій виповнилось 14 років, але у визначених законодавством випадках: для виконання легкої роботи, яка не повинна завдавати шкоди здоров'ю неповнолітнього і не порушує процес навчання, здійснюється у вільний від навчання час та за згодою одного з батьків або тієї особи, що її замінює [2]. Отже, в Україні дозволена праця неповнолітніх саме з 14 років, але при дотриманні передбачених законодавством умов.

Що стосується форми трудового договору, то в умовах воєнного стану сторони за згодою визначають форму договору, що передбачено ч. 1 ст. 2 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [3]. Але в мирний час трудовий договір з неповнолітньою особою обов'язково повинен був укладатися в письмовій формі, що передбачено п. 5 ч. 1 ст. 24 КЗпП [2]. Можна сказати, що в теперішніх умовах сторони самостійно вибирають форму договору, яка для них є більш доречною.

На першому етапі прийняття на роботу неповнолітній збирає і подає документи, які необхідні для укладення з ним трудового договору. Особа, яка представляє роботодавця інформує неповнолітнього про графік роботи, умови праці на підприємстві та повідомляє про необхідність попереднього медичного огляду. Важливим є те, що він є обов'язковим до досягнення 21 року. Після проходження медогляду укладається трудовий договір. Варто зазначити, що не існує типової форми трудового договору з неповнолітнім, тому роботодавець має право на основі інших типових форм розробити власну. Відповідно наступним етапом є видання на підприємстві наказу про прийняття працівника на роботу. Якщо неповнолітній працевлаштується вперше, то на вимогу працівника не пізніше п'яти днів після прийняття його на роботу роботодавець повинен оформити йому трудову книжку (ст. 48 КЗпП) [2]. Потім повідомляється територіальний орган Державної податкової служби про дане прийняття неповнолітнього на роботу. Кінцевим етапом є допущення працівника до роботи. Саме при дотриманні всіх етапів прийняття на роботу, неповнолітня особа буде максимально захищена від порушення її права на працю.

В інтересах охорони здоров'я молоді в трудовому законодавстві визначені певні обмеження, які стосуються всіх працівників віком до 18 років. Відповідно до ст. 192 КЗпП неповнолітнім особам забороняється виконувати роботу у нічний час, надурочні роботи і роботу у вихідні дні [2]. Також ст. 11 Закону України «Про охорону праці» визначає, що залучення осіб віком від 14 до 18 років до праці на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці не дозволяється [4]. Можна зазначити, що обмеження в трудовій діяльності неповнолітньої особи регулюється різними нормативними актами і ці обмеження виділяють їх в окрему категорію особливих суб'єктів трудових відносин.

Кодексом законів про працю передбачена скорочена тривалість робочого часу для неповнолітніх осіб: 36 годин на тиждень для працівників віком від 16 до 18 років, 24 години на тиждень для осіб віком від 15 до 16 років (учнів віком від 14 до 15 років, які працюють в період канікул) [2]. З цього виходить, що для осіб віком від 14 до 18 років чітко визначається скорочена тривалість робочого часу і ця тривалість не може бути перевищена.

Ст. 194 КЗпП передбачає, що особам віком від 14 до 18 років виплачується заробітна плата при скороченій тривалості щоденної роботи в такому ж розмірі, як працівникам відповідних категорій при повній тривалості щоденної роботи. Оплата праці здобувачів освіти закладів загальної середньої або професійної освіти, що займаються трудовою діяльністю у вільний від навчання час, здійснюється пропорційно відпрацьованому часу або залежно від виробітку [2]. Треба визнати, що і в частині заробітної плати неповнолітні особи захищені, адже Кодексом законів про працю регулюється її розмір.

Якщо говорити про відпустки для осіб віком від 14 до 18 років, то вони надаються у зручний для неповнолітніх осіб час та варто звернути увагу на те, що щорічні відпустки саме повної тривалості у перший рік роботи надаються за їх заявою до настання шестимісячного терміну безперервної роботи на даному підприємстві, в установі, організації [2]. Отже, неповнолітні мають і певні пільги стосовно відпусток.

Звільнення неповнолітніх здійснюється відповідно до загальних правил трудового законодавства, тому неповнолітній працівник може бути звільнений: з власної ініціативи; за угодою сторін; у зв'язку із закінченням строку трудового договору; у зв'язку із переведенням працівника, за його згодою, на інше підприємство, в установу, організацію або перехід на виборну посаду; з ініціативи власника або уповноваженого ним органу. Але відповідно до ст. 198 КЗпП існують обмеження звільнення працівників молодше вісімнадцяти років: лише за згодою районної (міської) служби у справах дітей можуть звільнити неповнолітню особу. Також ст. 199 КЗпП передбачає, що батьки, усиновителі і піклувальники неповнолітнього, а також державні органи та службові особи, які здійснюють нагляд і контроль за дотриманням законодавства про працю мають право вимагати розірвання трудового договору з неповнолітнім, у тому числі й строкового, у разі якщо продовження його чинності загрожує здоров'ю неповнолітнього або порушує його законні інтереси [2].

Підсумовуючи вищенаведене, можна визначити наступне:

1) право на працю мають особи віком від 14 до 18 років при дотриманні певних умов, які передбачені законодавством. Ці особи мають певні гарантії та пільги, що виокремлюють

їх в категорію особливих суб'єктів трудових відносин; 2) до основних особливостей прав неповнолітніх у трудовому праві належить: порядок укладення трудового договору, скорочена тривалість робочого часу, певні обмеження в інтересах охорони здоров'я неповнолітніх, наявність певних гарантій при звільненні.

Список літератури

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n183> (дата звернення - 19.04.2024)
2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення - 19.04.2024)
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 №2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення – 19.04.2024)
4. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 № 49. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>

УДК 341.1/.8

Лаврінченко Д. С., студентка гр. ЗМПР(ацію)-231

Науковий керівник: Чічкань М. В., доцент кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

КОНВЕНЦІЯ ПРОТИ КАТУВАНЬ ТА ІНШИХ ЖОРСТОКИХ, НЕЛЮДСЬКИХ АБО ТАКИХ, ЩО ПРИНИЖУЮТЬ ГІДНІСТЬ, ВИДІВ ПОВОДЖЕННЯ І ПОКАРАННЯ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СЬОГОДЕННЯ

Положення щодо заборони катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує людську гідність, поводження чи покарання регламентовано у чинному законодавстві на найвищому рівні, а саме у положеннях статті 28 Конституції України. Також, частиною 1,2 статті 11 Кримінального процесуального кодексу України закріплено: «під час кримінального провадження повинна бути забезпечена повага до людської гідності, прав і свобод кожної особи. Забороняється під час кримінального провадження піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню» [1].

24 лютого 2022 року в одну мить змінилося життя кожного громадянина нашої держави, яка в котре змушена боротися за свою незалежність, самостійність та суверенність. Як наслідок, очевидна та неминуча загроза національній безпеці України викликала необхідність запровадження воєнного стану. Під час воєнного стану ризики порушення основоположних прав та свобод людини і громадянина завжди стрімко підвищуються. Російська Федерація, зухвало порушуючи норми та принципи міжнародного права, вдається до фізичного та морального знущання над населенням України, зневажаючи, гарантовані нормами національного та міжнародного законодавства, права, свободи та інтереси людини і громадянина.

Досліджуючи права людини в умовах воєнного стану Моца А. А., та Моца В. В., влучно зазначають, що: «Система захисту прав людини під час війни включає правові заходи, встановлені нормами національного та міжнародного права. Міжнародні форми та способи захисту прав людини під час війни є предметом вивчення міжнародного гуманітарного права. Це саме та галузь міжнародного права, що визначає ключові норми й принципи захисту прав людини, містить обмеження щодо застосування насильства під час збройних конфліктів» [2, с. 287].

Систему міжнародних документів, які забезпечують захист прав людини у досліджуваній сфері очолює Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, вона виступає як міжнародний інструмент захисту прав людини, що прийнятий Організацією Об'єднаних

Націй (далі - ООН) у 1984 році. Слід також зауважити що зазначений міжнародний договір відноситься до відкритих міжнародних договорів, відповідно до положень статті 25 даного документу: «Конвенція відкрита для підписання всіма державами».

Варто відмітити, що Україна ратифікувала цей документ в 1987 році із певними застереженнями, стосовно того, що: «Українська РСР не визнає компетенцію Комітету проти катувань, визначену статтею 20 Конвенції» та «Українська РСР не вважає себе зв'язаною положеннями пункту 1

статті 30 Конвенції» (дані положення стосуються спорів між двома або кількома державами-сторонами щодо тлумачення або застосування цієї Конвенції, які не можуть бути вирішені шляхом переговорів). Проте, 14 березня

1989 року, Указом Президії Верховної Ради Української РСР застереження до пункту 1 статті 30 Конвенції було зняте.

Аналізуючи положення Конвенції варто звернути увагу, що даний міжнародний документ забороняє катування при будь-яких обставинах, видачу осіб у країни, де для них існує серйозна загроза катувань, та встановлює обов'язковість кримінального переслідування за катування. У цьому контексті, основоположним видається зміст статті 2 відповідно до якої: «кожна країна учасниця зобов'язана забезпечити запобігання катуванню жодні виключні обставини, якими б вони не були, стан війни чи загроза війни, внутрішня політична нестабільність чи будь-який інший надзвичайний стан не можуть бути виправданням катувань. Разом з тим наказ вищого начальника або державної влади не може служити виправданням катувань».

У частині 2 Конвенції передбачено створення Комітету, який уповноважений стежити за виконанням Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання її державами-учасницями. Держави-учасниці зобов'язані подавати Комітету регулярні доповіді. Перше звітування відбувається через рік після приєднання до Конвенції, а потім кожні чотири роки. Комітет розглядає кожну доповідь і висловлює свої зауваження та рекомендації державі-учасниці у формі "заклучних зауважень". За певних обставин Комітет може також: розглядати індивідуальні скарги або повідомлення від окремих осіб, які стверджують, що їхні права, передбачені Конвенцією, були порушені; проводити розслідування та розглядати міждержавні скарги.

Цей звіт готує Міністерство юстиції України (Мін'юст) із залученням усіх зацікавлених державних органів. У листопаді 2018 року Україною, за спрощеною процедурою подачі періодичних доповідей, яка полягає у наданні відповідей на конкретні запитання Комітету ООН проти катувань, було подано 7-му періодичну доповідь про виконання положень Конвенції. На якій було надано 42 відповіді на питання Комітету ООН. Питання зокрема стосувалися: злочинів катувань, розслідування цих злочинів, національного превентивного механізму, протидії торгівлі людьми, домашнього та сексуального насильства, відшкодування збитків жертвам катувань, також було розглянуто недопустимість доказів, отриманих внаслідок катувань, катування, "дідівщина" у Збройних Силах України, а також інші заходи з імплементації Конвенції. Відповідно до графіку роботи Комітету ООН проти катувань, розгляд 7-ї періодичної доповіді відбувся під час 70-ї сесії Комітету ООН проти катувань, яка проходила у період з 13 по 24 липня 2020 року [3].

Стосовно роботи Комітету варто відзначити, що за інформацією ООН: «Конвенція надихнула на створення нових національних законів, допомогла запровадити важливі механізми захисту та підвищила обізнаність про потреби та права жертв катувань. Однак, катування продовжують залишатися проблемою в усіх регіонах світу, що має руйнівний вплив на окремих осіб та громади. Універсальна ратифікація та повна імплементація Конвенції є ключем до майбутнього Комітету. Люди повинні мати можливість довіряти своїм інститутам правосуддя; уряди повинні захищати права людини, а не пригнічувати людей. Катуванням немає місця в мирному, справедливому та сталому майбутньому, яке ми прагнемо побудувати. Разом ми докладемо всіх зусиль, щоб викоринити катування, захистити людей і притягнути катів до відповідальності» [4].

Необхідно також звернути увагу, на те що Україною було ратифіковано Факультативний протокол до Конвенції, який набув чинності в червні 2006 року, та створив

собою Підкомітет з питань запобігання катуванням (уповноважений відвідувати місця позбавлення волі в державах-учасниках). Мета цього Протоколу полягає у створенні системи регулярних відвідувань, що здійснюються незалежними міжнародними та національними органами, місць, де знаходяться позбавлені волі особи, з метою недопущення катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання. Комітет також публікує своє тлумачення змісту положень Конвенції, відоме як «Загальні коментарі з тематичних питань» [5].

На виконання положень цих документів в Україні визначені органи на які покладається забезпечення міжнародного співробітництва у цій сфері. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 13.09.2002 №1371 «Про порядок участі центральних органів виконавчої влади у діяльності міжнародних організацій, членом яких є Україна» Міністерство юстиції України є головним центральним органом виконавчої влади, який забезпечує співробітництво з Комітетом ООН проти катувань.

Таким чином, заборона катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження чи покарання передбачена низкою міжнародно-правових норм, які спрямовані на запобігання таким правопорушенням і припинення таких форм злочинної поведінки. Україна доєдналася до даних принципів і положень шляхом ратифікації Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. Основною метою зазначеного міжнародного документу є впровадження державами-учасниками ефективних заходів для запобігання актам катувань на будь-якій території під її юрисдикцією. Звісно, Конвенція є кроком вперед у захисті прав людини, проте для успішної боротьби з цими порушеннями необхідно посилити заходи щодо реалізації Конвенції на практиці та продовжити міжнародне співробітництво у цій сфері.

Список літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 9.05.2024).
2. Моца А. А., Моца В. В. Права людини в умовах воєнного стану. Наукові перспективи. 2022. № 4 (22). С. 280–291. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/1480/1478> (дата звернення: 9.05.2024).
3. Звітування про виконання Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/m/zvituvannya-pro-vikonannya-konventsii-oon-proti-katuvan-ta-inshih-jorstokih-nelyudskih-abo-takih-scho-prinijuyut-gidnist-vidiv-povodjennya-i-pokarannya> (дата звернення: 20.03.2024).
4. Introduction Committee against Torture. Офіційний веб-сайт ООН. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cat/introduction> (дата звернення: 24.03.2024).
5. Факультативний протокол до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання: Протокол від 18.12.2002 р. № 995_f48. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_f48#Text (дата звернення: 9.05.2024).

УДК 004:331.104

Ліксман В. Ю., студент гр. АЮ-211

Науковий керівник: Литвиненко В. М., завідувачка кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ПРОГРАМНІ ПРОДУКТИ АВТОМАТИЗАЦІЇ КАДРОВОГО ДІЛОВОДСТВА

Зі зростанням складності кадрових процесів, автоматизація стає необхідністю для ефективного ведення кадрової документації, планування кадрових ресурсів та розробку

стратегій управління персоналом. Це включає укладення трудових угод, ознайомлення працівників з внутрішніми правилами та умовами праці, а також надання інформації про відпустки та можливості професійного розвитку.

Сучасні підприємства стикаються з великою кількістю вимог та проблем у сфері кадрового діловодства. Наприклад, обсяг документації що зростає, пов'язаний з особистими даними працівників, потребує надійного зберігання та управління цією інформацією. Проблеми виникають також через постійні зміни у законодавстві щодо працевлаштування та оплати праці, де точність та відповідність є ключовими факторами у керуванні кадровими процесами. Наприклад, необхідність відстеження робочого часу співробітників для дотримання норм праці та оплати за годину може стати проблемою.

Впровадження програмного забезпечення у цій сфері дозволяє автоматизувати процеси, підвищити точність та забезпечити зручний доступ до необхідної інформації.

Сучасні компанії потребують спеціалізованих програм для управління персоналом, які є ключовими для організації роботи з документами та персоналом. Ці програми допомагають з легкістю вести необхідні записи та документи, такі як трудові договори, заяви на відпустку та відстеження годин роботи, забезпечуючи при цьому відповідність діловодства законодавчим нормам. Розробка таких програмних засобів враховує вимоги бізнесу до ефективності та зручності управління кадровими процесами.

Такі продукти надійно зберігають інформацію про співробітників, автоматизують розрахунок зарплати, дозволяють контролювати відпустки та інші важливі аспекти кадрового діловодства. Такий підхід до автоматизації кадрового обліку стає важливим елементом оптимізації бізнес-процесів.

Програмні продукти являють собою комп'ютерні програми або набори програм, розроблені для виконання конкретних завдань або функцій на електронних обчислювальних машинах та інших пристроях. Зростання обсягу документації та вимог до дотримання законодавства, а також необхідність ефективного управління ресурсами та автоматизації кадрового діловодства підкреслюють значення програмних рішень у цій області. На ринку існує багато програмних рішень, спрямованих на автоматизацію кадрового діловодства, таких як «PersonnelHub» [1], «M.E.Doc» [2] та інші. Вони забезпечують можливість управління персональними даними співробітників, автоматизують процеси набору персоналу, допомагають контролювати робочий час і спрощують процеси звітності.

Українські організації та підприємства активно використовують програмні продукти для автоматизації кадрового діловодства. Зростання обсягу документації, необхідність дотримання місцевого законодавства щодо зайнятості та оплати праці, а також потреба у збереженні точних даних про працівників є основними викликами в галузі кадрового управління в Україні.

Розглянемо відповідні програмні рішення для автоматизації кадрового діловодства, зокрема, «KadrIS», «PersonnelHub» та «M.E.Doc».

Програмний продукт «KadrIS» відображає сучасні вимоги законодавства та є прикладом розроблення для автоматизації роботи кадрової служби. Він має такі функції, як управління персональними даними працівників, облік робочого часу та відпусток, розрахунок заробітної плати та податків, формування звітності для податкових органів [3].

«PersonnelHub» – інше програмне рішення для обробки кадрової документації. Воно надає інструменти для збереження та керування інформацією про працівників, планування та відстеження навчання та розвитку персоналу, а також аналізу ключових показників ефективності роботи з кадрами [1].

Один з найпопулярніших програмних продуктів в Україні на сьогодні – це «M.E.Doc», який не лише автоматизує кадровий процес, але й надає інтегровані рішення для керування, включаючи медичні послуги та охорону здоров'я. «M.E.Doc» дозволяє управляти медичними картками співробітників, призначати медичні огляди, вести облік лікарняних та інших аспектів медичного обслуговування персоналу. Таким чином, програмний продукт важливий для установ, що надають медичні послуги або медичне страхування для працівників [2].

При виборі між «KadrIS» та «PersonnelHub» організаціям варто враховувати конкретні потреби та обсяги роботи. Обидва програмні рішення пропонують важливі функції для

кадрового діловодства, проте «KadrIS» може бути більш необхідним для компаній, які прагнуть спростити облік та розрахунок, тоді як «PersonnelHub» надає розширені можливості для аналізу та розвитку персоналу.

Щодо програмного продукту «M.E.Doc», це ідеальний вибір для організацій, які мають медичну складову у бізнесі або прагнуть забезпечити медичний захист для персоналу. Він об'єднує кадрове діловодство та медичні послуги в одній системі, забезпечуючи повний контроль та зручність у цих аспектах управління організацією [2].

Отже, впровадження сучасних технологій, спрямованих на організацію електронного кадрового документообігу, забезпечує швидкі та об'єктивні результати і відкриває нові перспективи, що подальше вплинуть на функціонування всього підприємства. Використання програмного забезпечення та сучасних інструментів для управління персоналом стає необхідним для організацій з метою прийняття управлінських рішень та оптимізації управління кадрами. Це допомагає автоматизувати численні адміністративні процеси та легко визначати пріоритети у повсякденних завданнях.

Список літератури

1. PersonnelHub: офіційний вебсайт. URL: <https://www.biposervice.com/hrms/personnel-hub/>. (дата звернення: 11.03.2024).
2. М. Е. Doc: офіційний вебсайт. URL: <https://medoc.ua>. (дата звернення: 02.04.2024).
3. KadrIS: офіційний вебсайт. URL: <https://www.cetrtpot.com/produkti/kadr-is-4/>. (дата звернення: 19.03.2024).

УДК 349.2:316.6

Мірошніченко В. О., студентка гр. ПР(мб)-922

Науковий керівник: Домбровська О. М., викладач циклової комісії права та суспільних дисциплін

*Хмельницький кооперативний фаховий коледж Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту
(м. Хмельницький, Україна)*

ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

У сучасному світі питання гендерної рівності у сфері трудового права є одним з найактуальніших. Гендерна рівність є одним з найважливіших і базових стандартних показників демократичного розвитку суспільства. Однак Україна, як і багато інших країн, стикається з низкою проблем, пов'язаних з гендерною нерівністю у сфері праці [1, с. 2].

Роль жінок у сучасному світі – незрівнянна. Існує багато прикладів того, як жінки виконують найскладніші завдання, досягають високих професійних позицій та стають повноцінними членами суспільства. Однак у людській громаді досі існує вікове ставлення до жінки як до неповноцінної істоти нижчого сорту.

Проте світ намагається змінити таке ставлення до жінок, запровадивши правову категорію "гендерна рівність". Міжнародна спільнота визнала, що гендерна рівність є однією із заporук успішного розвитку будь-якої країни та світу в цілому. Тому сучасні держави докладають чимало зусиль для того, щоб гендерна рівність стала домінуючою моделлю розвитку суспільств і держав [2].

У сьогоденні рівність прав жінок та чоловіків гарантується загальними та спеціальними принципами права, відображеними в національному та міжнародному законодавстві [2]. З міжнародних, зокрема, варто згадати такі як Статут ООН та Статут Міжнародного суду, Загальну декларацію з прав людини, Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Стратегію гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки, Конвенцію про дискримінацію у галузі праці та занять, а також низку конвенцій Міжнародної Організації Праці тощо. З національних згадаємо Конституцію України та

закони України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» та «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», укази Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» та «Про Стратегію людського розвитку». Звичайно, питання гендерної рівності не обмежується лише цими законами. Що стосується трудових відносин, то принцип рівних прав закріплений у Кодексі законів про працю України, а також інших законах та підзаконних актах, що регулюють трудові правовідносини [3].

Водночас практика показала, що за відсутності сильної системи заходів впливу, державного регулювання зайнятості, роботодавці ігнорують встановлені гарантії та часто нехтують встановленими правилами і в першу чергу страждають жінки через поширені гендерні установки та стереотипи у суспільстві. Жіноча частина робочої сили першою витісняється на периферію ринку праці або взагалі за його межі. Наслідком цього є посилення прихованої або відкритої дискримінації жінок, сегментація ринку праці за ознакою статі та знецінення освітньо-кваліфікаційних можливостей [1, с. 2].

Одна з очевидних проблем нерівності – оплата праці та кар'єра жінок. Жінки в Україні, незважаючи на те, що здобувають вищу освіту та мають великий досвід роботи, нерідко отримують меншу заробітну плату за ту саму роботу, порівняно з чоловіками. Ця проблема стає причиною відчутного розриву у фінансовому стані чоловіків і жінок, що впливає на їх соціальний статус та здатність забезпечити себе та свої сім'ї. Різниця в оплаті праці часто виникає через стереотипні уявлення про те, які ролі відповідають чоловікам, а які – жінкам, а також через більш високу відсутність жінок на вищих посадах та низький рівень представленості жінок у вищих категоріях оплати праці. Жінкам часто важче проникнути у «традиційно чоловічі» сфери, де зазвичай заробітна плата вища [4, с. 5]. Звідси походить термін «скляна стеля» – через несправедливий розподіл по кар'єрних сходах жінки ніби впираються в невидиму стелю, яка заважає їм просуватися вгору, обіймати керівні посади та отримувати більшу заробітну плату [5].

Не менш важлива проблема – статева дискримінація при наймі на роботу. Жінки стикаються зі значними труднощами при працевлаштуванні через стереотипів суспільстві. Особливо це стосується галузей, де зазвичай домінують чоловіки, де жінки часто зіштовхуються з бар'єрами при працевлаштуванні. Це може бути пов'язано зі «скляною стелею»; вимогами до зовнішності, з якими роботодавці можуть ставити нереальні та недоречні умови до зовнішнього вигляду, враховуючи навіть вік жінки; а також відсутність підтримки батьківства, через яку роботодавці можуть уникати найму жінок через страх втрати продуктивності організації або додаткових витрат на відпустки по догляду за дітьми [6].

Також, деякі роботодавці можуть посилалися на "культурну відповідність". Культурні та релігійні переконання можуть бути причиною відмови у працевлаштуванні жінок. Роботодавці можуть вважати, що жінки не здатні виконувати певну роботу або обіймати певні посади через їхні традиційні ролі в сім'ї та суспільстві. Це може бути особливо актуальним у сферах або організаціях, де домінують певні культурні чи релігійні групи, де традиційні гендерні ролі мають значний вплив на соціальні очікування.

Можна зробити висновок, що провідна проблема, через яку з'являються вищевказані – стереотипні уявлення та упередження. Україна після отримання незалежності здійснило значний прогрес у впровадженні принципів гендерної рівності в різні сфери життя, враховуючи трудову сферу. Але одного прийняття законодавчих актів та ратифікації міжнародних задало для вирішення, на жаль, до сих пір актуальних проблем гендерної нерівності і вони вимагають подальшої уваги та вирішення. Необхідно впроваджувати соціальні кампанії, спрямовані на знищення стереотипів, упереджень та дискримінації в суспільстві, а також забезпечити освітні програми, що спрямовані на підвищення гендерної свідомості серед населення.

Соціальні кампанії можуть підвищити обізнаність про гендерну дискримінацію в усіх сферах життя. Для поширення інформації про права та обов'язки у сфері гендерної рівності можна використовувати різні медіа-формати, зокрема плакати, рекламні ролики та соціальні мережі. Включення питань гендерної рівності у навчальні програми допоможе молодим людям зрозуміти важливість рівноправ'я та поваги до всіх, незалежно від статі. Це може включати уроки

історії з питань гендерної нерівності та боротьби жінок за свої права, аналіз стереотипів та обговорення їх викоренення. Організація тренінгів та семінарів для дорослих може допомогти підвищити рівень розуміння гендерної дискримінації серед різних верств населення. Такі заходи можуть включати обговорення ролі гендерних стереотипів у суспільстві, методи боротьби з дискримінацією на робочому місці та впливу гендерної нерівності на економічний розвиток. Освіта з питань гендерної рівності може бути включена в програми медіа освіти, щоб дати можливість громадянам критично оцінювати та аналізувати статті, фільми, рекламу та інші медіа продукти з гендерної перспективи. Це може допомогти зменшити поширення стереотипів і негативних уявлень про ролі чоловіків та жінок у суспільстві. Державна підтримка для громадських організацій, що працюють у сфері гендерної рівності, дозволить їм проводити більше просвітницьких заходів, включаючи семінари, тренінги, кампанії та інші ініціативи, спрямовані на підвищення гендерної обізнаності в суспільстві.

Ці заходи не лише забезпечують рівність між чоловіками та жінками на робочому місці, але й сприятимуть створенню більш толерантного та справедливого суспільства, де кожен може реалізувати свій потенціал незалежно від статі.

Список літератури

1. Світенюк М. І. Проблеми гендерної рівності у законодавстві про працю України. *Бібліограф.* 2010. №48. С. 365-372.
2. Рівний правовий статус жінок і чоловіків у трудових відносинах. Східне міжрегіональне управління Державної служби України з питань праці. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/rivnyy-pravovyuy-status-zhinok-i-cholovikiv-u-trudovykh-vidnosynakh> (дата звернення: 10.05.2024)
3. Юрій Кривошеїн. Гендерна нерівність у трудових правовідносинах. Асоціація юридичних клінік України. URL: <https://legalclinics.in.ua/consult/consultation-09-07-2022-2> (дата звернення: 10.05.2024)
4. Войтенко А. В. Гендерна нерівність на українському ринку праці: перевага чи недолік? / А. В. Войтенко, А. М. Юшко // *Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві : матеріали II Інтернет-конф.* (м. Харків, 29 листоп. 2019 р.) – Харків, 2019. – С. 153–159.
5. *Словник гендерних термінів / Укладач З. В. Шевченко. – Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2016. – 336 с.*
6. Тетяна Кобзар «У вас є діти, плануєте?»: як захиститися від сексизму на роботі чи співбесіді. URL: <https://www.smilyva.com.ua/longreads/zahyst-vid-sexizmu> (дата звернення: 10.05.2024)

УДК 342.5

Пашков В. М., завідувач лабораторії дослідження проблем національної безпеки у сфері громадського здоров'я, д.ю.н., професор

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені В.В. Сташиса НАПрН України

(м. Харків, Україна)

ПРАВО НА ЗДОРОВ'Я ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ: МІЖНАРОДНІ ВИМОГИ

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод прямо не передбачає право індивіда на здоров'я як таке, оскільки певні права щодо здоров'я можуть бути похідними від інших прямо закріплених прав у Конвенції. Захист права на здоров'я в ЄСПЛ здійснюється через механізми захисту інших прав, передбачених у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод – права на життя, заборони катувань, права на свободу та особисту недоторканність, права на справедливий судовий розгляд та інших прав і свобод, та, як наслідок, має безпосереднє значення для їхньої реалізації [1].

Сучасну нормативно-правову базу захисту прав людей під час збройних конфліктів становить низка міжнародних актів. Одними з найважливіших у цій сфері є Конвенція про права й обов'язки нейтральних держав та осіб у разі сухопутної війни [2], Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях [3], прийнята ООН, Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, котрі зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі [4], Конвенція про поводження з військовополоненими [5].

За змістом ст. 5 Женевської конвенції військовополоненими особи вважаються з моменту, коли вони підпадають під владу супротивника до їхнього остаточного звільнення та репатріації.

Варто зазначити, що в основу захисту прав військовополонених передусім покладений принципи гуманності. Так, відповідно до ст. 13 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими до військовополонених варто завжди ставитися гуманно. Будь-які незаконні дії або бездіяльність держави, котра тримає у полоні, які призводять до смерті військовополоненого, що перебуває у її владі, або такі, які ставлять здоров'я військовополоненого під серйозну загрозу, забороняються і розглядаються як серйозні порушення цієї конвенції. Зокрема, жодний військовополонений не може бути підданий фізичному каліченню або науковому чи медичному дослідженню будь якого характеру, не пов'язаного з лікуванням військовополоненого та його інтересами. Але не є військовополоненими медики та військові священники.

Військовополонені завжди повинні бути захищеними, зокрема від насильства чи залякування, а також від образ та зацікавленості публіки. Військовополонені за всіх обставин мають право на повагу до їхньої особи й честі.

Однак, як свідчить практика, військовополонені насамперед є джерелом інформації, і вони можуть бути допитані, однак міжнародне законодавство забороняє застосування фізичних чи моральних тортур чи інших засобів примусу стосовно них. Кожний військовополонений відповідно до міжнародно-правових норм зобов'язаний повідомити про себе лише інформацію, яка стосується його імені, прізвища, дати народження, звання. Полонені, захоплені у зоні бойових дій, повинні бути евакуйовані у табори, розташовані на безпечній відстані від зони конфлікту. За міжнародним законодавством про захист прав військовополонених останні мають право на повагу до їх честі й особистості, за цими особами повністю зберігається цивільна правоздатність.

Кожний військовополонений під час допиту зобов'язаний повідомити лише своє прізвище, ім'я та військове звання, дату народження та армійський, полковий, особовий чи серійний номер. Якщо він свідомо порушує це правило, то цим він може зумовити обмеження переваг, які надаються відповідно до його звання або статусу.

Військовополонених після захоплення їх у полон евакуюють якомога скоріше до таборів, розміщених у зоні, що знаходиться на достатній відстані від зони бойових дій, для того щоб вони перебували в безпеці. Евакуація військовополонених завжди проводиться гуманно й в умовах, подібних до тих, які держава, що тримає в полоні, створює для своїх військ під час їхнього переміщення. Військовополонених розміщують в умовах, настільки сприятливих, наскільки сприятливими є умови розквартирування в тій самій місцевості військ держави, що тримає в полоні. Ці умови створюються з урахуванням звичок та звичаїв військовополонених і в жодному випадку не повинні бути шкідливими для їхнього здоров'я.

Кожний табір повинен мати відповідний лазарет, в якому військовополонені можуть отримувати необхідну медичну допомогу й в якому їм може бути забезпечений необхідний режим харчування. За необхідності окремо створюються ізолятори для інфекційних хворих і душевнохворих.

Згідно ст. 30 Женевської конвенції про захист військовополонених військовополонені, які хворіють на тяжку хворобу, або стан здоров'я яких вимагає спеціального лікування, хірургічного втручання або госпіталізації, повинні прийматися до будь-якої військової чи цивільної медичної установи, в якій може бути забезпечене таке лікування, навіть якщо їхня репатріація передбачається в близькому майбутньому. Сприятливі умови створюються для догляду за інвалідами, зокрема сліпими, й для їхньої реабілітації, поки вони очікують репатріації. Витрати на лікування, зокрема витрати на придбання будь-яких пристроїв, необхідних для підтримання здоров'я військовополонених, зокрема зубних протезів й інших штучних пристроїв, та окулярів покладаються на державу, що тримає в полоні.

Медична допомога військовополоненим повинна надаватися переважно медичним персоналом держави, до якої вони належать, а також, по можливості, однієї з ними національності.

Стаття 31 Конвенції вказує, що медичні огляди військовополонених проводяться, принаймні, раз на місяць. Вони включають визначення й записування ваги кожного військовополоненого. Їхньою метою, зокрема, є перевірка загального стану здоров'я, харчування та чистоти військовополонених, а також виявлення інфекційних хвороб, особливо туберкульозу, малярії та венеричних хвороб. Із цією метою застосовують найбільш ефективні доступні методи, наприклад періодичну масову рентгенографію з виготовленням мініатюрних знімків для виявлення туберкульозу на ранніх стадіях.

Згідно ст. 15 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими держава, що тримає в полоні, зобов'язана забезпечувати безоплатне утримання їх, а також надавати їм безоплатну медичну допомогу, якої вимагає їхній стан здоров'я.

Відповідно до ст. 29 вище згаданої Конвенції держава, що тримає в полоні, зобов'язана вживати всіх санітарно-профілактичних заходів, необхідних для забезпечення в таборах чистоти й умов, сприятливих для здоров'я, а також для запобігання епідеміям.

Також не менш важливе місце відводиться Конвенції про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12.08.1949 року, яка містить загальні вимоги до поводження з пораненими та хворими, закріплює вимоги до медичних формувань та установ, вимоги до будівель та споряджень; санітарного транспорту; відмітної емблеми тощо.

Необхідно зауважити, що утримання військовополонених країни агресора, що розміщені в Україні повністю відповідає вищезгаданим Конвенціям і режим їх утримання контролюється міжнародними організаціями. Проте утримання українських військовополонених знаходиться позв межами контролю міжнародних організацій і потребує ретельного дослідження.

Список літератури

1. Верховна Рада України. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Рада Європи. Урядовий кур'єр. від 17.11.2010. № 215. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (перевірено 05.04.2024);

2. Королівство Нідерландів. Конвенція про права та обов'язки нейтральних держав та осіб у разі сухопутної війни Гаага, 18 жовтня 1907 року. URL: https://zakon.cc/law/document/read/995_193 (перевірено 05.04.2024);

3. Верховна Рада України. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text (перевірено 05.04.2024);

4. Верховна Рада України. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text (перевірено 05.04.2024);

5. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (перевірено 05.04.2024);

УДК 342.9

Присяжнюк Т. Р., студентка гр. ПР-231

Науковий керівник: Козинець О. Г., завідувачка кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ТА ЇЇ ВИДИ

Дослідження теми обумовлена потребою в ефективному, прозорому та підзвітному державному управлінні, боротьбою з корупцією, зміцненням державних інституцій, а

також вимогами суспільства та європейської інтеграції. Це питання впливає на багато сфер життя суспільства і має вирішальне значення для розвитку України та її інтеграції в міжнародне співтовариство.

Державна служба в Україні має довгу історію, що відображає розвиток держави, політичних систем та суспільних інститутів.

У Київській Русі (IX-XIII століття) існувала система управління, що базувалася на княжій владі та боярській еліті. Бояри виконували функції державних службовців, займаючись управлінням територіями та збором податків. Пізніше, за часів Гетьманщини (XVII-XVIII століття), існувала козацька адміністрація, де козацька старшина виконувала адміністративні та судові функції.

У період, коли Україна була частиною Російської імперії (XVIII-XIX століття), державна служба підпорядковувалася імперським законам. Бюрократія стала більш централізованою та ієрархічною. В західній Україні, яка була частиною Австро-Угорської імперії, державна служба розвивалася під впливом австрійської моделі. Вона була більш ліберальною в порівнянні з російською системою.

Після Жовтневої революції 1917 року в Росії і до 1991 року в Україні існувала радянська система управління. Державна служба в цей період була частиною комуністичної партійної структури. Державні службовці діяли в межах партійної дисципліни і часто мали жорстку ієрархічну структуру.

Після проголошення незалежності України в 1991 році почалася реорганізація державної служби. Прийняття законодавства, що регулює діяльність державних службовців, відбулося у 1993 році. В цей час було запроваджено концепцію державної служби, що базується на принципах демократичності, прозорості та підзвітності. У 2015 році прийнято новий Закон "Про державну службу", який ввів сучасні принципи та процедури в організації державної служби. Цей закон передбачає конкурсний відбір, підвищення кваліфікації, а також гарантії соціального захисту для державних службовців.

Сьогодні державна служба в Україні продовжує еволюціонувати, з особливим акцентом на боротьбі з корупцією, забезпеченні прозорості та підвищенні ефективності державного управління. Це включає використання електронного урядування та цифровізації для поліпшення взаємодії між державними установами та громадянами [2, с. 85].

Державна служба – це публічна, професійна та політично неупереджена діяльність, що передбачає практичне виконання завдань і функцій держави, включаючи такі аспекти:

1) аналіз державної політики на рівні всієї країни, у конкретних галузях і регіонах, а також підготовку пропозицій щодо її формування. Це включає розробку та експертизу проектів програм, концепцій, стратегій, законів та інших нормативно-правових актів, а також міжнародних договорів.

2) забезпечення реалізації державної політики, виконання національних, галузевих та регіональних програм, а також дотримання законів і нормативно-правових актів.

3) забезпечення доступних і якісних адміністративних послуг.

4) здійснення державного нагляду та контролю за дотриманням законодавства.

5) Управління державними фінансовими ресурсами та майном, а також контроль за їх використанням.

6) Управління персоналом державних органів.

7) виконання інших повноважень державних органів, визначених законодавством [1].

Ознаки державної служби включають наступні характеристики:

1) це вид державної діяльності, що має суспільну користь.

2) вона здійснюється на професійній основі особами, які займають посади в державних органах.

3) мета державної служби – практичне виконання завдань та функцій держави.

4) за виконання своїх обов'язків державні службовці отримують платню від держави [3, с. 96].

Державна служба, залежно від гілки влади, в якій вона здійснюється, поділяється на кілька видів: служба в законодавчих органах, служба в органах виконавчої влади (органах державного управління та їх апараті), служба в судових органах і органах прокуратури, а також в інших державних інституціях. Ця класифікація демонструє, що державна служба,

будучи невід'ємно пов'язаною з державою, реалізується через виконання різних завдань та функцій, таких як законодавчі, виконавчі, судові, або прокурорсько-наглядові. Таким чином, напрямки діяльності державної служби відображають основні форми державної діяльності, підкреслюючи розмаїття її видів, що, в свою чергу, відображає суспільний поділ праці. Види державної служби також поділяються залежно від порядку проходження служби. Виділяють цивільну службу та мілітаризовану службу. Цивільна служба включає функціональну та спеціалізовану, тоді як мілітаризована має кілька підвидів, які розрізняють за своїми характеристиками [4, с. 200].

Отже, державна служба включає різноманітні види діяльності, що охоплюють адміністративні, виконавчі, судові та інші функції. Кожен вид державної служби має свої особливості, вимоги до кваліфікації та відповідні функції, які він виконує. Високий рівень професіоналізму та дотримання етичних норм є основою ефективної державної служби. Види державної служби повинні бути організовані таким чином, щоб забезпечити професійне навчання, прозорість та відповідальність перед суспільством. Реформи є ключовим механізмом вдосконалення державної служби. Вони допомагають забезпечити відповідність сучасним стандартам, підвищують ефективність та сприяють боротьбі з корупцією. Різні види державної служби потребують адаптації та модернізації в рамках цих реформ. Корупція є однією з головних загроз ефективності державної служби. Важливо забезпечити механізми контролю та прозорості в усіх видах державної служби, щоб запобігти корупційним діям і забезпечити довіру громадян до державних інституцій. Розвиток державної служби повинен бути спрямований на відповідність європейським стандартам та практикам. Це сприяє інтеграції України до Європейського Союзу та полегшує співпрацю з міжнародними партнерами. Сучасні технології, такі як електронне урядування, можуть значно підвищити ефективність державної служби. Важливо використовувати технології для оптимізації процесів, покращення взаємодії з громадянами та зменшення бюрократії. Державна служба та її види є основою ефективного державного управління. Для забезпечення високої якості державної служби необхідно продовжувати реформи, підвищувати професіоналізм та етику, боротися з корупцією та впроваджувати сучасні технології. Успішна державна служба сприяє розвитку країни, зміцненню довіри громадян та інтеграції до європейської спільноти.

Список літератури

1. Закон України «Про державну службу»: станом на 10 груд. 2015 р. № 889-VIII. Київ: 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення 26.04.2024).
2. Державна служба: підручник: у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; редкол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), О. Ю. Оболенський (заст. голови), С. М. Серьогін (заст. голови) [та ін.]. К. ; Одеса : НАДУ, 2012. Т. 1. 85 с.
3. Адміністративне право. Загальна частина: навч. посібник / С. М. Алфьоров та ін.; Харків: Центр учбової літератури, 2011, 96 с.
4. Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. / [Остапенко О. І., Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін.]. Львів : СПОЛОМ, 2021. 200 с.

УДК 341-042:34:591:796

Пузирна Н. С., доцент кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)

МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ

У світовій практиці питання правового регулювання відносин фізичного виховання та спорту завжди викликали неабиякий інтерес. І це не випадково, адже майже у всіх державах розвиток фізичного виховання та спорту як суспільного явища відбувається за великої уваги органів державної влади, враховуючи її інтерес до підтримки суспільного здоров'я кожної людини.

Правове регулювання фізичного виховання та спорту являє собою сукупність нормативно-правових актів, обумовлених специфікою спортивної діяльності. Основними міжнародними нормативно-правовими актами у сфері фізичного виховання та спорту є Європейська хартія спорту для всіх 1976 року, Міжнародна хартія фізичного виховання, фізичної активності та спорту 1978 року, Кодекс спортивної етики «Справедлива гра - шлях до перемоги» 1985 року, Спортивна хартія Європи 1992 року, Декларація прав та обов'язків спортсменів 2018 року тощо.

Грунтуючись на положеннях вищевказаних документів, різні країни, залежно від специфіки соціально-економічного і політичного устрою, формують умови для розвитку фізичної культури та спорту, для створення, відновлення і поповнення ресурсної бази як основи функціонування [1, с. 156-157].

Так, Європейська хартія спорту для всіх у 1976 році визнала право кожної людини на заняття спортом - важливий фактор розвитку особистості, що потребує підтримки суспільства. Хартія також закріплює обов'язкові принципи відсутності політики у сфері спорту. Хартія проголосила принципи загальнодоступності спорту, чесного дотримання правил і толерантності, захисту людської гідності та неприпустимості експлуатації спортсменів [2].

Відповідно до Міжнародної хартії фізичного виховання, фізичної активності та спорту [3] кожна людина має фундаментальне право на доступ до фізичного виховання, фізичної активності та спорту без будь-якої дискримінації за етнічним походженням, статтю, сексуальною орієнтацією, мовою, релігією, політичними чи іншими переконаннями, національним або соціальним походженням, майновим станом чи будь-якою іншою ознакою (п. 1.1). Кожна людина повинна мати можливість за допомогою фізичного виховання, фізичної активності та спорту досягти рівня, який відповідає її здібностям та інтересам (п. 1.6).

Спортивна хартія Європи однією зі своїх цілей вказує захист і розвиток моральної та етичної бази спорту, створення гарантії спортсменам і спортсменкам від їх експлуатації з метою політичної, комерційної та фінансової наживи. А поняття «спорт» визначає як будь-яку форму рухової активності, що має організований або спонтанний характер і спрямована на вдосконалення фізичного і психічного стану, на розвиток суспільних відносин та на досягнення результатів у змаганнях усіх рівнів [4].

До основних принципів Кодексу спортивної етики закладено міркування етичного характеру, спрямовані на дотримання справедливої гри, і є невід'ємною частиною, а не факультативними елементами всієї спортивної діяльності, спортивної політики, політики управління та застосовуються в усіх сферах як рекреаційної, так і спортивної діяльності. Кодекс забезпечує міцну етичну основу для боротьби з негативними проявами у суспільстві, які підривають традиційну основу спорту, - основу, побудовану на справедливій грі, товаристві та добровільному русі. Основною турботою та метою Кодексу є справедлива гра у спорті для дітей та юнацтва, маючи на увазі, що завтра вони стануть дорослими учасниками та спортивними зірками. Кодекс призначається для установ і дорослих осіб, які мають прямий чи опосередкований вплив на залучення молоді до участі у спорті. Кодекс містить положення про права дітей та юнацтва брати участь і насолоджуватися спортивною діяльністю, а також обов'язки установ і дорослих осіб поширювати правила справедливої гри та забезпечувати повагу цих прав [5].

Декларація прав та обов'язків спортсменів, схвалена у жовтні 2018 року на сесії МОК у Буенос-Айресі, підготовлена на підставі Загальної декларації прав людини, інших всесвітньо визнаних норм і принципів у галузі дотримання прав людини та спрямована на розвиток олімпійського руху. Зміст Декларації дає розуміння і застосування положень про права та обов'язки спортсмена [6].

Враховуючи вищевикладене, доходимо висновку, що на сьогоднішній день фізичне виховання і спорт є невід'ємною частиною життя не тільки кожної людини, а й кожної країни. Виникнення і становлення міжнародного спортивного руху, олімпійського спорту, створення та утвердження інститутів спорту, а також творення нормативно-правової бази має глибоку й неоднозначну історію. За цей час міжнародна спільнота вибудувала чітку ієрархічну структуру спортивних організацій як на міжнародному, так і на внутрішньому національному рівнях, із власним законодавством.

Список літератури

1. Базенко В. А. Європейський досвід управління розвитком фізичної культури та спорту на місцевому рівні. Ефективність державного управління. 2017. Вип.1 (50). Ч. 1. С. 156-165.
2. Європейська хартія спорту для всіх. Council of Europe. Committee of Ministers. URL: <https://rm.coe.int/16804c9dbb> (дата звернення: 22.04.2024).
3. Міжнародна хартія фізичного виховання та спорту : Хартія ООН з питань освіти, науки та культури від 21.11.1978 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_350#Text (дата звернення: 22.04.2024).
4. Спортивна хартія Європи : постанова Ради Європи від 15.05.1993 р. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/european-sports-charter-and-humanrights-in-sport-resolutions-adopted-at-conference-of-ministers> (дата звернення: 22.04.2024).
5. Кодекс спортивної етики. Справедлива гра – шлях до перемоги. Комітет міністрів Ради Європи, 1985 р. URL: <http://ww.roc.n^eaiWfair-plau/documents/sportivny-kodeksfeyt/> (дата звернення: 22.04.2024).
6. Декларація прав та обов'язків спортсменів 2018 року. URL: <https://olympics.com/athlete365/ru/декларация-о-правах-и-обязанностях-сп/> (дата звернення: 22.04.2024).

УДК 341.645

Ромашенко К. Ю., студентка гр. КЮ-222

Науковий керівник: Чічкань М. В., доцент кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ШЛЯХИ МИРНОГО ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ

Врегулювання міжнародних спорів та суперечок є однією з найгостріших проблем сьогодення. На кожному етапі історії людства виникають різного роду агресії – громадянські та світові війни, суперечки та різного роду конфлікти. Міжнародні спори будуть виникати завжди, будучи невід'ємним елементом міжнародних відносин. Найголовнішим завданням сучасного міжнародного права є підтримання міжнародної безпеки та миру, яке виражається одним із провідних принципів міжнародного права, а саме принципом мирного вирішення міжнародних спорів.

Основні положення щодо вирішення міжнародних спорів, знайшли своє відображення у Статуті Організації Об'єднаних Націй і Статуті Міжнародного Суду [1, 2]. Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН) функціонує з метою збереження миру та безпеки у всьому світі. Проблема безпеки та миру є головною у Статуті ООН, саме тому питання мирного вирішення міжнародних спорів постійно заходиться у фокусі уваги. Науковець Гарбар К. Д., до додаткових джерел, які врегульовують дане питання відносить: Конвенцію «Про мирне вирішення міжнародних суперечок», Статути регіональних міжнародних організацій, Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі, Положення процедури НБСЄ з мирного врегулювання спорів тощо [3, с. 63].

Варто зауважити, що доктрина сучасного міжнародного права не містить роз'яснення терміну «міжнародний спір», а тому характерні ознаки спору визначаються в залежності від необхідності реалізації процедури врегулювання міжнародних спорів, передбаченої чітко визначеним міжнародним договором. Проте, були відомі випадки, коли така процедура відбувалася без формального визначення ознак міжнародного спору. Дослідниця Банчук-Петросова О. В. зауважує, що зазначене, вплинуло на загально визначений підхід до трактування змісту поняття міжнародного спору, яке ґрунтується на практиці Міжнародного Суду та визначає його як конфлікт правових поглядів, що об'єктивно існує до початку розгляду справи [4, с. 13]. Тобто, міжнародний спір є юридичним фактом, констатація якого, вимагає від його учасників реалізації принципу мирного вирішення міжнародних спорів.

Так, до способів мирного вирішення міжнародних спорів, відповідно до Манільської декларації про мирне вирішення міжнародних спорів відносять: переговори, обстеження, посередництво, примирення, арбітраж, судовий розгляд та звернення до регіональних угод, органів або інших мирних засобів [5]. Науковець Галіахметов І. А., зазначає, що названі способи прийнято поділяти на дві групи – дипломатичні способи та судові способи урегулювання міжнародних спорів [8, с. 145]. До дипломатичних науковці відносять – переговори, посередництво, обстеження та примирення, а до судових способів відносять – арбітраж і судовий розгляд (судове врегулювання). Розглянемо найпоширеніші дипломатичні способи розв'язання міжнародних зіткнень окремо.

Аналізуючи можливі шляхи вирішення міжнародних спорів, дослідниця Патлашинська І. В., до найбільш вигідного та найефективнішого відносить переговори. Переговори використовуються для врегулювання практично кожного спору, у всякому разі, як початкова стадія. Переговори дають змогу усунути небажане втручання третіх сторін у спір. Першочергово, в результатах переговорів заінтересовані сторони спору, мають найменшу кількість негативних наслідків, тому що такі сторони спору домовляються про взаємовигідні умови [6, с. 570]. Однак, поряд з цим, переговори мають певні недоліки, а саме те, що сильніша сторона має можливість здійснювати тиск на слабшу сторону або даний спосіб вирішення конфлікту може завершитися безрезультатно. У випадку продовження встановлених контактів застосовують консультації, як різновид переговорів. До останнього звертаються коли потрібно поновити переговори у зв'язку з обставинами, які виникли знову. Як зазначає, Гарбар К. Д., доречно звернутися до Декларації про запобігання й усунення спорів і ситуацій, що можуть загрожувати міжнародному миру і безпеці та про роль ООН у даній сфері 5 грудня 1988 року, державами варто використовувати консультації для кращого розуміння поглядів, позицій та інтересів кожної із сторін [3, с. 65].

Також, способом мирного вирішення міжнародних спорів є обстеження, який на думку Шібель В., виступає механізмом дослідження фактів, що спричинили конфлікт для виявлення їх достовірності, змісту та супутніх обставин [7, с. 153]. Щодо посередництва як способу вирішення міжнародних конфліктів, варто зазначити те, що він є найпоширенішою формою позасудового вирішення міжнародних спорів. Застосовується тоді, коли сторони міжнародного спору не можуть вирішити його через переговори, втручання третьої сторони є можливим засобом виходу із складної ситуації та прийняття необхідного рішення. Втручання третьої сторони може мати різні форми. Така сторона може заохочувати країни-учасниці міжнародного конфлікту відновити зазначені раніше переговори або ж, навпаки, не робити нічого, крім надання їм відповідно додаткового каналу зв'язку. Дану ситуацію Галіахметов І. А., характеризує так, що посередник надає «добрі послуги» [8, с. 143]. Цей спосіб є одним із стародавніх та найбільш гнучким для врегулювання протиріч між державами.

Досліджуючи думки авторів, до наступного способу Гарбар К. Д. відносить примирення, який поєднує у собі встановлення фактів та попередній спосіб, а саме посередництво [3, с. 63]. Даний спосіб ще називають узгоджувальною процедурою, адже зазвичай воно здійснюється погоджувальною та слідчою комісією. Варто наголосити, що вказані комісії не уповноважуються ухвалювати юридично обов'язкові рішення для сторін спору. Хоча діють і такі міжнародні договори, що передбачають обов'язковість їхнього рішення, до них можна віднести ст. 45 Конвенції про режим судноплавства на Дунаї 1948 р. [9]. Необхідно додати, що даний спосіб передбачається низкою договорів, серед яких провідне місце посідає Загальний акт про мирне вирішення міжнародних спорів 1928 року (редакція 1949 року), а саме глава 1 якого трактує погоджувальну комісію. Як зазначалося існують погоджувальні комісії та слідчі, більш широкі повноваження мають перші комісії, тому що вони можуть не тільки з'ясувати та встановлювати фактичні обставини, а й давати рекомендації щодо можливого вирішення міжнародного спору. Але остаточне рішення в справі і вирішується сторонами спору та не пов'язується з висновками зазначеної комісії, вказує про це дослідниця Банчук-Петросова О.В. [4, с. 19].

Характеризуючи проблему дипломатичних способів розв'язання міжнародних конфліктів, не можна залишити поза увагою «віртуальну» дипломатію, що у свою чергу, охоплює прийняття відповідних рішень, координацію, спілкування, котрі, на думку

Банчук-Петросової О. В., здійснюються з використання інформаційних та комунікаційних технологій [4, с. 19]. Ефективно застосовує названий вид дипломатії Державний департамент США та включає до свого арсеналу використання соціальних медіа, програмного забезпечення мережі інтернет та відеоканалів. Серед них найпоширенішими є платформи Facebook, Twitter, Youtube, Skype тощо. Водночас, варто розуміти, що «віртуальна» дипломатія не діє окремо від традиційної форми дипломатичних відносин та не замінює їх, вона виступає значним та стимулюючим доповненням, яке навпаки, покращить та прискорить дипломатичні відносини, і водночас, розширить їх сферу.

Підсумовуючи, варто зазначити, що міжнародний спір визнається конфліктом, який загрожує міжнародному миру та безпеці, або ж ситуацію, коли одна сторона, іншій стороні пред'являє взаємні претензії, водночас держави власні претензії обґрунтовують законними інтересами та нормами міжнародного права. Засоби вирішення міжнародних конфліктів та шляхи їх розв'язання є багатоступеневим процесом, до якого входить аналіз, оцінка, створення, вирішення складеної ситуації, вибору методу, засобів та шляхів врегулювання спору та прогноз його наслідків. Шляхи мирного вирішення міжнародного спору поділяють на дві групи дипломатичні способи та судові способи врегулювання міжнародних конфліктів, тобто передбачають залучення юрисдикційного суб'єкта спору. Тому держави повинні діяти злагоджено, щоб уникати виникнення спорів, а якщо все ж таки виник спір, мають прагнути до найефективнішого вирішення такого спору, за допомогою описаних вище правових засобів вирішення міжнародних конфліктів.

Список літератури

1. Статут Організації Об'єднаних Націй. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення: 01.05.2024 року).
2. Статут Міжнародного Суду. URL: http://consultant.parus.ua/?doc=00AGK621C9#google_vignette (дата звернення: 01.05.2024 року).
3. Гарбар К. Д. Міжнародний спір: поняття та способи вирішення. Молодіжний науковий юридичний форум: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. до Дня науки, м. Київ, 16-17 трав. Вектор, Тернопіль, 2019. С. 62–65.
4. Банчук-Петросова О. В. Дипломатія у механізмі врегулювання міжнародних територіальних спорів. Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. Випуск 5. 2020. С. 9-21.
5. Манільська декларація про мирне вирішення міжнародних спорів. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/159231__159231 (дата звернення: 02.05.2024).
6. Патлашинська І.В. Аналіз шляхів мирного вирішення міжнародних спорів: відповідь на сучасні виклики. Юридичний науковий електронний журнал. № 9. 2022. С. 568-572.
7. Шібель В. Миротворчий процес: методологічні аспекти дослідження. Міжнародна безпека, політичний менеджмент № 6. 2009. С. 149-156.
8. Галиахметов І.А. Способи мирного вирішення міжнародних конфліктів. Наукові записки. Серія: право |Scientific notes. Series:law. Випуск 10. Спецвипуск. 2021. С. 142-145.
9. Міжнародне право: Навч. Посібник. За ред. М. В. Буроменського. К.: Юрінком Інтер, 2006. 336 с.

УДК 342.721

Санжаровська Л. І., аспірантка кафедри приватного та публічного права
Київський національний університет технологій та дизайну
(м. Київ, Україна)

ПРИНЦИПИ ОБРОБКИ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Обробка персональних даних у сфері охорони здоров'я має ґрунтуватися на конкретно визначених та закріплених у відповідних нормативно-правових актах основах, що знаходять своє вираження у принципах такої діяльності. Принципи – це знання про загальні

закономірності, закладені законодавцем у норми прав, які використовують у практичній діяльності виконавці цих норм [1, с. 94]. Принципи є орієнтиром для правотворчості та правозастосування щодо обробки персональних даних у сфері охорони здоров'я.

Аналіз Закону України «Про захист персональних даних» [2] дозволяє виокремити такі принципи обробки персональних даних у сфері охорони здоров'я: 1) законність (згідно з ч. 5 ст. 6 обробка персональних даних здійснюється для конкретних і законних цілей, визначених за згодою суб'єкта персональних даних, або у випадках, передбачених законами України, у порядку, встановленому законодавством); 2) визначеність мети (згідно з ч. 1 ст. 6 мета обробки персональних даних має бути сформульована в законах, інших нормативно-правових актах, положеннях, установчих чи інших документах, які регулюють діяльність володільця персональних даних, та відповідати законодавству про захист персональних даних); 3) відкритість і прозорість (згідно з ч. 1 ст. 6 обробка персональних даних здійснюється відкрито і прозоро із застосуванням засобів та у спосіб, що відповідають визначеним цілям такої обробки); 4) точність і достовірність (згідно з ч. 2 ст. 6 персональні дані мають бути точними, достовірними та оновлюватися в міру потреби, визначеної метою їх обробки); 5) відповідність, адекватність і ненадмірність (згідно з ч. 3 ст. 6 склад та зміст персональних даних мають бути відповідними, адекватними та ненадмірними стосовно визначеної мети їх обробки); 6) ефективність захисту персональних даних (згідно з ч. 1 ст. 24 володільці, розпорядники персональних даних та треті особи зобов'язані забезпечити захист цих даних від випадкових втрати або знищення, від незаконної обробки, у тому числі незаконного знищення чи доступу до персональних даних).

У ст. 5 Загального регламенту захисту персональних даних (GDPR) від 27 квітня 2016 року № 2016/679 передбачено наступні принципи обробки персональних даних у сфері охорони здоров'я: 1) законність, правомірність і прозорість; 2) визначеність мети; 3) достатність і відповідність та обмеженість їх мірою необхідності в них з огляду на мету обробки («мінімізація даних»); 4) точність; 5) зберігати в формі, що дозволяє ідентифікацію суб'єктів даних не довше, ніж це є необхідним для цілей їхнього опрацювання («обмеження зберігання»); 6) опрацьовувати в спосіб, що забезпечує належну безпеку персональних даних, у тому числі, захист проти несанкціонованого чи незаконного опрацювання та проти ненавмисної втрати, знищення чи завдання шкоди, із застосуванням відповідних технічних і організаційних інструментів («цілісність і конфіденційність») [3].

Необхідно відмітити, що наведені принципи обробки персональних даних стосуються будь-якої сфери, в тому числі охорони здоров'я. Водночас слід зазначити, що персональні дані у сфері охорони здоров'я відносяться до «чутливих даних», тому, на нашу думку, доцільно у законодавстві передбачити спеціальний принцип обробки персональних даних у сфері охорони здоров'я.

Основним нормативно-правовим актом у сфері охорони здоров'я є Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», у ст. 4 якого передбачено основні принципи охорони здоров'я [4]. Однак серед цих принципів відсутній спеціальний принцип обробки персональних даних у сфері охорони здоров'я. У зв'язку з цим, на наш погляд, доцільно доповнити ст. 4 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» таким принципом як захищеність інформації про медичне обслуговування особи та відомостей щодо її стану здоров'я.

Отже, призначення принципів обробки персональних даних у сфері охорони здоров'я обумовлене тим, що вони: 1) закріплюють основи здійснення обробки персональних даних у сфері охорони здоров'я; 2) спрямовують розвиток і функціонування системи обробки персональних даних у сфері охорони здоров'я; 3) впливають на суспільні відносини пов'язані із обробкою персональних даних у сфері охорони здоров'я через механізм правового регулювання; 4) формують у правосвідомості суб'єктів відносин, пов'язаних із персональними даними у сфері охорони здоров'я повагу до права; 5) виступають важливим критерієм законності дій суб'єктів, відповідальних за обробку персональних даних у сфері охорони здоров'я. Дотримання принципів обробки персональних даних у сфері охорони здоров'я усіма суб'єктами відносин, пов'язаних із персональними даними у сфері охорони здоров'я, сприятиме ефективному захисту персональних даних у сфері охорони здоров'я.

Список літератури

1. Дідик Н. І. Щодо питання класифікації принципів адміністративного права України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2011. Випуск 3. С. 92–101.

2. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#top>.

3. Регламент Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_00816?find=1&text=персональні+дані#Text.

4. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#top>.

УДК 342.95

Селецький О. В., доцент кафедри кримінального права та правосуддя, к.ю.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)

ХАРАКТЕРИСТИКА ОБСТАВИН, ЩО ПОМ'ЯКШУЮТЬ АБО ОБТЯЖУЮТЬ ДИСЦИПЛІНАРНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ

Важливим елементом правового статусу державного службовця, окрім його професійних прав і обов'язків, є юридична відповідальність. У теорії трудового права дисциплінарна відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності є одним із найважливіших засобів забезпечення трудової дисципліни і полягає в обов'язку працівника відповідати перед роботодавцем за скоєний ним дисциплінарний проступок, понести дисциплінарні стягнення, передбачені законодавством.

У ч. 1 ст. 65 Закону України «Про державну службу» «дисциплінарний проступок визначається як протиправна винна дія або бездіяльність чи прийняття рішення, що полягає у невиконанні або неналежному виконанні державним службовцем своїх посадових обов'язків та інших вимог, встановлених цим Законом та іншими нормативно-правовими актами, за яке до нього може бути застосоване дисциплінарне стягнення» [1]. Варто зазначити, що визначення «дисциплінарного проступку» на законодавчому рівні нарешті стало суттєвим зрушенням у питанні тлумачення змісту цього терміна, адже до цього часу ані Закон України «Про державну службу» 1993 р., ані Кодекс законів про працю України не містили такого нормативного роз'яснення. Законодавче закріплення легального терміна «дисциплінарний проступок» як підстави для дисциплінарної відповідальності має слугувати обов'язковою умовою для подальшої кваліфікації негативного діяння як одного з випадків порушення трудової (службової) дисципліни.

«Дисциплінарне стягнення має відповідати характеру і тяжкості вчиненого дисциплінарного проступку та ступеню вини державного службовця. Під час визначення виду дисциплінарного стягнення необхідно враховувати характер дисциплінарного проступку, обставини, за яких він був вчинений, настання тяжких наслідків, добровільне відшкодування заподіяної шкоди, попередню поведінку державного службовця та його ставлення до виконання посадових обов'язків» [1]. Тобто, мова йде про індивідуалізацію дисциплінарної відповідальності на державній службі залежно від обставин вчинення дисциплінарного проступку. Такі обставини можна поділити на 2 види:

- 1) ті, що пом'якшують дисциплінарну відповідальність;
- 2) ті, що обтяжують дисциплінарну відповідальність.

Перелік обставин, що пом'якшують чи обтяжують дисциплінарну відповідальність державного службовця, визначені у ст. 67 Закону України «Про державну службу» та представлені у Таблиці 1

Таблиця 1
Обставини, що пом'якшують та обтяжують дисциплінарну відповідальність державного службовця

Обставини, що пом'якшують дисциплінарну відповідальність державного службовця (ч. 2, 3 ст. 67 Закону України «Про державну службу»)	Обставини, що обтяжують дисциплінарну відповідальність державного службовця (ч. 4 ст. 67 Закону України «Про державну службу»)
<p>1) усвідомлення та визнання своєї провини у вчиненні дисциплінарного проступку;</p> <p>2) попередня бездоганна поведінка та відсутність дисциплінарних стягнень;</p> <p>3) високі показники виконання службових завдань;</p> <p>4) вжиття заходів щодо попередження, відвернення або усунення настання тяжких наслідків, які настали або можуть настати в результаті вчинення дисциплінарного проступку, добровільне відшкодування заподіяної шкоди;</p> <p>5) вчинення проступку під впливом погрози, примусу або через службу чи іншу залежність;</p> <p>6) вчинення проступку внаслідок неправомірних дій керівника.</p> <p>Під час застосування дисциплінарного стягнення можуть враховуватися також інші обставини, що пом'якшують відповідальність державного службовця.</p>	<p>1) вчинення дисциплінарного проступку у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або токсичних засобів;</p> <p>2) вчинення дисциплінарного проступку повторно, до зняття в установленому порядку попереднього стягнення;</p> <p>3) вчинення проступку умисно на ґрунті особистої неприязні до іншого державного службовця, у тому числі керівника, чи помсти за дії чи рішення щодо нього;</p> <p>4) вчинення проступку умисно з мотивів неповаги до держави і суспільства, прав і свобод людини, окремих соціальних груп;</p> <p>5) настання тяжких наслідків або заподіяння збитків внаслідок вчинення дисциплінарного проступку.</p>

Вищезазначене дозволяє стверджувати, що Закон України «Про державну службу» містить вичерпний перелік обставин, що обтяжують дисциплінарну відповідальність державного службовця. Це означає, що під час здійснення дисциплінарного провадження дисциплінарна комісія не може встановлювати інші, ніж зазначені у ч. 4 ст. 67 цього Закону обставини, що обтяжують відповідальність.

«Визначаючи обставини такими, що пом'якшують відповідальність, необхідно враховувати всі обставини, які можуть свідчити про те, що конкретний дисциплінарний проступок або особа, що його вчинила, характеризується меншою небезпечністю (шкідливістю) порівняно з типовою небезпекою таких діянь чи осіб у цілому» [2, с. 535]. Варто також наголосити, що на відміну від обставин, що обтяжують відповідальність, перелік обставин, що пом'якшують відповідальність, не є вичерпним. Зокрема, законодавцем у ч. 3 ст. 67 Закону передбачається можливість врахування й інших пом'якшуючих обставин під час застосування дисциплінарного стягнення. Однак яких саме – не вказано. Вбачається, що такими обставинами можуть бути: вчинення проступку жінкою-держслужбовцем в стані вагітності; самостійне виховання дитини (дітей) віком до 18 років або ж виховання дитини (дітей) з тяжким(-и) захворюванням(-и); події, які певним чином могли вплинути на психологічний стан держслужбовця (наприклад, трагічні події в сім'ї, народження дитини, протиправні дії третіх осіб, внаслідок чого було нанесено майнової шкоди держслужбовцю: пошкодження автомобіля у дорожньо-транспортній пригоді, затоплення квартири та ін.); наявність у держслужбовця статусу учасника бойових дій; регулярна участь держслужбовця у донації крові та/або компонентів крові; та інші.

На думку Л.М. Корнути, «досить спірними є окремі обставини, що пом'якшують або обтяжують дисциплінарну відповідальність та механізм їх реалізації. Проте, саме чітке закріплення переліку обставин уже є значним кроком в реформуванні та розвитку інституту дисциплінарної відповідальності держслужбовців» [3, с. 23].

Установлення та врахування обставин, що пом'якшують або обтяжують дисциплінарну відповідальність, є обов'язком дисциплінарних комісій. «Нехтування, неналежний розгляд або ігнорування дисциплінарною комісією цього обов'язку є порушенням порядку здійснення дисциплінарного провадження, а також порушенням гарантій прав державного службовця під час застосування дисциплінарного стягнення, що в подальшому може слугувати підставою для скасування рішення про накладення

дисциплінарного стягнення» [2, с. 535]. «Разом з тим, ці обставини мають враховуватись саме з метою вирішення питання щодо застосування виду дисциплінарного стягнення, але в жодному разі не для накладення більш суворого виду дисциплінарного стягнення» [4, с. 32].

Список літератури

1. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#n755> (дата звернення 01.05.2024).

2. Науково-практичний коментар до Закону України «Про державну службу» / Ред. кол. : К. О. Ващенко, І. Б. Коліушко, В. П. Тимошук, В. А. Дерезь (відп. ред.). К. : ФОП Москаленко О.М., 2017. 796 с.

3. Корнута Л. М. Обставини, що пом'якшують або обтяжують дисциплінарну відповідальність державного службовця: загальна характеристика та проблема реалізації. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса) : у 2 т. Т. 2 / відп. ред. М. В. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2016. С. 21-23.

4. Дисциплінарна відповідальність державних службовців: практичний посібник для керівників служб управління персоналом: М. Канавець (кер. авт. колективу), Ю. Лихач, С. Іголкін, І. Рошин, Д. Трипольський; за заг. ред. К. Ващенка. К.: Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, 2017. 68 с.

УДК 351

Титенок К. Т., студент гр. АЮ-201

Науковий керівник: Шестак Л. В., доцент кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ОКРЕМИХ ПЕРСОНАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ ЯКІСНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ У ЦНАП

Україна взяла курс на формування так званої «сервісної держави», яка передбачає забезпечення оптимальних умов «спілкування» особи і держави, створення ефективного простору для взаємодії суб'єктів права, вирішення питань встановлення / підтвердження правового статусу тощо. Надання відповідних послуг здійснюється різними інституціями, однією з них є Центр надання адміністративних послуг – ЦНАП, який діє на основі Закону України «Про адміністративні послуги» [1]. Крім того, є й ряд підзаконних нормативних актів, в яких вміщено вимоги щодо організації роботи, порядку обслуговування, зовнішнього вигляду працівників тощо.

Основною метою встановлення Єдиних вимог до якості обслуговування в центрах надання адміністративних послуг є підвищення рівня культури обслуговування та ефективності їх роботи. Це сприятиме задоволенню відвідувачів ЦНАП та підвищить ефективність роботи цих установ [2]. Так, для забезпечення високої якості обслуговування у ЦНАП необхідно приділяти увагу шести основним персональним стандартам якісного обслуговування: привітність, компетентність, зовнішній вигляд і стан корпоративного одягу, індивідуальний підхід, коректна поведінка в нестандартних ситуаціях, акуратність і точність при обслуговуванні.

1. Привітність означає використання посмішки, відкритої пози, міміки та жестів. Бажання допомогти й бути корисним означає завжди проявляти зацікавленість у вирішенні проблем, що виникають у відвідувачів, та готовність надати професійну консультацію. Вітати кожного відвідувача посмішкою й завжди дотримуватися професійного підходу, бути ввічливими з відвідувачами, ставитися до їх проблем, як до власних. Проте не варто вважати проявом некоректності відсутність посмішки, тривожність тощо. Адже кожен адміністратор – в першу чергу людина, в якій можуть бути власні проблеми, страхи й негаразди.

2. Компетентність адміністраторів відіграє важливу роль у формуванні враження відвідувачів ЦНАП та прямо впливає на швидкість і якість надання послуги. Тому адміністратор

повинен мати глибокі знання про послуги, що надаються ЦНАПом, володіти інформацією про процедури та вимоги до їх надання та передавати її відвідувачам шляхом консультування, допомагати у заповненні заяви на отримання послуги, перевіряти комплектність та правильність заповнення документів, що додаються. Також важливо знати або мати під рукою необхідні контактні номери телефонів суб'єктів надання адміністративних послуг.

3. ЦНАП є відносно новою структурою, що постійно розвивається, тому підтримання етики є одним із провідних елементів, адже етична складова починається з моменту звернення громадянином за наданням певної послуги. Існують конкретні вимоги щодо зовнішнього вигляду державних службовців, які працюють у цій сфері. Зокрема, забороняється яскравий макіяж, татуювання, пірсинг на відкритих ділянках тіла тощо. Щодо аксесуарів, то працівники повинні мати бейдж зі своїм ім'ям і прізвищем, а з прикрас допускається обручка та сережки невеликого розміру. Використання парфумів дозволяється, але їх аромат повинен бути невиразним. На наш погляд, питання щодо зовнішнього вигляду доцільно переглянути, адже зовнішній вигляд, - це, перш за все, власні смаки й уподобання особи. Яскравий колір волосся, татуювання тощо жодним чином не впливають на рівень підготовки фахівців та якість виконуваної роботи. Тому доречно переглянути зміст таких вимог та зробити обмеження щодо вигляду працівників більш лояльними, як це має місце в більшості європейських країн.

4. Індивідуальний підхід навіть у стандартних ситуаціях (намагання поєднати наявні високі стандарти обслуговування з індивідуальним підходом до кожного відвідувача без винятку).

5. Під час надання адміністративних послуг важливо виявляти коректну поведінку в нестандартних ситуаціях. Це означає, що слід уникати суперечок, бути ввічливим і не втягуватися в дискусії з відвідувачем; намагатися говорити беземоційно, приймати неупереджені рішення та надавати повну інформацію щодо проблеми звернення незалежно від статусу, рівня обізнаності заявника та інших умов.

6. Під час обслуговування важливо дотримуватися акуратності та точності. Це означає бути коректним і уважним під час спілкування з відвідувачами, вимагати тільки тих документів, які потрібні для вирішення поставленого питання, не втручатися й не аналізувати особисте життя заявника. Необхідно негайно повідомляти керівника ЦНАП у випадках будь-якої агітаційної діяльності, розповсюдження друкованих матеріалів, підозрілих осіб або предметів, а також у разі виявлення будь-якої неадекватної поведінки в приміщенні ЦНАП. Але й при виникненні відповідних ситуацій не варто реагувати емоційно, переходити на особистості тощо.

Варто більш детально зупинитись на стандартах зовнішнього вигляду адміністратора ЦНАП, що включають таке:

1) Працівники повинні вдягати корпоративний одяг встановленого зразка, який повинен бути чистим і випрасуваним;

2) Важливо підтримувати чистоту і охайність форми перед кожним початком робочого дня і підтримувати цей стан протягом всього робочого дня

3) У випадку відсутності корпоративного одягу адміністраторам слід дотримуватися наступного дрес-коду:

Зокрема, чоловіки мають надавати перевагу класичним костюмам темних відтінків. Краватка, туфлі та шкарпетки повинні відповідати стилю і кольоровій гамі костюма. Сорочка має бути білою або блакитною, а шкарпетки однотонними, без яскравих деталей або візерунків.

Жіноче вбрання має включати однотонні костюми зі спідницею або брюками, блузки зі спідницею або брюками, ділові плаття та трикотаж. Колготки повинні бути чорного, коричневого або тілесного кольорів.

Щодо взуття, то для чоловіків рекомендується закриті туфлі, відповідні кольоровій гамі костюма або брюк. Для жінок підходять комфортні туфлі з закритою п'ятою і каблукком висотою не більше 3-4 см.

Всі вище названі вимоги є класичними та зазвичай висуваються до осіб, які безпосередньо працюють з відвідувачами. Разом з тим, є ряд обмежень, що висуваються до одягу адміністраторів. Зокрема, не допускається носіння некорпоративного одягу або використання брудного, зім'ятого, неохайного вбрання. Наразі також не можна підкочувати брюки або рукава верхнього одягу. Якщо стосовно брюк позиція зрозуміла, то заборона щодо

рукавів сорочок навряд чи є доцільною. Не можна також знаходитись на робочому місці в спортивному або джинсовому одязі, майках, кросівках, шльопанцях тощо. Заборона на джинси й кросівки теж видається невиправданою, адже одяг має бути зручним, подобатися тому, хто його носить і не викликати відчуття відрази чи знеособлення. Відзначимо, що подібні заборони відсутні для працівників центральних органів виконавчої влади, які представляють державу. Тому недоречною, на наш погляд, є й заборона вдягати одяг яскравих кольорів (червоний, жовтий, бірюзовий і т. ін.). Співробітницям не можна перебувати на робочому місці у занадто відкритих костюмах, в тому числі з глибоким декольте, незалежно від пори року [2, с. 16]. Таким чином, можна зробити висновки, що зовнішній вигляд працівників ЦНАП не повинен ображати людську гідність або ж відволікати відвідувачів чи інших працівників. Решта ж обмежень є невиправданими й такими, що не відповідають займаній посаді та виконуваній роботі, а тому мають бути зняті.

Працівники ЦНАПу є публічними службовцями і повинні відповідати певному іміджу, який передбачає проєкційне ставлення до фахівця залежно від його професійності, ділової репутації, поведінки та вміння комунікувати з різними групами та окремо взятими особами [3, с. 19].

Імідж посадової особи ЦНАП включає в себе не лише елементи зовнішнього вигляду, а й специфічні навички, зокрема, вміння нівелювати свої негативні сторони та підкреслити найкращі ділові якості. Сергєєва Л. М. вказує, що міжнародні стандарти іміджу включають такі атрибути: демонстрація власної винятковості та впевненості; задоволення собою, життям, оточенням; поведінка переможця та успішної людини [4].

Таким чином, доцільність використання окремих персональних стандартів якісного обслуговування, зокрема вимог до зовнішнього вигляду в роботі службовців ЦНАПу є цілком очевидною і продиктована необхідністю підтримувати імідж державних органів згідно з міжнародними стандартами, правилами та діловими звичаями. Проте окремі обмеження та вимоги щодо зовнішнього вигляду мають бути переглянуті, оскільки їх введення є необґрунтованим та недоцільним, і жодним чином не впливає на рівень виконання професійних обов'язків адміністраторів.

Список літератури

1. Про адміністративні послуги : Закон України від 6 вересня 2012 № 5203-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>
2. Андрєєв О., Каменчук О., Семеніхін В., Шамрай Н. Єдині вимоги (стандарт) до якості обслуговування відвідувачів центрів надання адміністративних послуг. Київ, 2017 р. URL: <http://cnap.in.ua/wpcontent/uploads/2017/05/ЄДИНІ-ВИМОГИ-СТАНДАРТ-1.pdf>.
3. Барна Н. В. Іміджелогія: Навч. посіб. для дистанційного навчання. Київ: Університет «Україна», 2008. 217 с.
4. Сергєєва Л. М. Службовий етикет та імідж як складові культури управління державного службовця. Державне будівництво. 2008. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2008_1_59.

УДК 351

Ткаченко О. В., аспірант кафедри менеджменту та адміністрування
Науковий керівник: Селецький О. В., доцент кафедри кримінального права та правосуддя, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ЩОДО ВИДІВ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

Термін «публічна служба» визначений у ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України як «діяльність на державних політичних посадах, у державних колегіальних органах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, інша державна служба, патронатна служба в державних органах, служба в органах

влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування» [1]. Як бачимо, законодавець визначає публічну службу фактично перелічуючи її види. Тож пропонується більш детально зупинитися на з'ясуванні сутності кожного з них.

1. Діяльність на державних політичних посадах (політична служба), у державних колегіальних органах. Як зазначає В.Я. Малиновський, «політична складова публічної служби є порівняно новим вітчизняним інститутом. Політичні посади – це один із видів посад публічної служби, що своїми особливостями і політико-правовими засадами суттєво відрізняється від інших посад публічної служби, зокрема державної служби. Політичний характер зазначеного виду посад не зводиться лише до факту обов'язкової приналежності особи, яка займає цю посаду, до певної політичної партії, а й визначається також такими особливостями: 1) особливим порядком призначення на посаду; 2) особливим порядком звільнення з посади і припинення повноважень; 3) особливими видами відповідальності» [2, с. 67-70]. Відштовхуючись від ч. 3 ст. 3 Закону України «Про державну службу» [3], можна виокремити наступні політичні посади та посади у державних колегіальних органах: «1) Президента України; 2) керівника постійно діючого допоміжного органу, утвореного Президентом України, та його заступників, Постійного Представника Президента України в Автономній Республіці Крим та його заступників, Голови Національної служби посередництва і примирення та його заступників; 3) членів Кабінету Міністрів України, перших заступників та заступників міністрів; 4) Голови та членів Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Голови та членів Антимонопольного комітету України, Голови та членів Рахункової палати, Голови та членів Центральної виборчої комісії, голів та членів інших державних колегіальних органів; 5) Секретаря Ради національної безпеки і оборони України та його заступників; 6) Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України та його заступників, Голови Фонду державного майна України та його заступників, Голови Національного агентства з питань запобігання корупції та його заступників; 7) Голови, заступників Голови та інших членів Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, а також працівників секретаріату Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти; 8) народних депутатів України; 9) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та його представників; 10) Уповноваженого із захисту державної мови; 11) службовців Національного банку України; 12) голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників».

2. Професійна діяльність суддів. На думку Р.З. Голобутовського, «під публічною службою в органах судової влади слід розуміти політично-нейтральну, професійну службу на посаді судді та судах, в інших органах суддівського врядування, інших державних органах та установах системи правосуддя задля організації та забезпечення діяльності судів та суддів» [4, с. 34]. Організація судової влади, здійснення правосуддя в Україні та основні засади професійної діяльності суддів визначені Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 року № 1402-VIII.

3. Професійна діяльність прокурорів. Прокурор є основним суб'єктом у системі органів прокуратури. Статус прокурора, компетенція, порядок зайняття посади прокурора, звільнення прокурора з посади, припинення, зупинення його повноважень на посаді, дисциплінарна відповідальність прокурорів, соціальне та матеріально-побутове забезпечення прокурорів передбачені Законом України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 року № 1697-VII.

А. А. Тогобіцька-Громова, досліджуючи в цілому службу в органах прокуратури як спеціальний вид публічної служби, зазначає, що «це публічна професійна діяльність працівників органів прокуратури, що обіймають відповідні посади прокурорів, військових прокурорів та державних службовців для реалізації повноважень від імені України щодо виконання покладених на органи прокуратури України функцій. Служба в органах прокуратури є організаційно-управлінським інститутом публічної служби, що являє собою професійну діяльність, спрямовану на виконання цілей, завдань і функцій держави» [5, с. 108, 111].

4. Військова служба, альтернативна (невійськова) служба. Військова служба відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» є «державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України (за винятком випадків, визначених

законом), іноземців та осіб без громадянства, пов'язаній із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності» [6]. Військову службу досить часто вітчизняні вчені ототожнюють із терміном «мілітаризована служба».

Натомість альтернативна (невійськова) служба є службою, яка запроваджується замість проходження строкової військової служби і має на меті виконання обов'язку перед суспільством (ч. 1 ст. 1 . Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу») [7]. Альтернативну службу громадяни проходять на підприємствах, в установах, організаціях, до основної сфери діяльності яких належить соціальний захист населення, охорона здоров'я, захист довкілля, будівництво, житлово-комунальне та сільське господарство, а також у патронажній службі в організаціях Товариства Червоного Хреста України.

5. Інша державна служба. Зокрема, мова йде про тих публічних службовців, що підпадають під правове регулювання норм Закону України «Про державну службу», мають статус державного службовця та виконують завдання і функції держави. В тому числі це стосується й спеціалізованої державної служби (або ж державної служби особливого характеру). Як приклад, до такої належить дипломатична служба. «Це державна служба особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності посадових осіб дипломатичної служби, пов'язаній з реалізацією зовнішньої політики України, захистом національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном» [8]. О.В. Селецький відзначає, що «дипломатична служба України як складова частина державної служби є особливим різновидом суспільно-корисної праці. Це один із найтяжчих і найвідповідальніших видів професійної діяльності, особливо коли мова йде про відстоювання інтересів своєї країни в іноземній державі. Саме від чіткої організації дипломатичної служби залежить стан довірливих відносин України на міжнародній арені, авторитет країни в міжнародних організаціях, учасницею яких є наша країна, і, в кінцевому підсумку, стан міжнародного миру і безпеки, а також рівень розвитку дружніх відносин і співробітництва між народами» [9, с. 53].

Серед інших різновидів спеціалізованої державної служби можна виокремити також Державну прикордонну службу України, Державну митну службу України, Державну податкову службу України, службу в органах Служби безпеки України, службу в органах Міністерства внутрішніх справ, службу в Національному банку та його регіональних органах, службу в судових органах та ін.

6. Патронатна служба в державних органах. «До посад патронатної служби належать посади радників, помічників, уповноважених та прес-секретаря Президента України, працівників секретаріатів Голови Верховної Ради України, його Першого заступника та заступника, працівників секретаріатів депутатських фракцій (депутатських груп) у Верховній Раді України, працівників патронатних служб Прем'єр-міністра України та інших членів Кабінету Міністрів України, помічників-консультантів народних депутатів України, помічників та наукових консультантів суддів Конституційного Суду України, помічників суддів, а також посади патронатних служб в інших державних органах» [3].

7. Служба в органах місцевого самоврядування. «Це професійна, на постійній основі діяльність громадян України, які займають посади в органах місцевого самоврядування, що спрямована на реалізацію територіальною громадою свого права на місцеве самоврядування та окремих повноважень органів виконавчої влади, наданих законом» [10]. На відміну від вищезазначених видів публічної служби, цей вид не пов'язаний з державною діяльністю, державною посадою та, як правило, з реалізацією державних функцій і повноважень (окрім делегованих). Л.Р Біла-Тіунова наголошує на наступних її особливостях: «1) забезпечення реалізації завдань і функцій органів місцевого самоврядування та делегованих державних повноважень; 2) зайняття посад в органах місцевого самоврядування; 3) регламентація Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування»; 4) вибори як один із способів (окрім конкурсу, призначення, зарахування) заміщення посади в органі місцевого самоврядування; 5) оплата праці за рахунок місцевого бюджету» [11, с. 151].

Підводячи підсумок, варто відзначити, що публічна служба виступає важливим інструментом практичного виконання завдань і функцій держави та місцевого

самоврядування. Аналізуючи визначення «публічної служби», що міститься у Кодексі адміністративного судочинства України, варто відзначити, що воно містить не вичерпний перелік її видів. Так, наприклад, формулювання «інша державна служба» про це свідчить зокрема. Так само «діяльність на державних політичних посадах» породжує слідуюче запитання: про які посади йде мова? Адже законодавчо не визначено, що таке «політична посада» чи «політичний діяч» і хто до них взагалі відноситься. Тож проблематика видів публічної служби наразі потребує подальшого наукового дослідження.

Список літератури

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення 17.04.2024).
2. Малиновський В. Я. Природа і зміст політичної служби в Україні. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2018. № 2 (37). С. 67-76.
3. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII // Відомості Верховної Ради України. - 2016. - № 4. - Ст. 43.
4. Голобутовський Р. З. Поняття та ознаки публічної служби в органах судової влади України. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2019. № 2 ч. 1. С. 32-34.
5. Тогобіцька-Громова А. А. Адміністративно-правові засади публічної служби в органах прокуратури. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 3(24). С. 108-111.
6. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення 17.04.2024).
7. Про альтернативну (невійськову) службу: Закон України від 12.12.1991 № 1975-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1975-12#Text> (дата звернення 17.04.2024).
8. Про дипломатичну службу: Закон України від 07.06.2018 № 2449-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19#Text>.
9. Селецький О. В. Дипломатична служба як особливий різновид суспільно-корисної праці. *Науковий вісник Херсонського державного університету (Сер. «Юридичні науки»)*. 2013. Т. 2. Вип. 6. С. 50-53.
10. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 № 2493-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text>.
11. Біла-Тіунова Л. Р. Публічна служба як адміністративно-правова категорія. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. 2009. - Т. 8. С. 142-154.

УДК 347.779.1

Янкевич Д. П., студент 2-го курсу гр. ЮРД-27,

Парпан Т. В., доцент кафедри соціального права, к.ю.н., доцент

Львівський національний університет імені Івана Франка

(м. Львів, Україна)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ

Все частіше в правовій доктрині виникають твердження про імплементацію законодавства про працю не лише до суб'єктів трудового права, а й до інших категорій осіб, які найменуються як «подібні до найманих працівників», одними з яких є державні службовці. Незважаючи на те, що специфіка правового статусу державних службовців досліджувалась низкою спеціалістів як у галузі трудового, так й у галузі адміністративного права, все ж і досі залишається невирішеною проблема з приводу дії трудового законодавства на правовідносини у сфері праці державних службовців, що вимагає детального вивчення цієї проблеми та пошуку найоптимальніших способів її вирішення.

В процесі дискусії правознавців з приводу того, до якої галузі права належить регулювання трудових відносин державних службовців, було виявлено два основні та принципово відмінні підходи.

Перший підхід підтримується та аргументується фахівцями в галузі адміністративного права та полягає в тому, що державна служба як публічно-правова галузь права найменується як цілісна система, яка заснована не на служінні окремому державному органу, а на служінні державі в цілому [1, с. 254]. Тобто, державно-службові відносини виступають в реальному житті як державні та адміністративні правовідносини, відносини служби та субординації чиновників винятково державі. Однією з характерних рис, яка вирізняє працю державних службовців та вказує на їх приналежність до учасників адміністративних правовідносин є специфічна сфера дії, тобто відносини стосовно забезпечення виконання повноважень державних органів [5, с. 201]. Проте, не можемо підтримати цей підхід через низку причин.

По-перше, правовідносини стосовно праці державних службовців мають усі ознаки трудових, оскільки держава для державного службовця виступає у ролі роботодавця, а сам державний службовець виконує трудову функцію безпосередньо та зобов'язаний підкорятися службовій дисципліні. Принципово важливими є норми, закріплені у статті 3 Кодексу законів про працю України, яка зазначає, що законодавство про працю регламентує трудові відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, виду діяльності й галузевої належності [6].

По-друге, аналізуючи аргументи, які були висловлені на користь даного підходу, ми спостерігаємо неправильне або неточне тлумачення відповідних норм права. Наприклад, низка спеціалістів даної сфери відзначають, що трудове право як галузь приватного права не відповідає фундаментальним умовам субсидіарної імплементації стосовно державних службовців. Визначення вступу на державну службу як відносин найманих службовців неможливе, оскільки відповідний державний орган і кандидат на посаду державного службовця не створюють та не мали наміру створити приватно-правові відносини [3, с. 163].

На противагу цьому судженню зазначаємо, що трудове право не відноситься в чистому вигляді до приватного права, оскільки правова природа даної галузі передбачає регулювання трудових відносин як приватно-правовими нормами (наприклад, формальна рівність сторін трудового договору), так і публічно-правовими нормами (наприклад, підпорядкування працівника трудовому розпорядку).

До того ж, окремі науковці відзначають, що наявність між сторонами відносин субординації (влади) взагалі виключає можливість імплементації договору, оскільки він може існувати лише між учасниками суспільних відносин, які в конкретному випадку займають рівне становище [2, с. 106]. Тобто, адміністративне право регулює винятково ті правовідносини, в яких в принципі виключено юридичну рівність їх учасників.

Проте, дане твердження суперечить Закону України «Про державну службу», оскільки в ньому існує можливість проходження державної служби за контрактом [4]. Тобто, громадяни, вступаючи на державну службу, виступають вільними та рівними учасниками суспільних відносин по відношенню до іншої сторони, оскільки саме угодою сторін визначається посада, місце роботи, заробітна плата та низка інших умов. Обмеження, встановлені законом, стосуються як самого державного службовця, так й іншої сторони суспільних відносин (роботодавця). Наприклад, не можуть бути змінені умови, які передбачені контрактом, без згоди службовця, зокрема, переведення на іншу посаду.

Другий підхід підтримується та обґрунтовується спеціалістами в галузі трудового права та полягає у тому, що правовідносини державних службовців, які виникають з приводу вступу на державну службу, її виконання та припинення, належать до трудових правовідносин [3, с. 104]. Варто зазначити, що цей підхід відповідає частині 3 статті 5 Закону України «Про державну службу», де стверджується, що дія норм законодавства про працю поширюється на державних службовців у частині відносин, які не врегульовані цим Законом [4]. До того ж Конвенція Міжнародної організації праці про захист права на організацію та процедури визначення умов зайнятості на державній службі від 27.06.1978 року №151 розглядає державних службовців як найманих працівників [7]. Проте, з таким підходом також важко погодитись, що зумовлено низкою причин.

По-перше, відносини, які формуються на державній службі, є імперативними, оскільки виникають між громадянином та державою тільки після видання уповноваженим

органом локального правового акта закріпленої форми. Варто зазначити, що для державного службовця такий локальний правовий акт найменується як акт про призначення на посаду – адміністративний акт, який видається уповноваженим органом, є лише підставою виникнення службових правовідносин та видається, на відміну від наказу про зарахування на посаду, на підставі закону, а не договору (контракту) [2, с. 107].

По-друге, стаття 1 Закону України «Про державну службу» визначає державну службу як публічну, професійну, політично неупереджену діяльність із практичного виконання завдань та функцій держави [4]. Тобто, державні службовці виконують не трудову функцію, а функцію держави, оскільки саме реалізація державними службовцями функцій держави зумовлює їх публічно-правовий статус. Вступаючи на державну службу, вони реалізують не право на працю, а право на рівний доступ до державної служби, що і є самостійною формою реалізації конституційного права громадян на участь в управлінні державою [2, с. 107].

Для встановлення компромісу пропонуємо третій підхід, який полягає в органічній єдності трудових та службових відносин на державній службі, що зумовлене поєднанням в правовому статусі державних службовців приватно-правових та публічно-правових елементів. Державні органи для реалізації державних функцій наймають громадян, що мають професійну освіту, яка відповідає діяльності конкретного державного органу. До того ж, державний службовець наділяється певним числом службових обов'язків відповідно до займаної ним посади. Тобто, він фактично виконує в цьому органі трудову функцію, яку можна визначити як роботу за певною спеціальністю чи посадою.

У даному випадку існує певна специфіка, яка полягає в тому, що трудова функція державного службовця закономірно пов'язана з реалізацією функцій держави. Це означає, що відсутність в законодавстві відмежування професійної діяльності на державній службі від інших видів професійної діяльності не є помилкою законодавця, оскільки таке відмежування в принципі не є можливим. Це зумовлюється тим, що будь-яка професійна діяльність за своїм змістом є працею, тобто доцільною, вольовою та усвідомленою людською діяльністю.

Тож, громадяни, які вступили на державну службу та займають державні посади, мають подвійний правовий статус. Це зумовлюється тим, що, з однієї сторони, вступаючи на державну службу, вони виконують певну трудову функцію за винагороду, а з іншої сторони, державні службовці діють як представники публічної влади та приймають рішення, які мають владний характер. Відповідно, статус чиновника як працівника державного органу визначається нормами трудового права, а його статус як представника публічної влади – нормами адміністративного права.

Список літератури

1. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2-х т. Київ: Юридична думка. 2004. 584 с.
2. Тютюнник В. К., Котова Л. В. Правове регулювання трудових відносин на державній службі: питання теорії та практики. Актуальні проблеми права: теорія і практика. №1 (37). 2019. Київ. С. 103-108.
3. Луценко О. Є. Галузева належність дисциплінарної відповідальності державних службовців України. Право та інновації. № 1 (13). 2016. С. 159–165.
4. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>. (дата звернення: 24.12.2023).
5. Іншин М. І. Проблеми правового регулювання праці державних службовців України: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2005. 452 с.
6. Кодекс законів про працю України: Кодекс від 10.12.1972 № 322-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>. (дата звернення: 25.12.2023).
7. Конвенція про захист права на організацію та процедури визначення умов зайнятості на державній службі від 27.06.1978 №151. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_187#Text. (дата звернення: 24.12.2023).

Секція цивільного, господарського права та процесу

УДК 349.4

Барабаш А. Г., доцент кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент

Коноплич К. В., студент гр. ЗМПР(ацю)-231

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ

Актуальність теми. Земельна реформа є складним і багатограним процесом, спрямованим на реформування права власності на земельні ділянки, використання та обігу земельних ресурсів. Правове регулювання земельної реформи відіграє ключову роль у забезпеченні справедливого та ефективного управління земельними відносинами.

Метою дослідження є аналіз змісту нормативних актів, які регулюють завдання та порядок проведення земельної реформи.

Виклад основного матеріалу. Земельна реформа в Україні пройшла чотири етапи. Перший етап розпочався з ухвалення Верховною Радою України Постанови «Про земельну реформу» від 18 грудня 1990 року. Відповідно до положень Постанови, всі землі країни були оголошені об'єктом реформування. Завданням земельної реформи було визначено «перерозподіл земель з одночасною передачею їх у приватну та колективну власність, а також у користування підприємствам, установам і організаціям з метою створення умов для рівноправного розвитку різних форм господарювання на землі, формування багатокладної економіки, раціонального використання та охорони земель» [1]. З преамбули Постанови «Про земельну реформу» від 18 грудня 1990 року можна конкретизувати, що земельна реформа повинна була мати наступні напрямки: реформування відносин власності на землю, реформування права користування земельними ділянками підприємствами, установами, організаціями (тобто, юридичними особами), раціональне використання та охорона землі (тобто, отримання під час використання землі максимальних прибутків при мінімальних затратах з одночасним збереженням та покращенням стану ґрунту).

Другий етап земельної реформи розпочався з прийняття Указу Президента України від 3 грудня 1999 року «Про невідкладні заходи, щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки». Згідно з положеннями Указу передбачалося протягом грудня 1999 року-квітня 2000 року здійснити реформування всіх колективних сільськогосподарських підприємств, шляхом перетворення їх на приватні суб'єкти господарювання. Такі приватні суб'єкти господарювання як фермерські господарства, сільськогосподарські кооперативи, акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю мали право набувати землю у приватну власність.

Третій етап земельної реформи розпочався з прийняття у жовтні 2001 року нового Земельного кодексу України, який створював правові засади для вільного обігу приватних земельних ділянок (ринок землі). Голян В. вважав, що «Земельний кодекс України вирішив питання відповідності Конституції України, узгодженості положень Земельного кодексу з нормами земельного законодавства та Указами Президента України. Він містить норми безпосередньої прямої дії, на відміну від загальних декларацій. Головною заслугою Земельного кодексу України в новій редакції є те, що він закріпив всю напрацьовану практику приватизації земель сільськогосподарського призначення, зокрема таку норму, як сертифікат на право на земельну частку (пай). Прикінцевими положеннями Земельного кодексу України передбачалася розробка законів: «Про землеустрій», «Про державний земельний кадастр», «Про оцінку земель», «Про охорону земель», «Про розмежування земель права державної та комунальної форм власності», «Про державний земельний (іпотечний) банк», «Про ринок землі», «Про визначення правових засад вилучення земель права приватної власності» та ін.» [2].

Початок четвертого етапу земельної реформи розпочався з прийняття розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2011 року «Про затвердження плану дій з проведення земельної реформи та створення прозорого ринку земель сільськогосподарського призначення». Вказаним розпорядженням було передбачено внесення змін до окремих законів з метою спрощення процедури встановлення меж населених пунктів, затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року, скасування безоплатної приватизації земельних ділянок. Щодо створення умов розвитку ринку земель сільськогосподарського призначення, то даний нормативний акт передбачав формування Реєстру ліцитаторів з проведення земельних торгів; упорядкування та приведення до єдиного електронного формату кадастрової інформації.

На четвертому етапі земельної реформи був прийнятий Закон України «Про Державний земельний кадастр». Метою ведення Державного земельного кадастру є інформаційне «забезпечення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб при: регулюванні земельних відносин; управлінні земельними ресурсами; організації раціонального використання та охорони земель; здійсненні землеустрою; проведенні оцінки землі; формуванні та веденні містобудівного кадастру, кадастрів інших природних ресурсів; справлянні плати за землю» [3]. Ринок земель без повноцінного функціонування Державного земельного кадастру не можливо й уявити. Слід додати і те, що «...запровадивши автоматизовану систему Державного земельного кадастру, Україна виконала одну з умов вступу до Європейського Союзу» [4, с. 225].

31 березня 2020 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення». Даний Закон набрав чинності з 1 липня 2021 року. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» передбачає відкриття ринку земельних ділянок сільськогосподарського призначення, які передані у приватну власність. Цей Закон запроваджує ринок землі поетапно. Так, з 1 липня 2021 до 1 січня 2024 року право на покупку землі було лише у фізичних осіб-громадян України. В цей період фізична особа мала право придбати не більше 100 га земель сільськогосподарського призначення. З 1 січня 2024 року коло покупців земель сільськогосподарського призначення значно розширилось. Право купувати землю отримали юридичні особи України, створені і зареєстровані за законодавством України, учасниками (акціонерам, членами) яких є лише громадяни України та/або держава, та/або територіальні громади. З 2024 року максимальне обмеження земельної площі, яку можна придбати у приватну власність, становить 10 тис га.

Висновки. Земельна реформа в Україні здійснювалася поетапно протягом більше, ніж двадцять років. Найбільшими досягненнями земельної реформи наразі можна вважати множинність форм власності на землю (приватна, комунальна, державна), можливість чіткої ідентифікації земельних ділянок (завдячуючи функціонуванню Державного земельного кадастру України), вільний обіг земель сільськогосподарського призначення.

Список літератури

1. Про земельну реформу : Постанова Верховної Ради УРСР від 18.12.1990 р. № 563-ХІІ. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. №10. Ст. 100.
2. Голян В., Петруха С., Забловський А. Земельна реформа в Україні: пріоритети та інституційні передумови поглиблення. *Економіст*. 2017. №8. С. 8-17.
3. Про Державний земельний кадастр: Закон України від 7.07.2011 р. №3613-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. №8. Ст. 61.
4. Лісова Т.В., Лейба Л.В. Окремі питання ведення державного земельного кадастру. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 224-228.

УДК 342.7:349.6

Барабаш А. Г., доцент кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент

Падалка В. О., студент гр. КЮ-222

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСТУПУ ГРОМАДЯН ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Актуальність теми. Сучасний світ стикається зі складною проблемою забезпечення екологічної безпеки та збереження природних ресурсів. Важливою складовою цього процесу є доступ громадян до екологічної інформації, яка дозволяє своєчасно реагувати на негативні впливи на довкілля та приймати обґрунтовані рішення. Україна, як суб'єкт міжнародного та національного права, визнає важливість забезпечення доступу до екологічної інформації для своїх громадян. У цьому контексті необхідно розглянути правові засади, які регулюють доступ громадян до екологічної інформації в нашій державі.

Мета дослідження полягає в аналізі правових норм та механізмів, що гарантують право на отримання екологічної інформації в Україні.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі ст. 13 Закону України «Про інформацію»: «Інформація про стан довкілля (екологічна інформація) – це відомості та/або дані про: стан складових довкілля та його компоненти, включаючи генетично модифіковані організми, та взаємодію між цими складовими; фактори, що впливають або можуть впливати на складові довкілля (речовини, енергія, шум і випромінювання, а також діяльність або заходи, включаючи адміністративні, угоди в галузі навколишнього природного середовища, політику, законодавство, плани і програми); стан здоров'я та безпеки людей, умови життя людей, стан об'єктів культури і споруд тією мірою, якою на них впливає або може вплинути стан складових довкілля; інші відомості та/або дані» [1].

Правові засади доступу громадян до екологічної інформації в Україні базуються на наступних нормативно-правових актах та міжнародних конвенціях:

1) Конституція України. Згідно ч. 2 ст. 50 Конституції України, кожен громадянин має право на доступ до інформації, що знаходиться у володінні, використанні або розпорядженні держави, місцевих органів влади, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності [2].

2) Закон України «Про доступ до публічної інформації». Цей закон визначає правові засади доступу громадян до публічної інформації, включаючи екологічну. Згідно з ним, державні органи та органи місцевого самоврядування зобов'язані забезпечувати доступ громадян до інформації про стан довкілля та інші екологічні показники [3].

3) Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». Цей закон встановлює основні принципи охорони навколишнього середовища та регулює доступ до екологічної інформації громадян. Так, згідно п. «е» ч. 1 ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»: «Кожний громадянин України має право вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом» [4]. Обов'язок інформувати населення про стан навколишнього природного середовища несуть місцеві ради, згідно з п. «з» ч. 1 ст. 15 вищевказаного Закону.

4) Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в прийнятті рішень та доступ до правосуддя в справах, що стосуються довкілля (*Орхуська Конвенція*). Україна є учасницею цієї міжнародної конвенції, яка забезпечує право громадян на доступ до екологічної інформації та участь у прийнятті рішень, що стосуються довкілля [5].

Зважаючи на важливість інформування населення про стан довкілля, Мойсеєнко В. В. наголошував: «Екологічне інформування повинно постійно здійснюватись на Інтернет-сайтах державних установ, у новинних та освітніх програмах ЗМІ. Державний комітет з телебачення і радіомовлення України спільно з Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України мали б розробити принципи держзамовлень до ЗМІ, які задовольняли б суспільний попит на екологічну інформацію та заохочували зростання такого попиту» [6, с. 41].

Питання про можливість обмеження вільного доступу до інформації в період воєнного стану є дискусійним. Так, у ст. 64 Конституції України зазначено перелік статей про права та свободи особи, які не можуть бути обмежені в період воєнного або надзвичайного стану. Серед цих статей норма про інформацію про стан довкілля відсутня. Якщо виходити із тлумачення статей Основного Закону, то положення ст. 50 Конституції України в період воєнного стану можуть не виконуватись.

На нашу думку, обмеження права на доступ до екологічної інформації в умовах війни є необґрунтованим. Тому що своєчасне надання публічної екологічної інформації громадськості може врятувати життя та здоров'я громадян і запобігти іншим негативним наслідкам для довкілля та людської діяльності.

Висновки. В Україні існують прогресивні правові норми, діють національні та міжнародні нормативно-правові акти, що гарантують право громадян на доступ до екологічної інформації. Це сприяє забезпеченню прозорості у сфері охорони навколишнього середовища та сприяє активній участі громадськості у прийнятті рішень щодо охорони природи та розвитку сталого середовища. Водночас, ми вважаємо, обмеження права на доступ до екологічної інформації в умовах воєнного стану необґрунтованим з огляду на потенційні негативні наслідки для громадян та навколишнього середовища. Своєчасне надання публічної екологічної інформації може врятувати життя та здоров'я громадян і запобігти іншим негативним наслідкам для довкілля та людської діяльності.

Список літератури

1. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII : станом на 27 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 30.04.2024).
2. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 28.03.2024).
3. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI : станом на 8 жовтня 2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 28.03.2024).
4. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII : станом на 8 жовт. 2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 28.03.2024).
5. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 25.06.1998 р. : станом на 27 трав. 2005 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994015#Text> (дата звернення: 28.03.2024).
6. Мойсеєнко В. В. Екологічне інформаційне забезпечення як засіб реалізації доступу до екологічної інформації. *Актуальні питання розвитку аграрного та земельного права: національний і міжнародний вимір* : Міжнар. науково-практ. конф. магістрантів, 18 листоп. 2021 р. С. 40-41.

УДК 347.51

Доній А. А., студентка 351 гр. юридичного факультету

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(м. Миколаїв, Україна)

Науковий керівник: Достдар Р. М., доцент кафедри морського та господарського права, к.ю.н., доцент

Національний університет кораблебудування ім. Адмірала Макарова

(м. Миколаїв, Україна)

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ІНСТИТУТУ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ НЕДОЛІКАМИ ТОВАРІВ, РОБІТ ЧИ ПОСЛУГ ЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Однією з найсуттєвіших стратегічних проблем соціально-економічного та правового розвитку нашої держави є забезпечення населення якісними життєвими благами, безпечними товарами та послугами, а також ефективний захист прав споживачів. Вирішення цих питань

вимагає системного підходу, наукового обґрунтування та якісних нормативно-правових актів, а також професійного застосування законодавства. Важливу роль в цьому відіграє правильне застосування цивільно-правових норм щодо відшкодування шкоди, завданої особі споживача або її майну внаслідок недоліків у товарах, роботах чи послугах. Актуальність цієї теми пояснюється поширенням таких відносин у правозастосовчій практиці. У цій сфері існує неоднозначність судових рішень щодо окремих суперечок про компенсацію шкоди, завданої життю, здоров'ю або майну через недоліки товарів, робіт чи послуг. Також існує розбіжність у теоретичних поглядах на питання, що стосуються зобов'язань з відшкодування шкоди внаслідок недоліків у товарах, роботах чи послугах, а також у розумінні складових цього інституту.

Серед дослідників даного делікту слід зазначити Флейшиця Е. А., Р. Саватьє, Отраднову О.О., Письменну О.П. та ін.

Відповідальність за шкоду, яка завдана недоліком товару (або ж робіт, послуг), регулюється Цивільним Кодексом України, Закон України «Про захист прав споживачів», «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції».

Згідно зі статтею 1209 Цивільного кодексу України, виробник товару, який є нерухомим майном, або виконавець робіт (послуг) повинен відшкодувати шкоду, що виникла у фізичної або юридичної особи через будь-які конструктивні, технологічні, рецептурні та інші недоліки товару, робіт (послуг), й через недостовірну або недостатньо повну інформацію про них [1].

Відповідно до Закон України «Про захист прав споживачів» компенсація можливої шкоди, завданої життю, здоров'ю або майну громадянина чи майну юридичної особи через дефекти товарів, робіт або послуг, а також через недостовірну чи неповну інформацію про них, повинна бути забезпечена за вибором покупця, продавцем або виробником товару, особою, що виконала роботу або надала послугу (виконавцем), незалежно від їх вини і того, чи існували між ними договірні відносини [2]. Розуміння взаємозв'язку між принципами цивільного законодавства, які регулюють ці відносини, та спеціальними нормами, що стосуються захисту прав споживачів, є дуже важливим, оскільки не всі аспекти цивільного законодавства узгоджуються з цим комплексним регулюванням.

Якщо однією зі сторін у зобов'язанні є громадянин, що замовляє (використовує) товари (роботи, послуги) для особистих потреб, то він має права, які надаються Цивільним кодексом України, а також права, що гарантуються Законом «Про захист прав споживачів» та іншими законодавчими актами.

Закон «Про захист прав споживачів» встановлює правила для відносин між споживачами та виробниками, виконавцями та продавцями. Споживачем вважається громадянин, що намагається придбати товари (роботи, послуги) виключно для особистих, сімейних, домашніх та інших потреб, що не мають жодного стосунку до підприємницької діяльності. Питання даного інституту також регулюється і аналізується в Постанові Пленуму ВСУ від 12 квітня 1996 р. № 5 «Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів» [3].

Відповідно до Цивільного кодексу, винуватцями шкоди можуть бути продавці, виробники товарів або особи, що надали послуги або виконали роботи, які є виконавцями. Вимога щодо їхнього статусу підприємця не передбачена. Потерпілими є громадяни та юридичні особи, що придбали товари або замовили роботи чи послуги для особистих потреб, а не для підприємницької діяльності. Отже, якщо продавці, виробники або виконавці надають докази того, що постраждала особа використовувала товари, роботи чи послуги у межах своєї підприємницької діяльності, це виключає застосування норм § 3 глави 82 Цивільного кодексу України. У цьому випадку застосовуються загальні положення щодо відповідальності за деліктні зобов'язання. Коли шкода виникає внаслідок недоліків у виконанні роботи або наданні послуг, відповідальність за компенсацію несе виконавець, який виконав цю роботу або надав послугу [4, с. 70].

Згідно з Законом України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції», продавець має обов'язок надавати покупцеві правдиву та повну інформацію про товар, який він пропонує до продажу. Ця інформація повинна відповідати вимогам, встановленим законом та іншими правовими актами, і зазвичай включає в себе вимоги щодо змісту та форми подання цієї інформації, особливо в роздрібній торгівлі [5]. Як зазначає

Парасюк М.В., через це потерпілий може вибрати, кому пред'явити вимогу щодо компенсації шкоди - чи до продавця, чи до виробника товару. Питання виникають, у разі якщо шкода спричинена нелегально виготовленою продукцією і виробника важко встановити. У таких випадках єдиним відповідачем стає продавець, який може бути позовним суб'єктом для вимог щодо компенсації шкоди. Крім цього, до нього можуть бути пред'явлені вимоги правовласника, пов'язані з порушенням його виключних прав на товарний знак [6, с. 35].

Доречно зазначити, що назва статті 1211 Цивільного кодексу України «строки відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок недоліків товару, роботи чи послуги» не відображає змісту самої статті. Стаття фактично визначає не строки відшкодування шкоди, а час, коли ця шкода зазвичай виникає, а саме – протягом строку придатності або строку служби. Закон України «Про захист прав споживачів» закріплює строк служби та придатності. У Цивільному кодексі України передбачено положення, за яким у випадку, якщо строк служби або придатності не визначений, шкода, що виникла внаслідок недоліків товару, має бути відшкодована протягом 10 років з моменту його виготовлення (роботи, послуги). Нанесення шкоди після закінчення строку придатності, строку служби або після 10-річного терміну від дня виготовлення товару означає, що не існує зобов'язання щодо компенсації шкоди, і відповідно, така шкода не може бути відшкодована. Проте існують виключення, коли шкода, нанесена незалежно від часу її виникнення, все ж підлягає компенсації. У першому випадку, якщо виробник не вказав обов'язкові строки придатності або служби через порушення невід'ємних умов закону, і в другому випадку, коли шкода має бути відшкодована незалежно від її виникнення, якщо особа купила товар, отримала послугу або була піддана роботі, але не була повідомлена про необхідні заходи після закінчення строку придатності або служби, або не отримала повну та достовірну інформацію про продукцію (роботу, послугу) [7].

Законодавець зазначає кілька підстав, які звільняють продавця (виробника) від відповідальності за шкоду, заподіяну недоліками товару (роботи). Проте, згідно з Постановою Пленуму Вишого Суду України від 12 квітня 1996 року № 5 «Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів», обов'язок доведення обставин, які звільняють від відповідальності за завдану шкоду, покладається на продавця (виробника, виконавця). Як зазначає Коблов А.С., перша причина має класичний характер, характерний для цивільного права: це виникнення шкоди в результаті непереборної сили. Друга причина має свою специфіку, яка є характерною лише для цього типу деліктних зобов'язань. Це порушення споживачем певних правил експлуатації товару, результатів роботи або послуги або їх зберігання. Ці правила можуть бути як загальновідомими правилами використання та зберігання, так і спеціальними правилами, які виробник (виконавець) повинен вказати у супровідній документації товару, на його етикетці, маркуванні або іншим чином, та які продавець повинен роз'яснити споживачу. У випадку невиконання споживачем правил використання товару, виробник (продавець) звільняється від відповідальності за відшкодування шкоди. Проте, як було вказано, виробник (продавець) повинен підтвердити наявність підстав для звільнення від відповідальності за відшкодування шкоди [8, с. 73].

Закон України «Про захист прав споживачів» передбачає положення, яке надає повну відповідальність виробника (виконавця) за будь-яку шкоду, завдану життю, здоров'ю або майну споживача у зв'язку з використанням матеріалів, обладнання, інструментів та інших засобів, необхідних для виробництва товарів (виконання робіт, надання послуг), незалежно від того, чи були вони особливі за своїми властивостями, що можуть бути виявлені належним рівнем знань чи ні. У цьому випадку передбачена абсолютна відповідальність, коли виробник або виконавець не можуть бути звільнені від відповідальності ні за яких умов [9, с. 243].

Отже, Цивільний кодекс України, а також закони «Про захист прав споживачів» та «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції» найкраще висвітлюють суть і можливості прав споживачів щодо відшкодування завданої шкоди. Ці закони взаємодоповнюють один одного, проте є певні відмінності між ними, що можуть призвести до конфліктів. Дані зобов'язання виступають як складний цивільно-правовий інститут, який поєднує в собі ознаки спеціального делікту та має забезпечувальний характер щодо реалізації прав споживача.

Дослідження поняття та сутності цього делікту відбувається через аналіз його функцій та особливостей як окремого типу спеціального делікту. Відповідальність за недоліки товарів, робіт та послуг, як позадоговірне зобов'язання, володіє власними цілями, що визначають його роль у системі заходів цивільно-правового захисту учасників цивільних правовідносин. Обговорюваний вид деліктного зобов'язання характеризується спільною метою захисту цивільних прав споживачів товарів та послуг. Наявність саме споживчих відносин у контексті цивільного права надає досліджуваному цивільно-правовому інституту певної специфічності.

Список літератури

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/435-15> (дата звернення 05.05.2024)
2. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-XI URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення 05.05.2024)
3. Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів: постанова Пленуму ВСУ від 12.04.1996 р. №5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-96#Text> (дата звернення 05.05.2024)
4. Барінов В. В. Захист прав споживачів: проблеми в Україні та світовий досвід. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів, 2012. Логістика. С. 112-117.
5. Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції: Закон України від 19.05.2011 № 3390-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3390-17#Text> (дата звернення 05.05.2024)
6. Парасюк М. В. Проблемні аспекти захисту прав споживачів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2017. Вип. 44(1). С. 101-104.
7. Астрейко В. Проблеми захисту прав споживачів в Україні та шляхи їх вирішення. *Веб-сайт: Незалежний аудитор*. URL: http://nauditor.com.ua/uk/component/na_archive/1078?view=material. (дата звернення 06.05.2021)
8. Коблов А. С. Право споживача пред'являти вимоги у зв'язку з дефектами у товарах. *Вісник цивільного права*. 2015. № 6 С. 75.
9. Конак Є. І. Особливості процесів захисту прав споживачів в Україні. *Молодий вчений*. 2017. № 2. С. 267-271.

УДК 341.3

Oleh Zahnitko, candidate of legal sciences, post-doctorate student *State Institution «Valentyn Mamutov Economy and Legal Research Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine Senior Lecturer Information, Business and Administrative Law Chair, Sociology and Law Faculty, National Technical University of Ukraine «Kyiv Igor Sikorsky Polytechnics Institute» (Kyiv, Ukraine)*

PLEADING DAMAGES TO THE SUPPLY OF THE WHOLESALE ENERGY PRODUCTS IN UKRAINE AS THE HUMAN RIGHTS BREACH

Russian attacks on Ukraine's energy grid have been killing dozens and threatening millions of Ukrainians and foreigners for over 18 months now. Primary objects were the wholesale energy products - electricity and the natural gas, while the results also extended to other basic utilities, such as cold water, hot water, district heating and steam supplies that run on the wholesale energy products.

The laws of war prohibit attacks on civilian objects. While some might maintain that electricity is used equally by the civilians and the military, the laws of war clearly maintain that military targets must not be attacked where the consequence expected is an excessive civilian casualties or a cause thereof, or damage to civilian objects, or a combination [1, Article 8(b)(iv)]. While neither Ukraine nor Russia had ratified the Rome Statute, each country owes an obligation to

do everything feasible to assess proportionality of any attack in the context of any concrete and direct anticipated military advantage stems from 1949 Geneva Convention on the protection of the civilians, in particular, women and children as well as the provisions pertaining to the hospitals [2, Article 12]. Intentional disproportionate attack with the knowledge or anticipation of clearly excessive civilian casualties and damage constitutes a war crime of Russia, where Rome Statute provisions can be illustrative of the prohibited actions [1; Articles 6, 7.1(b), 7.2(b), 8.2(b)(iv) and (xiii), 8.2(e)(xii)] if not peremptory rules of international humanitarian law.

In its public stance, being not so fond of the civil and political rights of the person [3], Russia remained a champion of the cultural, economic and social human rights, in particular, to the *'the right of everyone to an adequate standard of living for himself and his family, including adequate food, clothing and housing, and to the continuous improvement of living conditions'* [4, Article 11] and *'the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health. ... The steps to be taken by the States Parties to the present Covenant to achieve the full realization of this right shall include those necessary for: (d) The creation of conditions which would assure to all medical service and medical attention in the event of sickness.* [4, Article 12]. This provision *prima facie* makes unlawful denying access to the life-supporting devices inside and outside the hospitals, to the lifestyle accessories that run on electricity for the people who are handicapped (bionic prosthetics, electric wheelchair, artificial kidney, oxygen camera) or have chronic medical condition (sleep apnea machines, blood dialysis). While generation may be available and, to certain extent, affordable to the general population, the handicapped person is vulnerable to any interruption of the access to the supply of the electricity, including disruption of the elevators and public transport. This social strata of the people, one can argue, is most sensitive to the disruptions of the heat and power supply, they are vulnerable on the brink of life and death situation.

In the less controversial area of women rights the states have long been consistently acknowledging the desirability of improving consumer choice in accessing adequate, reliable, affordable, high-quality, economically sustainable access to the utilities, that the state parties must *"take all appropriate measures to eliminate discrimination against women in rural areas ... and, in particular, shall ensure to such women the right ... to enjoy adequate living conditions..."*. [5, Article 14(2)(h)]. Adequate living condition is, arguably, a part of the dignity and, thus, denying an access to the electricity and other energy products can be characterized as torture, as denial of access to the heat, water and medical assistance can be and indeed *"is inflicted by or at the instigation of or with the consent or acquiescence of a public official or other person acting in an official capacity"*, and such disruption of access to the utilities caused *"severe pain or suffering, whether physical or mental, ... intentionally inflicted on a person"* [6, Article 1.1]. The torture is further prohibited and *"[n]o exceptional circumstances whatsoever, whether a state of war or a threat of war, internal political instability or any other public emergency, may be invoked as a justification of torture."* [6, Article 2.2]. All instruments were ratified by Russia and contain dispute resolution clauses that give jurisdiction to the UN International Court of Justice.

Electricity access is already well established within the framework of human rights, either as an implicit attribute of a pre-existing right (such as non-discrimination or sustainable development) or explicitly in the context of eliminating discrimination against women. There is also broad acknowledgement by states of the desirability of eliminating energy poverty – for all, but particularly for the rural poor, and women.

The provision of electricity is recognized as an essential component of human rights, both implicitly and explicitly, to ensure non-discrimination, sustainable development, and the elimination of discrimination against women. States also widely acknowledge the importance of eradicating energy poverty, especially for underserved populations such as the rural poor and women [7]. Access to electricity is crucial for the realization of various human rights, including the rights to health, education, and a decent standard of living. *'Electricity access is already well-established within the framework of human rights, either as an implicit attribute of a pre-existing right (non-discrimination, adequate living standards, housing, health, and sustainable development) or explicitly in the context of eliminating discrimination against women.'* [8].

Accountability of the aggressor state is a challenge from several angles. The sheer breadth of the damages is coming from the dense grid networks and high generation capacity available in Ukraine, both far exceeding domestic consumption and capable of ensuring proportionally much higher transit. It is allegedly unmatched by other examples in history because, in particular, the last extensive wars in Europe happened before universal access to the electricity and other big conflicts had involved limited industrialized areas. Thus, establishing the single methodology and determining the damage under the circumstances of continuous repairs and damages is a complex task with thousands of surveyors to be recruited, trained and coordinated, the databases compiled, validated, verified and updated. With the dozens of companies involved, mechanics to preserve the cause of action and, potentially, funding and assignment of the claims to ensure that all the war crimes have just resolution. Assessment of the damage is another potentially contentious issue, a strategy 'build back better Ukraine' is widely advocated to make zero emission technologies and underground grid a backbone of new economy while abandoning outdated coal, oil and gas generation plants that were destructed. Many also argue that Kakhovska HPP should not be restored, at least not at the same scale and the land resources are used in a sustainable eco-friendly way, at the very least, the evaluation of the damage should use not only the replacement or the restoration cost method [9].

The centralized grid infrastructure is the technological constraint on the security of supply of the wholesale energy products, which is economically effective and sustainable. This state of technology provides a good case for a crime of genocide, whereas attack on the single power node, large power generation facility, natural gas compressor station or underground storage facility affects millions and deprive them of the sustainably living conditions [10]. The aggressor state, therefore, must be held liable for violations human rights on the several counts and within several mechanisms available under the public international law.

Literature

1. Rome Statute of The International Criminal Court adopted on 17 July 1998 / United Nations. URL: https://legal.un.org/icc/statute/99_corr/cstatute.htm (date visited: 01.05.2024).

2. Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War adopted on 12 August 1949 as amended / United Nations. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/geneva-convention-relative-protection-civilian-persons-time-war> (date visited: 01.05.2024).

3. Russia will no longer participate in the Council of Europe: a problematic Member State who could not commit to peace. Thursday 10 March 2022 / ECHR blog. URL: <https://www.echrblog.com/2022/03/russia-will-no-longer-participate-in.html> (date visited: 01.05.2024) also quoting official Telegram channel of the Russian Federation Ministry of the Foreign Affairs URL: https://t.me/tass_agency/117784 (date visited: 01.05.2024).

4. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights adopted on 19 December 1966 / United Nations. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights> (date visited: 01.05.2024).

5. 1979 Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women / United Nations. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women> (date visited: 01.05.2024).

6. Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment adopted on 10 December 1984 / United Nations. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-against-torture-and-other-cruel-inhuman-or-degrading> (date visited: 01.05.2024).

7. F.S. Javadi, et al. Global policy of rural electrification. *Renew. Sustain. Energy. Rev.*, 19 (2013), pp. 402-416 / ScienceDirect. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1364032112006673?via%3Dihub#preview-section-references> (date visited: 01.05.2024).

8. Stephen Tully The Human Right to Access Electricity, *Electricity Journal*, Elsevier, 19 (2006), pp. 30-39 / ScienceDirect. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1040619006000236> (date visited: 01.05.2024).

9. Шапар А., Шматков Г., Скрипник О. Кому потрібні водосховища. Щотижневик «2000», №16-19, 7-12 серпня 2020 р. цит. по НАН України: Повідомлення / Новини Національної академії наук України. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=6751> (date visited: 01.05.2024).

10. Oleh Zahnitko, Disruption of the wholesale energy supplies in Ukraine as a crime of genocide. *Протидія геноциду українського народу*: зб. тез всеукр. наук.-практ. онлайн конф. 8 травня 2024 р. (подано для публікації 05.05.2024).

УДК 347.965

Запорожець С. О., студент 2 курсу, гр. БППК-22

Науковий керівник: Кипич І. В., доцент кафедри приватного та публічного права, к.ю.н.

*Київський національний університет технологій та дизайну
(м. Київ, Україна)*

ПРАВОВИЙ СТАТУС АДВОКАТА ЯК ПРЕДСТАВНИКА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Вступ. Основною процесуальною функцією, яка покладається на адвоката в цивільному процесі, є функція представництва, метою якої є не тільки забезпечення реалізації прав його клієнтів, а й захист їх порушених, невизнаних або заперечуваних прав, свобод та інтересів. Мета роботи – визначити правовий статус адвоката як представника у цивільному процесі.

Матеріали та методи. Методологічну основу дослідження складає сукупність загальних методів наукового пізнання, а саме: діалектичний метод як загальнонауковий метод пізнання соціально-правових явищ; формально-логічний, системного аналізу, порівняльно-правовий, формально-юридичний.

Виклад основного матеріалу.

Суб'єктний склад осіб, представництво яких адвокат має право здійснювати у цивільному процесі, розкривається у ст. 58 Цивільного процесуального кодексу України, де зазначається, що сторона, третя особа, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника [2].

Метою участі адвоката як представника в цивільному провадженні є надання вищевказаним особам правової допомоги шляхом забезпечення їх прав й обов'язків, свобод та інтересів держави.

У ст. 59 Конституції України визначено конституційний статус адвокатури у нашій державі [1]. Згідно з даною статтею кожна особа має право на правову допомогу та є вільною у виборі захисника своїх прав для забезпечення захисту від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах чи інших органах державної влади. Дана норма є суттєвою та основоположною на стадії встановлення взаємовідносин між клієнтом та адвокатом у цивільному процесі.

Адвокат у цивільному процесі має особливий статус представника, основна функція якого – представництво – є його професійним обов'язком. Адвокат надає допомогу суду під час встановлення об'єктивної істини у справі, сприяє всебічному розгляді та вирішенню справи згідно з законодавством.

Представництво адвокатами осіб у судах є договірним видом представництва. Участь такого правозахисника як адвокат в цивільному процесі обумовлюється волевиявленням особи, якій потрібен захист її прав.

Даний момент є проявом диспозитивності цивільного процесу.

Основні принципи адвокатської діяльності полягають у її здійсненні на засадах верховенства права, законності, незалежності, гуманізму, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів. Реалізація даних принципів полягає у правових знаннях адвоката,

глибокому юридичному досвіді, усвідомленні сутності та готовності до реалізації основних принципів адвокатської етики: конфіденційності, переважання інтересів клієнта, неприпустимості конфлікту інтересів, компетентності та добросовісності при виконанні своїх обов'язків перед клієнтом.

Судове представництво у цивільному процесі полягає у процесуальних діях, які своїми наслідками мають значення для довірителя і, власне, це визначає обсяг повноважень представника. Особа має право обмежити коло повноважень представника на вчинення певної процесуальної дії, зробивши застереження про це у довіреності чи договорі про надання правничої допомоги.

Основне завдання адвоката полягає у вжитті передбачених законом заходів, які мають наслідком захист порушеного, невизнаного права, в тому числі й через звернення до суду.

Законність, обґрунтованість та об'єктивність судового рішення, швидкість вирішення цивільної справи мають пряму залежність від повноти підготовки матеріалів, які повинні бути надані суду ще на стадії звернення стороною захисту.

У ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» зазначається, що під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право звертатися з адвокатськими запитами до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових й службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань [3].

Прийняття судом до провадження позовної заяви, скарги, заяви має наслідком для адвоката виникнення певних обов'язків та процесуальних прав.

Процесуальне представництво адвоката полягає у двох видах правовідносин: між адвокатом й клієнтом та між адвокатом й судом.

При судовому розгляді справи завдання адвоката полягає не лише у захисті суб'єктивних прав та інтересів осіб, а й сприянні суду у всебічному, повному й об'єктивному з'ясуванні всіх обставин справи та ухваленні справедливого рішення.

Обов'язок з роз'яснення особам, які є сторонами у справі, їх прав та обов'язків лежить на судді, але адвокат зобов'язаний проінформувати особу, інтереси якої він представляє, про її права, порядок їх реалізації, обов'язки, способи їх виконання та правові наслідки дій.

Основою в обґрунтуванні позицій сторін та їх адвокатів в процесі судового розгляду цивільної справи є доказування наявності підстав позову та заперечень на нього, підготовчі дії розгляду цивільної справи, які можуть бути здійснені також з ініціативи адвокатів та спрямовуватися на визначення характеру спірних правовідносин, обставин, які підлягають встановленню, на вимогу долучення до матеріалів справи доказів, визначення кола осіб, що братимуть участь у справі.

З огляду на обставини та перебіг розгляду справи, адвокат має подавати клопотання до суду вимоги доказів від осіб, які відмовили адвокату у добровільній їх видачі, про забезпечення доказів й позову та призначення судової експертизи. При здійсненні експертизи на адвоката покладається обов'язок контролю за перебігом та результатами проведення експертизи.

Що стосується адвоката відповідача, то він має право використовувати такі способи процесуального захисту як заперечення проти позову та зустрічний позов. При цьому дане право він може реалізувати виключно до початку розгляду справи.

На етапі виконання судового рішення у цивільному процесі адвокат також повинен надати клієнту інформацію про можливість відстрочення, відтермінування виконання рішення, зміни чи встановлення способу й порядку виконання рішення шляхом звернення до суду, який видав таке рішення, з відповідною заявою та, за згодою клієнта, реалізувати такі процесуальні дії.

У ст. 47 Цивільного процесуального кодексу України зазначено, що представником у суді фактично може бути особа, яка досягла вісімнадцяти років, має цивільну процесуальну дієздатність й належно посвідчені повноваження на здійснення такого представництва [2].

Особливість правового статусу адвоката в цивільному процесі полягає в тому, що він, крім прав та обов'язків, які закріплюються за ним цивільним процесуальним законодавством, володіє також комплексом професійних прав, обов'язків й гарантій, які передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та Правилами адвокатської етики.

Процесуальні повноваження адвоката, як представника особи в суді, прописані у ст. 58 Цивільного процесуального кодексу України, в якій зазначено, що він може вчиняти від імені особи, яку він представляє, усі процесуальні дії, що їх має право вчиняти ця особа [2].

Висновки. Адвокат у цивільному судочинстві займає самостійне процесуальне становище, яке характеризується ознаками відносної самостійності, оскільки, з одного боку, він наділений правом самостійно обирати способи та засоби надання правової допомоги своєму клієнтові, а з іншого – такі способи та засоби повинні бути ґрунтовані на законі.

Адвокат - представник у цивільному процесі - володіє власним процесуальним інтересом, який не є матеріально-правовим й відрізняється від інтересу сторін та третіх осіб, повинен розглядатися як юридичний інтерес, що спрямований на отримання позитивного результату справи для особи, яку він представляє.

Список літератури

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
3. Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 року № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
4. Бичкова С. С. Окремі аспекти участі адвоката у цивільному процесі України / С. С. Бичкова, Г. В. Чурпіта // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2014. - № 9. - С. 116-122. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2014_9_31

УДК 347.2/.3

Козенко О. О., головний науковий співробітник Наукової лабораторії № 3 Науково-організаційного центру, к.ю.н.

Національна академія Служби безпеки України, Штаб Антитерористичного центру при Службі безпеки України

Демчук В. В., Штаб Антитерористичного центру при Службі безпеки України (м. Київ, Україна)

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ТЕРОРИСТИЧНИМ АКТОМ

14.04.2014 виконувачем обов'язків Президента України було підписано Указ Президента України № 405/2014 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України», на підставі якого було розпочато антитерористичну операцію зі звільнення захоплених підконтрольними РФ бойовиками територій Донецької та Луганської областей України [1].

Під час проведення антитерористичної операції майнові втрати несли як військові, так і в першу чергу, цивільне населення – знищувалось їх житло, транспортні засоби, інше майно.

Потерпілі стикалися з необхідністю знайти кошти, за рахунок яких вони могли хоча б частково відновити свій майновий стан. При цьому громадяни України з метою захисту своїх прав звертались до національних судів, і до міжнародних судових інстанцій - Європейського суду з прав людини.

Відповідно до статті 56 Конституції України кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень [2]. Аналогічні норми закріплені у статтях 1173, 1174, 1175 Цивільного кодексу України.

Водночас, 21.05.2015 Верховною Радою України було прийнято постанову № 462-VIII «Про Заяву Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод», за якою, окрім іншого, повну відповідальність за дотримання прав людини і виконання відповідних міжнародних договорів на анексованій та тимчасово окупованій території України несе рф [3].

Аналіз даних Єдиного державного реєстру судових рішень показує, що зазвичай потерпілі використовують один із двох юридичних способів для отримання відшкодування — позов до українського уряду, спираючись на норми Закону України «Про боротьбу з тероризмом», або позов до рф, заснований на положеннях цивільного права і Законі України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України».

Судова практика щодо покладення обов'язку відшкодувати шкоду внаслідок терористичного акту на державу Україна через нечіткість законодавчого регулювання непослідовна (навіть на рівні касаційної інстанції), і складалась, здебільшого, не на користь позивачів.

Частина 1 статті 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» у редакції на момент виникнення спірних правовідносин встановлювала таке: «Відшкодування шкоди, заподіяної громадянам терористичним актом, провадиться за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до закону і з наступним стягненням суми цього відшкодування з осіб, якими заподіяно шкоду, в порядку, встановленому законом».

Водночас, спеціального законодавчого акту, який би визначав порядок такого відшкодування не існувало, тому суди здебільшого відмовляли у задоволенні відповідних позовів.

Наприклад, в одній із перших таких справ про відшкодування шкоди, заподіяної терористичним актом, за пошкоджену внаслідок артилерійського обстрілу квартиру у м. Слов'янську Донецької області суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову, посилаючись на те, що «закону, який би регулював порядок відшкодування шкоди, заподіяної громадянам терористичним актом, не прийнято; не встановлено державний орган, на який покладено обов'язок здійснювати таке відшкодування та механізм визначення розміру відшкодування» [4].

Суд апеляційної інстанції це рішення скасував і позов задовольнив, мотивуючи, зокрема, необхідністю застосування за аналогією механізму відшкодування шкоди внаслідок надзвичайної ситуації, що визначений Кодексом цивільного захисту України [5].

Касаційна інстанція скасувала рішення попередніх інстанцій і повернула справу на новий розгляд, визначивши, що позов містив взаємовиключні підстави (з одного боку, збитки заподіяно внаслідок проведення антитерористичної операції, а з іншого, - шкода завдана терористичним актом). Проте суди не уточнили підстави позову і не з'ясували предмет доказування, адже кожна з підстав вимагає доказування різних обставин [6].

Ураховуючи масовість подібних справ як у провадженні судів першої та апеляційної інстанції, а також у провадженні Верховного Суду, 04.03.2020 Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду окремою ухвалою у справі № 237/557/18-ц рекомендував Кабінету Міністрів України розробити спеціальний порядок відшкодування за пошкоджене внаслідок терористичного акта майно, процедуру виплати такого відшкодування за пошкоджене в результаті терористичного акта майна, чіткі умови, необхідні для заявлення вимоги до держави про надання такого відшкодування [7].

Зрештою, 21.03.2023 прийнято Закон України № 2997-IX «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму, а також до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення боротьби з тероризмом», яким статтю 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» викладено у новій редакції: «Відшкодування шкоди, заподіяної фізичним особам терористичним актом, провадиться за рахунок коштів Державного бюджету України в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, і з наступним стягненням суми цього відшкодування з осіб, якими заподіяно шкоду.

Відшкодування шкоди, заподіяної юридичній особі терористичним актом, провадиться в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.» [8].

Вважаємо такі зміни вкрай актуальними та вдалими, адже реалізація права на отримання відшкодування поставлена у залежність від існування компенсаційного механізму, що встановлюється постановою Кабінету Міністрів України.

Це також відповідає й практиці у подібних правовідносинах, зокрема чинними постановами Кабінету Міністрів України визначаються:

Порядок надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій та розміру грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації (постанова від 18.12.2013 № 947);

Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації (постанова від 20.03.2022 № 326);

Порядок виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд (постанова від 19.04.2022 № 473).

Проте, жодний з даних нормативно-правових актів не передбачає відшкодування шкоди, заподіяної терористичним актом.

Підсумовуючи викладене, позитивно оцінюючи нещодавні законодавчі зміни до статті 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», вважаємо вкрай необхідним для повноцінного забезпечення прав фізичних та юридичних осіб прийняття Кабінетом Міністрів України окремого порядку відшкодування шкоди, заподіяної терористичним актом.

Список літератури

1. Указ Президента України № 405/2014 від 14.04.2014 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405/2014#Text> (дата звернення 07.04.2024).

2. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 07.04.2024).

3. Постанова Верховної Ради України Про Заяву Верховної Ради України "Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод" від 21.05.2015 № 462-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-19#Text> (дата звернення 07.04.2024).

4. Рішення Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 12 січня 2016 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54994490> (дата звернення 07.04.2024).

5. Рішення Апеляційного суду Донецької області від 15 березня 2016 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56562010> (дата звернення 07.04.2024).

6. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 22 лютого 2017 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65190948> (дата звернення 07.04.2024).

7. Окрема ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 04.03.2020 у справі № 237/557/18-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88337636> (дата звернення 07.04.2024).

8. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму, а також до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення боротьби з тероризмом». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2997-20#Text> (дата звернення 07.04.2024).

УДК 347.12:342.77-054.73

Михайлова С. І., студентка гр. ПБ-22-1

Науковий керівник: Лаговська Н. В., доцент кафедри цивільного права та процесу,
к.ю.н., доцент

*Державний податковий університет
(м. Ірпінь, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Як нам відомо, Україна с питанням внутрішньо переміщених осіб стикнулася 10 років тому, коли росія напала на Донеччину та Луганщину. Проте, особливої гостроти ця проблема набула 2 роки тому - з початком повномасштабного вторгнення. Тобто, якщо станом на 2014 рік, кількість населення в Україні становила 45 млн осіб, а кількість внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО) близько 2 млн, то на поточний 2024 рік загальна кількість населення сягає 33,4 млн осіб, з яких 5 млн - це офіційно зареєстровані ВПО .

Питання захисту прав і свобод внутрішньо переміщених осіб досліджували такі науковці, як: Л. Наливайко , С. Булеца, О. Буткевич, В. Гошовський, Є. Герасименко, В. Дацюк, М. Менджул, І. Михайлишин, В. Надьон Н. Діденко, Т. Карабін, О. Котляр, Я. Лазур, Є. Лейба та інші.

Поняття внутрішньо переміщеної особи закріплене в Законі України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб” від 2014 року. У ньому зазначається, що внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [1].

Оскільки ВПО не за власним бажанням покинули місце проживання, то їх можна віднести до свого роду вразливого верства населення, саме тому іноді їх особисті немайнові права можуть порушуватись.

Законодавець зазначає що, особисті немайнові права належать кожній фізичній особі від народження або за законом. Фізична особа не може відмовитися від особистих немайнових прав, а також не може бути позбавлена цих прав. Також Цивільний кодекс України у статті 270 визначає вичерпний перелік особистих немайнових прав, до них відносяться: право на життя, право на охорону здоров'я, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право на свободу та особисту недоторканність, право на недоторканність особистого і сімейного життя, право на повагу до гідності та честі, право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, право на недоторканність житла, право на вільний вибір місця проживання та на свободу пересування, право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості [2].

Основними нормативно-правовими актами, які регулюють питання внутрішньо переміщених осіб є:

1. Конституція України
2. Закон України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб”
3. Постанови Кабінету Міністрів України, зокрема “Деякі питання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій осіб”
4. Нормативно-правові акти органів виконавчої влади.

На сьогоднішній день, держава намагається всіма способами врегулювати питання допомоги та захисту прав та свобод ВПО, зокрема це - здійснення міграційного контролю (реєстрація, облік) в Єдиній інформаційній базі даних про ВПО; створення нормативно-правової бази для вирішення проблем ВПО; розроблення спеціальних державних соціально-економічних програм надання екстреної 24 допомоги суб'єктам внутрішньої вимушеної міграції, вирішення їх соціально-економічних проблем (щодо підтримки, забезпечення житлом, працевлаштування, надання безоплатної медичної допомоги, пенсійного та соціального забезпечення, належного рівня освітніх послуг, державної матеріальної та

гуманітарної допомоги) тощо. Реалізація цієї політики покладена перш за все на органи державної влади та на місцеве самоврядування [3, с. 23-24].

Національні засоби включають роботу державних органів, які під час дії воєнного стану, здійснюють охорону та захист прав та свобод, в тому числі ВПО; громадські організації, діяльність яких спрямована на реалізацію прав та свобод ВПО, враховуючи обмеження, що спричинені введенням воєнного стану. Система державних органів, що здійснюють забезпечення прав і свобод ВПО є дуже розгалуженою [3, с. 24].

Аналізуючи всі етапи реалізації захисту внутрішньо переміщених осіб, вчені дійшли висновку, що основними проблемами здійснення національної політики є: відсутність інфраструктури для надання базових якісних соціальних, медичних послуг та коштів у місцевих бюджетах для фінансування потреб ВПО; наявність юридичних та адміністративних бар'єрів на шляху інтеграції ВПО у приймаючі територіальні громади; недостатній рівень соціально-психологічної компетентності державних службовців/посадових осіб місцевого самоврядування для надання психологічної допомоги ВПО. Вирішення зазначених вище проблемних аспектів потребує негайного вирішення та комплексного підходу, незважаючи на воєнний стан, який діє на території України [4, с. 11].

Отже, з огляду на вищезазначене можна зробити висновок, що захист немайнових прав ВПО під час дії воєнного стану є важливим завданням, яке потребує комплексного підходу з боку держави, громадських організацій та міжнародних актів. Внутрішньо переміщені особи не повинні зазнавати дискримінації, адже законодавство чітко встановлює той факт, що ВПО користуються тими ж правами і свободами відповідно до Конституції, законів та міжнародних договорів України, як і інші громадяни, що постійно проживають в Україні.

Для того аби мінімізувати моральні та фізичні труднощі тих осіб, що зазнали вимушеної міграції, законодавець має постійно вдосконалювати нормативно-правову базу на користь таких осіб, а також запровадити механізми забезпечення реалізації захисту прав внутрішньо переміщених осіб.

Список літератури

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 25.04.2024).

2. Цивільний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.04.2024).

3. Наливайко Л. Р. Забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану. *Цілі сталого розвитку в аспекті зміцнення національного та міжнародного правопорядку* : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя-Львів-Одеса-Ужгород-Харків-Чернівці, 27 жовтня 2023 року). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. С. 22–26. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/11/20231123_123724.pdf

4. Капінус О. Я. Особливості державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Івано-Франківськ. 2021. 21 с.

УДК 349.412

Моїсеєнко А. С., студент 415 гр. факультету № 4

Науковий керівник: Іваненко Д. Д., доцент кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки факультету № 4, к.ю.н., доцент

Донецький державний університет внутрішніх справ

(м. Кропивницький, Україна)

ДЕРЖАВНИЙ АКТ НА ПРАВО ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ ЯК ПРАВОВСТАНОВЛЮЮЧИЙ ДОКУМЕНТ

Практика державної реєстрації прав на землю в Україні нараховує більше 30 років. Протягом даного періоду змінювались форма та зміст державних актів на право приватної власності на земельну ділянку. Такі зміни викликані розвитком законодавства у сфері технічного та юридичного обліку земельних ділянок.

Протягом 1992-2001 рр. видавався державний акт без кадастрового номеру (рожевого кольору). Виключення, державні акти у м. Київ, де з середини 90-х рр. функціонував програмний комплекс «Кадастр» [1]. Форма та зміст акту врегульовувала Постанова Верховної Ради України «Про форми державних актів на право власності на землю і право постійного користування землею» від 13.03.1992 № 2201-ХІІ [2].

Прийняття Земельного кодексу України у 2001 р. [3] обумовило потребу прийняття ряду нормативно-правових актів, приведення підзаконних нормативно-правових актів у відповідність. Постанова Кабінету Міністрів України від 02.04.2002 № 449 затвердила нову форму державного акту (зеленого кольору) [4]. Така форма була розрахована на одну земельну ділянку. Земельній ділянці присвоювався кадастровий номер згідно Вказівки Державного комітету із земельних ресурсів України від 20.03.2002 № 12 [5]. Критерієм кадастрового номера є унікальність протягом фізичного та юридичного існування земельної ділянки. Такий номер містить інформацію про місцезнаходження земельної ділянки, прив'язку до адміністративно-територіальної одиниці. Структура номеру складалась з 19 цифр, елементи відокремлювались двокрапкою, містили інформацію про код одиниці адміністративно-територіального устрою України (КОАТУУ), номер кадастрової зони (НКЗ), номер кадастрового кварталу в межах кадастрової зони (НКК), номер земельної ділянки в межах кадастрового кварталу (НЗД). Присвоєння номеру здійснювалось місцевими органами виконавчої влади з питань земельних ресурсів. Запроваджена форма надавала можливість визначити частку співвласників земельної ділянки у самому державному акті.

Протягом 2009-2012 рр. використовувалась інша форма державного акту (синій колір), затверджена Постановою Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 2 квітня 2002 р. N 449» від 12.11.2008 № 1019 [6]. Нова форма доповнена ідентифікаційним номером (кодом). Причина, якщо державний акт містив помилку прізвища, ім'я, по-батькові, власник мав проблеми щодо укладення правочинів. Дана проблема вирішувалась шляхом видачі дублікату втраченого державного акту з помилкою [1].

Протягом 2013-2015 рр. видавалось свідоцтво. Земельний кодекс України було доповнено ст. 79-1 що уточнювала ознаки земельної ділянки як об'єкта цивільних прав. Формування земельної ділянки полягало у визначенні площі, меж, внесення інформації до Державного земельного кадастру. Ділянка вважається сформованою з моменту присвоєння їй кадастрового номера. На законодавчому рівні всі земельні ділянки було поділено на дві групи: сформовані та несформовані (зареєстровані до 2004 р. без кадастрових номерів) [3].

З 2016 р. видається витяг. Згідно п. 7 ч. 1 ст. 18 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», одним із етапів проведення державної реєстрації прав є формування витягу з Державного реєстру прав [8]. Відповідно до Порядку «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 25.12.2015 № 1127, рішення державного реєстратора, за бажанням зацікавленої сторони, може бути надано у паперовій формі шляхом друку за допомогою програмних засобів ведення Державного реєстру прав на аркушах паперу форматом А4 (210 x 297 міліметрів) без використання спеціальних бланків, проставлення підпису та печатки державного реєстратора. Рішення державного реєстратора у паперовій або електронній формі мають однакову юридичну силу та містять обов'язкове посилання на Державний реєстр прав.

Отже, внаслідок реєстраційної практики існує декілька форм державних актів на право приватної власності на земельну ділянку. Це обумовлено законодавчими змінами щодо реалізації прав на землю, законодавства у сфері земельного кадастру та державної реєстрації прав, вдосконаленням процедури надання адміністративних реєстраційних послуг тощо.

Список літератури

1. Державний акт на земельну ділянку. URL: <https://zemlevporyadnik.com.ua/derzhavniy-akt-na-zemelnu-dilyanku.html> (дата звернення: 01.05.2024).

2. Про форми державних актів на право власності на землю і право постійного користування землею: Постанова Верховної Ради України від 13.03.1992 № 2201-ХІІ (втрата чинності від 08.01.2004). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-12#top> (дата звернення: 01.05.2024).

3. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 01.05.2024).

4. Про затвердження форм державного акта на право власності на земельну ділянку та державного акта на право постійного користування земельною ділянкою: Постанова Кабінету Міністрів України; Форма, Акт, План від 02.04.2002 № 449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.05.2024).

5. Про присвоєння кадастрових номерів земельним ділянкам для ведення Державного реєстру земель: Держкомзем України; Вказівки, Порядок від 20.03.2002 № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0012219-02#Text> (дата звернення: 01.05.2024).

6. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 2 квітня 2002 р. N 449: Постанова Кабінету Міністрів України; Форма типового документа, Акт, План, Список від 12.11.2008 № 1019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1019-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.05.2024).

7. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закону України від 01.07.2004 № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text> (дата звернення: 01.05.2024).

УДК 341.9:347.77

Новомлинець А. О., студентка гр. КЮ-201

Науковий керівник: Барабаш А. Г., доцент кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ЗАХИСТ ТА ОХОРОНА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Вступ. Інтелектуальна власність є однією з найцінніших та найважливіших здобутків кожної демократичної держави. Питання захисту, охорони та законного використання такої власності є надзвичайно важливим й актуальним на сьогодні, адже право в цій сфері постійно та невпинно розвивається. Доцільно зауважити, що наразі Україна прагне інтеграції у європейський простір, й однією з умов членства нашої держави у ЄС є забезпечення належного рівня охорони та захисту інтелектуальної власності.

Мета роботи. Метою даного дослідження є визначення основних способів захисту та охорони права інтелектуальної власності у міжнародному приватному праві, спираючись на аналіз національного законодавства та міжнародних стандартів.

Результати дослідження. Вважаємо за доцільне, на початку визначити поняття «інтелектуальної власності». Легальне визначення міститься у положенні ст. 418 Цивільного кодексу України, а саме: правом інтелектуальної власності є право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності [1]. Окремо варто зазначити, що інтелектуальна власність є нематеріальною, в цьому й полягає її відмінність від інших видів власності. В загальному ж розумінні об'єктом власності буде саме право на результат творчої праці особи.

Щодо захисту прав інтелектуальної власності, то в нашій країні діє кримінальна, адміністративна та цивільно-правова відповідальність за порушення зазначених прав. В свою чергу, вчений О.М. Боярчук виокремив судовий захист як ефективний спосіб захисту, що має юрисдикційну форму. Особливої уваги судовий захист прав інтелектуальної власності набув саме під час повномасштабної війни України, адже на окупованих територіях або тих, де ведуться активні бойові дії, реалізація права на захист дуже ускладнилася [2, с.187].

Колізійні прив'язки щодо прав інтелектуальної власності передбачені у Законі України «Про міжнародне приватне право» А саме у ст. 37 зазначено, що до правовідносин у сфері захисту прав інтелектуальної власності застосовується право держави, у якій

вимагається захист цих прав [3]. О.Ю. Мініна в своєму дослідженні виділяє також два основних підходи у сфері колізійного регулювання відносин інтелектуальної власності з іноземним елементом, а саме: 1) Зв'язок з правовою системою країни, де було створено об'єкт авторського права, вперше здійснено виконання, передачу (програму) організації мовлення, вироблена фонограма, отримано охоронний документ на об'єкт промислової власності; 2) Право інтелектуальної власності пов'язують із правовою системою країни, де вимагається захист прав – тобто країни, де мав місце акт використання або порушення прав (цей принцип переважно застосовується у міжнародних конвенціях у сфері інтелектуальної власності). Також фахівець зауважила, що основна особливість прав на інтелектуальну власність виявляється у відсутності екстериторіальної дії цих прав, яка полягає в тому, що особа, яка опублікувала твір (здійснила виконання, запатентувала винахід) на території однієї держави, буде мати захист тільки на території цієї держави [4, с.75]. Окрім наведених підходів, науковці С.М. Юрченко та А.А. Смоян виділяють ще такі: 1) До виникнення та припинення майнових прав інтелектуальної власності, що підлягають державній реєстрації, застосовується право держави, де здійснена державна реєстрація зазначених прав; 2) Якщо виникають спірні правовідносини, наприклад, у разі пред'явлення вимоги про відшкодування шкоди, сторони мають право домовитися до якого суду якої країни будуть звертатися; 3) Іноземні рішення з приводу наявності, дійсності і реєстрації прав в цій області признаються тільки в тому випадку, якщо вони винесені або признаються в державі, на території якої просилася охорона [5, с.109].

Отже, з наведеного можемо виділити основні колізійні прив'язки у сфері захисту права інтелектуальної власності за участі іноземного елемента:

- 1) право держави, у якій вимагається захист прав (*lex loci protectionis*);
- 2) право місця заподіяння шкоди (*lex loci delicti commissi*);
- 3) право обране сторонами або закон автономії волі сторін (*lex voluntatis*);
- 4) право держави походження твору;
- 5) право місця реєстрації твору.

Також варто зауважити, що Україна приєдналась до багатьох міжнародних конвенцій, але у даному дослідженні окремо пропонуємо звернути увагу на три міжнародні конвенції з питань захисту та охорони права інтелектуальної власності у міжнародному приватному праві:

- 1) Паризька конвенція про охорону промислової власності (1883 р.);
- 2) Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (1971р.);
- 3) Всесвітня конвенція про авторське право (1952 р.).

Всі перелічені конвенції є чинними для України. В свою чергу, Паризька конвенція мала за мету утворити Союз по охороні промислової власності. Відповідно до положень цієї конвенції, промислова власність розуміється у широкому значенні і розповсюджується не тільки на промисловість і торгівлю, але також і на галузі сільськогосподарського виробництва і добувної промисловості та на всі продукти промислового чи природного походження, наприклад: вино, зерно, тютюновий лист, фрукти [6]. Бернська конвенція передбачає створення союзу для охорони прав авторів на їх літературні і художні твори. Під літературними та художніми творами маються на увазі всі твори в галузі літератури, науки і мистецтва, незалежно від форми їх вираження. Для прикладу це можуть бути книги, брошури, письмові твори, скульптури, ескізи, плани, малюнки тощо [7]. Головною ж метою Всесвітньої конвенції про авторське право стало створення універсального режиму для охорони і захисту авторських прав на літературні, наукові і художні твори на міжнародному рівні. Маються на увазі такі різновидності творів як письмові, музичні, драматичні і кінематографічні, твори живопису, графіки та скульптури [8].

На міжнародному рівні інтелектуальна власність захищається законодавством міжнародних організацій. До основних організацій, які активно співпрацюють між собою, відносять Всесвітню організацію інтелектуальної власності (далі – ВОІВ) та Світову організацію торгівлі (далі – СОТ). Дані організації забезпечують співробітництво між державами задля дотримання всіх положень міжнародних договорів. В рамках їх співробітництва діє Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (далі – ТРІПС).

ТРИПС встановлює власні стандарти для захисту прав інтелектуальної власності, але відрізняється від інших тим, що включає в себе основні досягнення, викладені у міжнародних договорах, і відводить для СОТ головну роль у забезпеченні захисту цих прав. Як зауважує Д.М. Чибісов, положення угоди ТРИПС вимагають від країн дотримання принципу національного режиму та режиму найбільшого сприяння. Принцип національного режиму передбачає, що країна надає громадянам інших країн-членів СОТ режим не менш сприятливий, ніж той, який вона надає своїм власним громадянам. Режим найбільшого сприяння означає, що найбільш сприятливі умови торгівлі, якими користуються громадяни держави чи іноземці, мають бути надані усім громадянам держав-членів СОТ [9, с.156].

Висновки. В ході проведеного дослідження ми визначили основні колізійні прив'язки щодо прав інтелектуальної власності: це право держави, у якій вимагається захист прав (*lex loci protectionis*), право місця заподіяння шкоди (*lex loci delicti commissi*), право обрання сторонами, автономія волі сторін (*lex voluntatis*), право держави походження твору та право місця реєстрації твору. Окремо зауваживши, що на відсутність екстериторіальної дії цих прав.

В загальному роль міжнародних конвенцій та діяльність міжнародних організацій є надзвичайно важливою, адже вони створюють сприятливі умови саме для охорони права інтелектуальної власності на територіях різних країн світу, а не лише на території однієї держави, де вони первісно з'явилися. Угода ТРИПС також має ключове значення, адже її мета полягає у забезпеченні того, щоб національні заходи з охорони прав інтелектуальної власності не стали перепорою для міжнародної торгівлі.

Список літератури

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 06.01.2003 № 435-IV. Дата оновлення: 08.03.2024р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 19.03.2024р.)
2. Боярчук О.М. Захист права інтелектуальної власності: особливості здійснення в Україні, США та країнах Європейського союзу. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. №6. 2023. С.184-188.
3. Закон України: Про міжнародне приватне право від 23.06.2005р. № 2709-IV. Дата оновлення: 23.12.2022р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 19.03.2024р.)
4. Мініна О.Ю. Правова охорона інтелектуальної власності у міжнародному приватному праві. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. № 114 (Частина II), 2013.С.73-81.
5. Юрченко С.М., Смян А.А. Особливості захисту авторського права у міжнародному приватному праві. *«Молодий вчений»*. *Юридичні науки*. № 4 (56). 2018 р.С.107-110.
6. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20.03.1883р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text (дата звернення: 19.03.2024р.)
7. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24.07.1971р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text (дата звернення: 19.03.2024р.)
8. Всесвітня конвенція про авторське право 1952 року від 06.09.1952р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_052#Text (дата звернення: 19.03.2024р.)
9. Чибісов Д. М. Правова природа угоди про торгівельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. №19. Том 2. 2012. С.154-157.

УДК 347.91/.95

Пода Р. В., студентка гр. КЮ-211

Науковий керівник: Керноз Н. Є., ст. викладач кафедри публічного та приватного права
Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)

ПРОХАЛЬНА ЧАСТИНА ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПРОБЛЕМНІСТЬ

Положеннями статті 55 Конституції України проголошується судовий захист прав, свобод людини і громадянина, основною процедурою якого, а для адміністративного

судочинства – єдиною, є розгляд справ в порядку позовного провадження, початком якого є подання позовної заяви, вимоги до змісту якої, хоч і законодавчо виписані в змінених з 15.12.2017 року Цивільному процесуальному кодексі (далі – ЦПК, Кодекс) й Кодексі адміністративного судочинства (далі - КАС) України, але при цьому залишаються проблемними при правозастосуванні. Актуальність теми пов'язана з великою кількістю надходжень до суду позовів із нечітким формулюванням позовних вимог, що сприяло висловленню позиції Верховним Судом щодо цього.

Умовою розгляду справи судом, реалізуючи принцип диспозитивності, в першу чергу є належним чином оформлене звернення особи до повноважного суду першої інстанції, що буде розглядатися «в межах заявлених ...вимог і на підставі доказів, поданих учасниками справи...», хоча при цьому сторони наділені повноваженнями з розпорядженням «своїми правами щодо предмета спору на власний розсуд» [1].

Відповідно до позиції Київського районного суду м. Одеса: «відображенням прохальної частини позовної заяви є зміст позовних вимог» [2]. Проблемність понять «предмет позову» і «підстави позову» та їх значення у цивільному процесі на основі позицій Верховного Суду були розглянуті й визначені автором [3]. Таким чином можна припустити тотожність предмета позову й прохальної частини. Тому остання, як вагома складова позовної заяви, має відповідати вимогам процесуального законодавства, зокрема положеннями п. 4 ч. 3 ст. 175 ЦПК України «зміст позовних вимог» є обов'язковим реквізитом, що зведений до «способів захисту прав або інтересів» [1]. Варто зазначити, що законодавець, встановлюючи вимоги до позовної заяви, передбачає розгляд справи в судовому порядку. Але при цьому необхідно звернути увагу на наявність багатьох шляхів вирішення спору в позасудовому порядку: претензійне врегулювання спору, медіація чи звернення до третейського суду.

Конкретного переліку способів захисту, як змісту в цивільному процесуальному законодавстві не передбачений, натомість встановлений в ст. 16 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України. До прикладу, такими способами є: «...зміна правовідношення, визнання права, відновлення становища, яке існувало до порушення, відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди, відшкодування моральної (немайнової) шкоди...» [4]. Отже, учасники справи змушені самостійно формувати вимоги на основі норм матеріального права, на відміну від КАС України, в якому прямо в ст. 5 виписані способи захисту. Цікавим є момент, що з положень ч. 1 ст. 5 ЦПК України вбачається декілька джерел права для формування вимог, але при цьому виокремлений договір. Зважаючи на характер формування ЦК України, зокрема використання термінологічного обороту «якщо інше не передбачено договором», особа першочергово має керуватись саме ним із врахуванням того, що спосіб захисту не має суперечити закону, оскільки такий договір, згідно з ч. 1 ст. 27 ЦК України, визнаватиметься нікчемним [4].

Колізійність норм як правова прогалина має наслідком необхідність дослідження суперечливих питань Верховним Судом. Так, законодавець своїм формулюванням в п. 4 ч. 3 ст. 175 ЦПК України надає право особам обирати декілька способів захисту прав та інтересів, в той час як у ст. 5 ЦПК України застосовується поняття «спосіб захисту» в однині, а положеннями ч. 3 цієї ж статті лише для певних справ імперативно виписаний такий єдиний спосіб як «відшкодування завданої шкоди у грошовій формі» [1].

Верховний Суд у справі № 645/3265/13-ц дійшов висновку: «запровадження спеціального правила статті 1282 ЦК України не виключає можливості застосування альтернативного способу захисту, зокрема п. 5 ч. 2 ст. 16 ЦК України, при цьому наголошуючи на праві кредитора обрати на власний розсуд лише один із усіх способів захисту, які надаються йому законом, якщо інакше правило в імперативному порядку не визначено у цивільному законі»[5]. Дана позиція підтверджена Постановою Великої Палати Верховного Суду під час розгляду справи № 990/150/23, залишаючи позов без розгляду у зв'язку із зазначенням у позові декількох вимог [6]. Даний підхід має декілька причин:

- по-перше, позов із суперечливими вимогами не відповідає вимогам процесуального законодавства;
- по-друге, суди, маючи перенавантаження через неукомплектованість суддівського корпусу, обмежені в часі на встановлення мінливих побажань під час судового засідання;

- по-третє, суддя не має знати котрий спосіб захисту є найбільш прийнятним для сторін справи, що знаходить своє підтвердження у Постанові Великої Палати Верховного Суду у справі № 990/150/23: «суд не наділений повноваженнями визначати спосіб захисту порушеного права на стадії відкриття провадження, оскільки саме позивач наділений правом на звернення та обов'язком визначення способу захисту» [6]. Але згідно положень ч.2 ст. 5 ЦПК України, якщо законом чи договором не визначений ефективний спосіб захисту оспорюваного права особи, яка звернулася до суду, суд наділений дискреційним повноваженням - «визначити у своєму рішенні такий спосіб захисту, який не суперечить закону» щодо викладеної в позові вимоги[1].

Тобто складається думка про можливість позивача обрати лише одну, конкретну вимогу. Проте, Постановою Касаційного цивільного суду Верховного Суду у справі № 490/10190/16-ц передбачена можливість подати декілька вимог одночасно, зокрема: позов про витребування майна з чужого незаконного володіння, передання його у власність позивача та визнання недійсним свідоцтво про право власності й прийняття їх судом [7]. Зважаючи на це, можна припустити, що зазначення декількох позовних вимог можливе, хоча зазначене прямо не передбачено в ст. 184 ЦПК України, але вбачається зі змісту положень ч.5 ст. 265, п.1 ч. ст. 270 цього ж Кодексу. Для порівняння, до 15.12.2017 року відповідно до ч. 2 ст. 118 ЦПК України позивач мав право «об'єднати в одній позовній заяві кілька вимог, пов'язаних між собою».

На основі проведених досліджень, можна зробити висновки:

- 1) ЦПК України потребує викладення способів захисту, що респондували б способам зазначеним у статтях Цивільного, Земельного, Сімейного, Житлового Кодексів України;
- 2) при пред'явленні позовної заяви позивач зобов'язаний самостійно обрати спосіб захисту своїх прав та законних інтересів та зазначити їх у прохальній частині;
- 3) учасникам справи надається право зазначити декілька позовних вимог за умови, що кожна з них може бути пред'явлена у самостійному позові для можливості реалізації положень статті 188 ЦПК України щодо роз'єднання позовів.

З метою усунення правових прогалин, пропонуємо статтю 184 ЦПК України доповнити новою нормою наступного змісту: «Позивач мав право об'єднати в одній позовній заяві декілька вимог, пов'язаних між собою».

Список літератури

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Дата оновлення: 27.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 07.05.2024).
2. Вимоги для подання позову: Інформація для громадян. Київський районний суд м. Одеси. URL: https://ki.od.court.gov.ua/sud1512/information_for_people/requirements-for-filing/ (дата звернення: 07.05.2024).
3. Пода Руфіна. Проблемність понять «предмет позову» і «підстави позову» та їх значення у цивільному процесі. *Глобалізаційні процеси та їх вплив на соціально-економічний та правовий розвиток України*: Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, 20 грудня 2023 р., Київ – К.: КТГГ, 2023.С.670-674.
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Дата оновлення: 27.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 07.05.2024).
5. Постанова Першої судової палати Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 25 квітня 2018 року, справа № 645/3265/13-ц. Провадження № 61-5552свп18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74120911> (дата звернення: 07.05.2024).
6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22 лютого 2024 року, справа №990/150/23. Провадження № 11-192зai23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117241509> (дата звернення: 07.05.2024).
7. Постанова Першої судової палати Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 12 червня 2019 року, справа № 490/10190/16-ц. Провадження № 61-33118св18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82635959> (дата звернення: 07.05.2024).

УДК 347.7:347.91/95

Присяжний В. В., студент гр. ЦГЮ-201

Науковий керівник: Пузирна Н. С., доцент кафедри публічного та приватного права,
к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ КОРПОРАТИВНИХ КОНФЛІКТІВ

Корпоративні підприємства в Україні є однією з найбільш прибуткових організацій, які сплачують великі податки державі. Питання ефективності їх управління не є питанням тільки економічної науки, а й юриспруденції, оскільки організація діяльності таких корпоративних організацій як товариство з обмеженою відповідальністю, акціонерним товариством та іншими детально врегульовується національним законодавством. В деяких випадках між акціонерами виникають конфлікти щодо їх акцій та інших прав, які товариство бажає вирішити задля подальшого розвитку та досягнення мети підприємства. Корпоративні конфлікти нове явище в підприємстві що потребує детального аналізу його суті

У цьому дослідженні використовувалися наукові роботи таких науковців як Ю. М. Жорнокуй, М. І. Іорчагова, А. К. Погореленко, Ю. В. Біляк, О. В. Котик, Б. М. Хібеба, О. Б. Денис, В. В. Боковець та інших.

Корпоративні конфлікти є частиною корпоративних відносин, які мають свої підстави виникнення та правові наслідки. Тлумачення поняття «корпоративний конфлікт» у різних науковців може відрізнитися проте за своєю суттю вони досить подібні. Тому необхідно погодитись з В. В. Боковець який зазначає, що «корпоративні конфлікти - це протистояння зацікавлених сторін з питань, що регулюються корпоративним правом. Варто зазначити, що корпоративний конфлікт за своїми загрозами й наслідками для бізнесу завжди більш важкий і має більш глибокі наслідки, ніж будь-який інший господарський або міжособистісний» [1, с. 134].

Також як зазначає Ю. В. Біляк «корпоративні конфлікти представляють собою спори, що виникають між акціонерним товариством, його акціонерами та менеджерами. Як правило, в основі цих конфліктів лежать як природні протиріччя між інтересами великих і дрібних акціонерів, акціонерів та менеджменту, так і боротьба інвесторів за контроль над акціонерним товариством. На нашу думку, "корпоративний конфлікт" є початковим поняттям по відношенню до спеціального - "корпоративний спір". Вирішення конфлікту можливе шляхом проведення переговорів, освіти погоджувальної комісії, а також у судовому порядку» [2, с. 38].

Необхідно розрізняти поняття «корпоративний конфлікт» та «конфлікт інтересів» Згідно ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» існує потенційний та реальний конфлікт інтересів. Перший передбачає наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень. Реальний конфлікт це вже наявна суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень [3]. При цьому згідно ч. 3 ст. 42 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» конфліктом інтересів є конфлікт між обов'язком посадової особи діяти добросовісно і розумно в інтересах товариства в цілому та приватними інтересами посадової особи або її афілійованих осіб [4].

Тобто конфлікт інтересів це суперечність між обов'язками певної посадової особи корпоративного підприємства (наприклад, виконавчого директора, корпоративного секретаря, тощо). Натомість корпоративний конфлікт може виникати між акціонерами, учасниками товариства з приводу їх корпоративних прав та інтересів.

З юридичної точки зору корпоративні конфлікти можна охарактеризувати таким чином:

1) Корпоративний конфлікт виникає через неправомірні або законні дії інших учасників корпоративних відносин або третіх осіб.

2) Це юридична перешкода, яка негативно впливає на корпоративні права та інтереси осіб, ускладнюючи їх здійснення або створюючи загрозу для нього в майбутньому

3) Він є певним станом корпоративних відносин, що впливає на них і породжує охоронні правовідносини. Останні виникають як реакція законодавця на подібні ситуації, що потребують узгодження волі сторін корпоративних відносин.

4) Корпоративний конфлікт вирішується за допомогою правових механізмів, передбачених у законі або у договорі між акціонерами (за допомогою медіації, арбітражу або в судовому порядку).

Всі учасники корпоративного конфлікту прагнуть до цього шляху подолання конфлікту, а у разі невдачі цього наміру корпоративний конфлікт переходить на наступний рівень - корпоративний спір [5, с. 13-14].

Наразі корпоративних конфліктів достатньо велика кількість, що дає підстави для їх класифікації за певними підставами, зокрема за суб'єктним складом (між акціонерами учасниками товариства, членами виконавчого органу, наглядової ради, менеджерами тощо, які можуть мати свої відмінні від іншої групи інтереси) [6, с. 171].

Е. І. Данілова виділяє такі типи корпоративних конфліктів:

1. Власницькі конфлікти: суперечки між різними групами акціонерів, такі як боротьба між контрольними та міноритарними акціонерами, напруженість між корпоративним центром вертикально інтегрованого холдингу, до якого входить компанія, та значними "незалежними" акціонерами компанії, протиріччя між "старими" акціонерами, які отримали право контролю над компанією під час первинної приватизації, і "новими" покупцями акцій на вторинному ринку, розбіжності між впливовими міноритарними акціонерами, які мають різні погляди на стратегічні напрямки розвитку компанії, суперечки між акціонерами, які входять до різних корпоративних альянсів тощо.

2. Управлінські конфлікти: суперечки в системі управління корпорацією, такі як протистояння між акціонерами та вищим керівництвом корпорації, конфлікти між представницькими органами компанії, які включають акціонерів та раду директорів, і виконавчими органами, які представляють генерального директора та правління.

3. Трудові конфлікти: протиріччя між топ-менеджментом корпорації та її працівниками, а також між окремими членами або групами колективу. Ці конфлікти можуть мати форму "особистість-група", коли протистояння виникає між індивідуальними особистостями та групами. Серед найпоширеніших трудових конфліктів - міжособистісні суперечки, що відзначаються емоційністю та впливом на всі аспекти міжособистісних відносин. У корпоративному середовищі вони можуть виникати між співробітниками одного рівня, а також в рамках службових та неслужбових відносин [7]. Тому необхідно зазначити, що корпоративні конфлікти є комплексним явищем, яке врегульовується цивільним, господарським та адміністративним законодавством.

Отже, корпоративні конфлікти - це суперечності між зацікавленими сторонами щодо питань, регульованих корпоративним правом. Необхідно розрізняти поняття "корпоративний конфлікт" і "конфлікт інтересів", останній з яких визначається законодавством як суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями. Корпоративний конфлікт може виникати між різними учасниками корпоративних відносин, такими як акціонери, учасники товариства, менеджмент тощо. Текст також класифікує корпоративні конфлікти за різними критеріями, такими як суб'єктний склад та типи конфліктів, які включають власницькі, управлінські та трудові конфлікти. Корпоративні конфлікти можуть бути вирішені за допомогою правових механізмів, таких як медіація, арбітраж або судовий порядок. Також зазначається, що в разі невдачі вирішення конфлікту, він може до рівня корпоративного спору.

Список літератури

1. Боковець В. В. Корпоративні конфлікти: визначення, типологія і механізми управління. *Наукові праці НУХТ*. 2015. № 6. С. 132-139.

2. Біляк Ю. В. Корпоративні конфлікти в сучасному акціонерному товаристві: методика розпізнання. *Агросвіт*. 2013. № 16. С. 35-43.

3. Про запобігання корупції : Закон України від 14.04.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 30.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 15.04.2024).

4. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. Дата оновлення: 08.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 15.04.2024).

5. Жорнокуй Ю. М. Цивільно-правова природа корпоративних конфліктів в акціонерних товариствах : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2016. 41 с.

6. Іоргачова М.І. Корпоративні конфлікти в Україні: основні види та їх значущість. *Вісник Львівського національного університету*. 2011. С. 170-180. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/7fa179ab-2b1a-47c5-bb88-1bdce78118fc/content>

7. Данілова Е. І. Дослідження корпоративних конфліктів в корпораціях авіаційної галузі України. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури*. 2012. № 33. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/viewFile/407/395> (дата звернення: 15.04.2024).

УДК 347.9

Толстих Д. І., студентка 352 групи юридичного факультету
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
(м. Миколаїв, Україна)

Науковий керівник: Достдар Р. М., доцент кафедри морського та господарського права, к.ю.н., доцент

Національний університет кораблебудування ім. Адмірала Макарова
(м. Миколаїв, Україна)

СПРОЩЕНЕ ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Значна кількість судових справ стимулює пошук шляхів поліпшення судочинства з метою прискорення та ефективності розгляду. У цьому контексті була впроваджена система спрощеного провадження у цивільному судочинстві, спрямована на швидше та ефективніше вирішення певних категорій справ з мінімізацією судових витрат. Вчені досі не вивчили достатньо інститут спрощеного провадження, обмежуючись переважно його розумінням як спрощення або оптимізації процесуального ходу провадження. Недостатній практичний та теоретичний фундамент функціонування інституту спрощеного провадження призводить до ускладнень під час застосування відповідних процесуальних норм. Проведення наукових досліджень з метою розкриття правової сутності спрощеного судового провадження та вивчення практики його застосування сприятиме кращому розумінню мети цього процесуального інституту. Це допоможе уникнути помилок суддів під час проведення спрощеного судочинства та забезпечить ефективний, прозорий та швидкий захист прав і законних інтересів у цивільному процесі.

Ряд вчених досліджували у своїх роботах спрощення судових процедур у цивільному судочинстві, в тому числі процедури спрощеного позовного провадження, наприклад, це праці В. І. Бобрика, Н. В. Василюк, О. Ю. Зуба, О. В. Колісника, С. О. Короеда, Д. І. Кримського, Н. Ю. Панича, Ю. І. Полюка, О. С. Ткачука, Л. А. Швецової, І. Я. Ярошенка та інших дослідників.

Поняття спрощеного позовного провадження вводиться Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [1]. Введення спрощених проваджень та процедур може бути розглянуте з двох протилежних позицій, як відзначає О.С. Ткачук. З однієї сторони це може сприяти забезпеченню доступу до правосуддя шляхом зменшення судових витрат та впровадження більш гнучких процедур з меншою формальністю. З другого, це також може служити засобом скорочення державних

витрат на судову систему та покращення ефективності судового адміністрування [2, с. 46]. Отже, головна мета існування інституту спрощеного позовного провадження, за словами І. Ярошенка, полягає переважно в прискоренні вирішення певних категорій справ шляхом «спрощення основних складових частин цивільного процесу, не понижуючи рівень юридичних гарантій» [3, с. 219]. Це відображає особливість розгляду справ у спрощеному позовному порядку, оскільки завдання цивільного судочинства щодо справедливого й своєчасного розгляду та вирішення поєднується з метою їх швидкого вирішення.

Спрощене провадження утверджує значення суду в суспільстві через коротшу та простішу процедуру, яка відбувається за рахунок оптимізації етапів й строків судового провадження й зменшення кількості процесуальних дій для категорій цивільних справ, для яких використання загального позовного порядку буде неефективним, проте вирішення яких має бути покладено на судочинство [4, с. 104]. Впровадження спрощеного типу судового провадження свідчить про те, що наша країна обирає європейський вектор, в тому числі стосовно стандартів судочинства. Більшість країн-членів Європейського Союзу мають спрощені процедури розгляду цивільних справ [5, с. 215].

У юридичній науковій літературі існує велика кількість визначень таких понять, як «спрощене провадження», «спрощені судові процедури», «спрощене позовне провадження», «прискорене провадження». Проте важливо відзначити, що в даний час відсутнє єдине визначення правової сутності спрощеного провадження. Згідно з думкою З. А. Папулової, спрощене провадження представляє собою форму здійснення правосуддя у певних категоріях цивільних справ, де для прийняття рішення достатньо наявності обмеженого кола юридичних фактів та обов'язкових процесуальних дій. Проте на нашу думку авторка має вузький погляд на спрощені процедури, оскільки вона ідентифікує поняття спрощеного позовного провадження з самими спрощеними судовими процедурами. С. Я. Фурса вказує, що часто спрощення порядку розгляду справ є штучним та не завжди обґрунтованим. Він підкреслює, що це може вплинути на всі аспекти процесу, включаючи позовне провадження [6, с. 89].

Відповідно до ч. 4 ст. 19 ЦПК спрощене позовне провадження призначене для розгляду: 1) малозначних справ; 2) справ, які виникають із трудових відносин; 3) справ про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, який проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд; 4) справ незначної складності й інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи. При вирішенні питання щодо процесу розгляду справи в рамках спрощеного або загального провадження суд враховує кількість аспектів, таких як вартість позову та його значення для обох сторін, вибір методу захисту, складність справи, кількість та характер доказів, можливу необхідність експертизи чи виклику свідків, кількість сторін та інших учасників, а також наявність загального суспільного інтересу та думку сторін щодо проведення справи у спрощеному порядку [7].

Питання щодо розгляду справ у формі спрощеного провадження вирішується на етапі відкриття провадження у справі. На практиці часто зустрічається прийняття судами ухвали щодо відкриття саме спрощеного позовного провадження. Але вважається, що це термінологічне виділення у назві ухвали може не повністю відповідати нормам процесуального законодавства, оскільки Цивільний процесуальний кодекс України не передбачає окремого найменування ухвали щодо відкриття спрощеного провадження. Правильним буде прийняття ухвали щодо відкриття провадження у справі [8, с. 65].

Слід зупинитись на тому, що протягом розгляду справи у формі спрощеного позовного провадження з'являються певні практичні аспекти. Наприклад, відсутність окремої стадії підготовчого провадження означає, що суд самостійно вчиняє дії з підготовки подальшого розгляду справи. Це може ускладнити встановлення предмета доказування та неявно вплинути на подання доказів сторонами. Така ситуація може спричинити затримки в розгляді справи, оскільки суду може бути неясно, чи були сторони повністю проінформовані про всі обставини справи вчасно. При призначенні експертизи суд може мати обмежену можливість забезпечити право учасників ставити експерту питання, які є важливими для розгляду справи. Це може порушити процесуальну форму висновку експерта, що може призвести до відкидання такого доказу судом. В результаті може бути неповне та недостатньо глибоке

вивчення справи, що, у свою чергу, може призвести до неправомірного рішення. Такий недоцільний розгляд справи може викликати незаконність у вирішенні справи. Тому в цій ситуації вирішенням може стати проведення повноцінного підготовчого провадження в рамках спрощеного позовного процесу [9, с. 203].

Крім цього багато науковців наголошують на тому, що при спрощеному позовному провадженні можуть порушуватись принципи публічного розгляду справи і змагальності. Оскільки відповідно до ч. 6 ст. 279 ЦПК України спрощене провадження може відбуватися з повідомленням та без повідомлення сторін, про що вирішує суд. Проте ми погоджуємось із думкою В. Бобрика, який стверджує, що процедура спрощеного розгляду не порушує зазначених принципів, адже позиція позивача буде чітко викладена в позовній заяві, яку він може змінити або відмовитися від позову до прийняття рішення. Позицію відповідача можна буде висловити у відзиві до позовної заяви, а треті особи зможуть висловитись у поясненнях у справі [10, с. 568]. Справді, публічний характер судового розгляду є важливим аспектом права на справедливий суд, і відкритість процесу, зазвичай, включає право особи бути вислуханою в суді. Однак наявність певного інституту або дотримання певного принципу може призвести до конфлікту з іншими принципами судової практики, що може спостерігатися у випадку спрощеного провадження. У цьому випадку, хоча дотримуються розумні строки розгляду справи в порівнянні з загальним позовним провадженням, але в певній мірі порушується публічний характер судового розгляду.

Отже, впровадження інституту спрощеного позовного провадження є позитивним кроком у розвитку процесуального законодавства, в тому числі враховуючи європейський напрямок розвитку. Ці процедури забезпечують всі необхідні умови для збереження розумних строків розгляду справи, вирівнюючи учасників процесу від надмірного формалізму та зайвої судової бюрократії.

Список літератури

1. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2147-1>
2. Ткачук О. Спрощене провадження – новела цивільного процесу: правова природа, ознаки, процедура. *Право України*. 2017. № 8. С. 45–56.
3. Ярошенко І. Малозначні спори: окремі аспекти тлумачення поняття *Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення* : збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23-24 листопада 2018 р.). Київ : Дакор, 2018. С. 217–221.
4. Полюк Ю. І. Деякі зміни цивільного процесуального законодавства щодо реалізації права на звернення до суду за захистом: порівняльно-правовий аспект. *Форум права*. 2018. № 2. С. 98–108.
5. Швецова Л. А. Проблемні питання розгляду малозначних справ судами. *Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення* : збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23-24 листопада 2018 р.). Київ : Дакор, 2018. С. 203–216.
6. Фурса С. Я. Проблемні питання об'єднання та роз'єднання позовних вимог: теорія і практика. *Право України*. 2011. № 10. С. 89-98.
7. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
8. Зуб О. Ю. Спрощене провадження як модель цивільного судочинства. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2015. Вип. 131. с. 62-70.
9. Сакара Н. Ю. Спрощене позовне провадження як новела цивільного процесуального права. *Проблеми цивільного права та процесу*. Харків, 2018. С. 346
10. Бобрик В. Перспективи впровадження процедури спрощеного розгляду в цивільному та господарському процесах України як спосіб їх оптимізації. *European political and discourse*. 2014. Vol. 1. P. 563–568.

УДК 341.9

Федоренко Д. В., студентка гр. КЮ-202

Науковий керівник: Барабаш А. Г., доцент кафедри публічного та приватного права,
к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

КОЛІЗІЙНІ НОРМИ ЯК ПРАВОВА ПІДСТАВА ЗАСТОСУВАННЯ ІНОЗЕМНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Незважаючи на успіхи в уніфікації права, сучасний світ все ще має значні розбіжності в регулюванні приватноправових відносин у різних країнах. Тому, якщо у відносинах присутній іноземний елемент, часто виникає питання, за законодавством якої країни буде регулюватись вказане правовідношення.

Метою дослідження виступає аналіз колізійної норми як правової підстави застосування законодавства іноземної країни.

У науковій літературі відзначається, що у випадках правовідносин з іноземним елементом, завжди виникає колізія: необхідно вирішити, який з двох законів, які зіткнулися, має бути застосований – чинний на території, де знаходиться суд, що розглядає справу, чи закон іншої країни, до якої відноситься іноземний елемент у справі.

Слово «колізія» походить від латинського «collisio», що означає «зіткнення». В контексті права, колізія виникає внаслідок різниці у змісті приватноправових законів країни суду та країни, до якої належить іноземний елемент у конкретних правовідносинах. Однак сама колізійна норма не вирішує, які права та обов'язки впливають з правового відношення. Вона лише вказує на компетентний матеріально-правовий закон, який повинен бути застосований до цього правовідношення [1, с. 21]. З вищевикладеного можна констатувати, що колізійна норма не є нормою прямої дії, а має відсильний характер.

Треба також зазначити, що в разі відносин з іноземним елементом, норма відокремлюється від правової системи, до якої вона належить, і «інкорпорується» до правової системи держави, чий суд розглядає справу. Це може призвести до ситуації, коли норма права, що відривається від свого вихідного правопорядку, втрачає свій зміст.

Відтак, основна мета міжнародного приватного права полягає у вирішенні колізійних проблем. Колізійні норми стають центральним інститутом у цій галузі права, оскільки вони допомагають вирішувати питання вибору закону для застосування його до конкретних правовідносин.

Структура колізійної норми має два елементи: обсяг і прив'язку. Обсяг колізійної норми вказує на ті відносини, які потребують правового регулювання, а прив'язка вказує на закон (тобто правову систему, правопорядок), який буде застосовуватися до цих відносин. Прикладом двох елементів колізійної норми може бути частина 1 статті 49 Закону України «Про міжнародне приватне право», яка визначає: «Права та обов'язки за зобов'язаннями, що виникають внаслідок завдання шкоди (обсяг), визначаються за правом держави, в якій мала місце дія або інша обставина, що стала підставою для вимоги про відшкодування шкоди (прив'язка)» [2]. Обсяг визначає відносини, пов'язані з зобов'язаннями, що виникли внаслідок заподіяння шкоди (зобов'язання з делікту). У прив'язці визначається, правом якої країни будуть регулюватися ці правовідносини, тобто «за правом країни, в якій мала місце дія або інша обставина, що стала підставою для вимоги про відшкодування шкоди» [3, с. 22].

Таким чином, застосування іноземного права є формою реалізації одного з основних завдань міжнародного приватного права – відшукати оптимальний засіб вирішення колізій правопорядків різних держав на засадах загальних принципів приватного права.

Досліджуючи особливості застосування іноземного права у відносинах за участі іноземного елемента, не можна обійти увагою проблему конфлікту кваліфікацій. На думку Довгерта А.С., «основна проблема кваліфікації полягає в неоднаковому змісті одних і тих же понять у праві різних держав (наприклад, «доміцилій», «форма правочину» тощо), а також, у

окремих випадках, відсутності певних інститутів в праві країни суду, що стає причиною конфлікту кваліфікацій» [4, с. 202]. Існує три можливих варіанти вирішення проблеми конфлікту кваліфікацій: кваліфікація за законом суду (*lex fori*); кваліфікація за тим порядком, до якого відсилає колізійна норма (*lex cause*); кваліфікація за принципом «автономної кваліфікації». Оскільки предметом нашого дослідження є аналіз колізійної норми як правової підстави застосування законодавства іноземної країни, проаналізуємо кваліфікацію «*lex cause*».

Згідно ч. 1 ст. 6 Закону України «Про міжнародне приватне право», застосування права іноземної держави охоплює всі його норми, які регулюють відповідні правовідносини. Розуміючи складність тлумачення іноземних норм українським суддею, законодавець у ст. 8 Закону України «Про міжнародне приватне право» встановив три основні правила визначення змісту правових норм іноземної держави. Перше правило: при застосуванні права іноземної держави, український суд встановлює зміст цього права згідно з його офіційним тлумаченням, правозастосовною практикою і науковою доктриною у відповідній зарубіжній державі. Друге правило: з метою встановлення змісту іноземних норм, суд має право звернутися за допомогою до Міністерства юстиції України, інших компетентних органів України або відповідної іноземної країни, або залучити експертів. На наш погляд, експертами можуть бути як суб'єкти судово-експертної діяльності України, так і іноземні фахівці у відповідній галузі знань. Третє правило стосується строків встановлення змісту норм іноземного права. Якщо зміст норм права іноземної держави в розумні строки не встановлений, застосовується право України. На наш погляд, «розумні строки» є оціночним поняттям, що безпосередньо стосується своєчасності захисту прав і обов'язків суб'єктів цивільного процесу. Згідно ч. 1 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини «Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку» [5].

Отже, колізійна норма складається з двох частин. Перша частина, обсяг колізійної норми, визначає, до яких конкретних правовідносин вона застосовується. Друга частина, яка називається колізійною прив'язкою, встановлює, які правила застосовуються в конкретних ситуаціях відповідно до змісту обсягу колізійної норми.

Колізійна норма має відсильний характер. Вона може відсилати як до правопорядку України, так і до правопорядку держави, до якої належить іноземний елемент. Якщо колізійна норма зумовлює застосування іноземного права, а справа розглядається в суді України, суддя при тлумаченні змісту правових норм іноземного законодавства:

- 1) має право користуватись допомогою суб'єктів, визначених у ст. 8 Закону України «Про міжнародне приватне право»;
- 2) має обов'язок встановити зміст норм права іноземної держави в розумні строки.

Список літератури

1. Бровдій А. М. Законодавче забезпечення приватноправових відносин. Частина 1. Міжнародне приватне право: конспект лекцій для студентів усіх форм навчання всіх спеціальностей та напрямів підготовки. А. М. Бровдій, І. І. Килимник; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків. ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. 2018. 102 с.
2. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 № 2709-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32. Ст. 422.
3. Войціховський А. В. Міжнародне право : підручник. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків. 2020. 544 с.
4. Міжнародне приватне право. Загальна частина : підручник / ред. : А.С. Довгерт, В. І. Кисіль. Київ : Алерта, 2012. 376 с.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 р. *Офіційний вісник України*. 1998. №13.

УДК 342.95

Шкелебей О. В., аспірант першого курсу

Науковий керівник: Добрянська Н. В., доцент кафедри публічного та приватного права, к.ю.н.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

(м. Київ, Україна)

ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ МЕЖ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА СУБ'ЄКТАМИ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Стаття 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод (далі – Конвенція) гарантує право на справедливий суд, що включає справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Крім того, стаття 13 цієї Конвенції гарантує право на ефективний засіб правового захисту [1].

Право на справедливий та ефективний суд, між тим, не означає, що суд має необмежені повноваження щодо здійснення контролю за рішеннями, діями або бездіяльністю суб'єктів владних повноважень. Вказаний висновок ґрунтується, головним чином, на демократичній засаді поділу влади та недопустимості неправомірного втручання однієї гілки влади в справи та повноваження іншої (у даному випадку судової та виконавчої влади).

Разом з тим, обмеження щодо втручання суду у дискреційні повноваження суб'єкта владних повноважень під час здійснення судового контролю за рішеннями та діями останнього не повинно знижувати ефективність захисту прав та інтересів осіб, тобто не повинно позначатися на ефективності правосуддя.

З огляду на це, у кожному разі, коли суд реалізує контрольні повноваження в адміністративній сфері, він має упевнитися у тому, що суб'єкт владних повноважень дійсно має дискрецію під час вирішення відповідних питань. Інакше кажучи, суд перевіряє межі такої дискреції та, виходячи з цього, приймає судові рішення у спірних правовідносинах.

Поняття «дискреційні повноваження» наведено у Рекомендації R(80)2 Комітету Міністрів Ради Європи стосовно здійснення адміністративною владою дискреційних повноважень та визначається як повноваження, яке адміністративний орган, приймаючи рішення, може здійснювати з певною свободою дискреції – тобто, коли такий орган може обирати з кількох юридично допустимих рішень те, яке він вважає найкращим за даних обставин [2].

У національному законодавстві поняття «дискреційне повноваження» визначено у Законі України «Про адміністративну процедуру», відповідно до якого це повноваження, надане адміністративному органу законом, обирати один із можливих варіантів рішення відповідно до закону та мети, з якою таке повноваження надано [3].

На підставі наведеного можна дійти висновку про те, що дискреційні повноваження владного суб'єкта характеризуються такими ознаками: 1) закріплені у законі можливості суб'єкта владних повноважень діяти відповідним чином (приймати рішення, здійснювати дії); 2) кожен із обраних варіантів дій або рішень буде однаково правомірним за кожної конкретної ситуації.

У судовій практиці та практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) розроблено позицію відносно розуміння поняття та меж дискреційних повноважень адміністративного органу або його посадової особи.

Зокрема, у науковій літературі на основі аналізу підходів ЄСПЛ у цій сфері виокремлюють такі основні напрями їх дослідження: дискреційні повноваження суб'єкта владних повноважень, які перевіряються судом адміністративної юрисдикції; межі втручання в реалізацію цих повноважень адміністративного суду, оскільки останній не може підняти інший орган державної влади та перебирати на себе повноваження щодо вирішення питань, які законодавством віднесені до компетенції цього органу державної влади; дискреційні

повноваження суду (судовий розсуд) при прийнятті законного та обґрунтованого рішення в адміністративній справі [4, с. 195-196].

Далі звернемося до окремих рішень ЄСПЛ, в яких суд здійснював аналіз досліджуваного поняття.

Наприклад, у п. 82 рішення у справі «Волохи проти України» ЄСПЛ наголосив, що оскільки здійснювані на практиці заходи таємного спостереження за обміном інформації є закритими для їх ретельного аналізу з боку осіб, яких це стосується, або з боку громадськості загалом, надання правової дискреції органам виконавчої влади у вигляді необмежених повноважень було б несумісним з принципом верховенства права.

За висновком ЄСПЛ, закон має з достатньою чіткістю визначати межі такої дискреції, наданої компетентним органам, і порядок її здійснення, з урахуванням законної мети даного заходу, щоб забезпечити особі належний захист від свавільного втручання це втручання не може розглядатися як таке, що було здійснене «згідно із законом», оскільки законодавство України не визначає з достатньою чіткістю межі та умови здійснення органами влади своїх дискреційних повноважень у сфері, про яку йдеться, та не передбачає достатніх гарантій захисту від свавілля при застосуванні таких заходів спостереження [5].

Тобто у вказаному рішенні ЄСПЛ звернув увагу на важливий аспект визначення повноважень владного суб'єкта як дискреційних, а саме – такі повноваження та межі їх здійснення мають бути прописані у національному законодавстві з належною точністю та чіткістю, що дозволяло б здійснити контроль за такими повноваженнями.

Аналогічні висновки містяться, зокрема у рішенні ЄСПЛ у справі «Корецький та інші проти України».

Зокрема, у п. 47 рішення у справі «Корецький та інші проти України» ЄСПЛ зазначив, що у питаннях, які стосуються основоположних прав, надання правової дискреції органам виконавчої влади у вигляді необмежених повноважень було б несумісним з принципом верховенства права, одним з основних принципів демократичного суспільства, гарантованих Конвенцією. Відповідно, за висновком ЄСПЛ, закон має достатньо чітко визначати межі такої дискреції та порядок її реалізації; ступінь необхідної чіткості національного законодавства – яке безумовно не може передбачити всі можливі випадки – значною мірою залежить від того, яке саме питання розглядається, від сфери, яку це законодавство регулює, та від числа та статусу осіб, яких воно стосується [6].

Стосовно здійснення судового контролю за дискреційними повноваженнями владного суб'єкта у рішенні у справі «Pedersen and Baadsgaard v. Denmark» ЄСПЛ зазначив, що під час виконання контрольної функції у вказаній сфері суд не має на меті замінити відповідальні національні органи, але перевіряє, чи відповідають рішення цих органів, прийняті з використанням їхнього власного розсуду, вимогам Конвенції та Протоколів до неї. При цьому ЄСПЛ зауважив, що суд виступає як орган застосування права і не має повноважень замінювати рішення оспорюваного державного органу, скасовувати його неправомірні рішення, приймати альтернативні рішення, які б відповідали закону, або видавати вказівки стосовно питань, що належать до компетенції цього органу [7].

Таким чином, відповідно до підходу, що розроблений у практиці ЄСПЛ, поняття та межі дискреційних повноважень та, відповідно, межі здійснення судового контролю за діями (бездіяльністю) або рішеннями суб'єкта владних повноважень визначаються таким: 1) можливість суб'єкта владних повноважень за визначених обставин діяти на власний розсуд, тобто обирати між двома або більше варіантами поведінки (прийняття рішення або вчинення дій), кожен із яких вважається правомірним, є дискреційним повноваженням; 2) повноваження суб'єкта владних повноважень та межі їх здійснення мають бути прописані у національному законодавстві з належною мірою ясності, тобто чітко та неоднозначно, щоб суд або інший уповноважений орган мав можливість перевірити законність відповідного рішення або дії суб'єкта владних повноважень; 3) суд під час здійснення судового контролю відповідно до засади щодо поділу влади не може підміняти собою адміністративний орган, а лише може оцінити відповідне рішення або дію такого органу на предмет їх законності та спонукати діяти відповідно до закону, але не може самостійно приймати адміністративне рішення.

Список літератури

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами): Міжнародний документ від 04.11.1950. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Recommendation R(80)2 Concerning the exercise of discretionary powers by administrative authorities. Adopted by the Committee of Ministers on 11 March 1980 at the 316th meeting of the Ministers' Deputies. URL : <https://rm.coe.int/16804f22ae>.
3. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>.
4. Яремак З. В. Про дискреційні повноваження у судовій практиці адміністративних судів України та Європейського суду з прав людини. Правові позиції Європейського суду з прав людини у правозастосовній практиці України: зб. наук. пр. викл. каф. судочинства / за ред. М. К. Галянтича. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. С. 184–206.
5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Волохи проти України», заява № 23543/02, від 02.11.2006. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_138#Text.
6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Корецький та інші проти України», заява № 40269/02, від 03.04.2008. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_446#Text.
7. Case of Pedersen and Baadsgaard v. Denmark: decision of the European Court of Human Rights, 17.12.2004, № 49017/99. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22fulltext%22:\[%2249017/99%22\],%22documentcollectionid2%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-185654%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22fulltext%22:[%2249017/99%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-185654%22]}).

Секція кримінального права та правосуддя

УДК 343.1

Барабах М. О., студентка гр.35

Науковий керівник: Навроцька В. В., доцент кафедри кримінально-правових дисциплін, к.ю.н., доцент

*Львівський державний університет внутрішніх справ
(м. Львів, Україна)*

ПРОБЛЕМИ ПОРЯДКУ ВРУЧЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ

Повідомлення про підозру – це одне з найважливіших процесуальних документів, зміст якого полягає у складанні і врученні слідчим або прокурором письмового повідомлення про підозру, відповідно до якого особа набуває статусу підозрюваного.

Питання повідомлення про підозру є досить актуальним і залишається багато невирішених питань, адже при врученні повідомлення про підозру слід враховувати багато чинників.

Згідно з ч. 1 ст. 278 КПК України, письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень [1].

Звідси можна зробити висновок, що у КПК України не конкретизовано випадки, про які зазначено в ч. 1 ст. 278 Кодексу, тобто немає чітко визначених причин, з яких вручення повідомлення про підозру можна вважати неможливим. Але якщо є ці причини, то закон передбачає можливість вручення повідомлення про підозру у спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень (ст. 111 і 135 цього Кодексу).

Що ж робити, коли у сторони обвинувачення є достатні докази про те, що особа вчинила кримінальне правопорушення, проте особа на виклики не з'являється, змінила місце проживання. У такому випадку оголосити в розшук особу не можна, адже це можна зробити лише після повідомлення про підозру.

Відповідно до ч. 1 ст. 42 КПК України, підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276-279 Кодексу, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбаченим Кодексом для вручення повідомлень [1].

Отже, з цього можна зробити висновок, що не обов'язково має бути вручено повідомлення про підозру особі, яка підозрюється, а достатньо того, що повідомлення про підозру складено і вжито усіх заходів для вручення у спосіб, для вручення повідомлень.

В.А. Шкелебей зазначила, що якщо місцезнаходження особи невідоме і у разі неможливості вручити його особисто, повідомлення про підозру вручається у спосіб, передбачений для виклику та приводу особи, тобто шляхом надіслання поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграммою (ч. 1 ст. 135 КПК); – врученням під розписку дорослому члену сім'ї чи іншій особі, яка з нею проживає «для передання»; врученням житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи (ч. 2 ст. 135 КПК) [2, с. 111].

Постає питання: що ж робити, якщо місцезнаходження особи встановлене і вона навмисно ухиляється від органів слідства? Вручати їй повідомлення про підозру у спосіб, визначений законом для вручення повідомлень, не можна, оскільки Кодекс не передбачає такої процедури.

По-перше, глава 11 КПК України передбачає, що повідомлення здійснюється викликом слідчим, прокурором; судовим викликом і приводом. Проте, виклики і привід не застосовуються до осіб, які ще не мають статус підозрюваного. І тому жодне з цього не можна застосовувати.

По-друге, якщо керуватись статтею 111 КПК України, то в ній зазначено, що повідомлення – це процесуальна дія, шляхом якої уповноважена особа повідомляє певного

учасника кримінального провадження про проведення відповідної процесуальної дії. І знову ж, тут є розбіжності між положеннями цієї статі і ч. 1 ст. 278 КПК України, адже в ній зазначено, що повідомлення про підозру вручається слідчим або прокурором. Тобто поняття «вручення» і «повідомлення» не є рівнозначні.

Зі змісту ч. 1 ст. 278 КПК України, можна зробити висновок, що письмове повідомлення про підозру слідчий і прокурор повинні вручати безпосередньо тій людині, яка зазначена повідомленні.

На думку О. Фараон, поняття «вручення» охоплює низку процесуальних дій, які мають бути виконані слідчим або прокурором, а саме: виклик особи відповідно до вимог законодавства; установлення особи, якій повинно бути вручено повідомлення про підозру; повідомлення особі про її процесуальні права, передбачені ст. 42 КПК України; роз'яснення їх суті; вручення пам'ятки про права та обов'язки; підпис особи, яка отримує повідомлення; фактична передача письмового повідомлення про підозру особі [3, с. 114].

Отже, у разі відмови від безпосереднього отримання повідомлення про підозру особою або залишення нею місця вчинення такої процесуальної дії прокурор/слідчий, відповідно до ч. 6 ст. 104 КПК повинен засвідчити факт відмови особи від посвідчення отримання повідомлення, а також факт надання письмових пояснень особи щодо причин такої відмови підписом її захисника (законного представника), а у разі його відсутності чи відмови від підпису – понятих. Крім того, у такому випадку згідно з ч. 1 ст. 136 КПК, прокурору /слідчому доцільно застосувати відеозапис відмови від вручення [4].

Таким чином, з'ясувавши питання порядку вручення повідомлення про підозру, можна дійти до висновку, що чинний КПК України має багато недоліків щодо інституту повідомлення про підозру. І тому порушення процедури вручення повідомлення про підозру може бути підставою для оскарження процесуальних дій, які слідчий або прокурор зобов'язаний вчинити згідно з п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України.

Список літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року. URL: [zakon.rada.gov.ua/ go/4651-174](http://zakon.rada.gov.ua/go/4651-174).
2. Шкелебей В. Способи та порядок вручення письмового повідомлення про підозру. Вісник кримінального судочинства. 2017. №4. С.110-114.
3. Фараон О. Вручення повідомлення про підозру. Jurnalul juridic national: teorie și practică. 2014. № 2(6). С.114-118.
4. Ухвала Комінтернівського районного суду м. Харкова №101276481 від 23.11.2021. URL:<https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/101276481>.

УДК 342.7

Вакеріна А. В., студентка гр. БП-21

Науковий керівник: Кипич І. В., доцентка кафедри приватного та публічного права, к.ю.н.

*Національний університет технологій та дизайну
(м. Київ, Україна)*

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ГРОМАДЯН. ЗВЕРНЕННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

У контексті сучасного правового середовища, важливим аспектом є забезпечення не лише фізичної безпеки громадян, але й захист їх прав та свобод в усіх сферах судочинства, зокрема і в рамках кримінального права. Реалізація зазначених прав є важливим елементом будь-якої правової системи, що сприяє зміцненню правової держави та підтримує принципи правосуддя. Таким чином, аналіз законодавства та порушень прав громадян у кримінальному праві стає об'єктом дослідження, яке спрямоване на виявлення проблем.

Сьогодні, як ніколи, особливої актуальності цієї проблематики набувають кримінально-процесуальні відносини, де постійно виникають та проявляються найбільш суттєві обмеження конституційних прав та свобод громадян, та таких категорій як: підозрюваного, обвинуваченого, де відносини особи і держави часто супроводжуються інтенсивним примусовим впливом з боку останньої [1, с. 145].

Виходячи зі статті 2 Кримінального процесуального кодексу України(далі – КПК), метою кримінального провадження є забезпечення захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, а також охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження [2].

До завдань кримінального провадження включається забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду справи з метою притягнення кожного, хто вчинив кримінальне правопорушення, до відповідальності відповідно до ступеня своєї вини та тяжкості діяння.

Дуже важливо також забезпечити, щоб жодна невинна особа не була обвинувачена або засуджена, а також щоб ніхто з учасників кримінального провадження не був підданий необґрунтованому процесуальному тиску.

Таким чином, суди є важливим інструментом, що забезпечує незалежний та об'єктивний розгляд справ, що стосуються прав та свобод осіб у кримінальних процесах.

На думку О. Світличного, крім Основного Закону, в якому закріплено основні права і свободи людини, гарантії їх реалізації та юридичні засоби захисту, юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір і будь-яке кримінальне обвинувачення (ч. 3 ст. 124 Конституції України), інші законодавчі акти, зокрема, адміністративне, цивільне, господарське, кримінальне законодавство гарантує захист прав і свобод та законних інтересів громадян, а також іноземців та осіб без громадянства в судах, що є важливим показником механізму правового забезпечення, демократичності і соціальної спрямованості української держави. [3, с.205]

Станом на 2022-2023 роки Україна посідала третє місце після росії і Туреччини за кількістю звернень до Європейського суду з прав людини(далі – ЄСПЛ). І кожного року відсоткова кількість скарг не меншає.

За 2023 рік ЄСПЛ виніс 130 рішень у справах проти України [4].

З огляду на винесені рішення проти України бачимо наступне:

- 7 порушень статті 2 Конвенції (в частині позбавлення права на життя та відсутності ефективного розслідування);
- 50 порушень статті 3 Конвенції (в частині відсутності ефективного розслідування та нелюдського, такого, що принижує гідність, поводження);
- 77 порушень статті 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність);
- 50 порушень статті 6 Конвенції (в частині права на справедливий суд та надмірної тривалості провадження);
- 13 порушень статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя);
- 5 порушень статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів);
- 1 порушення статті 11 Конвенції (свобода зібрань та об'єднань);
- 56 порушень статті 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту);
- 1 порушення статті 14 Конвенції (заборона дискримінації);
- 7 порушень статті 1 Додаткового протоколу (захист права власності);
- 2 інші порушення статей Конвенції.

Зараз Україна посіла 6 місце за кількістю звернень до ЄСПЛ [5].

Станом на 2024 рік на розгляді в Суді перебуває майже 68500 справ проти держав-сторін Конвенції. З них — 8737 справ проти України.

Отже, люди незадоволені роботою національних судів і звертаються до вищої міри правосуддя – ЄСПЛ .

«Великий потік звернень до ЄСПЛ і його подальше зростання зумовлені масовим і системним порушенням Україною прав і свобод людини. За словами правозахисника, з року в рік держава не вживає заходів, щоб змінити ситуацію. Порушення накопичуються, як

сніговий ком і відверто дратують Європейський суд із прав людини», - на думку Євгена Захарова – Голови Харківської правозахисної групи [6].

До недовіри судам і іншим органам державної влади, браку кадрів додалась ще антитерористична операція на Сході 2014 року й військовий стан 2022 року, який вніс колосальні зміни у життя громадян та їх ставлення до державного правосуддя і влади в цілому.

В умовах військового стану і масового насильства рівень порушень прав людини є вкрай високим. Велика кількість людей (нашої нації) втрачають життя, здоров'я, майно, зазнають насилля кожного дня, і саме вони потребують дуже серйозного захисту від держави і механізмів, які б реагували на ці порушення. Ми втрачаємо свою націю! Тож держава має забезпечити реалізацію прав і свобод аби допомогти зберегти нашу країну і наших людей!

Права порушуються як і з боку країни-агресора, так і з боку державної влади. Наприклад, можна згадати випадки незаконних арештів, безпідставних обшуків та конфіскації майна громадян на підконтрольних територіях.

У таких випадках, коли громадяни стикаються з порушенням своїх прав без належного судового захисту чи можливості отримати справедливе судове рішення.

Як зазначає суддя ЄСПЛ від України Микола Гнатівський – «Правильним підходом буде створення механізмів правового захисту на рівні держави» [7].

Створивши ці механізми ми зможемо більше допомагати людям, чути їх та звертати увагу на звернення, а також зменшимо кількість скарг до ЄСПЛ, Ради Європи тощо.

Висновки: З огляду на вищесказане бачимо, що ми мали і маємо низку проблем в реалізації прав, свобод і законних інтересів громадян на сьогоднішній день. Якщо запустити механізм правового регулювання – певних методів діяльності відповідних державних органів, підвищити ефективність судової системи, то ми (в особі держави) зможемо в повній мірі забезпечити права громадян і захистити їх свободи, і законні інтереси у кримінальних справах, особливо в умовах військового стану.

Список літератури

1. Ребезюк В. Правова природа, зміст та ознаки механізму охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Журнал «Підприємництво, господарство і право». 2018. №1. С. 145-148
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI: станом на 19.04.2024р.
3. Світличний О.П. Судовий захист іноземців та осіб без громадянства. Київський часопис права. 2021. № 4. С. 205–210.
4. Воюта Д. У 2023 році ЄСПЛ постановив 130 рішень у справах проти України: про що ці справи. Юридична газета. 2023
5. Рум'янцева В. Огляд стану звернень громадян України до Європейського Суду з прав людини. © Міністерство юстиції України
6. Константінова Н. 95% скарг до ЄСПЛ від українців стосуються невиконання судових рішень. © Радіо Свобода, 2024
7. Павлюк О. "Кожна людина може наполягати на своїх правах під час війни". Суспільне Новини. 2022

УДК 343.1

Вихопень Р.П., студент гр. 35

Науковий керівник: Навроцька В.В., доцент кафедри кримінально-правових дисциплін, к.ю.н., доцент

*Львівський державний університет внутрішніх справ
(м. Львів, Україна)*

ВИКОНАННЯ УХВАЛИ ПРО АРЕШТ МАЙНА

У КПК України зазначено, що ухвала слідчого судді або суду про арешт майна виконується слідчим, прокурором негайно в порядку, визначеному в даній ухвалі. Умови і

порядок виконання рішень судів, що підлягають примусовому виконанню, у разі невиконання їх у добровільному порядку визначено в Законі України «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 р.

Майно, на яке накладено арешт, передається на розсуд слідчого на збереження представникові виконавчого комітету сільської або селищної Ради народних депутатів, або власнику цього майна, або його родичу, або іншій особі, якій має бути роз'яснено її відповідальність за незабезпечення збереження цього майна. За необхідності про накладення арешту на майно відповідно до вимог ст. 104 КПК України складається протокол, копія якого вручається особі, що прийняла майно на збереження. Вказані особи несуть відповідальність за розтрату майна, на яке накладено арешт за ст. 388 КК України [2, с. 289].

Властивості, якими наділено деяке майно, певним чином впливають на специфіку процедури накладення арешту. Це стосується накладення арешту на нерухоме майно, грошові кошти, що знаходяться у банках чи кредитних установах, цінні папери.

Порядок виконання арешту нерухомого майна визначений у Законі України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 01.07.2004 р., де зазначено, що державна реєстрація обтяження (заборона розпоряджатися та/або користуватися нерухомим майном) проводиться на підставі заяви органу або посадової особи, якою встановлюється заборона на розпорядження нерухомим майном (п. 8 ст. 16 Закону) за наявності рішення органів досудового провадження (п. 3 ч. 2 ст. 19 Закону). Однією з підстав внесення до Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна є заява про реєстрацію обтяження об'єкта нерухомого майна, що подається у зв'язку з накладенням арешту на об'єкти нерухомого майна (п. 2.1 Положення про Єдиний реєстр заборон відчуження об'єктів нерухомого майна, затвердженого наказом Міністерства юстиції від 09.06.1999 р. № 31/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції від 18.08.2004 р. № 85/5)). Органи та посадові особи в день накладення заборони (арешту) надсилають реєстратору заяву встановленого зразка.

Накладення арешту на грошові вклади означає виключення цих грошових коштів з цивільного обігу на певний період, заборону відповідній особі реалізувати своє право на розпорядження цими грошовими коштами. Ч.2 ст. 59 Закону України «Про банки і банківську діяльність» визначає, що зупинення видаткових операцій здійснюється в межах суми, на яку накладено арешт, крім випадків, коли арешт накладено без встановлення такої суми. Арешт на вклади тягне за собою припинення банком будь-яких витратних операцій по рахунку в межах суми, визначеної в рішенні слідчого судді чи суду. Порядок інформування банківських установ визначено в п. 28 Інструкції про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду від 27.08.2010 р., де зазначено, що слідчий, прокурор надсилають відповідним банківським установам судові рішення про накладення арешту на внески і заощадження інших видів, внесені в банківські установи. Арешт не може бути накладений на кореспондентські рахунки банку. Порядок інформування банківських установ, що знаходяться за межами України, про вилучення банківських документів, про наявність коштів у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших кредитно-фінансових установ за межами України, визначається відповідними міжнародними угодами [3].

Статтею 56 нового Закону України «Про виконавче провадження» передбачено, що арешт на цінні папери накладається в порядку, встановленому законодавством про депозитарну систему України. Ст.7 Закону України «Про депозитарну систему України» визначає порядок внесення змін до системи депозитарного обліку щодо накладення арешту на цінні папери або іншого обмеження прав на цінні папери конкретного власника, що накладається за рішенням суду або уповноваженого державного органу.

Арешт на цінні папери або інше обмеження прав на цінні папери конкретного власника накладається (встановлюється) та скасовується (знімається) в порядку, встановленому цією статтею, на підставі рішення суду або уповноваженого законом державного органу чи його посадовою особою. У разі встановлення або зняття обмеження

стосовно конкретного власника суд або уповноважений законом державний орган чи його посадова особа зобов'язані подати відповідне рішення депозитарній установі, в якій відкрито рахунок у цінних паперах цьому власнику, та Центральному депозитарію або Національному банку України, які відповідно до компетенції, встановленої цим Законом, здійснюють облік таких цінних паперів. Депозитарна установа вносить зміни до системи депозитарного обліку щодо встановлення обмеження стосовно цінних паперів конкретного власника до завершення робочого дня, коли отримано відповідне рішення. У разі наявності обмеження прав на цінні папери, встановленого за розпорядженням власника таких цінних паперів для продажу зазначених цінних паперів на фондовій біржі, депозитарна установа відкладає внесення змін до системи депозитарного обліку щодо встановлення обмеження стосовно цінних паперів конкретного власника до наступного робочого дня [4].

Депозитарна установа подає відповідно до Центрального депозитарію або до Національного банку України інформацію про отримання нею відповідного рішення суду або уповноваженого законом державного органу чи його посадової особи про встановлення обмеження стосовно конкретного власника протягом того самого робочого дня, коли отримано таке рішення. Центральний депозитарій або Національний банк України відповідно до компетенції щодо здійснення обліку цінних паперів, визначеної цим Законом, на підставі отриманої від особи, що провадить клірингову діяльність, або від фондової біржі інформації про вчинені на ній правочини щодо цінних паперів (у разі провадження клірингової діяльності Центральним депозитарієм або Національним банком України):

- встановлює з наступного дня обмеження щодо цінних паперів, стосовно яких Центральний депозитарій або Національний банк України отримав від депозитарної установи інформацію про отримання нею відповідного рішення суду або уповноваженого законом державного органу чи його посадової особи про встановлення обмеження стосовно конкретного власника – у разі відсутності в отриманій інформації від особи, що провадить клірингову діяльність, або від фондової біржі відомостей про вчинені на ній правочини щодо цінних паперів (у разі провадження клірингової діяльності Центральним депозитарієм або Національним банком України). При цьому Центральний депозитарій або Національний банк України інформує депозитарну установу про здійснення таких дій;

- інформує протягом того самого робочого дня депозитарну установу про наявність в отриманій інформації від особи, що провадить клірингову діяльність, або від фондової біржі відомостей про вчинені на ній правочини щодо цінних паперів (у разі провадження клірингової діяльності Центральним депозитарієм або Національним банком України), стосовно яких депозитарною установою отримано відповідне рішення суду або уповноваженого законом державного органу чи його посадової особи про встановлення обмеження стосовно конкретного власника, у разі наявності такої інформації [4].

Депозитарна установа цього ж робочого дня після отримання інформації, передбаченої частиною четвертою цієї статті: встановлює обмеження стосовно конкретного власника на його рахунок у цінних паперах – у разі отримання інформації, передбаченої абзацом другим частини четвертої цієї статті; на підставі інформації, передбаченої абзацом третім частини четвертої цієї статті, встановлює обмеження стосовно конкретного власника на залишок цінних паперів, права на які обліковуються на його рахунок у цінних паперах за наслідком вчинення правочину, або залишає без виконання відповідне рішення суду або уповноваженого законом державного органу влади чи його посадової особи про встановлення обмеження стосовно конкретного власника, у разі якщо такий залишок дорівнює нулю.

Депозитарна установа повідомляє суд або уповноважений законом державний орган чи його посадову особу про дії, вчинені за результатами отримання відповідного рішення про встановлення обмеження стосовно конкретного власника, протягом наступного робочого дня після отримання рішення [4].

Особи, яким передано на зберігання майно, на яке накладено арешт (керівник банку, представник територіальної держадміністрації або житлово-експлуатаційної організації, власник цього майна чи його родич), попереджаються про кримінальну відповідальність за ст. 388 КК за розтрату, відчуження, приховування, підміну, пошкодження, знищення майна

або інші незаконні дії з майном, здійснення представником банку або іншої фінансової установи банківських операцій з коштами, на які накладено арешт. [5, с. 433] Отож, виконання ухвали про арешт майна має виконатися негайно.

Список літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Київ : Алерта, 2014. 768 с.
3. Інструкція про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду від 27.08. 2010 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0051900-10>.
4. Про депозитарну систему України: Закон України від 06.07. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5178-17#Text>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. /за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків: Право, 2012. 768 с.

УДК 343.1

Гонсьор М. П., студентка гр.35

Науковий керівник: Навроцька В. В., доцент кафедри кримінально-правових дисциплін, к.ю.н., доцент

*Львівський державний університет внутрішніх справ
(м. Львів, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИМ СУБ'ЄКТАМ

В Конституції України серед найважливіших принципів права, у ст.24 закріплений принцип рівності усіх громадян перед законом. Однак окрема категорія осіб, що здійснює функції та реалізує завдання держави, вимагає додаткових правових гарантій, які встановлені і в Конституції України та спеціальних законах. Дані гарантії мають публічно-правовий характер за рахунок того, що призначені для захисту від незаконного втручання у здійснення професійних обов'язків цих осіб, встановлюються з метою державного захисту від перешкоджання виконанню покладених на них обов'язків та здійсненню наданих їм прав [1,с.22].

Своєрідний порядок кримінального провадження, який ведеться відносно осіб, які вказані в ст. 480 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК України), є засобом об'єднання норм законодавства, що регулює публічно-правовий статус зазначених осіб з метою закріплення механізму реалізації гарантій їх незалежності та недоторканості.

Особливий порядок кримінального провадження, відповідно до ч.1 ст.480 КПК України, стосується таких осіб, як:

- 1) народного депутата України;
- 2) судді, судді Конституційного Суду України, судді Вищого антикорупційного суду, а також присяжного на час виконання ним обов'язків у суді, Голови, заступника Голови, члена Вищої ради правосуддя, Голови, заступника Голови, члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;
- 3) кандидата у Президенти України;
- 4) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
- 5) Голови, іншого члена Рахункової палати;
- 6) депутата місцевої ради;
- 7) адвоката;
- 8) Генерального прокурора, його заступника, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;

9) Директора та працівників Національного антикорупційного бюро України;

10) Голови Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступника [2].

Письмове повідомлення про підозру народному депутату України, кандидату у Президенти України, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Голові або іншому члену Рахункової палати, прокурору Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Директору або іншому працівнику Національного антикорупційного бюро України, заступникам Генерального прокурора, Голові Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступнику, як зазначається у п.2 ч.1 ст. 481 КПК України, здійснюється - Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора) або заступником Генерального прокурора - керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Судді, судді Конституційного Суду України, присяжному на час виконання ним обов'язків у суді, Голові, заступнику Голови, члену Вищої ради правосуддя, Голові, заступнику Голови, члену Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, працівникам Національного антикорупційного бюро України - Генеральним прокурором або його заступником.

Перелік осіб, що передбачений ч. 1 ст. 480 КПК України, стосовно яких здійснюється своєрідний порядок кримінального провадження, є вираженням диференціації кримінальної процесуальної форми шляхом визначення особливого порядку проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій відносно осіб, які мають специфічний публічний правовий статус у суспільстві, зокрема суддів. Тому ускладнення кримінально-процесуальної форми здійснення підозри суддями є додатковою гарантією їх незалежності [3].

Процедуру повідомлення про підозру даним особам, можна умовно розділити на такі етапи:

1) етап прийняття рішення з приводу повідомлення про підозру, який окреслює перевірку підстав здійснення такого повідомлення згідно ч.1 ст.276 КПК України, дотримання процесуальних гарантій під час проведення тих чи інших слідчих чи оперативно-розшукових дій або застосування запобіжних заходів, які вчинялись до моменту здійснення такого повідомлення;

2) етап вираження сформованого внутрішнього волевиявлення уповноваженої посадової особи стосовно прийнятого рішення у зовнішню форму шляхом складання тексту повідомлення про підозру згідно вимог, передбачених ст. 277 КПК України та його підписання;

3) етап доведення інформації до відома адресата, відносно якого прийняте рішення про повідомлення про підозру, шляхом безпосереднього вручення його тексту особі згідно зі статтею 278 КПК України. На цьому етапі відбувається також повідомлення прав підозрюваному, а в разі якщо підозрюваний виявить належне прохання, то йому повинні детально роз'яснити кожне із зазначених прав [3].

Велика Палата Верховного Суду вказує, що до виключної компетенції Генерального прокурора та/або його заступника належить:

1. перевірка підстав для повідомлення підозри судді, судді Конституційного Суду України, судді Вищого антикорупційного суду, а також присяжного на час виконання ним обов'язків у суді, Голові, заступника Голови, члена Вищої ради правосуддя, Голові, заступника Голови, члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України і на реалізацію вимог відносно реалізації цих підстав;

2) складання і підписання такого повідомлення про підозру [3].

Відповідно до п.2 ч.1 ст. 481 КПК України письмове повідомлення про підозру кандидату у президенти України, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Голові або іншому члену Рахункової палати, прокурору Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Директору або іншому працівнику Національного антикорупційного бюро України, заступникам Генерального прокурора, Голові Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступнику - Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора) або заступником Генерального прокурора - керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [2].

У багатьох країнах світу Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини має недоторканість та імунітет. Притягнення даної посадової особи до кримінальної

відповідальності потребує згоди: Президента – в Узбекистані; Конституційного комітету – в Швеції; Парламенту – Португалії, Словенії, Польщі, Грузії та ін. В Албанії омбудсмен користується таким ж імунітетом, як суддя Верховного Суду [4].

Письмове повідомлення про підозру адвокату, депутату місцевої ради, депутату Верховної Ради Автономної Республіки Крим, сільському, селищному, міському голові, згідно з п.1 ч.1 ст. 481 КПК України здійснюється - Генеральним прокурором, його заступником, керівником обласної прокуратури в межах його повноважень [2].

У ч.1 ст. 31 ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад», зазначається про те, що прокурор, який здійснив повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення депутату місцевої ради, повідомляє про це відповідну місцеву раду не пізніше наступного робочого дня з дня повідомлення про підозру [5].

Письмове повідомлення про підозру адвокату, із урахуванням положень статей 276, 278 КПК України, вручається в день його складання слідчим або прокурором, а у випадках неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень.

Положеннями п.п. 2, 4 ч.1 ст. 481 КПК України визначається порядок повідомлення про підозру Генеральному прокурору - заступником Генерального прокурора; прокурору Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, заступникам Генерального прокурора Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора) або заступником Генерального прокурора - керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Зважаючи на вищенаведене, процедура про підозру окремим категоріям осіб здійснюється із урахуванням загальних процесуальних дій, але здійснюється спеціальними суб'єктами. Підставами повідомлення про підозру є загальними для всіх громадян України, проте враховується їхня діяльність, оскільки ці особи можуть займати відповідальне становище в державі і тоді процедура повідомлення про підозру передбачає застосування спеціальних положень чинного законодавства.

Список літератури

1. Особливості досудового розслідування щодо окремої категорії осіб: науково-методичні рекомендації / за ред. О. О. Юхно, С.Є. Абламського, Т. Г. Фоміна, Р.П. Чича, В. В. Романюка, О. В. Захарченко, Харків. ХНУВС. 2017. 60 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04. 2012 р. № 4651-VI. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Постанова Верховного суду від 11.12.2019. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86365236>.

4. Часті питання про Закон «Про устанovu бізнес-омбудсмена в Україні». URL: <https://cutt.ly/ZhDflpS>.

5. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11 липня 2002 р. № 93-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15>.

УДК 343

Заритова А. В., студентка гр. Б-ПД-132

Науковий керівник: Завадська А. О., ст. викладач кафедри психології та педагогіки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

УМИСНЕ ВБИВСТВО ВЧИНЕНЕ В СТАНІ СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ. ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ФІЗІОЛОГІЧНОГО АФЕКТУ

Постановка проблеми. Актуальність проблеми вбивства, вчиненого в стані фізіологічного афекту, полягає у складності визначення межі між умисним вбивством та вбивством, вчиненим під впливом сильного душевного хвилювання. Це вимагає глибокого розуміння психологічних процесів, що відбуваються з особою в момент вчинення злочину та їх впливу на поведінку, а також на прийняття рішень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематику сильного душевного хвилювання, що охоплює поняття фізіологічного афекту, у кримінальному праві досліджували такі науковці, як: О. В. Бурко, В. Г. Гончаренко, О. О. Думанська, А. Ф. Зелінський, В. Г. Макашвілі, Б. Я. Петелін, І. М. Савка, А. Д. Терещук, Б. В. Харазішвілі, С. Д. Шапченко та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження вбивств, вчинених у стані фізіологічного афекту, вимагає інтеграції знань з психології, криміналістики та права. Необхідно враховувати багатофакторність та індивідуальність кожного випадку, а також здійснювати комплексний аналіз поведінки особи до, під час та після вчинення злочину.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному світі, де кожен випадок вбивства викликає широкий резонанс у суспільстві, питання вчинення вбивства у стані сильного душевного хвилювання набуває особливої актуальності.

Фізіологічний афект є складним психоемоційним станом, який виникає у відповідь на сильний зовнішній подразник або стресову ситуацію. Цей стан характеризується різким порушенням звичайної поведінки, втратою контролю над емоціями та діями, і може призвести до неадекватних, іноді агресивних реакцій. Цей стан може мати короткочасний характер, але його наслідки нерідко є довготривалими та серйозними [1].

Механізм розвитку фізіологічного афекту можна розглядати через призму біопсихосоціальної моделі, де взаємодія різних факторів, а саме: біологічних, психологічних та соціальних відіграють ключову роль. Біологічні аспекти включають генетичну схильність та фізіологічні реакції організму на стрес. Психологічні фактори охоплюють особистісні особливості, емоційний стан та рівень стресостійкості. Соціальні фактори включають вплив оточення, культурні норми та міжособистісні взаємини.

Як зазначалося раніше, під час стресової ситуації активізуються захисні реакції психіки, яких може бути недостатня або, навпаки, надмірна кількість, що призводить до афективної реакції [2, 3]. Важливим фактором є швидкість наростання емоційного напруження. Вона може бути настільки стрімкою, що не залишає часу для адекватної оцінки ситуації та усвідомленого реагування, що є характерним для вбивства вчиненого у стані сильного душевного хвилювання [4].

Проблема розслідування вбивств, вчинених у стані фізіологічного афекту, полягає у складності визначення та доведення цього стану винного на момент вчинення злочину. Ми погоджуємося з думкою дослідниці Савки І. М., яка вважає, що: «Важливим чинником виникнення проблеми застосування обставини сильного душевного хвилювання у правозастосовній практиці є оцінка спеціалістами лише періоду часу, впродовж якого мав би актуалізуватися зв'язок між афектом та злочином. Насправді ж необхідно враховувати, що однозначним є факт безпосереднього миттєвого зв'язку між афективним спалахом та його фізичною розрядкою, проте не обов'язковою є така ж миттєва залежність між самою афектогенною психотравмуючою ситуацією та виникненням критичного афективного стану у суб'єкта, адже часто часовий період між психотравмуючим впливом та афективним зривом може бути доволі значним (хоча б унаслідок індивідуального розвитку стримуючих факторів особи та стійкості її нервової системи)» [3].

Саме тому необхідно з'ясувати чи мало місце перебування особи у стані афекту при вчиненні кримінального правопорушення. Для того, щоб це визначити, потрібно проаналізувати наступні дані:

1. Обставини, що передували здійсненню вбивства;
2. Характер поведінки обвинуваченого під час вчинення злочину;
3. Поведінка обвинуваченого після здійснення протиправних дій.

Не менш важливим етапом, після аналізу даних, якщо є підстави вважати, що мало місце вчинення умисного вбивства у стані сильного душевного хвилювання, є проведення комплексної судової психолого-психіатричної експертизи.

Отже, для встановлення відповідальності за статтею 116 Кримінального кодексу України, необхідно довести, що в момент вчинення злочину особа перебувала у стані сильного душевного хвилювання, який є ключовим елементом суб'єктивної сторони [4, 5].

Слідчі органи та судові інстанції повинні проявляти особливу уважність та обережність при аналізі подібних випадків, адже вони стосуються фундаментальних прав та інтересів особи.

Висновки. Фізіологічний афект, як екстремальний прояв емоційної реакції, може суттєво впливати на здатність особи контролювати свої дії та усвідомлювати їх наслідки. Визнання стану афекту може мати значні правові наслідки, зокрема, щодо кваліфікації дій та призначення покарання. Зокрема, ця тема є важливою для подальшого розвитку кримінального права та судової практики, оскільки вона допомагає забезпечити справедливе та об'єктивне правосуддя, а також сприятиме розумінню механізмів, які можуть призвести до вчинення кримінальних правопорушень та розробці ефективних стратегій їх попередження.

Список літератури

1. Вереша Р. В. СИЛЬНЕ ДУШЕВНЕ ХВИЛЮВАННЯ: ПОНЯТТЯ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2017. С. 182–193. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&i21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/aymvs_2017_1_19.pdf (дата звернення: 29.04.2024).

2. Терещук А. Д. Критерії діагностики афективних станів особистості. С.225–234. URL: <https://ap.uu.edu.ua/upload/publicationpdf/b69892a5c6d45fbf47e01bd872da4b69.PDF> (дата звернення: 29.04.2024).

3. Савка І. М. КУМУЛЯТИВНИЙ ФІЗІОЛОГІЧНИЙ АФЕКТ ЯК ПОМ'ЯКШУЮЧА ПРОВИНУ ОБСТАВИНА. URL: <http://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/psychology/article/view/520/515> (дата звернення: 29.04.2024).

4. Умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання: Верховний Суд визначив, що окрім фізіологічного афекту, мають значення інші емоційні стани. Судово-юридична газета. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/278450-umyshlennoe-ubiystvo-sovershennoe-v-sostoyanii-silnogo-dushevnogo-volneniya-verkhovnyy-sud-opredelil-hto-krome-fiziologicheskogo-affekta-imeyut-znachenie-drugie-emotsionalnye-sostoyaniya> (дата звернення: 29.04.2024).

5. Кримінальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 29.04.2024).

УДК 343.13

Іваньков І. В., доцент кафедри кримінального права та правосуддя, к.ю.н., доцент

Пода Р. В., студентка гр. КЮ-211

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ НА КОРЕСПОНДЕНЦІЮ З ПОЗИЦІЇ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ТАЄМНИЦЮ ЛИСТУВАННЯ

Актуальність теми викликана існуванням тонкої межі між порушенням права на таємницю листування та його правомірним обмеженням. Станом на зараз Конституцією – Основним законом України «кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо» [1].

Першочергово слід визначити зміст права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Крім Конституції України, це право додатково захищає у ст. 163 Кримінальний кодекс України, де визначено, що «порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або

через комп'ютер, - караються штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк. Ті самі дії, вчинені повторно або щодо державних чи громадських діячів, журналіста, або вчинені службовою особою, або з використанням спеціальних засобів, призначених для негласного зняття інформації, - караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років» [2].

Таким чином, з огляду на вищевикладене кореспонденцією є листи (у паперовому вигляді), телефонні розмови, телеграфні та інші повідомлення, що передаються через засоби зв'язку чи комп'ютер, однак, оскільки поняття «комп'ютер» не є визначеним і може бути дуже широко тлумаченим від розуміння «персональна ЕОМ» до понять «електронний планшет», «ноутбук» тощо, то виділити окреме коло складових дуже важко без уточнень законодавця.

Крім того, законодавство України звертає увагу на тематику інформації, що міститься у кореспонденції, таємниця якої захищається нормами права. Так, у Законі України «Про інформацію» у переліку основних принципів інформаційних відносин зазначається захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя [3]. Таким чином формується загальне враження беззаперечної охорони таємниці листування, котра забезпечується передбаченням покарання за порушення таємниці кореспонденції.

Попри вищезазначене, допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини [3]. Зважаючи на те, що потреба захисту цих інтересів виникає виключно у разі скоєння кримінального правопорушення чи існування ризику його скоєння, порушення права на конфіденційність можливе лише під час кримінального провадження. Однією з форм прояву такого винятку є накладення арешту на кореспонденцію. Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, арешт на кореспонденцію – один з видів негласних слідчих (розшукових) дій, на час проведення якої слідчому або прокурору надається право, за умови дотримання процедури, обмежувати конституційні права особи, щодо якої проводяться дані дії [3]. Отже накладення арешту на кореспонденцію обмежує: право особи на її таємницю; право не зазнавати втручання в особисте і сімейне життя; право на вільний доступ до інформації, яка стосується її особисто.

Цікавим є той момент, що Кримінальний процесуальний кодекс України дозволяє накладання арешту лише на матеріальні речі. Тобто законодавець розподіляє кореспонденцію на форми виключно під час регулювання кримінальних процесуальних відносин. Також, зважаючи на дану позицію й те, що до матеріальних речей відносяться і носії інформації, а інші статті передбачають лише зняття інформації, можна допустити, що законодавець не надає права проводити огляд електронних листувань без їх зняття. Вважаємо дану позицію такою, що надає додаткове навантаження ~~на~~ на осіб, які залучаються до реалізації цих завдань і, відповідно, потребує законодавчого уточнення. Більш гармонійним було б об'єднати статті про арешт кореспонденції, зняття інформації з електронних комунікаційних та інформаційних мереж в одну. Причиною цього є сприйняття всіх форм кореспонденції як одне ціле в інших нормативно-правових актах національного законодавства, а також протилежна позиція Європейського суду з прав людини, оскільки ще у 1978 р. він визнав допустимим проведення прослуховування телефонних розмов, не конкретизуючи їх спосіб (справа «Класс та інші проти ФРН» («Klass and others v. Germany» від 06.09.1978) [4].

Щодо характеру законного обмеження права, то, відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, накладення арешту на кореспонденцію надає право слідчому здійснювати огляд і виїмку цієї кореспонденції [4]. Тобто накладення арешту не означає повного обмеження права особи на таємницю кореспонденції, зокрема шляхом листування. Рішення слідчого судді лише надає право на огляд та виїмку конкретних листів у конкретний проміжок часу, проте не покладає на слідчого цей обов'язок. Тому, якщо слідчому або прокурору вдасться навіть після отримання ухвали слідчого судді, отримати необхідні відомості чи докази в інший спосіб, то право особи на таємницю листування не буде порушено взагалі.

У разі ж проведення огляду чи виїмки листів, то кримінальне процесуальне законодавство передбачає чіткий порядок проведення таких дій: подання клопотання,

отримання ухвали слідчого судді, доручення проведення огляду чи виїмки кореспонденції, залучення представника установи, зняття копій або зразків чи виїмка кореспонденції в тому обсязі, котрий визначений ухвалою слідчого судді, нанесення на виявлені речі і документи спеціальних позначок, обладнання їх технічними засобами контролю, заміну речей і речовин, що становлять загрозу для оточуючих чи заборонені у вільному обігу, на їх безпечні аналоги, складення протоколу про проведення огляду, виїмки чи затримання кореспонденції [4]. Таким чином, забезпечуються наявність доказів правомірності проведення таких дій та навпаки – можливість встановлення факту порушення проведення процедури й ідентифікації особи, котра скоїла його.

Продовжуючи розкривати правомірність обмеження права на таємницю листування, вважаємо за потрібне звернути увагу на раціональність таких дій загалом шляхом порівняння міри заподіяння шкоди накладенням арешту на кореспонденцію та кримінальним правопорушенням, з метою розкриття якого він накладається. Накладення арешту на кореспонденцію допускається виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів [4]. З їх самої назви випливає висновок про заподіяння ними значної шкоди правам людини, безпеки суспільства та держави. Прикладами такої шкоди є масове знищення людей, послаблення обороноздатності держави, епідемія тощо.

Обмеження права на таємницю листування в будь-якому разі сприяє моральному стражданню особи, щодо якої проводиться така негласна слідча (розшукова дія). Однак значної шкоди, тотожної тій, яка заподіюється кримінальним правопорушенням, не завдається. Тому обмеження права саме щодо особи, яка підозрюється у вчиненні тяжких чи особливо тяжких злочинів, є виправданим. Проблемою є те, що кореспонденція містить відомості декількох співрозмовників, а тому відбувається порушення права на недоторканність особистого чи сімейного життя й інших осіб – співрозмовників. Прикладом таких відомостей можуть бути як особисті дані, так і відомості, що є банківською чи лікарською таємницею. З цієї сторони обмеження хоч є несправедливим по відношенню до третіх осіб, проте знову ж таки вмотивованим та співрозмірним із завданням попередження злочинності.

Отже, провівши поверхневий аналіз законодавства України, можна зробити висновок, що накладення арешту на кореспонденцію є законним обмеженням права на таємницю листування, існування якого є необхідним з метою захисту прав, свобод та законних інтересів людей, а також безпеки держави.

Список літератури

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.05.2024)
2. Кримінальний кодекс: Закон України від 5.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 28.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 05.05.2024)
3. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. Дата оновлення: 27.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 05.05.2024)
4. Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 19.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 05.05.2024)
5. Case of Klass and others v. Germany. European Court of Human Rights HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus> (дата звернення: 05.05.2024)

УДК 343.3

Коломієць Н. В., завідувач кафедри кримінального права та правосуддя, д.ю.н., професор

Падалка В. О., студент гр. КЮ-222

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПОСОБНИЦТВО ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРУ: ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ

Повномасштабне вторгнення та збройна агресія російської федерації проти України викликала не лише жахливі людські жертви та руйнування, але й порушила питання про співпрацю з державою-агресором. Проблема колаборації та пособництва держави-агресора стає особливо актуальною у контексті війни, а також в умовах глобальної політичної та економічної взаємодії.

В українському законодавстві з'явилися нові статті Кримінального кодексу України (далі КК України), які чітко окреслюють злочини колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК України) та пособництва державі-агресору (ст. 111-2 КК України).

Відповідно до ч. 1 ст. 111-1 КК України колабораційна діяльність - це публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України [1]

Дана стаття "колабораційна діяльність" викликає багато дискусійних питань. Вона складається з восьми частин, які розташовані в порядку зростаючої суспільної небезпеки, від кримінальних проступків до особливо тяжких злочинів. Частини 1–7 ст. 111-1 КК України визначають самостійні склади кримінального правопорушення, а ч. 8 є кваліфікованим складом. Кожна з перших семи частин також має складну будову, оскільки передбачає кілька форм кримінального правопорушення [2]

Для розуміння поняття пособництво державі-агресору слід звернутись до ч. 1 ст. 111-2 КК України, тобто, це умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, вчинені громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди Україні шляхом: реалізації чи підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора [1]

Умисел на співпрацю з окупантами завжди встановлюється за об'єктивними ознаками складу злочину. Це означає, що незалежно від ситуації, в якій людина передає матеріальні ресурси, важливо встановити, чи зробила вона це добровільно, з власної ініціативи, чи під примусом або ж займала певні посади в незаконних органах, створених на тимчасово окупованій території. Підтвердження можна отримати за допомогою різних форм доказів, у тому числі електронних даних з відкритих джерел.

І якщо в ст. 111-2 КК України зазначено, що дії, передбачені цією статтею, є умисними, то в ст. 111-1 КК України про це прямо не вказано. Незважаючи на відсутність такого зазначення, дії, передбачені ст. 111-1 КК України, також є умисними [3]

Проблема розмежування колабораційної діяльності та пособництва державі-агресору може бути досить складною через тонку грань між цими поняттями. Однак на практиці часто виникають складнощі з розмежуванням цих двох складів злочинів. Це питання має не лише

юридичний, але й моральний аспект, адже йдеться про визначення колаборантів та притягнення їх до відповідальності за злочини проти України.

Для більш точної картини розмежування слід звернутись та проаналізувати які рішення приймає суд, до прикладу у справі № 383/341/23 дії громадянки України ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_1, розуміючи, що місто Снігурівка Баптанського району Миколаївської області було захоплене збройними силами РФ, цілком і повністю розуміючи, що суверенітет України поширюється на всю її територію, а Миколаївська область є невід'ємною частиною країни. Також усвідомлюючи, що утворення органів влади регулюється виключно українським законодавством. Однак вона свідомо та в інтересах російської федерації приймає посаду у незаконному органі влади на тимчасово окупованій території. Таким чином своїми діями, ОСОБА_3 вчинила кримінальне правопорушення - кримінальний проступок, передбачений ч. 2 ст. 111-1 КК України [4]

Так Дружківський міський суд Донецької області обвинувальним вироком ухвалив у справі № 229/1705/23 громадянки України ОСОБА_4 визнати винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.2 ст.111-2 КК України. ОСОБА_4, у період з 01.08.2022 по 21.01.2023 року (точного періоду органом досудового розслідування не встановлено), виконуючи обов'язки на посаді «главного спеціаліста отдела жилищно-комунального господарства», займалася вирішенням питань, пов'язаних з житлово-комунальним господарством. Вона приймала та розглядала звернення громадян щодо ремонту покрівель, водопостачання, опалення, каналізації, благоустрою та прибирання міста. Також вона надавала необхідну документацію для вирішення цих питань та подавала звітність до відомств, званого "управління ЖКХ адміністрації г. Дебальцево ДНР". Таким чином вона не займала посаду пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій у незаконних органах, створених на тимчасово окупованій території [5].

Отже, в статті 111-2 КК України вказано, що дії, передбачені цією статтею, є умисними. Навіть якщо у статті 111-1 КК України про це не зазначено прямо, дії, передбачені цією статтею, також можуть бути визнані умисними.

Основна проблема полягає в тому, що розмежування між цими поняттями може бути неоднозначним, тому необхідно ретельно досліджувати кожен конкретний випадок, враховуючи всі обставини та контекст. Для правильного розмежування колабораційної діяльності від пособництва державі-агресору необхідно враховувати, чи займала особа посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій у незаконних органах, створених на тимчасово окупованій території.

Список літератури

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 28 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 28.04.2024).

2. Як розмежовувати колабораційну діяльність і суміжні склади кримінальних правопорушень. ВЕРХОВНИЙ СУД. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1299973/> (дата звернення: 28.04.2024).

3. Колабораційна діяльність та пособництво державі-агресору: розмежування кримінальних правопорушень і доказова база. ВЕРХОВНИЙ СУД. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1298517/>. (дата звернення: 28.04.2024).

4. Вирок Бобринецького районного суду Кіровоградської області від 09.05.2023 р. у справі № 383/341/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109188356>. (дата звернення: 27.04.2024).

5. Вирок Дружківського міського суду Донецької області від 06.06.2023 р. у справі № 229/1705/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110713264>. (дата звернення: 27.04.2024).

УДК 343.1

Мацуй Д. С., студентка гр.35

Науковий керівник: Навроцька В. В., доцент кафедри кримінально-правових дисциплін, к.ю.н., доцент

Львівський державний університет внутрішніх справ

(м. Львів, Україна)

ПРИВІД ЯК ЗАХІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У кримінальному процесуальному законі існують певні заходи примусового характеру, які застосовуються за наявності підстав та в порядку, встановлених законом, з метою подолання негативних обставин, що перешкоджають або можуть перешкодити вирішенню завдань кримінального провадження Одним з таких заходів забезпечення кримінального провадження є привід. Це примусове супроводження особи, до якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, до місця її виклику в зазначеній в ухвалі час. Однак я вважаю процедуру приводу в Україні не достатньо врегульованою.

Згідно ст.33 Конституції України, кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом [1].

Відповідно, під час виконання приводу, забороняється застосування заходів впливу, які можуть завдати шкоди здоров'ю особи, а також примушування особи перебувати в умовах, що перешкоджають її вільному пересуванню, протягом більшого часу, аніж це необхідно для негайного доставлення такої особи до місця виклику.

Якщо слідчий суддя або суд встановив, що особа яка зобов'язана з'явитися на виклик слідчого, прокурора, слідчого судді, суду була викликана у встановленому кримінальним процесуальним кодексом України порядку, зокрема наявне підтвердження отримання нею повістки про виклик або ознайомлення з її вмістом іншим шляхом, так і не з'явилась без поважних причин або не повідомила про причини свого не прибуття, суд постановляє ухвалу про здійснення приводу до такої особи [2].

Варто зазначити, що привід може бути застосовано лише до обвинуваченого, підозрюваного чи свідка. Та разом із цим є й винятки. Зокрема, привід не може бути застосований до неповнолітніх, вагітних, людей з інвалідністю першої або другої групи, особи, яка одноосібно виховує дітей віком до шести років чи дітей з інвалідністю та до осіб, які згідно кримінального процесуального кодексу не можуть бути допитані як свідки [3, с.156].

Згідно КПК України, рішення про здійснення приводу під час досудового розслідування приймається слідчим суддею за клопотанням слідчого, прокурора або з власної ініціативи. Суд же постановляє ухвалу про здійснення приводу й копія ухвали про здійснення приводу, завірена печаткою суду, негайно надсилається органу на який покладено її виконання [2].

Також ухвала про здійснення приводу оголошується особі, до якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу. Особа, рішення про здійснення приводу якої прийнято слідчим суддею, судом, зобов'язана прибути до місця виклику в зазначений в ухвалі про здійснення приводу час у супроводі особи, яка виконує ухвалу [4, с.266].

У разі невиконання особою, що підлягає приводу, законних вимог щодо виконання ухвали про здійснення приводу, до неї можуть бути застосовані заходи фізичного впливу, які дозволяють здійснити її супроводження до місця виклику. Однак перед застосуванням заходів фізичного впливу особа, що виконує привід, повинна попередити про намір їх застосування. У разі неможливості уникнути застосування заходів фізичного впливу, ці заходи не повинні перевищувати міри, необхідної для виконання ухвали про здійснення приводу, і мають зводитися до мінімального впливу на особу (ч.3 ст.143 КПК України) [2].

З одного боку, привід вже має на увазі примусове супроводження особи, й має виконуватись без ніяких застережень. А з другого боку, існує вказівка закону на те, що будь-які заходи фізичного впливу повинні бути попереджені. Зазначається й те, що перевищення повноважень щодо застосування заходів фізичного впливу тягне за собою

відповідальність, встановлену законом. Однак немає вказівки на те, що психологічний чи моральний вплив є забороненим чи караним.

Ст.143 КПК України передбачено, що виконання ухвали про здійснення приводу може бути доручена відповідним підрозділам органів національної поліції, органів безпеки, органів бюро економічної безпеки України, національного антикорупційного бюро України або державного бюро розслідувань [2].

Існують випадки, коли виконавці такої ухвали суду засуджуються за перевищення службових повноважень, тому дана проблема тісно пов'язана з питаннями захисту прав працівників суду та правоохоронних органів.

Службові особи які виконують ухвалу суду про привід є підготовленими для спілкування з людьми, а також знають як саме необхідно діяти в ситуації примусу аби не завдати значної шкоди особі. Проте, через не зазначений перелік дозволених дій при виконанні примусу, особи, до яких застосовується привід, можуть притягувати службових осіб до кримінальної відповідальності.

Тобто, особу, що виконує ухвалу про привід, може бути притягнуто до кримінальної відповідальності, наприклад через: кайданки які залишили на руках особи синці, що насправді трапилось через чутливу шкіру, чи ушкодження тіла, які трапились внаслідок свавільних дій через супротив службовим особам, насправді можуть сприйнятись судом, як перевищення службових повноважень внаслідок свідчень особи, щодо якої застосовується привід. А разом із цим, у випадку реального психологічного впливу службових осіб на підозрюваного, обвинуваченого чи свідка, щодо якого здійснюється привід, він, по-суті, не є кримінально караним. Переконана, що привід повинен мати обмеження встановленні законом. А точніше, визначені обмеження щодо рівня застосування фізичного, психологічного чи технічного впливу.

Отже, зважаючи на вище сказане, можна зробити висновок, що законодавче регулювання застосування приводу як заходу забезпечення кримінального провадження далеке від досконалості.

Список літератури

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
3. Савицький Д. О. Підстави та процесуальний порядок застосування приводу у кримінальному провадженні. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 158–163.
4. Кримінальний процес: підручник /за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків. : Право, 2013. 824 с.

УДК 340.6

Мороз В. О., студент гр. КЮ-202

Науковий керівник: Селецький О. В., доцент кафедри кримінального права та правосуддя, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДОВО-ПСИХІАТРИЧНОГО ЕКСПЕРТА

Організація та виконання судово-психіатричної експертизи в Україні ґрунтуються на чітких положеннях Законів України "Про судову експертизу" [1] та "Про психіатричну допомогу" [6], які визначають основи судочинства та встановлюють норми Кримінального [2], Цивільного [3], Кримінального процесуального [4] та Цивільного процесуального

кодексів [7]. Всі аспекти цього процесу ретельно регламентовані інструкцією про проведення судово-психіатричних експертиз, затвердженою наказом МОЗ України № 865 від 8 травня 2018 року [7].

Судово-психіатрична експертиза здійснюється в межах компетенції органів охорони здоров'я і покладена на психоневрологічні установи, такі як психіатричні лікарні, психоневрологічні інститути та диспансери. У цих установах створюються спеціальні судово-психіатричні комісії або відділення, де проводяться експертизи. Зазвичай, експертиза здійснюється комісією у складі трьох лікарів-психіатрів, включаючи голову та двох членів, один із яких виступає доповідачем. У виняткових ситуаціях може допускатися проведення експертизи двома або одним психіатром у випадках об'єктивної неможливості утримання повного складу комісії.

Методичне та наукове керівництво судово-психіатричною експертизою відбувається через Міністерство охорони здоров'я за участю Українського науково-дослідного інституту соціальної і судової психіатрії та наркології, якому надано повноваження контролювати якість проведення експертиз.

До цього питання також була розглянута думка авторів Петрової І. А. Спіциної Г. О. щодо питання формування кодексу поведінки судового експерта. По-перше, вони вказують, що: «використовуючи досвід Франції, підвищити ефективність судової експертизи в Україні можна з урахуванням того, що судовий експерт має відповідати ряду етичних вимог, які дозволять йому бути:

- не тільки спостерігачем, але й дійовою особою, що бере участь у примиренні сторін;
- медіатором сторін, з якими він зустрічається, описує, вислуховує, знайомиться із записами та займає виграшну позицію для спрощення процедури укладання полюбовної угоди;
- джерелом інформації, якою є висновок експерта для закінчення тривалого конфлікту та вирішення судового розгляду шляхом встановлення цивільного миру із дотриманням інтересів усіх сторін» [8, с. 115].

Науковцями та практиками, що реалізують судово-експертну діяльність в Україні, було обґрунтовано необхідність розробки та введення в дію Кодексу поведінки судового експерта, як одного із елементів удосконалення судово-експертної діяльності держави та поступової інтеграції державних спеціалізованих судово-експертних установ у міжнародні судово-експертні організації, однією із яких є Європейська мережа судово-експертних установ – ENFSI. Проект Кодексу поведінки судового експерта, розроблений співробітниками Київського науково-дослідного інституту судових експертиз, базується на системі морально-професійних переконань, які є принципами діяльності професіоналів, уповноважених на виконання функцій судового експерта при проведенні судових експертиз у справах, що перебувають у провадженні органів досудового розслідування чи суду [8, с. 116].

Важливим до цього, авторки зауважують на тому, що: «Необхідно констатувати, що, розглядаючи питання необхідності створення кодексу поведінки судового експерта, не можна залишати поза увагою ті принципи та правила, які регламентують поведінку експерта за межами його експертної діяльності. Ці принципи і правила необхідно врахувати в окремому розділі Кодексу поведінки судового експерта «принципи та правила поведінки судового експерта поза експертною діяльністю», оскільки вони можуть регламентувати таке: 1. Загальні засади реалізації дій, які здійснюються поза експертною діяльністю, коли судовому експерту дозволяється займатись іншими видами діяльності, а саме: науковою, освітянською, творчою, суспільною, благодійною та іншими, що не суперечать діючому законодавству України. Поряд із цим не рекомендується займатись такою діяльністю, яка впливає на незалежність і неупередженість експерта та призводить до заяв про його відсторонення від проведення судової експертизи. 2. Участь у діяльності, яка пов'язана із розвитком судової експертизи. Йдеться про те, що судовий експерт може брати участь у заходах, спрямованих на розвиток і вдосконалення не тільки судово-експертної діяльності, але й правосуддя в цілому. При цьому судовий експерт реалізує свій потенціал виступаючи із лекціями перед правоохоронцями та іншими аудиторіями; презентуючи доповіді на науково-практичних конференціях, симпозіумах, круглих столах тощо; публікуючи наукові праці (монографії,

статті, посібники); здійснюючи наукову та освітянську діяльність і т. ін. Слід також зауважити, що всі ці заходи можуть реалізовуватись, у тому числі, й на платній основі. 3. Участь у громадській діяльності судового експерта може реалізовуватись через членство у професійних, благодійних, освітянських, культурних та інших організаціях, перебування у яких не завдає шкоди його професійному авторитету. 4. Взаємодію із органами державної влади та місцевого самоуправління у випадках, коли експерт може взаємодіяти з органами законодавчої та виконавчої влади, місцевого самоуправління з метою допомоги у вирішенні питань права, законодавства, судово-експертної діяльності тощо. Він також може брати участь у роботі комітетів і комісій, що сформовані за участі державних органів та органів місцевого самоуправління. 5. Винагороду, яку отримує судовий експерт у зв'язку із здійсненням позаекспертної діяльності. Це означає, що судовий експерт може отримувати винагороду та відшкодування витрат за здійснення позаекспертної діяльності, якщо джерело цих коштів не тягне за собою будь-яких можливих впливів на виконання судовим експертом своїх професійних обов'язків. 6. Участь у професійних організаціях, коли судовий експерт має право вступати в асоціації експертів чи інші професійні організації для захисту своїх інтересів й інтересів правосуддя, вдосконалення свого професійного статусу, спеціальної підготовки та збереження своєї експертної незалежності. Поряд із цим слід зважати на те, що така участь у добровільних професійних судово-експертних організаціях має бути добровільною. Крім того, такі організації повинні сприяти захисту прав, які надаються судовому експерту відповідно до його статусу» [8, с.117].

Існує «Порядок проведення атестації та присвоєння кваліфікації судового експерта і кваліфікаційних класів судово-психіатричним експертам та позбавлення кваліфікації судового експерта і кваліфікаційних класів судово-психіатричних експертів». Цим Порядком визначається процедура проведення атестації та присвоєння кваліфікації судового експерта і кваліфікаційних класів судово-психіатричним експертам та позбавлення кваліфікації судового експерта і кваліфікаційних класів судово-психіатричних експертів. Основними завданнями ЕКК є: проведення атестації з метою визначення рівня професійної підготовленості лікарів - судово-психіатричних експертів, які мають намір отримати та/або підтвердити кваліфікацію судового експерта; проведення атестації з метою визначення рівня професійної підготовленості судово-психіатричних експертів, які мають намір отримати кваліфікаційний клас судового експерта [9].

Лікарям - судово-психіатричним експертам, які вперше прийняті на роботу або переведені на вищу посаду, присвоюється найнижчий кваліфікаційний клас судового експерта, передбачений для відповідних посад та стажу роботи. Цей порядок регулює те, що: «Лікар - судово-психіатричний експерт, який має намір отримати (підтвердити) кваліфікацію судового експерта та/або кваліфікаційний клас, повинен надати до ЕКК свою заяву, подання, підписане керівником установи, в якій він працює, копію документа про вищу освіту; копію документів, що підтверджують наявність спеціалізації або кваліфікаційної категорії зі спеціальності «Судово-психіатрична експертиза»; відомості про відсутність судимості; копію трудової книжки; копії документа, що посвідчує особу; фотокартку розміром 3 x 4 см; характеристику з місця роботи; згоду на обробку персональних даних у відповідності до Закону України «Про захист персональних даних». Працівник має бути попередньо ознайомлений зі складеною на нього характеристикою. У разі коли він не згоден з відомостями, що відображені в характеристиці, керівник виносить її на обговорення колективу відповідного підрозділу, пропозиції якого разом з характеристикою подаються до ЕКК. Характеристика працівника має містити розгорнуту оцінку професійних знань, компетентності, виконання посадових обов'язків та інформацію про результати діяльності за період після останнього присвоєння кваліфікаційного класу судового експерта»

Права, обов'язки і відповідальність судово-психіатричних експертів, як і всіх інших експертів, регламентовані ст. 69 КПК, статтями 384, 385 і 387 КК України, наказом МОЗ України № 865 від 8 травня 2018 року.

Термін «судово-психіатричний експерт» використовується у двох основних контекстах. Відповідно до першого визначення, судово-психіатричний експерт – це працівник

судово-психіатричної експертної установи, чий функціонал включає в себе проведення судово-психіатричних експертиз. У другому визначенні термін має процесуальний характер, описуючи особу, яка, хоча не є працівником експертної установи, отримала повноваження здійснювати судово-психіатричну експертизу відповідно до закону.

Судово-психіатричний експерт, якщо він є співробітником експертної установи, функціонує як службовець, що підпадає під норми законодавства про працю, а також внутрішні правила трудового розпорядку установи. Йому надається службовий оклад, і на нього поширюються стандартні положення щодо робочого часу, відпочинку та трудової дисципліни.

З іншого боку, судово-психіатричний експерт у другому визначенні є самостійною процесуальною фігурою. Його діяльність регламентується положеннями Кримінального процесуального та Цивільного процесуального кодексів України, і ці положення можуть відрізнятися від норм трудового права [10].

Водночас, експерт-психіатр має визначені процесуальні привілеї, включаючи:

Ознайомлення з матеріалами справи:

Експерт-психіатр може ознайомлюватися з усіма матеріалами справи, що стосуються об'єкта експертизи. Зазвичай, це включає отримання повного обсягу інформації з кримінальних або цивільних справ, включаючи медичну документацію об'єкта експертизи.

Клопотання про додаткові матеріали: експерт-психіатр має право подавати клопотання про надання додаткових матеріалів, які є необхідними для формулювання висновку.

Присутність при слідчих (судових) діях: за дозволом слідчого чи суду, експерт-психіатр може бути присутнім під час проведення слідчих (судових) дій. Він може ставити питання об'єкту експертизи та просити занести в протокол важливі обставини для надання об'єктивного висновку.

Консультування з іншими експертами: у процесі експертизи експерт-психіатр має право консультуватися з іншими експертами комісії для обговорення та уточнення аспектів експертизи.

Вказування обставин у висновку: експерт-психіатр може вказувати у своєму висновку обставини, які не були враховані органом, який призначив експертизу, якщо ці обставини є важливими для справи і не виходять за межі його компетенції; це відоме як право експертної ініціативи.

Викладання показань особисто: експерт-психіатр має можливість особисто викладати свої показання під час допиту.

Одержання відшкодування витрат: експерт-психіатр може отримувати відшкодування витрат, пов'язаних із з'явленням на виклик слідчого чи суду, включаючи витрати на проїзд, найм житла, добові, а також отримувати винагороду за проведення експертизи. Важливо зазначити, що, якщо проведення експертизи входить у службові обов'язки лікаря-психіатра, він не має права на додаткову винагороду за цю експертизу.

Експерт-психіатр може відмовитися від здійснення експертизи та подання висновку не лише у випадках, коли поставлені питання виходять за межі його психіатричних знань чи недостатньо інформації щодо об'єкта дослідження, а й з інших обґрунтованих причин. Причини, за яких експерт-психіатр може відмовитися від проведення експертизи, включають:

Відсутність умов для експертної роботи: може виникнути, наприклад, коли експертиза проводиться в умовах, де відсутні необхідні умови для нормальної експертної діяльності, як от у кабінеті слідчого, приміщенні СІЗО або залі суду.

Неможливість вирішення експертного питання: якщо сучасний рівень розвитку наукових знань не дозволяє вирішити конкретне експертне питання.

Відмова особи від експертизи: якщо особа відмовляється проходити експертизу, яку неможливо провести без її згоди. Це стосується осіб, які перебувають у статусі підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, а потерпілі й свідки, позивачі й відповідачі можуть піддатися експертизі лише за їхньою добровільною згодою чи згодою їхніх законних представників, особливо, якщо це стосується неповнолітніх чи осіб, визнаних судом недієздатними.

Експерт-психіатр не має права розголошувати результати експертизи без дозволу установи, яка призначила її. Під час судово-психіатричної експертизи експерт повинен дотримуватися таємниці, яка захищена законом, включаючи дані попереднього слідства та

лікарську таємницю. Експерт-психіатр повинен повідомляти лише ті відомості, які стосуються предмета конкретної експертизи і є необхідними для відповіді на поставлені питання [10].

Згідно із чинним законодавством, експерту-психіатру заборонено виконувати обов'язки, які не передбачені процесуальним законом і несумісні із статусом судового експерта. Таким чином, експерта можна допитувати лише з питань, пов'язаних із предметом проведеної ним експертизи, та в ролі експерта, а не свідка. Він може бути допитаний як свідок на судовому засіданні, якщо йому надіслано запит від адвоката.

При здійсненні судово-психіатричної експертизи кількома експертами вони діють на засаді процесуальної рівноправності. На кожного експерта незалежно від місця роботи та посади поширюються права та обов'язки, які передбачені для судового експерта процесуальним законом. Кожен експерт відповідає за власний висновок та має право висловлювати власну думку. При згоді всіх експертів, вони можуть підписати спільний висновок, в іншому випадку кожен експерт, який не згоден з думкою інших, подає власний висновок, а всі експертні висновки направляються установі, що призначила експертизу.

Обов'язки співробітника експертної установи включають виконання вказівок вищої посадової особи в межах його компетенції. За порушення службових обов'язків, судово-психіатричний експерт, як службовець, підлягає дисциплінарній відповідальності.

Невиконання або неналежне виконання обов'язків експерта-психіатра може призвести до юридичної відповідальності – як дисциплінарної, так і кримінальної. Кримінальна відповідальність настає в разі розголошення даних попереднього розслідування або надання завідомо неправдивих експертних висновків. Зазначено, що експерт, який допустив помилки через недбалість чи неправильний вибір методики, несе дисциплінарну, але не кримінальну відповідальність.

Відповідальність експерта охоплює такі аспекти, як дача завідомо неправдивих висновків, відмова чи ухилення від виконання обов'язків, розголошення конфіденційної інформації з досудового слідства. Зазначається, що у разі виявлення некомпетентності експерта може бути застосовано відвід [11].

Особи, що беруть участь у судово-психіатричній експертизі, повинні володіти відповідною компетентністю та залишатися об'єктивними. Якщо учасник не відповідає цим вимогам, він втрачає право проводити експертизу та підлягає відводу. При цьому експерт-психіатр може бути відвіданий у випадках його причетності до справи, родинних зв'язків з учасниками процесу чи залежності від інших сторін.

Експерт несе відповідальність за:

- дачу завідомо неправдивих висновків;
- відмову чи ухилення від виконання покладених на нього обов'язків;
- розголошення даних досудового слідства або дізнання.

Відповідальність за КК України настає, якщо висновок експерта є неправдивим. Неправдивість експертного висновку полягає в унесенні до нього таких даних, що не відповідають дійсності й стосуються або окремих питань справи, або всієї її загалом. Неправдивим експертний висновок буде лише в тому випадку, якщо експерт завідомо перекрутив факти, дав їм неправильну оцінку [12, с. 76-77]

Кримінально караною є відмова експерта без поважної причини від виконання покладених на нього обов'язків. Під відмовою від виконання обов'язків слід розуміти ухилення експерта від виконання покладеного на нього процесуального обов'язку здійснити експертне дослідження й надати висновок за відсутності поважних причин, які перешкождали б виконанню цього обов'язку. Відмова, викликана поважними причинами (хвороба, брак матеріалів, наданих для висновку, застосування психічного чи фізичного примусу тощо), у випадку підтвердження цих обставин не тягне кримінальної відповідальності [12, с. 79].

Висновки. Правовий статус судово-психіатричного експерта є невід'ємною складовою судової системи та забезпечує високий рівень професійності та об'єктивності в судовому процесі.

Правовий статус судово-психіатричного експерта також регламентує його відповідальність за невиконання чи неналежне виконання обов'язків. Дисциплінарна

відповідальність може виникнути у разі порушення службових обов'язків, що підкреслює важливість дотримання експертами професійних та етичних норм.

Невід'ємною частиною правового статусу є також право експерта на відшкодування витрат та винагороду за проведення експертизи. Це сприяє збереженню високого рівня мотивації та зацікавленості фахівців у виконанні своїх обов'язків

Крім того, важливо враховувати, що участь експерта у судовому процесі повинна базуватися на його об'єктивності та безпристрасності. Визначені обмеження та вимоги до відводу експерта у випадках прямого зацікавлення чи некомпетентності є гарантією високого стандарту судових експертиз.

Таким чином, правовий статус судово-психіатричного експерта є складним та деталізованим, забезпечуючи баланс між їхніми правами, обов'язками та відповідальністю. Зазначені принципи визначають не тільки функціональні аспекти їхньої діяльності, але й визначають їхню роль у забезпеченні справедливості та правопорядку в суспільстві

Отже, правовий статус судово-психіатричного експерта визначається системою законів та регуляцій, які гарантують йому необхідні права для висновку об'єктивних, науково обґрунтованих та справедливих висновків у рамках судового процесу. Забезпечення йому адекватної відповідальності та відшкодування сприяє мотивації та професійній дбайливості, тим самим визначаючи його ключову роль у забезпеченні правосуддя та правопорядку.

Судово-психіатричний експерт, як суб'єкт правового відношення, несе не лише обов'язки перед судом, але й зобов'язаний дотримуватися етичних норм та засад професійної діяльності. У своїй роботі він повинен враховувати індивідуальні особливості осіб, яких він експертує, забезпечуючи тим самим захист їхніх прав та гідність у процесі проведення експертизи.

Важливим аспектом є інтеграція сучасних технологій у сферу судової психіатрії. Використання новітніх методів дослідження та аналізу може покращити точність та об'єктивність висновків, а також забезпечити ефективний обмін інформацією між експертами.

У світлі вищесказаного можна зробити висновок, що правовий статус судово-психіатричного експерта визначається комплексом нормативно-правових актів, які регулюють його функції, права та обов'язки. Забезпечення адекватної відповідальності та врахування етичних стандартів формують основу для довіри до його діяльності та визначають його роль у сучасному судовому процесі.

Список літератури

1. Про судову експертизу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 01.03.2024).
2. Кримінальний кодекс України.: Закон від 05.04.2001 № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.03.2024).
3. Цивільний кодекс України. Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 01.03.2024).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон, від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 01.03.2024).
5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон від 18.03.2004 № 1618-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 01.03.2024).
6. Про психіатричну допомогу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text> (дата звернення: 01.03.2024).
7. Про затвердження Порядку проведення судово-психіатричної експертизи. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-18#Text> (дата звернення: 01.03.2024).
8. Петрова А. І, Спіцина Г. О. До питання формування кодексу поведінки судового експерта. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2019. № 2. С. 114-119
9. Порядок проведення атестації та присвоєння кваліфікації судового експерта і кваліфікаційних класів судово-психіатричним експертам та позбавлення кваліфікації судового експерта і кваліфікаційних класів судово-психіатричних експертів: Наказ, Порядок, Зразок, Опис, Форма типового документа, Журнал від 02.08.2017 № 889 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1060-17/print1503903281789482#n17>

10. Наукова бібліотека Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/sk/sk688030.pdf> (дата звернення: 02.03.2024).

11. Цільмак О. М. Судово-психіатрична експертиза: навчальний посібник. Одеса 2014. 104 с.

12. Борисова В. І. Злочини проти правосуддя :навчальний посібник. Нац. юрид. акад. України. 2011. 155 с.

УДК 343.9:343.95

Пушкар О. А., докторант кафедри кримінального права та процесу, к.ю.н.

Державний податковий університет

(м. Ірпінь, Україна)

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 368 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Стаття 368 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1] передбачає кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Криміналізація цього виду правопорушення була обумовлена необхідністю розширення предмету та інших об'єктивних ознак хабарництва, позаяк 18 квітня 2013 р. на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» вказане вище кримінальне правопорушення замінило злочин «Одержання хабаря» [2].

Разом з тим, як показує практика судового розгляду деяких кримінальних справ зазначеної категорії [3], під час здійснення кримінально-правової кваліфікації правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України, можуть виникати непоодинокі проблеми, пов'язані зі складнощами ідентифікації деяких ознак цього виду злочину, а також із доказуванням складу цього злочину.

Як відомо, кримінально-правова кваліфікація будь-якого правопорушення здійснюється за сукупністю об'єктивних та суб'єктивних ознак.

У науковій літературі наголошується, що ознаками ,які дозволяють провести кримінально-правову кваліфікацію прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою є: 1) згідно досягнутої домовленості злочинець задля одержання неправомірної вигоди має вчинити певні дії або утриматись від вчинення дій, які повинен був вчинити; 2) неправомірні дії, бездіяльність вчиняються як в інтересах особи, яка пропонує, обіцяє, надає неправомірну вигоду, так і в інтересах третіх осіб [4, с. 126].

Досліджуючи проблеми кримінально-правової кваліфікації правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України, передусім, необхідно вказати на труднощі, що виникають під час розмежування складів деяких суміжних кримінальних правопорушень, особливо, якщо різниця окремих елементів складу таких правопорушень не є очевидною.

Наприклад, у науковій літературі наголошується на складнощах, які можуть виникати під час розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 190 та ст. 368 КК України. Зокрема, йдеться про випадки, якщо службова особа – суб'єкт злочину намагається заволодіти майном або отримати іншу неправомірну вигоду шляхом обману або зловживання довірою. Відповідно, постає питання, за якою статтею КК України – 190 чи 368 КК України необхідно кваліфікувати таке діяння.

М. О. Комарницька, висловлюючись з цього приводу звертає увагу на ту обставину, що фактичне виконання/невиконання дій службової особи не охоплюються об'єктивною стороною складу злочину, передбаченого ст. 368 КК України, позаяк, службова особа в аналізованому випадку посягає на суспільні відносини, які є основним безпосереднім об'єктом злочину, регламентованого ст. 368 КК України, і кваліфікація таких діянь саме за ст. 368 КК України, а не як шахрайство) [5, с. 140].

У свою чергу, інші науковці наголошують, що у таких випадках необхідно враховувати характер впливу на особу, уповноважену на виконання функцій держави, і здійснювати кваліфікацію кримінального правопорушення за сукупністю відповідних злочинів. При цьому вимагання неправомірної вигоди є кваліфікуючою ознакою прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, що, у свою чергу потребує відмежування від деяких суміжних правопорушень, наприклад, від зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) [6, с. 206].

У розглянутому випадку головним критерієм відмежування складів правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 364 та ч. 3 ст. 368 КК України, є факт фактичного здійснення/не здійснення службовою особою дій усупереч інтересам служби з використанням свого службового становища. Зокрема, дії (бездіяльність) службової особи слід кваліфікувати за ч. 3 ст. 368 КК України, якщо така особа вимагає надати їй якийсь благо (неправомірну вигоду) взамін тільки за обіцянку використати своє службове становище в інтересах того, хто надає неправомірну вигоду, або в інтересах третьої особи, проте, без фактичного використання такого становища.

При цьому труднощі виникають саме у разі, якщо службова особа таки використала своє становище і вчинила певні дії або бездіяльність взамін за одержання неправомірної вигоди. У цьому разі необхідною ознакою складу правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 364 КК України, є заподіяння істотної шкоди відповідним використанням службового становища. Якщо ж такої шкоди заподіяно не було, то діяння слід кваліфікувати за ч. 3 ст. 368 КК України.

Деякі науковці також звертають увагу на проблеми, що виникають під час розмежування складів деяких інших кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням службового становища.

Одним із таких суміжних складів учені називають ускладнені випадки кваліфікації незаконної видачі рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин. Зокрема, у випадку, коли рецепт незаконно видається з прийняттям пропозиції, обіцянки або одержанням службовою особою неправомірної вигоди, такі дії кваліфікуються за відповідними частинами ст. ст. 319 та 368 КК України. Водночас, учені-криміналісти наголошують, що у разі, коли лікар вступає у змову з працівником аптеки і виписує рецепт на право придбання наркотичних засобів чи психотропних речовин, а останній збуває придбані в такий спосіб наркотичні засоби або психотропні речовини третім особам, діяння таких осіб слід додатково кваліфікувати за відповідними частинами ст. 307 КК України [7, с. 813].

Таким чином, до найбільш поширених проблем кримінально-правової кваліфікації прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою належать випадки вчинення правопорушень, які мають суміжні (схожі за багатьма елементами) склади. Зокрема, це стосується, наприклад, розмежування складів шахрайства (ст. 190 КК України) та прийняття обіцянки, пропозиції або отримання неправомірної вигоди службовою особою шляхом обману або зловживання довірою (у такому випадку для кваліфікації правопорушення за ст. 368 КК України значення має фактична можливість використання особою свого службового становища за одержання неправомірної вигоди); зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) та фактичне використання службовою особою службового становища за отримання неправомірної вигоди (у цьому випадку значення має істотність заподіяної внаслідок використання особою службового становища шкоди) тощо.

Список літератури

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією: Закон України від 18.04.2013 № 221-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-18#Text>.
3. Постанова Верховного Суду від 4 квітня 2024 року у справі № 753/15603/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118225368>.

4. Шлапко Т. В., Олондарь В. С. Деякі особливості кваліфікації прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою у світлі антикорупційної реформи. Проблеми та перспективи формування правової культури в контексті сучасних соціально-економічних процесів : збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Черкаси, 23-24 листопада 2017 року). С. 124–126.

5. Комарницька М. О. Відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди за кримінальним правом України. Дис. ... доктора філософії. Львів, 2021. 203 с.

6. Тома М. Г. «Торгівля впливом» чи «зловживання впливом» – проблеми кваліфікації. Вісник Асоціації кримінального права України, 2023, № 2(20). С. 195-209.

7. Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб.; за заг. ред. В.В. Топчія; наук. ред. В. І. Антипова. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 896 с.

УДК 343.37

Сагателян Л. А., аспірант кафедри менеджменту та адміністрування

Науковий керівник: Коломієць Н. В., завідувач кафедри кримінального права та правосуддя, д.ю.н., професор

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

КОНТРАБАНДА ЯК ПРОЯВ КОРУПЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ В УКРАЇНІ

В сучасних реаліях митні органи України забезпечують понад третину щорічних грошових надходжень до бюджетів різних рівнів, захищають економічні інтереси держави, сприяють розвитку зовнішньої торгівлі, протидіють контрабанді і порушенням митних правил. Основна маса злочинів, які вчиняються на митниці відбувається під час митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів [1, с. 67]. Таким чином, митним органам доводиться працювати в умовах, коли значна частина товарно-грошових потоків у сфері зовнішньої торгівлі перебувають в тіні, а внутрішній ринок оптово-роздрібною торгівлі суттєво залежний від «сірого» і «чорного» імпорту. Все це негативно позначається на законності і прозорості роботи митних органів та їх посадових осіб [1, с. 67].

Частиною другою статті 6 Митного кодексу визначено поняття «митна безпека». В межах проведеного аналізу, пропонується, під митною безпекою розуміти комплекс правових, організаційних, матеріально-технічних, політичних та економічних заходів із боку держави та уповноважених органів державної влади (їх посадових осіб), спрямованих на забезпечення митних інтересів України, гарантування економічних інтересів у зовнішньоекономічній та фінансовій сферах, а також митних інтересів суб'єктів господарювання [2, с. 322].

Контрабанда за характером і ступенем суспільної небезпечності є специфічним видом кримінальності, що виявляється, зокрема, в її дуже складній кримінологічній та правовій природі [3, с. 174]. Однією з головних причин, що найбільш суттєво впливає на загальний рівень контрабанди, є корупція. Так аналіз статистичних даних Державної митної служби України свідчить про те, що основними підставами для складення щодо працівників митної служби адміністративних протоколів про корупційні діяння були: незастосування заходів тарифного та нетарифного регулювання при переміщенні окремих груп товарів через митний кордон України; незаконне одержання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, матеріальних благ, сприяння, використовуючи своє службове становище, юридичним особам у здійсненні ними підприємницької діяльності, надання незаконних переваг юридичним особам під час прийняття рішень; порушення технологічних схем порядку проведення митного контролю й митного оформлення при переміщенні товарів і транспортних засобів через митний кордон України; недотримання вимог чинного законодавства під час надання дозволу на здійснення митного оформлення

із застосуванням тимчасової митної декларації; порушення порядку процесуальних дій у справах про порушення митних правил; надання неповної інформації на запити правоохоронних органів; недотримання вимог Митного кодексу України [4, с. 18].

Протидія будь-якого суспільно негативного явища пов'язана із безпекою середовища, рівнем національної безпеки та ступенем відповідальності органів державної влади щодо реалізації ними своїх посадових (службових) обов'язків. Водночас, важливим залишається питання щодо об'єктивних негативних факторів, які щоразу випереджають національне законодавство та дестабілізують майже всі сфери суспільного життя, й особливо економічну [2, с. 321]. На думку експертів, для протидії корупції необхідним є застосування заходів, які спрямовані на запобігання корупції та викорінення передумов її виникнення, зменшення або ліквідацію корупційних складових. Тобто, інструменти боротьби з корупцією належать до таких сфер, як:

- законодавча (усунення прогалин у митному законодавстві, що зменшує можливості для неоднозначного його трактування митниками та підприємствами);
- технологічна (за рахунок спрощення та переведення митних процедур в електронні форми, тобто зменшується роль людського фактору, а відтак – і можливість виникнення корупції);
- операційна (прогнозоване та уніфіковане застосування законодавчих норм на всіх митницях) [5, с. 210].

На думку населення України (соціологічне опитування проведене у вересні 2016 р. серед 200 респондентів), основними причинами виникнення контрабанди в країні є:

- корупція у митних, прикордонних та інших контролюючих органах (29 %);
  - завищені ставки ввізного мита, акцизного податку та ПДВ (26 %);
  - недосконалість законодавчої, нормативно-правової бази у сфері регулювання імпорту та боротьби з контрабандою, порушення митних правил (18 %);
  - недостатнє співробітництво правоохоронних та контролюючих органів України з відповідними органами суміжних держав щодо обміну інформацією про боротьбу з переміщенням товарів поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю (11 %);
  - пануюче безробіття серед мешканців прикордонних районів (6 %);
  - відсутність належного контролю за реалізацією товарів на внутрішньому ринку (5%);
  - недостатня ефективність митного та прикордонного контролю (3 %);
  - вигідне географічне і транспортне положення території держави (2 %). [6, с. 210].
- З вищезазначеного стає зрозумілим, що причини виникнення та розповсюдження контрабандних правопорушень, як на думку населення так і на думку науковців, має однакову природу.

Отже, постає досить важливе питання вдосконалення здійснюваного контролю в міжнародних поштових відправленнях, зокрема, виявлення контрабанди наркотичних засобів стосовно товарів, що пересилаються на адресу фізичних осіб для особистого користування на територію України. Митні органи під час обробки міжнародних поштових відправлень здійснюють митні операції в місцях міжнародного обміну і виконують такі функції, як: контроль вмісту міжнародних поштових відправлень на предмет законності ввезення такої категорії товарів на митну територію, контроль правильності супровідних документів і вмісту міжнародних поштових відправлень на предмет справляння митних зборів, податків; стягування митних зборів.

Список літератури

1. Богатирьов І. Г. Кримінологічні засади запобігання злочинності в митній сфері. Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення : матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ, 2019. С. 67-69.
2. Чумак В. В. Особливості діяльності митних органів щодо протидії контрабанді. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2020. Вип. 3 (91). С. 320-328.

3. Паламарчук Г. В., Орловська Н. А. Контрабанда в кримінологічному та кримінально-правовому вимірах. Науковий вісник Сіверщини. Право. Чернігів, 2017. № 2. С. 174-179.

4. Погорецький М. А. Підвищення ефективності боротьби з сучасною контрабандою. Південноукраїнський правничий часопис. № 1. 2009. С.18-21.

5. Величко К. Ю., Данник О. С. Розв'язання проблеми контрабанди як прояву корупції в контексті формування ефективного митного регулювання. Механізми забезпечення сталого розвитку економіки : проблеми, перспективи, міжнародний досвід : матеріали І міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 квіт. 2020 р.). Харків, 2020. С. 208-210.

6. Передало Х. С., Стасів Н. В. Боротьба з контрабандою як один із методів забезпечення економічної безпеки держави. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2016. № 851. С. 206-211.

УДК 349.2

Сенченко Н. М., доцент кафедри кримінального права та правосуддя, к.ю.н., доцент
Суярко К. О., студентка гр. АЮ-211
*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ІННОВАЦІЇ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ ТА ІНІЦІАТИВА СУДУ У ЗБИРАННІ ДОКАЗІВ

Основним завданням кримінального процесуального законодавства є захист від кримінальних правопорушень; охорона прав, свобод та інтересів суб'єктів права; викриття осіб, що вчинили кримінальне правопорушення й забезпечення правосуддя у кримінальних справах. Згідно судової практики застосування цих завдань можливе лише за умовою рівності суб'єктів, рівних прав щодо відстоювання своїх інтересів і недопущення будь-яких привілеїв чи обмежень [2].

Реформування правової системи України було побудовано на основі європейських стандартів та принципів. Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод є важливою і впливовою для залучення у правову систему нашої держави європейських цінностей та ідей, щодо захисту прав та свобод людей. Особливу увагу, що приділяється у практиці Європейського суду для справедливого судового розгляду, є здійснення доказування за принципом змагальності [1]. Так, наприклад не дослідивши доказів безпосередньо, для підтвердження або спростування фактичних обставин кримінального провадження, апеляційний суд не вправі давати доказам іншу оцінку, ніж та, яку дав суд першої інстанції [5].

Принцип змагальності можна розглядати як модель, у якій спір рівних сторін вирішується незалежним від них судом. Зміст такого принципу полягає у тому, що суд, зберігаючи об'єктивність та неупередженість, сприяє у повному з'ясуванні обставин справи. Такий принцип є засобом дослідження доказів, відстоювання інтересів та реалізація процесуальних функцій: обвинувачення, захисту та вирішення справи.

Загалом, принцип змагальності прийнято розглядати як основний компонент концепції «справедливого судового розгляду», для розуміння пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що також включає споріднені принципи рівності сторін у процесі та ефективної участі [1]. Так, у справі «Салов проти України» (заява №65518/01, п. 87) Суд зробив висновок, що принцип рівності сторін у процесі є лише одним з елементів більш широкого поняття справедливого судового розгляду, яке також включає фундаментальний принцип змагальності процесу («Руїс-Матеос проти Іспанії» (Ruiz-Mateos v. Spain), заява №12952/87, п. 63).

Найважливішим аспектом у кримінальному процесі є процес збору доказів. Однак, при аналізі окремих положень чинного КПК, що регламентують цей процес, принцип

змагальності стає неактуальним та недієвим. Так наприклад, доказом може бути: допит (ст. 223 КПК), що проводиться стороною обвинувачення або протоколи допиту, що виключно є у цієї сторони. Розглядаючи сторону захисту, бачимо іншу картину, від учасників провадження цієї сторони можна отримати лише пояснення, що не є джерелом доказів за ч. 8 ст. 95 КПК. Право сторони захисту нічим не гарантується, адже залежить від волі опитуваних. Порівнюючи можливості сторін з цього боку, то виникає питання щодо дії принципу змагальності. Враховуючи, що ознайомлення з матеріалами досудового розслідування є правом, а не обов'язком сторони захисту, тому нереалізація захисником зазначеного права за умови належного виконання стороною обвинувачення приписів (ст. 290 КПК) в частині надання доступу до матеріалів досудового розслідування не є підставою для визнання доказів недопустимими [6].

У науковців виникають спірні питання щодо цього принципу, адже у випадку коли вислуховується думка тільки сторін, то суд має повну залежність тільки від цих даних. Активність дає змогу суду роз'яснити повністю справу та прийняти рішення, не обмежуючись суб'єктивними вимогами сторін. У виняткових випадках, суд може проявляти власну ініціативу при виникненні спорів та розбіжностей в доказуванні, наприклад: витребування додаткових доказів.

На сьогоднішній день науковці відстоюють ідею необхідності наділення суду повноваженнями та прав брати активну участь у доказуванні, однак, інші жадають залиши суд нейтральною стороною [3]. Незважаючи на судову практику, чинне законодавство України вважає такий підхід хибним, оскільки, збирання доказів судом – автоматично ставить суд на місце цих сторін. А такий хід справи безперечно порушує загальні засади кримінального провадження (ст. 7 КПК). У діяльності кожного з учасників кримінального процесу не повинні бути присутні елементи непритаманної йому функцій. У цьому випадку значення змагальності в судочинстві визначається як ефективний засіб встановлення істини.

Отже, для вироблення моделі якісного та сучасного захисного процесу у кримінальному судочинстві необхідно створити дієві умови для успішного вирішення низки завдань кримінального законодавства, особливо звернути увагу на ефективність реалізації принципу змагальності. Розглядаючи питання щодо діяльності суду, то можемо зробити висновок, що незалежно від моделі процесу, суд завжди повинен виконувати лише йому притаманні функції для правильного та справедливого рішення. З вищевикладеного робимо висновок, що суд може бути наділений правом збирати докази але виключно за клопотанням сторін, які з поважних причин не можуть зробити цього самостійно.

Список літератури

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) Документ 995_004, чинний. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Кримінальний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88)
3. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. (2013, № 6-3 Том 2 ст. 168)
4. Судова практика. Ухвала з процесуальних питань/ справа № 520/8156/19/ 20.12.2019 р.
5. Постанова Верховного Суду від 16.01.2020 року у справі № 301/2285/16-к URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87000851>
6. Постанова Верховного Суду від 10.12.2019 року у справі № 132/185/18 URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8643>
7. Справа "Салов проти України" (Заява N 65518/01) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_428#Text

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗМІНОЮ ОБСТАНОVKИ

Стаття 48 Кримінального кодексу України (далі - КК України) передбачає можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності у разі, якщо ця особа вперше скоїла кримінальний проступок або нетяжкий злочин, за винятком певних видів правопорушень, а саме корупційних кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції.

Відповідно до статті 12 КК України, це стосується лише випадків, коли особа вчинила перше правопорушення, а не повторно. Звернення до цього виду звільнення від кримінальної відповідальності є правом суду, а не його обов'язком. Однак, якщо суд вирішить, що діяння особи залишається суспільно небезпечним навіть у змінених обставинах, це звільнення не буде застосовано.

Втрата суспільної небезпечності через зміну обставин може означати або повну втрату такої небезпечності, або її зменшення до такого рівня, коли діяння вже не вважається кримінально протиправним. Згідно зі статтею 11 КК України, суспільна небезпечність, яка характеризує кримінальне правопорушення, наявна тоді, коли діяння спричинило або могло спричинити серйозну шкоду фізичній або юридичній особі, суспільству або державі [1].

Для застосування статті 48 КК України суд повинен переконатися, що після вчинення кримінального проступку або нетяжкого злочину обставини, що оточували діяння, змінилися настільки, що раніше вчинене діяння вже не може бути визнане суспільно небезпечним.

Друга підстава для звільнення особи від кримінальної відповідальності, передбачена статтею 48 КК України, полягає в тому, що ця особа перестала бути суспільно небезпечною внаслідок зміни обставин. Суспільна небезпечність особи зазвичай визначається її участю у кримінальних правопорушеннях, але також залежить від можливості її вчинення нових правопорушень. Визначення цієї можливості базується на різних аспектах особистості (соціальному, психологічному, демографічному, кримінально-правовому) та зовнішніх умовах (оточення в побуті, родині, на роботі) [3, с. 23].

Важливо враховувати ці зміни під час розслідування або судового розгляду справи. Зміни обставин, які можуть вплинути на суспільну небезпечність особи, можуть включати зміни у професійній діяльності, стані здоров'я, місці проживання або особистому житті. Важливо, щоб ці зміни відбулися після вчинення злочину, але до розгляду справи в суді. Також, згідно зі статтею 48 КК України, без зміни обставин, звільнення від кримінальної відповідальності може бути неприпустимим, навіть якщо дії, що вчинені, не вважаються небезпечними на момент розгляду справи. Однак важливо зауважити, що ця стаття передбачає необов'язкове звільнення від відповідальності, тому суд може відмовити в ньому, якщо зміни обставин не сприяють позитивному впливу на особу.

Варто звернутись до судової практики. Так, Касаційний кримінальний суд, який є частиною Верховного Суду, ухвалив постанову у справі № 953/21593/19 [2] від 4 лютого 2021 року, щодо звільнення від кримінальної відповідальності через зміну обставини.

Прокурор подав до Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду апеляцію стосовно ухвали місцевого суду, якою особу звільнили від кримінальної відповідальності за закінчений замах на крадіжку, у зв'язку зі зміною обставин. Крім того, прокурор оскаржив ухвалу апеляційного суду, який підтримав рішення місцевого суду. Касаційний суд відхилив касаційну скаргу через недостатність доказів.

Відповідно до ст. 48 КК України, особу, яка вперше вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості, можуть звільнити від кримінальної відповідальності, якщо визнають, що вчинене не має суспільної небезпечності. Касаційний суд перевіряв матеріали кримінального провадження та визначив, що вчинене діяння втратило суспільну небезпечність.

Ураховуючи це, суд першої інстанції виправдав застосування статті 48 КК України, мотивуючи своє рішення відповідними аргументами. Апеляційний суд не знайшов обґрунтування в скаргах прокурора та підтримав рішення першої інстанції, вважаючи, що особа перестала бути суспільно небезпечною через зміни у її життєдіяльності.

Отож, звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки є важливим інструментом в правовій системі, який передбачається КК України. Цей механізм дозволяє судам звільняти особу від кримінальної відповідальності, якщо під час розгляду справи встановлено, що вчинене діяння втратило суспільну небезпечність або ця особа перестала бути суспільно небезпечною внаслідок зміни обставин.

Список літератури

1. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 24.04.2024)
2. Постанова ККС ВС від 4 лютого 2021 року у справі № 953/21593/19 (провадження № 51 5619км20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94623743>. (дата звернення 24.04.2024)
3. Основи кримінального процесу : навч. посіб. О. В. Пчеліна, Т. Г. Фоміна, В. В. Романюк, Г. І. Глобенко за заг. ред. Т. Г. Фоміної; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків. ХНУВС. 2023. 132 с.

УДК 343.163:343.12:61

Стрижак А. О., начальник відділу організації прийому громадян, розгляду звернень та запитів Чернігівської обласної прокуратури, доцент кафедри кримінального права та правосуддя, к.ю.н.

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

Прокурор виступає в судовому процесі як державний обвинувач, оскільки підтримує публічне обвинувачення від імені держави [1], однак, в кримінальних провадженнях щодо застосування примусових заходів медичного характеру має свої особливості.

Основне завдання при здійсненні кримінального провадження про діяння неосудних та обмежено осудних осіб – забезпечення реальних гарантій захисту прав і законних інтересів цих осіб. При цьому принципово важливим для прокурора є усвідомлення його відповідальності за дотримання законності при здійсненні досудового розслідування у провадженнях зазначеної категорії, належне виконання своїх повноважень під час судового розгляду, метою яких повинно стати ухвалення законних та обґрунтованих судових рішень.

Відповідно до вимог КПК, приймаючи участь на судовому розгляді, прокурор зобов'язаний реалізувати всі надані йому повноваження з метою законного і обґрунтованого вирішення питання судом про застосування примусових заходів медичного характеру [2]. В коло обов'язків прокурора в суді входять: а) активна участь в дослідженні доказів, які входять в предмет доказування; б) при наявності підстав, заявлення клопотань; в) прийняття участі в дослідженні доказів не тільки тих, які є підставою для застосування примусових заходів медичного характеру, але і доказів, які свідчать про доцільність застосування вказаних заходів; г) висловлювання своєї позиції з предмету судового розгляду.

Переконавшись в обґрунтованості висновку психіатричної експертизи, прокурор повинен у судовому засіданні цей доказ ретельно дослідити (за необхідності уточнення окремих

питань - допитати експерта-психіатра), щоб у подальшому переконати у його правильності суд. При цьому важливо розуміти, що ПЗМХ можуть застосуватись лише тоді, коли доведено, що особа страждає на психічну хворобу чи має інший психічний розлад, що зумовлює її неосудність чи обмежену осудність і викликає потребу у застосуванні щодо неї таких заходів.

Іншими словами, обґрунтовуючи суспільну небезпеку особи, яка потребує примусового лікування, слід ураховувати юридичний та медичний критерій, які в сукупності дають підстави для визнання її неосудною. Варто виходити з того, що оцінка висновку експерта повинна здійснюватися в кінцевому результаті за узгодженням з іншими матеріалами провадження.

Зважаючи на те, що у провадженнях про застосування ПЗМХ прокурор державне обвинувачення не підтримує, у судових дебатах з обвинувальною промовою він не виступає. По таких справах не може йти мова про кримінальне переслідування, а тому підтримуючи обвинувачення, він від імені держави обґрунтовує необхідність застосування примусових заходів медичного характеру[3].

За результатами цього провадження прокурор повинен висловити суду свої міркування з питань: 1) чи мало місце суспільно небезпечне діяння і чи вчинено воно цією особою у стані неосудності; 2) чи не захворіла ця особа після вчинення кримінального правопорушення на психічну хворобу, яка виключає застосування покарання; 3) чи є ця особа суспільно небезпечною і чи потрібно застосовувати щодо неї ПЗМХ, і якщо потрібно, то якого виду.

Крім зазначених питань, необхідно також (залежно від обставин провадження) висловитись з приводу долі речових доказів, вирішення цивільного позову та відшкодування судових витрат (останні відносяться на рахунок держави). Якщо є необхідність, підлягає вирішенню також питання про вжиття заходів щодо опіки неповнолітніх дітей та щодо збереження та охорони майна особи, відносно якої застосовано ПЗМХ (ст. 378 КПК) [2].

У випадку, коли в одне кримінальне провадження були об'єднані два провадження (одне з яких здійснюється в загальному порядку, а інше – в порядку застосування ПЗМХ), прокурор повинен спочатку виступити у судових дебатах з обвинувальною промовою стосовно суб'єкта кримінального правопорушення, а потім висловити свою позицію щодо застосування ПЗМХ до особи, яка є неосудною.

У провадженні стосовно обмежено осудної особи прокурор повинен виступити з обвинувальною промовою, обґрунтувавши під час виступу також свою позицію щодо доцільності застосування під час відбування покарання примусового амбулаторного психіатричного лікування в порядку ПЗМХ.

У судовій практиці трапляються випадки, коли під час здійснення судового провадження виникають сумніви у психічному здоров'ї обвинуваченого, що може свідчити про його можливу неосудність чи обмежену осудність. Як правило, такі сумніви виникають через неадекватну поведінку обвинуваченого під час судових засідань, що може вказувати на те, що особа на час розгляду провадження в суді захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її здатності усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, внаслідок чого до неї не може бути застосоване кримінальне покарання до її одужання (ч. 3 ст. 19 КК) [4].

У такому випадку прокурор, який бере участь у розгляді судом кримінального провадження, зобов'язаний заявити клопотання про залучення експерта (експертів) для проведення психіатричної експертизи, яку суд може призначити на підставі ч. 1 ст. 332 КПК лише за клопотанням сторін кримінального провадження[2].

Таким чином, прокурор, приймаючи участь при розгляді справи, намагається, щоб був правильно застосований закон, щоб при наявності встановлених законом підстав, були застосовані примусові заходи медичного характеру, або навпаки, а також було законним і обґрунтованим винесене рішення про застосування примусових заходів медичного характеру. Відповідно до цього, мета прокурора полягає в тому, щоб на судовому розгляді кримінальних проваджень забезпечити і сприяти законності і обґрунтованості винесеного рішення. Тим самим прокурор виконує завдання охорони прав і законних інтересів особи, щодо якої вирішуються питання про застосування примусових заходів медичного характеру. А також представляє державу, охороняє публічні інтереси з метою огородити суспільство від особи, яка внаслідок психічного стану є небезпечною для оточуючих і для самої себе.

Таким чином, для положення прокурора на судовому розгляді по розглядуваній категорії справ, на наш погляд, характерні такі особливості. По-перше, прокурор виступає від імені держави і зобов'язаний висловити свою думку з питань, які розглядаються, по-друге, прокурор викладає свої міркування як сторона в процесі, по-третє, він не має ніяких привілеїв перед іншими учасниками судового розгляду, по-четверте, при висловлюванні думки він керується тільки законом і своїм внутрішнім переконанням, які базуються на досліджених обставинах справи на судовому розгляді, а не тільки на матеріалах розслідування.

Список літератури

1. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. №1697-VII // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 2-3. Ст. 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Kakhnovets S.O. Realization of the discretionary powers of the prosecutor at the preparation to the stage of the preparatory court proceedings. *Visegrad Journal of Human Rights*. 2018. № 5 (volume 2). С. 37-42.
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26, ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

УДК 343.13

Стрижак А. О., начальник відділу організації прийому громадян, розгляду звернень та запитів Чернігівської обласної прокуратури, доцент кафедри кримінального права та правосуддя, к.ю.н.

Сергієнко К. В., студентка гр. КЮ-202

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ОСКАРЖЕННЯ СЛІДЧИМ РІШЕНЬ ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) впровадив принцип змагальності не лише на етапі судового розгляду, а й на всіх етапах кримінального провадження. Розширення змагальних засад кримінального провадження створило необхідність у створенні механізмів, які б забезпечили реалізацію прав та захистили інтереси учасників процесу, особливо на етапі досудового розслідування.

Роль забезпечення цієї гарантії законодавець поклав на інститут судового контролю за діями та бездіяльністю органів досудового розслідування. Функція цього судового контролю покладена на слідчого суддю.

Судові судді розглядають велику кількість клопотань слідчих, прокурорів та інших осіб щодо заходів забезпечення кримінального провадження, надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій, заяв про відвід, а також скарг на дії, рішення чи бездіяльність слідчих, прокурорів та інших осіб під час досудового розслідування [1, с.45].

Ефективність і якість кримінального провадження безпосередньо залежать від належної регламентації процедур оскарження рішень, дій або бездіяльності органів та службових осіб, що здійснюють судочинство.

Отже, важливо визнати, що відповідний кримінальний процесуальний інститут, з одного боку, є гарантією реалізації основних прав особи в кримінальному провадженні, а з іншого - не повинен уповільнювати вирішення справи. Тому обговорення актуальних проблем його розвитку і удосконалення повинно залишатися у центрі уваги науковців та практиків.

В чинному КПК України принцип оскарження рішень, дій або бездіяльності під час кримінального провадження отримав системне закріплення через виділення кількох окремих

інститутів, таких як глава 26 «Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування», глава 31 «Провадження в суді апеляційної інстанції», глава 32 «Провадження в суді касаційної інстанції та інші.

Ці процесуальні норми, які забезпечують право оскарження, групуються залежно від етапу процесу, а внутрішня диференціація передбачає застосування додаткових критеріїв, таких як суб'єкти, умови, терміни тощо. Однак реалізація вимог ст. 303 КПК України про оскарження рішень, дій або бездіяльності слідчих або прокурорів під час досудового розслідування, які можуть бути розглянуті під час підготовчого судового провадження, може бути неефективною без вдосконалення відповідного інституту кримінального процесуального права [2].

Зокрема, правила, встановлені в ст. 314–316 КПК України, стосуються порядку підготовчого судового провадження і не регламентують питань оскарження. Тому законодавча техніка чинного КПК України та потреби судової практики вимагають створення окремого правового інституту оскарження рішень, дій або бездіяльності, здійснених на досудовому розслідуванні.

Введення відповідних норм є важливою потребою і пов'язане з удосконаленням інституту, визначеного главою 26 КПК України. Тому насамперед слід розглянути загальні риси та недоліки цього інституту. На сьогодні інститут оскарження на досудовому розслідуванні у главі 26 КПК України структурований залежно від суб'єкта, чії дії оскаржуються [3, с. 22].

Наприклад, щодо рішень, дій або бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового розслідування встановлено: 1) суб'єктів оскарження та предмет; 2) строки та підстави для оскарження; 3) правові наслідки подання скарги; 4) порядок розгляду скарги; 5) вимоги до рішень слідчого судді. Такий підхід логічний, і відповідні норми повинні удосконалитися відповідно до їхнього змісту. Крім того, ст. 308 КПК України встановлює окремі правила оскарження порушення розумних строків під час досудового розслідування [2].

Одним із видів оскарження є звернення проти рішень, дій або бездіяльності прокурора під час досудового розслідування (ст. 311–313 КПК України). Однак ці правові відносини виникають між суб'єктами, які мають владні повноваження, обидва представляють сторону обвинувачення. У цьому випадку не йдеться про захист прав особи на оскарження, а про гарантії процесуальної самостійності слідчого і його повноваження. Цей вид оскарження у загальному розумінні може вважатися залишком попередньої моделі кримінального процесу і може бути взагалі скасований, а спори між слідчим і прокурором щодо здійснення досудового розслідування мають вирішуватися за позапроцесуальними правилами, регулюватися міжвідомчими нормативно-правовими актами.

Спир щодо визнання протиправними дій чи бездіяльності посадових та службових осіб органів прокуратури, вчинених або не вчинених останніми у рамках кримінального провадження, знаходиться поза межами юрисдикції адміністративного суду, відтак їх оскарження має здійснюватися у порядку, встановленому КПК [2].

Позов про відшкодування шкоди, в разі завдання особі внаслідок незаконних дій, зокрема, органу досудового розслідування чи прокуратури, може бути подано в порядку цивільного судочинства. Як приклад – справу, яку розглядала Велика Палата Верховного Суду за позовом Особи 3 до ГПУ, прокуратури міста Києва, Київської місцевої прокуратури № 9 про визнання протиправними дії або бездіяльність органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а саме посадових/службових осіб прокуратури щодо навмисного затягування досудового розслідування та його таємного закриття без проведення слідчих дій та визнання позивача потерпілою, а також щодо приховування злочинів управління поліції та інших осіб; зобов'язання Генерального прокурора України здійснити свої повноваження відповідно до частини п'ятої ст. 218 КПК та передати справу для досудового розслідування до НАБУ; стягнути за протиправні дії з відповідачів відшкодування моральної шкоди. Обставини справи Окружний адміністративний суд міста Києва ухвалою від 13 лютого 2018 року, залишеною без змін постановою Київського апеляційного адміністративного суду від 15 травня 2018 року, відмовив у відкритті провадження у справі на підставі пункту першого частини першої статті 170 КАС, у зв'язку з тим, що справу не належить розглядати в порядку адміністративного судочинства.

Ухвалюючи такі рішення, суди попередніх інстанцій дійшли висновку, що оскарження окремих дій чи бездіяльності органів прокуратури до суду має здійснюватися у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України. Правовий висновок ВП ВС щодо юрисдикції спору Спір у цій справі виник у зв'язку з протиправними, на переконання позивача, діями та бездіяльністю посадових та службових осіб органів прокуратури, вчинених або не вчинених останніми у рамках кримінального провадження, відтак перевірка правомірності таких діянь з огляду на положення пункту 2 частини другої статті 19 КАСУ знаходиться поза межами юрисдикції адміністративного суду. Розгляд цих позовних вимог має здійснюватися в порядку, встановленому КПК. Оскільки позовні вимоги про визнання протиправними дій відповідачів не пов'язані з вирішенням публічно-правового спору, то її позов про відшкодування шкоди, в разі завдання її внаслідок незаконних дій, зокрема, органу досудового розслідування чи прокуратури, може бути подано в порядку цивільного судочинства на підставі статті 1173 та частини шостої статті 1176 Цивільного кодексу України.

Таким чином, загальні положення процедур оскарження під час досудового розслідування вказують на такі основні характеристики:

- процесуальні норми щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності слідчого чи прокурора, які в цілому встановлюють основні елементи такої діяльності (суб'єкти, предмет, порядок, наслідки), обмежуються стосовно предмета і суб'єктів оскарження і мають інші недоліки;
- процедура оскарження недотримання строків під час досудового розслідування передбачає попереднє звернення до прокурора вищого рівня, що може не забезпечувати належного захисту прав людини в цьому аспекті;
- питання оскарження процесуальних рішень, дій або бездіяльності, які не охоплені ч. 1 ст. 303 КПК України, взагалі не регламентуються, хоча закон передбачає можливість такого оскарження під час підготовчого судового провадження.

Таким чином, оскарження слідчим процесуальних рішень, дій або бездіяльності прокурора виділяється як окремий підвид інституту оскарження, незважаючи на те, що це не стосується права на оскарження, але має відносини між суб'єктами владних повноважень зі сторони обвинувачення.

Список літератури

1. Клепка Д.І. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування як окремий вид провадження : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 211 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. № 4651 VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88.
3. Ольховська М.М. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності процесуальних осіб стороною захисту під час досудового розслідування : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Академія адвокатури України. Київ, 2017. 229 с.
4. Постанова Велика Палата Верховного Суду від 21 листопада 2018 року у справі № 826/2004/18 URL: https://protocol.ua/ua/postanova_vp_vs_vid_21_11_2018_roku_u_spravi_826_2004_18/#google_vignette (дата звернення: 02.04.2024).

УДК 343.1

Стус В. І., студентка гр.35

Науковий керівник: Навроцька В. В., доцент кафедри кримінально-правових дисциплін, к.ю.н., доцент

*Львівський державний університет внутрішніх справ
(м. Львів, Україна)*

ПОНЯТТЯ, ЗНАЧЕННЯ ТА ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ДОПИТУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Допит у кримінальному процесі є однією із визначальних та складних слідчих дій, оскільки передбачає суворе дотримання норм національного законодавства та недопущення порушень основоположних прав та свобод людини і громадянина.

Допит є слідчою (розшуковою) дією, в процесі якої отримуються показання від особи, що володіє інформацією та відомостями, які мають значення для кримінального провадження, що перебуває на стадії розслідування. Його мета полягає в отриманні фактичних даних, які будуть доказовою базою щодо вчинення того чи іншого кримінального правопорушення. предметом допиту є коло обставин, які має намір з'ясувати слідчий та полягають у тому, що допомагають визначити чи мала місце подія злочину, довести або спростувати винність осіб та мотиви їх протиправних дій чи будь-які інші дані значимі для встановлення істини розслідування злочину [2, с.74].

Підготовка до допиту включає: а) збирання вихідних даних; б) тактичне забезпечення допиту; в) вибір моменту і місця допиту; г) визначення способу виклику на допит; д) технічне забезпечення допиту; е) складання плану [6, с.158].

Робочий етап допиту можна розділити на чотири стадії: - встановлення психологічного контакту; вільна розповідь; постановка запитань, в процесі яких слідчий дізнається необхідну йому інформацію [7, с.76].

В якості свідка допитується особа, якій можуть бути відомі будь-які обставини, що підлягають встановленню у даній справі. Не можуть бути допитані в якості свідка захисник, адвокат, представник профспілки, інших громадських організацій про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з виконанням обов'язків захисника або представника. Свідки в свою чергу поділяються на свідків-очевидців, які особисто спостерігали за розглядуваною подією, та свідків, які можуть надати інформацію про різні обставини, пов'язані з цією подією, такі як опис особи, яка вчинила злочин, наявність свідків-очевидців, знаряддя злочину тощо [5, с.160].

Загальні положення процесуального характеру регламентовані у ст.224 Кримінально процесуального кодексу України (далі – КПК). Допит проводиться на місці досудового розслідування або, за згодою допитуваної особи, у іншому місці. Час проведення допиту обмежений, оскільки не може тривати більше двох годин без перерви і більш, ніж вісім годин на день, в іншому випадку це пряме порушення законодавства і прояв психологічного тиску на свідка. Під час допиту неповнолітньої особи загальна тривалість не може перевищувати двох годин на день, а безперервності - одну годину. Перед початком допиту особа ідентифікується за допомогою перевірки посвідчувальних документів, інформується про хід кримінального провадження та свій статус у ньому, а також роз'яснюються її права та порядок проведення допиту. Свідка попереджують про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань або за надання завідомо неправдивих показань, а потерпілому - за надання завідомо неправдивих показань. Якщо підозрюваний відмовляється давати показання, допит слід припинити негайно [3, с.183-184].

У кримінальному провадженні особа може бути допитана лише слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом чи оперативним працівником на виконання доручень слідчого, прокурора, який під час таких допитів виконує повноваження слідчого. Також допитати особу як свідка можуть спеціальна тимчасова слідча комісія Верховної Ради України, слідчі комісії Верховної Ради України та безпосередньо Верховна Рада України. Таким чином, перелік посадових осіб як можуть допитати особу як свідка є вичерпним, і будь-які інші допити є незаконними [5, с.100].

Судова практика свідчить про те, що часто особа, уповноважена проводити допит порушує законні права та інтереси підозрюваного чи обвинуваченого під час проведення допиту (наприклад, справа №607/12163/20 від 26.04.2021, де слідчий, використовуючи протиправні методи змусив обвинуваченого давати показання проти себе), а отже при проведенні допиту обов'язково необхідно враховувати положення Конституції України, де з огляду на зазначені норми особа, що дає показання як свідок має право не свідчити проти себе та близьких (родичів). Слушною видається позиція М. Никоненка, що перед учасниками кримінального провадження з боку обвинувачення (слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, прокурор) стоїть непросте завдання: виконуючи свої обов'язки, з однієї сторони, необхідно забезпечити охорону прав, свобод і законних інтересів усіх без винятку інших учасників кримінального провадження, а з іншої – забезпечити швидко, повне й неупереджене розслідування та судовий розгляд [5, с.100].

Якщо допит проводиться стосовно неповнолітньої особи, то обов'язково залучається педагог або лікар, батьки чи інші законні представники. Важливим при допиті неповнолітнього є обстановка допиту та вибір місця(наприклад дім, школа , кабінет слідчого), оскільки це має сприяти психологічному контакту, за допомогою якого легше отримати необхідну інформацію. Питання, які ставить слідчий мають бути простими, доступними для розуміння неповнолітнього , але первинно необхідно встановити психологічний контакт, наприклад, провести бесіди на загальні теми (спорт, навчання, ігри, нові фільми, книжки та ін.), продемонструвати знання його потреб та інтересів. При допиті неповнолітнього підозрюваного або обвинуваченого слідчий повинен триматись спокійно, доброзичливо, але й достатньо твердо[4, с.17].

Під час допиту фіксуються його хід і результати – зокрема у протоколі . Також може застосовуватися фотозйомка, аудіо- або відеозапис. У випадку, коли допит фіксується технічними засобами і жоден учасник не вимагає внесення показань до протоколу, текст таких показань не включається до протоколу, а лише зазначається про їх фіксацію на носії інформації та долучення його у додатках [3, с.184].

На практиці допит поділяється на первинний, де предмет допиту з'ясовується в повному обсязі. Повторний - слідчий знову звертається до з'ясування обставин, про які допитуваний вже давав показання на попередньому допиті. Для деталізації раніше отриманих показань, їх уточнення, отримання повторних показань для порівняння їх з первісними, спонукання допитуваного до зміни зайнятої ним неправильної позиції і отримання від нього правдивих показань. Додатковий – у процесі отримання показань про обставини справи, про які не йшлося на попередніх допитах. Завдання додаткового допиту - заповнення показань. Тому він може будуватися за принципом питання - відповідь без вільної розповіді допитуваного. [8, с.239].

Положеннями КПК регулюється можливість проведення одночасного допиту двох або більше вже опитаних осіб. Починаючи з'ясовувати факт знайомства між опитуваними та характер їхніх взаємин, роз'яснюються їхні права та відповідальність відповідно до їх процесуального статусу. Після цього опитуваним особам пропонується послідовно дати показання щодо обставин, що є предметом допиту, за допомогою запитань зі сторони слідчого або прокурора, а також інших учасників допиту. У разі необхідності оголошуються показання, надані іншими учасниками допиту під час попередніх допитів (після їхніх показань під час спільного допиту). Фіксування ходу та результатів такого одночасного допиту проводиться за допомогою складання протоколу та може супроводжуватися застосуванням технічних засобів. Крім того, кримінальним процесуальним законодавством України заборонено проведення одночасного допиту двох або більше вже опитаних осіб у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також злочини, учинені з застосуванням насильства або погрози його застосуванням, з метою виявлення причин розбіжностей у їхніх показаннях, за участю неповнолітнього свідка чи потерпілого разом із підозрюваним[3, с.185].

Отже, зважаючи на вищевикладене, можна зробити висновок, що допит є одним з найбільш поширених методів отримання доказів, але водночас він є однією з найскладніших слідчих дій, оскільки вимагає від слідчого високого рівня загальної та професійної культури, а також глибокого розуміння психології людини. Порядок проведення допиту регламентується нормами КПК України, яких слід дотримуватися, оскільки порушення процесуальних правил може призвести до недійсності проведеної дії та неприпустимості отриманих показань як джерела доказів.

Список літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Когутич І. І. Криміналістика: курс лекцій. Київ: Атіка, 2008. 888 с.
3. Туркот М., Щербаківа Г. Тактика подання доказів прокурором під час судового розгляду кримінальних проваджень щодо неповнолітніх. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2015. № 1. С.170–178.
4. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. Київ: Кондор, 2008. 594 с.

5. Гвоздюк В.В. Тактика допиту підозрюваного в кримінальному провадж. відповідно до практики Європейського суду з прав людини. URL:<https://orcid.org/0000-0002-3798-8003>.
6. Кримінальний процес України: у питаннях і відповідях : навч. посіб. / авт. кол. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. Т. Г. Фоміної. Харків: ХНУВС, 2021. 300 с.
7. Зеленецький В.С. Дослідче провадження про вчинений злочин: наук.практ. посібник. Харків: Право, 2009. 118с.
8. Криміналістика: підручник /за ред. В.В. Пясковський, Ю.М. Чорноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 544с.

УДК 343.9

Тарнавська О. О., студентка гр. 453

Науковий керівник: Блага А. Б., завідувач кафедри цивільного та кримінального права і процесу, д.ю.н., доцент

*Чорноморський національний університет імені Петра Могили
(м. Миколаїв, Україна)*

НАРКОМАНІЯ ТА НАРКОБІЗНЕС. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Впродовж останніх років в Україні, окрім таких соціально-економічних проблем як безробіття, соціальна нестабільність, забруднення навколишнього середовища, військова агресія Росії, змінився також ріст злочинності. Проблема наркоманії та нелегального розповсюдження наркотиків дедалі більше охоплює кола нашого суспільства. У всьому світі, та, безумовно, в Україні, проблема незаконного обігу наркотичних речовин мають серйозний вплив на суспільство, здоров'я та безпеку громадян держави.

Наркоманія - це група хвороб, що виникає при систематичному вживанні небезпечних та токсичних речовин, які входять до списку наркотиків, і проявляється залежністю від них. Можна також додати, що це одна з прогресуючих хвороб, що поступово ускладнюється наростанням соматоневрологічних порушень. Вона включає в себе не лише фізичну та психічну залежність, але й потенційно серйозні наслідки для здоров'я та соціального життя людини. Наркоманія може призвести до розвитку таких захворювань як ВІЛ/СНІД, цироз печінки, рак, депресія, шизофренія тощо.

Щодо визначення поняття «наркобізнес», то варто зазначити, що це організована злочинна діяльність, яка включає у себе незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Бізнес ведеться у формі промислу з метою отримання прибутку. Наркоторгівля є однією з найбільш прибуткових сфер злочинної діяльності, що приносить організаторам величезні доходи за рахунок експлуатації залежних осіб та реалізації наркотиків у суспільстві. Вона також може призводити до збільшення кримінальної активності, порушень громадського порядку та інших негативних наслідків для суспільства. Зокрема, при зростанні статистики злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних речовин є великий ризик збільшення кількості викрадень людей, вбивств, використання людей у якості дилерів, перевізників або інформаторів.

За даними ВООЗ, загальна кількість людей, які вживають наркотичні речовини, перевищує 500 мільйонів. Приблизно 140 мільйонів осіб вживають марихуану, 15 мільйонів — кокаїн, 8 мільйонів — героїн [1]. Проблема поширення наркоманії та наркозлочинності залишається однією з головних проблем сучасної України. Статистику змін кримінальних правопорушень у сфері наркоторгівлі досліджували такі вчені як М. Г. Вербенський, В. Г. Пшеничний, В. М. Шевчук та інші.

Предметом протиправних посягань, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків, є наркотичні засоби, під якими розуміють рослини, сировину або речовину природного, синтетичного і напівсинтетичного походження (фізична ознака), що мають властивість впливати на центральну нервову систему, призводять до стану особливого сп'яніння і наркотичної залежності (медична ознака), класифікуються в міжнародних конвенціях,

спеціальних нормативних актах і віднесені до зазначеної категорії Комітетом по контролю наркотиків Міністерства охорони здоров'я України (юридична ознака), а зловживання ними становить загрозу народному здоров'ю (соціальна ознака) [2, с. 488].

Більшість досліджуваних злочинів вимагають попереднього планування та підготовки. Злочинці обирають оптимальне місце та метод, щоб максимально ефективно досягти результату. Вони досліджують матеріали та спосіб для виробництва наркотичних речовин, шукають безпечне місце для зберігання запасів виготовлених наркотиків. Дилери визначають, кому і як продавати наркотики. Також організатор створює детальний план дій для успішного вчинення кримінального правопорушення та делегує команді їх обов'язки.

Досліджені нами офіційні статистичні дані показали, що чисельність кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших кримінальних правопорушень проти здоров'я населення в Україні за період 2017 – 2023 років зростає з 29010 (що становило 5,54% у загальній структурі злочинності) до 39124 (або 8,23%).

Окремо хочемо наголосити на досить помітному зростанні як кількісних, так і якісних показників вчинення неповнолітніми кримінальних правопорушень цієї категорії – зі 175 виявлених випадків у 2017 році (що на той час становило 3,1% від загальної маси вчинених неповнолітніми кримінальних правопорушень) до 278 випадків у 2023 році (або 11% від загальної маси вчинених неповнолітніми кримінальних правопорушень) [3]. Проте є обгрунтовані підстави вважати, що офіційна статистика охоплює далеко не всі реально вчинені кримінальні правопорушення цієї категорії.

Так, за результатами проведеного у 2019 році опитування частка підлітків, які вживали хоча б один раз в житті які-небудь наркотичні речовини склала 18%, а серед дівчат зростає в 1,5 рази у порівнянні з 2015 роком (з 12,7% у 2015 році до 18,1% у 2019 році). 8,7% підлітків вживали марихуану, а 9,2% вживали інгалянти, вживання двох і більше наркотичних речовин серед усіх опитаних склала 4,2%. В Україні вживання наркотиків, які відносяться до групи високого ризику, в основному, пов'язане з ін'єкційним способом введення опіатів, виготовлених в «домашніх» умовах (розчин екстракту опію («ширка»)) та стимуляторів амфетамінового ряду. Внутрішньовенне ведення наркотичних речовин призводить до ризику інфікування ВІЛ-інфекцією, гепатитом В та С, сифілісом через використання однієї голки декількома особами. [4, с. 9-10].

Під час пандемії коронавірусу обсяги наркоторгівлі справді зросли, що є великою проблемою для правоохоронних органів усього світу. Наркодилери активно використовували карантинні обмеження та скорочення авіап перевезень для збільшення поставок. Наприклад, вилучення у 2020 році понад 25 000 кілограмів кокаїну в порту Роттердама свідчить про те, що контрабандисти стали більш активно використовувати морські маршрути, де вкрай важко виявити наркотики серед інших товарів [5]. Наркоторговці пакували товар у контейнери та ховали поміж продуктів чи технічного обладнання. Така ситуація вимагає більш ефективних заходів з боротьби зі злочинністю та контрабандою, а також підкреслює важливість міжнародної співпраці у цій сфері.

В період введення карантину, у багатьох країнах влада реформувала систему контролю за незаконним обігом наркотичних речовин. Зокрема, у Франції ввели національні штрафи за куріння марихуани. По всій Європі проводили слідчі операції по вилученню тонн кокаїну та героїну.

В 2021 році під час спецоперації СБУ та ДПСУ в Одесі викрили трьох співорганізаторів наркобізнесу. У зловмисників вдалося вилучити майже 60 кг кокаїну, який за оцінками на чорному ринку міг би принести їм близько 10 мільйонів доларів. Особи, яких затримали, вважаються причетними до діяльності однієї з найпотужніших злочинних організацій у світі - "Ндрангета", за даними "Інтерполу" [6].

Після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну трафік наркотиків дещо змінився, так як Україна більше не могла слугувати пунктом переправлення великих партій героїну, метадону тощо. Наркокартелі постачали товар з країн Сходу до Європи через Грузію, Туреччину, Румунію, але після початку російсько-української війни

торговці були вимушені шукати альтернативні шляхи перевезення наркотиків до ЄС. Великі партії опіатів чи кокаїну залишились на території України після початку вторгнення, і зараз дилери доставляють товар сухопутним шляхом, наприклад під виглядом гуманітарних перевезень чи переправлення через кордон біженців.

Під час дії воєнного стану в Україні спростили доступ до деяких ліків, тому багато людей, що страждають на ПТСР користуються цим та вживають речовини, аби полегшити свій стан. Значно зросла кількість осіб, що стали зловживати такими наркотиками як «солі», сильнодіючими синтетичними речовинами, які викликають залежність одразу після першого вживання. Також відомо, що в 2023 році зросла популярність на чорному ринку на купівлю метадону. Синдикати, які керують поставками в Україні мають вплив на посадових осіб, тому виявити організаторів вкрай важко.

Також в 2023 році, було схвалено законопроект щодо легалізації в Україні медичного канабісу для подолання розладів психічного здоров'я громадян, що виникли внаслідок війни [7]. Але варто приділити більше уваги контролю сфери вживання цієї речовини, так як зацікавлені особи можуть користуватись даним нормативним актом для закупівлі та продажу великих партій наркотиків не з метою лікування, а з метою збуту. Перспективи використання медичного канабісу в Україні, особливо в контексті лікування посттравматичного стресового розладу, є складним питанням. Легалізація медичного канабісу може відкрити нові можливості для пацієнтів, але також вносити проблеми та виклики, пов'язані з контролем, безпекою та ефективністю цього методу лікування.

Від результатів роботи органів правопорядку залежить формування зовнішньої та внутрішньої політики у сфері незаконного обігу наркотиків. Контрабанда наркотичних та токсичних речовин мають високий ступінь суспільної небезпеки, що безпосередньо впливає на національні інтереси держави. В умовах сучасного розвитку та нестабільності політичної ситуації у світі, недовіри громадян, стабілізації положення України з соціально-економічної точки зору, забезпечення гідного рівня життя, потрібно розвивати та удосконалювати національне законодавство, зміцнювати правопорядок та підвищувати дисципліну й законність. Протидія наркобізнесу – це реальна проблема усього світу, яка потребує зусиль як на державному, так і на міжнародному рівнях, шляхом розроблення нових стратегій розвитку та профілактичних/реабілітаційних програм, вдосконалення правоохоронних систем та впровадження нових інстанцій боротьби з незаконним обігом наркотиків. Для України є корисним досвід США та країн ЄС, де існують програми з моніторингу наркотичної ситуації та допомоги залежним особам.

Список літератури

1. World Drug Report 2023. United Nations : Office on Drugs and Crime. URL: <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/world-drug-report-2023.html>
2. Шевчук В. М. Розслідування незаконного обігу наркотичних засобів / В. М. Шевчук // Настільна книга слідчого : наук.-практ. вид. для слідчих і дізнавачів / кол. авт. : М. І. Панов [та ін.]. – 3-тє вид., переробл. і доп. – Київ, 2011. – Розд. 39. – С. 488.
3. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. – URL : <https://gp.gov.ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
4. Звіт щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні за 2019 рік (за даними 2018 року). - Київ : ДУ "ІСП МОЗ України", 2019. – С.41.
5. Під час пандемії світовий наркотрафік суттєво зріс – Європол. Суспільне | Новини. URL: <https://suspilne.media/61037-narkotrafik-pid-cas-pandemii-suttevo-zris-evropol/>
6. Економічна правда. Кокаїн на 10 млн доларів: в Одесі викрили причетних до одного із найпотужніших картелей світу. Економічна правда. <https://www.epravda.com.ua/news/2021/08/9/676725/>
7. Михайло Радущкий: В Україні легалізовано винятково медичний канабіс, а рекреаційний залишається під прямою заборонаю. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/245144.html#:~:text=Верховна%20Рада%20України%20в%20другому,нашій%20державі%20залишається%20під%20заборонаю.

УДК 347.965

Толкач А. М., ст. викладач кафедри кримінального права та правосуддя

Попович А. С., студентка гр. КЮ-231

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРИНЦИПИ ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Адвокатура відіграє провідну роль у розбудові правової держави, захисті основоположних прав і свобод громадян, а також у досягненні справедливості в суспільстві. Тож ефективне виконання цього надзвичайно важливого обов'язку неможливе без неухильного дотримання кодексу принципів і стандартів, що регламентують професійну діяльність адвокатів. І саме принципи в адвокатській професії визначають ключові напрямки роботи та обов'язки правників цієї сфери.

Принципи адвокатури - це фундаментальні засади, на яких ґрунтується безпосередня діяльність адвокатів та які визначають етичні й професійні стандарти адвокатської професії [1 с. 128]. С. О. Іваницький зазначає: «Принципи адвокатури мають такі ознаки: соціальна обумовленість, нормативна закріпленість, базисність, підвищена стабільність, високий рівень узагальнення, спрямованість на забезпечення організації та/або діяльності адвокатури, системна єдність» [1 с. 118].

Вивчаючи принципи адвокатури, Н. М. Бакаянова виокремила такі ознаки:

- 1) принцип адвокатури містить в собі певну ідею щодо адвокатури, яка складає його зміст;
- 2) така ідея (принцип адвокатури) прямо чи опосередковано закріплена в нормативно-правових актах;
- 3) принцип адвокатури повинен мати загальне значення для інституту адвокатури, її побудови та функціонування;
- 4) принцип визначає типові риси адвокатури;
- 5) принципи адвокатури характеризуються значною стійкістю та стабільністю у порівнянні зі звичайними нормами права;
- 6) принципи адвокатури не повинні дублювати одне одного, поміж тим вони складають певну систему, в якій один з принципів може впливати з іншого або бути його гарантією» [2, с. 301].

Відповідно ст. 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначені такі принципи як: принцип верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів»[3].

Проаналізуємо визначені чинним законодавством України принципи адвокатури більш детально.

Одним із найважливіших принципів є верховенства права. Безперечно, у суспільстві має панувати верховенство права, а не бажання чи примхи окремих індивідів або груп, а тому саме цей принцип є ознакою правової держави та гарантує рівність усіх громадян перед законом. Адвокат, як представник правничої професії, зобов'язаний неухильно дотримуватись цієї засади і допомагати своїм підзахисним відстоювати їхні законні права та захищати від будь-яких протиправних дій з боку державних органів чи третіх осіб [4, с. 99]. Погоджуємося з думкою С.П. Погребняка, який зазначає: «Принцип верховенства права є фундаментом, на якому базуються більш специфічні й детальні правила і принципи» [5, с. 35].

Не менш вагомим є принцип законності. Дотримання чинного законодавства та відповідних нормативно-правових актів, які регламентують адвокатську діяльність, є обов'язковими для кожного представника адвокатської професії. Деталізація положень принципу законності в адвокатській діяльності здійснюється у ст. 7 Правил адвокатської етики, в якій вказано: «У своїй професійній діяльності адвокат (адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язаний використовувати всі свої знання та професійну майстерність для належного захисту і представництва прав та законних інтересів клієнта, дотримуючись чинного законодавства України, сприяти утвердженню та практичній реалізації принципів верховенства права та законності» [6].

Адвокат має діяти в межах права та керуватися етичними нормами і стандартами. Саме така законослухняна та етична поведінка адвокатів сприяє формуванню довіри з боку їхніх клієнтів. Більше того, це є запорукою зміцнення демократичних засад та утвердження правової культури в суспільстві в цілому [7, с. 590].

Наступним принципом є незалежності адвокатів у процесі виконання ними своїх функцій. Під час виконання своїх професійних функцій адвокат має бути незалежним, насамперед, від органів виконавчої та судової гілок влади, а також від різноманітних громадських об'єднань, таких як політичні партії. Ця незалежність забезпечується тим, що адвокатура сформована як громадська самоврядна недержавна інституція, яка є добровільним незалежним об'єднанням професійних юристів. Адвокат повинен мати можливість виконувати свої обов'язки вільно, без будь-яких форм залякування, перешкод чи неналежного втручання, а також бути захищеним від переслідувань за належне виконання своєї професійної діяльності [4, с. 99].

Принцип конфіденційності означає: «Визначену законом чи іншим правовим актом інформацію, яка характеризується, у першу чергу, обмеженістю доступу до неї певного кола осіб [8, с. 27].

Це означає, що адвокат не має права розголошувати будь-які відомості стосовно своїх підзахисних без їхньої безпосередньої згоди, за винятком випадків, коли таке розголошення прямо вимагається законодавством.

Принцип уникнення конфлікту інтересів вимагає від адвоката утримуватися від будь-яких дій, що можуть спричинити виникнення суперечності інтересів між ним самим та його клієнтом, а також між інтересами різних клієнтів. Тобто адвокат не має права здійснювати представництво двох чи більше сторін у справі, якщо їхні інтереси є протилежними. У випадку виникнення такої конфліктної ситуації, він зобов'язаний невідкладно повідомити про це свого клієнта та відмовитися від подальшого ведення справи.

Ці основоположні принципи адвокатури відображають її найсуттєвіші характеристики та цінності, визначають напрямок розвитку та є основою системи принципів, а тому принципи здійснення адвокатської діяльності є важливими елементами професійної діяльності адвокатів.

Отже, принципи адвокатури становлять основу, на якій базується сама діяльність адвокатів та функціонування всієї професії. Дотримання цих принципів є невід'ємним для підтримання високих етичних стандартів та ефективного захисту прав і свобод громадян у правовій державі. Визначені законодавством принципи мають беззаперечно дотримуватися всіма представниками адвокатської професії з метою зміцнення верховенства права, утвердження демократичних цінностей та захисту прав людини.

Список літератури

1. Іваницький С. О. Принципи адвокатури. Юридична Україна. 2015. № 10. С. 117–130.
2. Бакаянова Н. М. Принципи адвокатури. Часопис Київського університету права. 2016. № 4. С. 298–301.
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 15.05.2024).
4. Сопільник Л., Микитюк М., Заяць Р. Загальні принципи діяльності адвокатів. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2010. №5. С. 98-104.
5. Погребняк С.П. Принцип верховенства права: деякі теоретичні проблеми. Вісник Академії правових наук України. 2006. № 1 (44). С. 26–36.
6. Правила адвокатської етики: затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09 червня 2017 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/n0001891-17> (дата звернення: 15.05.2024).
7. Яловий О.О. Принципи та засади здійснення адвокатської діяльності. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 7. С. 588–591.
8. Грисюк В. В. Система принципів здійснення адвокатської діяльності. Право і суспільство. 2019. №5. С. 24- 30.

УДК 343.1

Штокало С. Р., студентка гр. 35

Науковий керівник: Навроцька В. В., доцент кафедри кримінально-правових дисциплін, к.ю.н., доцент

Львівський державний університет внутрішніх справ

(м. Львів, Україна)

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ОСОБИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОСВІДУВАННЯ

Згідно з ст. 28 Конституції України: «Кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим досліддам» [1].

Глава XX Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК України) закріплює положення, що стосуються слідчих (розшукових) дій. Однією з таких слідчих дій, згідно зі ст.241 КПК України є освідування особи. Частина перша даної статті передбачає, що слідчий або прокурор здійснює освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу [2].

Освідування є різновидом огляду, тому не можна зарахувати до його завдань, наприклад, встановлення стану наркотичного, алкогольного сп'яніння людини, оскільки для цього необхідні спеціальні знання, а це вже є завданням судової експертизи. Тобто така слідча дія, особливо у випадку її примусового проведення, є вагомим втручанням в особисті права особи, саме тому виникає необхідність існування дієвих гарантій від безпідставних зловживань із боку правоохоронних органів

На сьогодні порядок та умови проведення освідування визначаються ст.241 КПК України. Аналізуючи цю статтю, можна виокремити низку гарантій прав особи, щодо якої здійснюється освідування:

1) обов'язковою умовою проведення освідування є наявність двох підстав – фактичної (існування достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення мети цієї слідчої дії) та юридичної (винесення прокурором постанови про проведення освідування з дотриманням вимог ч.ч. 5, 6 статті 110 КПК України). Перед початком освідування особа має право ознайомитися з постановою прокурора, а прокурор, у свою чергу, зобов'язаний пред'явити освідуваній особі зазначену постанову для ознайомлення;

2) освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі;

3) освідування, що супроводжується оголенням особи, може проводитися особою іншої статі лише за умови, що вона є лікарем та за наявності згоди освідуваної особи;

4) встановлення заборони щодо присутності слідчого, прокурора при освідуванні особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу, яка підлягає освідуванню;

5) з самого початку особі пропонується пройти освідування добровільно, і лише в разі її відмови воно проводиться примусово;

6) встановлення заборони вчинення дій, які принижують честь і гідність освідуваної особи або є небезпечними для її здоров'я;

7) зображення, демонстрація яких може розглядатись як образлива для освідуваної особи, зберігаються в опечатаному вигляді і можуть надаватись лише суду під час судового розгляду;

8) хід і результати освідування обов'язково фіксуються в протоколі, що складається слідчим, прокурором із дотриманням вимог статей 104, 105, 106 КПК України. Особі, освідування якої проводилося примусово, надається копія протоколу освідування [3, 466-468].

Перераховані гарантії забезпечують реалізацію права освідуваних осіб на повагу до їх честі та гідності, права тілесної недоторканності, а також запобігають вчиненню дій, які можуть зашкодити їх життю й здоров'ю. Крім цього, вони є важливим елементом кримінальної процесуальної форми та встановлюють чіткі правила (порядок) освідування особи.

Процедура освідчування починається з пред'явленням постанови прокурора, після цього особі пропонується добровільно пройти освідчування, а в разі її відмови освідчування проводиться примусово.

КПК України не містить заборони примусового освідчування будь-якої категорії громадян. Тому примусове освідчування може бути застосовано як до свідка, так і до будь-яких осіб, якщо для цього є необхідні фактичні підстави. Отже, можна погодитись із тим, що становище осіб при застосуванні примусового освідчування повинно бути рівним, для того, щоб не порушувати права громадян, та забезпечити принцип рівності перед законом і судом.

Досліджуючи процедуру освідчування, можна виокремити перелік умов для застосування примусу:

1. наявність достатніх даних вважати, що на тілі особи є сліди кримінального правопорушення або будь-які інші особливі прикмети, що мають значення для кримінального провадження;

2. використані всі заходи переконання, але особа не бажає добровільно пройти освідчування;

3. відсутня безпека здоров'ю, а тому виникає необхідність обов'язкової присутності лікаря [4, с.162-163].

Крім цього зі змісту ч. 5 ст. 241 КПК України вбачається, що особа, яка бажає отримати копію протоколу освідчування, повинна відмовитися від його проходження на добровільній основі та очікувати, поки до неї буде застосовано примус. Лише за таких умов після завершення слідчої дії вона матиме право на отримання копії протоколу [6].

Дане положення викликає чимало запитань науковців у контексті дотримання процесуальних гарантій прав особи. Так, на думку О.П. Кучинської і О.В. Щигля згадана норма є нічим іншим, як юридичною фікцією, оскільки відсутність згоди особи не перешкоджає слідчому, прокурору провести освідчування шляхом застосування примусу. Вбачається, що законодавець запровадив правило, яке не має практичного значення – воно жодним чином не може забезпечити особу від здійснення щодо неї освідчування або запропонувати слідчому, прокурору інший, альтернативний варіант розвитку подій. [7, с.27-28].

Вказана слідча (розшукова) дія є важливим джерелом пізнання і отримання доказової інформації, однак під час її практичного застосування виникають численні проблемні питання, що інколи призводять до визнання недопустимості доказів, отриманих у результаті її проведення.

Отже, освідчування особи є однією з слідчих (розшукових дій), яка здійснюється з метою виявлення на тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу. Аналіз діючого законодавства свідчить про те, що на сьогодні в кримінальному процесі існує низка гарантій прав особи, щодо якої здійснюється освідчування. Зазначені гарантії покликані забезпечити реалізацію права освідчуваних осіб на повагу до їх честі та гідності, права тілесної недоторканності, а також запобігти вчиненню дій, які можуть зашкодити їх життю й здоров'ю. Водночас, у чинному КПК простежуються певні недоліки та колізії, що породжують проблеми як на теоретичному, так і правозастосовочому рівнях. Все це обумовлює необхідність удосконалення кримінального процесуального законодавства в частині освідчування особи.

Список літератури

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Клочуряк С. С. Межі процесуального примусу при проведенні освідчування у кримінальному провадженні. Форум права. 2012. № 4. С.464–469.

4. Топчій В.В., Карпенко Н.В. Заходи примусу для забезпечення освідчування в кримінальному провадженні. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2015. № 4. С. 158–165.

5. Дуфенюк О.М. Кунтій А.І. Правова регламентація проведення освідування: проблеми та шляхи вирішення. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2015. № 4. С.298-306.

6. Смірнова І.М. Дотримання прав особи при слідчій дії освідування. URL:<https://www.hsa.org.ua/blog/dotrymannyaprav-osoby-pry-slidchij-diyi-osviduvannya>.

7. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Освідування – засіб доказування в кримінальному провадженні. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 2. С.22–32.

УДК 347.965:341:340.5

Якуба Г. О., голова Ради адвокатів Чернігівської області, ст. викладач кафедри кримінального права та правосуддя

Кальян А. В., студентка гр. КЮ-201

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ШЛЯХИ І ВИМОГИ, ЯКИМ ПОВИННА ВІДПОВІДАТИ ОСОБА, ДЛЯ НАБУТТЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ АДВОКАТА В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Умови війни проти країни-агресора – росії штучно поміщають кожну особу, котра проживає на території нашої держави, у такі гранично екстремальні умови незахищеного (з точки зору негайного впливу належних інстанцій) життя, що гострота необхідності забезпечення мінімального пакету гарантій прав людини першочергово постає перед державною системою. В такій формації існування найвищого інституту правосуддя є необхідним, тож Конституція України гарантує судовий захист прав та свобод людини і громадянина у судовому порядку. Така найвища юридична гарантія забезпечується, зокрема, і завдяки паралельному існуванню права на професійну правничу допомогу з аспектом волі вибору захисника власних прав. Адже саме людина, компетентна у наданні якісної правничої допомоги, буде незамінним гвинтиком у великому комплексі поствоєнної відбудови нашої країни, а дослідження міжнародного досвіду підтримки сфери регуляції існування адвокатури (з головним акцентом на встановлення низки вимог до кандидатів на набуття відповідного статусу) допоможе досягти вершини якості та користі останньої в Україні.

Оскільки наша держава є правовою, то будь-які дії у своєму взаємозв'язку, що здійснюються всередині неї, повинні регламентуватися відповідними нормативно-правовими актами. Так, адвокатська діяльність (як професійна (незалежна) діяльність адвокатів щодо здійснення представництва, захисту, інших видів правничої допомоги (відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»)) базується безпосередньо на положеннях Конституції, зазначеного та інших законів. Тобто такі акти є правовою основою будь-якого вчинку адвоката (фізичної особи, що здійснює адвокатську діяльність (п. 1 ч. 1 ст. 1 вищевказаного Закону)) у процесі реалізації професійної компетенції, втілення якої в матеріальному світі неможливе без наявності у нього відповідного правового статусу [1].

Ми вважаємо, що найбільш вдало загальне поняття та зміст правового статусу адвоката визначив В. В. Заборовський: це комплексна категорія, котра акумулює сукупність взаємин особи в суспільстві, що формує юридичний базис діяльності такої особи в ньому, дає можливість з'ясувати її реальне правове становище (із розмежуванням від становища інших) і включає сукупність прав, обов'язків, гарантій та точок виникнення відповідальності адвоката [2, с. 167].

Формуванню саме такого змісту правового статусу адвоката в Україні, на нашу думку, сприяв досвід інших країн, розмір вкладу кожної з яких залежав від геополітичних, економічних, соціальних чинників. Так, найбільший вклад здійснили Азербайджан, Грузія, Вірменія та Молдова (через свою територіальну близькість (в контексті колишньої належності України до Радянського Союзу)), до другої групи належать країни західної

Європи (спільність континентальної (романо-германської) правової системи), третя ж група – Сполучені Штати Америки (далі – США) та Велика Британія (адже саме ці країни до 1990-х років вважалися центром глобалізації світу) [3, с. 134-135].

Тож доцільним є порівняльний аналіз українського законодавства, а також вищезазначених країн щодо питання визначення критеріїв і шляхів набуття правового статусу адвоката задля створення переліку ідеальних вимог «адвокатського відбору» в Україні:

Вид суб'єкта права. Згідно із Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»: фізична особа (ч. 1 ст. 6) [1]. Відповідне положення міститься в більшості європейських країн [2, с. 226].

Освіта. Повна вища юридична освіта (здобута в Україні чи за кордоном (визнана в нашій державі в установленому законодавством порядку)), (ч. 1, п. 1 ч. 3 ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [1]. А згідно з п. 2 ч. 1 ст. 11 Закону Франції «Відносно реформи деяких судових і юридичних професій» майбутній адвокат зобов'язаний мати диплом щонайменше магістра права (подібна норма існує в Швейцарії та Великобританії). Згідно з ч. 1 ст. 138 Кримінального процесуального кодексу Німеччини захисниками можуть також бути викладачі права з вищих навчальних закладів, які мають суддівську кваліфікацію (повна вища юридична освіта та два державні іспити). Тоді як голландське законодавство передбачає наявність ступеня доктора права для набуття такого статусу [2, с. 229-231].

Володіння мовами. Володіння державною мовою на рівні, визначеному Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (ч. 1 ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [1]. Схожа позиція міститься у словенському та швейцарському законодавстві [2, с. 257].

Стаж роботи в галузі права. Не менше 2 років (ч. 1, п. 2 ч. 3 ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [1]. А от, до прикладу, відповідно до ст. 28 вірменського закону «Про адвокатуру» – 5 років [2, с. 248].

Випробування для отримання статусу. В Україні це кваліфікаційний іспит: особа за місцем проживання звертається до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури із заявою про допуск до такого іспиту (задля виявлення теоретичної бази знань з історії адвокатури, різних галузей права, адвокатської етики та рівня її практичних умінь і навичок), відповідний порядок затверджується Радою адвокатів України (ч. 1 ст. 6, ч. 1 ст. 8, ч. 2 ст. 9 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [1]. У Франції, наприклад, відповідні кандидати повинні скласти два іспити: для доступу до регіонального центру професійного навчання та «випускний», а також два іспити існує і в Німеччині: «випускний» з вищого навчального закладу та «міністерський» (після 2-річного стажування). У США ж існує навіть окремий тест на здатність до навчання, що проводиться перед вступом до вищого юридичного навчального закладу [2, с. 252-255].

Стажкування. Перевірка готовності стажиста самостійно здійснювати адвокатську діяльність (6 місяців, за направленням ради адвокатів відповідного регіону України [1] (2 роки у Франції та 2-3 роки у Німеччині, 1 рік у Словенії, 18 місяців у Італії, Португалії та Швейцарії (для тих, хто не склав кваліфікаційний іспит – 24 місяці), 3 роки у Голландії та Польщі, 19 місяців в Австрії [2, с. 237-239])), така перевірка можлива лише за наявності свідоцтва про складення кваліфікаційного іспиту, при цьому стажування може проходити у вільний від основної роботи час; керівник стажування повинен мати стаж адвокатської діяльності не менше 5 років; а звільняються від такого стажування особи, котрі мають стаж роботи помічником адвоката не менше одного року протягом двох останніх років (на день звернення із заявою про допуск до складення кваліфікаційного іспиту), (ст. 10 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [1]. А от згідно зі ст. 10 Закону Республіки Молдова «Про адвокатуру» особи, що мають науковий ступінь доктора права звільняються від стажування та кваліфікаційного іспиту. Подібна норма міститься і у ст. 66 польського Закону «Право про адвокатуру»: габілітовані доктори юридичних наук, професори та доктори права, котрі протягом останніх 5 років не менше 3 років працювали у відповідній сфері теж звільняються від попередньо вказаних випробувань. Відповідно до ч. 1 ст. 77 цього Закону після 6 місяців стажування адвоката можна змінювати, це стосується

лише судів, слідчих органів, державних органів та органів місцевого самоврядування. А, до прикладу, ч. 8 ст. 8 Закону Республіки Казахстан «Про адвокатську діяльність» передбачено, що особа, яка має стаж роботи на посаді судді, звільняється від стажування [2, с. 230-245].

Присяга. Присяга адвоката України (ч. 1 ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [1]. Подібного пункту не існує в більшості країн світу [3, с. 136].

Документ, що підтверджує статус. Свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю (ч. 1 ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [1]. А ось, до прикладу, у Франції адвокат звільняється від обов'язку демонструвати докази своїх повноважень або доручень. Норвезький адвокат має презумпцію «невидимої довіреності», а іспанські адвокати та англійські баристери засвідчують свій статус виключно за допомогою явки в суд [2, с. 264].

Хто не може бути адвокатом. Особа: визнана судом обмежено дієздатною чи недієздатною [1] (подібна позиція існує в польському та німецькому законодавстві [2, с. 223-224]); має незняту відповідним чином чи непогашену судимість за особливо тяжкий, тяжкий та нетяжкий злочин, за який було призначено покарання у виді позбавлення волі; котру позбавили права на заняття адвокатською діяльністю (2 роки з дня прийняття такого рішення) [1], (8 років згідно з німецьким законодавством (п. 3 ст. 7 Федерального закону «Про адвокатуру») та 10 років відповідно до ст. 472 Судового кодексу Бельгії (після спливу 6 років має право звернутися за помилуванням) [2, с. 223-226]); котру звільнили з посади прокурора, слідчого, дізнавача, судді, нотаріуса із служби в органах місцевого самоврядування або з державної служби за вчинення корупційного правопорушення чи порушення присяги (3 роки з дня такого звільнення), (ч. 2 ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [1]. А от відповідно до п. 4, 5 ст. 11 Закону Франції «Відносно реформи деяких судових і юридичних професій» адвокатом не може бути особа, якщо вона вчиняла дії, які суперечать моралі, порядності, честі та призвели до судимості такої особи. Згідно з п. 5 ст. 7 німецького Федерального закону «Про адвокатуру» якщо претендент на такий статус своїми діями показав недостойність цій професії, він не зможе її опанувати (це стосується також звільнення з посади судді (на підставі судового рішення) та з органів правосуддя (на підставі рішення дисциплінарного суду), (схожу позицію має ч. 3 ст. 10 молдовського Закону «Про адвокатуру»)). Непогашену чи незняту судимість як «табу» для цієї професії передбачено і Законом Республіки Вірменія «Про адвокатуру» [2, с. 223-226].

Вимоги щодо несумісності. Несумісна з адвокатською діяльністю: військова чи альтернативна служба; робота на посадах осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування (народний депутат, державний службовець, суддя, поліцейський, член Центральної виборчої комісії тощо), (не стосується депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та місцевих рад, окрім тих, що здійснюють свої повноваження на постійній основі); судово-експертна та нотаріальна діяльність (ч. 1 ст. 7 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [1]. А японське, нідерландське та турецьке законодавство, зокрема, передбачають, що адвокат не може представляти у судах інтереси сторони, якою є орган, в котрому він працював, не менше ніж протягом трьох років від дня припинення цієї діяльності [2, с. 227].

Існує й низка інших міжнародних вимог, котрі не передбачені українським законодавством. Так, для адвоката важливі морально-етичні якості (ч. 2 Принципу II Рекомендацій № 21 Комітету міністрів Ради Європи про свободу здійснення професії адвоката, це важливо також і в США, де умови допуску до відповідної діяльності регулюються законодавством кожного штату окремо (наприклад, зокрема і відповідно до п. 1.2 Канону етики адвокатів штату Джорджія), фінансове становище претендента (регулюється шведським, польським та французьким законодавством) [2, с. 232-257], та місце його постійного проживання (важливе у Швеції) [4, с. 251-253].

Отож, єдиним шляхом для набуття правового статусу адвоката як в Україні, так і за кордоном є проходження повної процедури перевірки особи на відповідність законодавчо закріпленим вимогам, серед яких: вид суб'єкта права, рівень освіти та володіння мовами, наявність стажу роботи в галузі права, складання кваліфікаційних іспитів, проходження

стажування, наявність відповідних документів на підтвердження власного статусу та задоволення вимог щодо невідповідності посаді, а також несумісності. Унікальним же критерієм відбору, що існує лише в Україні, є складання відповідної присяги. А серед інших вимог, що відрізняються від тих, які передбачені українським законодавством, закріплених іноземними законами, існують критерії відповідності встановленим морально-етичним якостям, належному місцю проживання та фінансовому становищу.

Список літератури

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05. 07. 2012 р. № 5076-VI в редакції від 03. 08. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення 27. 12. 2023 р.).
2. Заборовський В. В. Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12. 00. 10. Київ, 2017. 577 с.
3. Бірюкова А. М. Правовий статус адвоката і адвокатури: вітчизняна модель у контексті процесів глобалізації: дис. ... канд. юрид. наук : 12. 00. 10. Київ, 2019. 508 с.
4. Топчанюк О. А., Вільчик Т. Б. Особливості правового статусу стажиста та помічника адвоката в Португалії, Німеччині, Австрії, Швеції. «Scientific Paradigm in the Context of Technologies and Society Development»: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Женева (Швейцарія), 26-28 листопада 2023 року. Женева, 2023. С. 251-254.

УДК 347.965:681.518

Якуба Г. О., голова Ради адвокатів Чернігівської області, ст. викладач кафедри кримінального права та правосуддя

Кальян А. В., студентка гр. КЮ-201

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ІТ-ТЕХНОЛОГІЇ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО АДВОКАТА

Тотальна інформатизація світу невпинно продовжує підлаштовувати під себе кожен сферу людської діяльності, не оминувши і право. Суспільство мусить коритися загальним законам впливу такого процесу, адже відчуває явну перевагу використання інформаційних технологій: швидкість, якість та гарантованість результату. При цьому єдина мета діяльності всієї нашої держави нині – перемога у війні проти росії – змушує невпинно працювати, насамперед, саме правову сферу, в якій чільне місце відведено діяльності адвокатури. І саме адвокат, як взірець відданості закону, покладає нині всі свої сили на відновлення справедливості – забезпечення покарання усіх винних у порушенні прав та свобод людини і громадянина в Україні, використовуючи інформаційні технології як інструмент, що гнучко реагує на зміни та дійсно забезпечує досягнення верховенства права.

ІТ-центричність, безспірно, – успішне майбутнє української адвокатури, бо, на нашу думку, саме використання інформаційно-комунікаційних технологій (як сукупності систематизованих наукових знань, організаційних, технічних, а також інших рішень щодо переліку та послідовності виконання операцій з метою збирання, накопичення, обробки та використання інформаційної продукції задля надання відповідних послуг, результату інтелектуальної діяльності (п. 15 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Національну програму інформатизації») [1]) зможе зробити найбільший внесок у забезпечення виконання обов'язку адвоката (передбаченого п. 4 ч. 1 ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») підвищувати свій професійний рівень [2]. Щодо якого 14.02.2019 та 21.09.2019 Національною асоціацією адвокатів України (далі – НААУ) було складено відповідні Порядки про підвищення кваліфікації адвокатів України, якими, зокрема, передбачено створення

єдиної веб-платформи Центру акредитації Вищої школи адвокатури НААУ (де в одному місці зібрана інформація про постійні та поточні акредитаційні заходи), «Кабінету адвоката» і тд – тобто усіх інформаційних ресурсів, котрі вдосконалюватимуть інформаційно-комунікаційну діяльність адвоката [3, с. 102-103].

В цілому інформаційно-комунікаційна діяльність адвоката – це такий вид діяльності, що спрямований на задоволення «ІТ-потреб» держави, юридичних осіб та громадян за допомогою надання відповідних послуг та робіт, створення інформаційного продукту, використовуючи засоби інформаційного забезпечення. Зазначене поняття є синтезом інформаційної безпеки, інформаційної безпеки безпосередньо адвоката, процесів захисту адвокатської таємниці та інформаційного забезпечення [4, с. 5] (В. І. Григор'єв всередині такого забезпечення виділяє професійні (власне юридичні знання, загальна ерудиція та інформованість у конкретній справі) та методологічні (логічного і евристичного характеру) знання [5, с. 77-78]), що складається з інформаційних ресурсів, технічних засобів, програмного забезпечення та інформаційних технологій [4, с. 6].

Такі складові в діяльності сучасного адвоката мають різноманітне втілення. Так, до прикладу, найпоширенішими у використанні інформаційними технологіями є: довідково-правові системи, автоматизовані інформаційні системи, єдині та державні реєстри, технічні програми та пристрої, а також, звісно ж, мережа Інтернет [3, с. 103-104]. Розгляньмо їх детальніше.

Довідково-правові системи (поділяються на правові інформаційно-пошукові та інформаційно-правові системи). Це програмний комплекс, котрий містить програмні інструменти та масив правової інформації, що дозволяють певному фахівцеві проводити пошук конкретних документів чи їх фрагментів, формувати їх добірки, друкувати такі дані і тд. Більшість таких систем має можливість аналізу перехресних посилань, тобто можна одночасно здійснити пошук статистичних даних, необхідних нормативно-правових актів та судової практики. Серед найпоширеніших довідково-правових систем: «Ліга:закон» (надає вільний доступ до системи «Право України», де розміщено повний обсяг нормативно-правових актів та актуальні законодавчі новації, та платний доступ до як правових систем – Гранд, Прайм, Юрист-лайт, Юрист-проф, так й інших новаторських рішень та продуктів – «Академія Ліга:закон» (центр юридичної освіти), «Verdictum» (система аналізу судових рішень), «Юрист і закон» (аналітичне онлайн-видання з практичними рекомендаціями експертів)); «Мега-НАУ» (правова офлайн-система, що містить судові рішення, аналітичну та правову інформацію, пропонує доступ до платформ «НАУ-експрес» (переносить нормативну базу у минуле, «порівнятор» будь-яких редакцій документа), «IPLIX» (правова система нового покоління)); «Інфодиск» (містить інформаційні ресурси «Інфодиск: юрист» (для аналізу судової практики) та «Законодавство» (база нормативних актів)); «Дінай» (пропонує для роботи «Дінай: судова практика» та «Дінай: професіонал»); «Прецедент 2» (систематизація української та Європейської судової практики); «ZakonOnline»; «Парус Консультант»; «Законодавство України» (офіційний веб-сайт Верховної Ради України) тощо.

Автоматизовані інформаційні (інформаційно-телекомунікаційні) системи. Це організаційно-технічна система, що реалізує технологію обробки інформації, використовуючи програмні та технічні засоби. Так, кожен український адвокат під час здійснення професійної діяльності стикається з автоматизованою системою документообігу суду (Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система – ЄСІТС), автоматизованою системою виконавчого провадження, комплексною інформаційно-аналітичною системою – КІАС (використовується для забезпечення організації безоплатної правової допомоги) і тд.

Єдині та державні реєстри. Держателем таких реєстрів, першочергово, є Міністерство юстиції України, а їх адміністратором є Державне підприємство «Національні інформаційні системи», на його офіційному сайті можна отримати як відкриті дані з реєстрів (як от з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань), так і за допомогою, наприклад, електронного цифрового підпису (з Державного реєстру обтяжень рухомого майна, Державного реєстру речових прав на нерухоме майно тощо). Робота адвоката з такими реєстрами, на жаль, суттєво обмежена ускладненою процедурою отримання повноцінного доступу до певних реєстрів та відсутністю доступу до закритих реєстрів, як от, до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань.

Технічні програми та пристрої. Це основний засіб як отримання, так і обробки, зберігання, дослідження та передавання інформації, її аналізу, ведення діловодства та матеріально-технічного забезпечення діяльності адвоката. Так, адвокати використовують, зокрема, мобільні додатки, серед яких: «Legal Alarm» – оперативно передає екстрені повідомлення про порушення прав адвокатів до Рад адвокатів регіонів, «ipLex» – досліджує правову інформацію, «Legal support 24/7» – екстрено викликає адвоката, «Lawyer Finder» – автоматично визначає розташування користувача та відображає близькі до нього юридичні компанії, та популярні веб-боти, як от «OpenDataBot» – моніторить реєстраційні дані компаній для контролю контрагентів і запобігання рейдерським захопленням. У діяльності адвоката використовуються також і відповідні пристрої: карти пам'яті, сервери, системи резервного копіювання, флешки, диски.

Мережа інтернет. Застосовується для доступу до всіх вищевказаних інформаційних технологій, зокрема, для безперешкодного доступу до офіційних ресурсів органів адвокатського самоврядування (з метою проходження стажування, формування відповідного ордеру, сплати щорічних внесків на забезпечення діяльності такого самоврядування тощо), Єдиного реєстру адвокатів України, а також для надання онлайн-допомоги, обговорення дискусійних питань, рекламування своїх послуг. При цьому відповідно до ст. 57 Розділу VIII Правил адвокатської етики участь адвоката у соціальних мережах та інтернет-форумах є допустимою за умови розміщення такої інформації, що не завдає шкоди авторитету адвокатури України [6, с. 240-243].

За допомогою двох останніх елементів адвокат може, до прикладу, брати участь в актуальних вебінарах, освітніх програмах, відвідувати платформи, на яких розміщені професійні дистанційні курси та різноманітні веб-боти, чат-боти тощо [3, с. 102]. До прикладу, чат-боти, через взаємодію з ними за допомогою конкретного месенджера (Viber, Telegram), можуть допомогти адвокату систематизувати певний масив інформації або ж, навпаки, вибрати головне, моніторити стан судових справ, експортувати документи із Електронного суду і тд [7, с. 112].

Слід також указати, що необхідність контролю використання зазначених технологій зумовила створення у 2018 році Комітету з ІТ-права при НААУ, завданням якого є збір кращих практик правозастосування у сфері ІТ-права, розробка проектів відповідних нормативних актів, підготовка методичних та аналітичних матеріалів у сфері такого права і тд [8, с. 530]. Тим паче, нині одним з рушіїв підтримки існування такого комітету є невпинне використання віддаленого формату роботи за допомогою таких інструментів, як Zoom, Skype, Google Meet, Slack, саме вони допомагають збільшити кількість клієнтів, посилити маркетингову кампанію адвоката, засвідчити його експертність у різних галузях та засвідчити його позиціонування як професіонала своєї справи [7, с. 112, 113].

Отже, застосування різних видів інформаційних технологій (сукупності систематизованих наукових знань, організаційних, технічних, а також інших рішень щодо переліку та послідовності виконання операцій з метою збирання, накопичення, обробки та використання інформаційної продукції задля надання відповідних послуг, результату інтелектуальної діяльності): довідково-правових систем, автоматизованих інформаційних систем, єдиних та державних реєстрів, технічних програм, пристроїв та мережі Інтернет нині дозволяє досягти вершини якості діяльності адвоката в Україні.

Список літератури

1. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 01. 12. 2022 р. № 2807-IX в редакції від 01. 12. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text> (дата звернення 04. 01. 2024 р.).
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05. 07. 2012 р. № 5076-VI в редакції від 03. 08. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення 04. 01. 2024 р.).
3. Заборовський В. В. Використання ІТ технологій в процесі підвищення кваліфікації адвоката. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2023. № 75 (3). С. 101-106.
4. Клименко К., Костенко О. Інформаційна діяльність та інформаційне забезпечення діяльності адвоката в Україні. Світова наука. 2020. № 3 (55). С. 4-7.

5. Григор'єв В. І. Деякі аспекти інформаційного забезпечення державного управління в сучасних умовах. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2014. № 2. С. 76-80.

6. Заборовський В. В., Манзюк В. В., Олійник Р. Б. Види інформаційних технологій, які застосовуються адвокатом у своїй професійній діяльності. Порівняльно-аналітичне право. 2020. № 2. С. 239-243.

7. Ракитянська К. К. Інноваційні технології як запорука інноваційного розвитку адвокатської діяльності. Право та інформаційне суспільство. 2020. № 2 (15). С. 111-115.

8. Шафоростов К. В. Використання окремих видів інформаційних технологій в адвокатській діяльності. «Право, економіка та управління: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку»: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 14-15 вересня 2018 року. Одеса, 2018. С. 530-537.

УДК 347.965:342.9

Якуба Г. О., голова Ради адвокатів Чернігівської області, ст. викладач кафедри кримінального права та правосуддя

Крес Н. О., студентка гр. КЮ-201

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АДВОКАТА В УКРАЇНІ

Адвокатура в Україні існує як недержавна інституція та виступає важливим важелем забезпечення конституційних прав людини, суспільства та інтересів держави. Однією з ключових гарантій дотримання адвокатської присяги, загальних засад, стандартів етики та професійної поведінки є існування інституту дисциплінарної відповідальності адвоката. Вкрай необхідним є використання існуючих заходів дисциплінарного впливу щодо адвокатів, які своїми діями порушують встановлені правила етики та стандарти своєї професії, проявляють правовий нігілізм щодо своїх обов'язків.

Відповідно до ч.2 ст. 59 Конституції України, з метою забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах України діє адвокатура [1]. Безпосередньо статус адвокатури в Україні встановлено в ч.1 ст. 2 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», де вказано, що метою існування даного недержавного самоврядного інституту є забезпечення здійснення захисту, представництва та надання інших різновидів правової допомоги на професійній основі; вирішення питань організації та діяльності адвокатури в законних межах [2].

Зважаючи на те, що визначення поняття «дисциплінарний проступок» у законодавстві України відсутнє, доцільно звернути увагу на наукові точки зору, які спрямовані на трактування даної дефініції. На думку Божкова В.В. під дисциплінарною відповідальністю слід розуміти встановлені нормами закону правовий стан суб'єктів охоронюваних правовідносин, які проявляються в позитивному аспекті – стимулювання свідомої та активної правомірної поведінки адвоката з елементами морального, стимулюючого а також організаційного порядку та ретроспективному аспекті – встановлення на законодавчому рівні особливого правового стану адвоката (як суб'єкта дисциплінарних правовідносин, що проявляється у зобов'язанні правопорушника зазнати юридично-несприятливих наслідків у формі певних втрат за скоєння дисциплінарного проступку [3, с.169]. Тобто, до ознак дисциплінарного проступку адвоката відносять: 1) це особливий вид юридичної відповідальності; 2) підставою застосування є доведеність факту наявності такого проступку; 3) спеціальний суб'єкт- адвокат; 4) передбачає застосування відповідного виду дисциплінарного впливу за дотримання особливої процедури.

Натомість, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у ч.2 ст. 34 встановлює перелік діянь адвоката, які кваліфікуватимуться як дисциплінарні проступки. Слід звернути увагу на деякі з них, перш за все, слід наголосити, що дії адвоката щодо

розголошення адвокатської таємниці не завжди є підставою для дисциплінарної відповідальності адвоката. Константинова І. наголошує, що у разі наявності спеціального предмету адвокатської таємниці - відомості щодо правопорушення, яке ще готується, в тих випадках коли розголошення таємниці являється єдиним способом запобігання вчинення незаконних дій правопорушника (наприклад легалізація нелегально отриманих коштів) адвокат не може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності [4, с.357]. Вважаємо доцільним доповнити п.4 ч.2 ст.34 Закону №5076-VI логічним виключенням: «крім відомостей, які характеризують кримінальне правопорушення, яке готується чи фактично вчиняється, у тих випадках коли розкриття адвокатської таємниці є єдиним способом йому запобігти». П.3 ч.2 ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» відносить порушення правил адвокатської етики до підстав притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, натомість, Русанова О. у своїх наукових працях навела приклади таких порушень: задиктовування клієнту (підзахисному) завідомо неправдивих показань; затягування справи без різких на те підстав з метою отримання більшої винагороди; пасивна поведінка адвоката щодо виконання його прямих обов'язків (наприклад, незаявлення клопотань, прийняття всіх обвинувачень прокурора тощо), укладення угод (будь-якого характеру) з обвинуваченим тощо [5, с.15].

Також, в ч.3 ст.34 вищезгаданого нормативного акту законодавець акцентував увагу на тому, що винесення судом або іншим органом рішення не на користь його клієнта, скасування або зміна судового рішення або рішення іншого органу, винесеного у справі, в якій адвокат здійснював захист – не є підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності [2]. Погоджуємося з думкою деяких вітчизняних науковців, які вважають дане положення суто декларативним та зайвим адже адвокат не може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності без законної підстави (які чітко передбачені в ч.1 ст. 34)[2]. В науковій літературі все більше акцентується увага на доцільності закріплення у законодавстві визначеного переліку обставин, які б пом'якшували або обтяжували дисциплінарну відповідальність адвоката. Заслуговує на увагу думка Вільчик В., яка до пом'якшуючих обставин віднесла заохочення; визнання провини адвокатом, минулі заслуги адвоката, натомість до другої категорії увійшли рецидиви (повторне скоєння дисциплінарних проступків) при цьому має враховуватися не знята дисциплінарна відповідальність [6, с.42]. Тобто, у будь-якому випадку здійснення кваліфікації діянь адвоката у якості дисциплінарної відповідальності, має враховуватися принцип пропорційності – баланс між мірою покарання та ступенем тяжкості вчиненого проступку. Вовченко М. закликає враховувати стаж роботи адвоката, відзнаки, моральні та професійні якості, характер раніше вчинених правопорушень (або їх відсутність) [7, с.330].

До дисциплінарних стягнень, які мають застосовуватися щодо адвоката, якого притягнуто до дисциплінарної відповідальності, відповідно до ч.1 ст. 35 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», законодавець відніс: 1) попередження; 2) зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на встановлений строк; 3) позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України [2]. На думку деяких науковців даний перелік доцільно розширити щоб забезпечити максимальне дотримання згаданої пропорційності. Натомість Вільчик Т. пропонує розширити такий перелік та включити наступні види дисциплінарних стягнень: введення штрафів (грошових стягнень), розмір яких буде встановлено Радою адвокатів України; введення заборони працювати у керівних органах адвокатського самоврядування на певний (встановлений) термін; введення заборони викладання практики у адвокатів-стажистів; застосувати у даному випадку законодавство про працю в Україні та ввести догани [6, с.40]. Вважаємо доцільним доповнити такий перелік додаткових видів дисциплінарних стягнень та додати до нього обговорення поведінки адвоката на конференції адвокатів регіону, а у деяких випадках – на З'їздах адвокатів України, де буде можливо заслуховувати свідчення тих адвокатів, які вже вчинили дисциплінарні проступки.

Отже, законодавче регулювання дисциплінарної відповідальності адвокатів досі потребує удосконалення в таких аспектах, як: 1) врахування додаткових аспектів при

вирішення питання щодо дисциплінарної відповідальності адвоката (тяжкість, обставини проступку, стаж професійної діяльності адвоката, наявність заслуг та винагород тощо); 2) доповнення видів дисциплінарних стягнень для адвокатів. Такі дії з боку держави забезпечить захист прав та інтересів клієнта; підтримку довіри з боку громадськості до системи правосуддя в цілому.

Список літератури

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 №254к/96-ВР. Дата оновлення 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 09.01.2024).
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 №5076-VI. Дата оновлення 03.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#n304> (дата звернення 09.01.2024).
3. Божкова В. Поняття дисциплінарної відповідальності адвоката. Юридичний науковий електронний журнал. Судуострій;прокуратура та адвакатура. Роз.8. №3.2016. С.167-170.
4. Константинова І. Дисциплінарна відповідальність адвоката як гарантія забезпечення дотримання етичних норм. Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє : матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 11 листопада 2022 р.) / редкол.:Н. М. Бакаянова (гол.) ; НУ «Одеська юридична академія». 2022.С. 356-360.
5. Русанова О. І. Підстави притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за чинним законодавством. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2014. №10–1(2). С. 14–16.
6. Вільчик Т. Б. Дисциплінарна відповідальність адвокатів в країнах ЄС та в Україні. Форум права. 2015. № 4. С. 38–44.
7. Вовченко М. Актуальні питання дисциплінарної відповідальності адвоката.Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє : матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 11 листопада 2022 р.) / редкол.:Н. М. Бакаянова (гол.) ; НУ «Одеська юридична академія».2022. С. 329-331

УДК 347.965:341.645

Якуба Г. О., голова Ради адвокатів Чернігівської області, ст. викладач кафедри кримінального права та правосуддя
Крес Н. О., студентка гр. КЮ-201
Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ В ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Якісна праця адвоката є ключовою складовою справедливого судового розгляду справи адже спрямована на підтримання безпеки адвокатської діяльності від державних втручань, а також захист прав та інтересів свого клієнта. В даному контексті аналіз рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) щодо питань гарантій адвокатської таємниці є одним із основоположних та потребує розгляду з метою удосконалення чинного українського законодавства відповідно до європейських стандартів.

Вичерпний перелік гарантій адвокатської діяльності наведено в ч.1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та являє собою сімнадцять положень з уточненнями, які відображено в ч.2 цієї ж статті [1]. Враховуючи суспільне призначення інституту адвокатури загалом, така діяльність має характеризуватися не тільки відносною незалежністю але й розробленою системою необхідних процесуальних та правових гарантій із боку держави (в якості головного регулятора) та громадянського суспільства. В науковій

літературі значна увага приділяється питанню процесуального забезпечення адвокатської таємниці, така активність з боку українських науковців стала результатом реформ в країні, які відбулися у 2016 році, наслідком прийняття яких стало проведення масових обшуків у відомих держслужбовців, політика та безпосередньо їх адвокатів з боку Національного антикорупційного бюро України.

Слід наголосити, що ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово наголошував на необхідності широкого та об'єктивного трактування дефініції «житло», а саме, відповідно ст.8 Європейської конвенції з прав людини, до даного поняття включаються місця діяльності фізичних та юридичних осіб будь-яких професій (у тому числі адвокатів)[2]. Місце здійснення професійної діяльності адвоката обов'язково має фіксуватися та вноситися до Єдиного реєстру адвокатів України з метою поширення на них статусу адвокатських гарантій. В той же час, закон не забороняє адвокату розпоряджатися декількома приміщеннями де він може здійснювати адвокатську діяльність.

Погорецький М. А. та Погорецький М. зазначають, що до форм порушення такої гарантії адвокатської діяльності як адвокатська таємниця, перш за все, слід віднести проведення обшуків та вилучення документів адвоката [3,с.79]. В даному контексті ЄСПЛ наголошує на тому, що у випадках, коли вітчизняне законодавство не встановлює можливість здійснення обшуку в «житлі», що належить адвокату (в т.ч. офісні приміщення тощо), така процедура має проводитися за умови дотримання додаткових гарантій, а грубе порушення професійної таємниці адвоката має наслідком здійснення правосуддя (ст. 6 Європейської конвенції з прав людини) [2]. До додаткових гарантій ЄСПЛ (які впливають із його рішень) належать наявність спеціального спостерігача, який має юридичну освіту та фактично пов'язаний з адвокатською таємницею (адже саме він має гарантувати захищеність конфіденційної інформації та права третіх осіб), така особа наділяється певними дозволами для запобігання будь-якому втручанню в адвокатську таємницю в ході здійснення обшуку.

Як зазначають науковці, однією з найпоширеніших та найактуальніших категорій справ в Україні в аспекті порушень положень ст. 8 Європейської конвенції з прав людини «Право на повагу до приватного та сімейного життя» є недоторканість житла. Українське законодавство не передбачає відповідних гарантій в процесі нагляду за проведенням обшуку незалежним спостерігачем, який, відповідно до наданих йому повноважень, спроможний запобігти самовільному втручанню до адвокатської таємниці. Вітчизняні процесуальні акти не встановлюють критеріїв або кваліфікацій стосовно понять (спостерігачів), законодавство також не передбачені засоби, які б вони могли застосувати у разі виявлення правопорушень. В даному контексті доречно згадати п.п. 62,63 Рішення по справі «Головань проти України» де у якості понять були запрошені студенти машинобудівельної академії, які не володіли знаннями щодо процесу законного здійснення обшуку а брали участь у справі у якості «переконливих гарантів» проти свавільного втручання в документи, які належали адвокату. У висновку, такі спостерігачі навіть не усвідомили, що органи влади, які здійснювали виїмку фактично вилучили ті документи, які виходили за рамки часових (хронологічних) меж, які були вказані в ордері на обшук [2;4].

Проблема дотримання ст.8 Європейської конвенції з прав людини також прослідковується у міжнародній судовій практиці. Наприклад, у справі «Німітц проти Німеччини» було проведено обшук офісу адвоката в ході ведення кримінальної справи за наявності погрози на адресу судді. Порушення положень Конвенції, в даному випадку, прослідковується у непропорційності між законною метою втручання державних органів (з метою обшуку офісу адвоката) та запобіганню вчиненню кримінального правопорушення а також захист прав та інтересів інших осіб. У п.37 Рішення щодо даної справи ЄСПЛ було наголошено, що додаткове (супутнє) розголошення факту проведеного обшуку адвокатського офісного приміщення може мати наслідком негативний вплив на професійну репутацію (та загальну оцінку діяльність) адвоката з боку клієнта та суспільства загалом, що є недопустимим [5]. Важливо зазначити, що ордер на обшук житла адвоката поширювався на всю його документацію (без виключення). Результатом розгляду даної справи ЄСПЛ буда сформована судова практика, яка безпосередньо вплинула на українське законодавство в

аспекті встановлення обов'язку уточнювати/конкретизувати об'єкти та предмети обшуку в ухвалах слідчих суддів. Слід також згадати Рішення ЄСПЛ щодо справи «Ромен і Шміт проти Люксембургу», відповідно до тексту якого, в процесі обшуку житла (а саме офісу) адвоката щодо встановлення відомостей, які стосувалися його клієнта (який працював журналістом) працівниками владних органів було порушено право приватного життя адвоката (тобто ст. 8 Конвенції) та свободу вираження поглядів адвоката (кваліфікація здійснена за ст.10 Конвенції). ЄСПЛ дійшов висновку про порушення зазначених норм з огляду на те, що постанова, яка слугувала законною підставою проведення обшуку була сформована за використання загальних/абстрактних та неконкретизованих дефініцій, які у висновку надавали широке коло прав суб'єктам владних повноважень, які здійснювали даний обшук. Відповідно до проаналізованих фабул справ, схожі висновки були сформульовані у таких справах, як «Манчевські проти Молдови», «Андре і інші проти Франції» тощо [6;7]. Після публікації рішення щодо даних справ ЄСПЛ здійснив уточнення щодо тлумачення п.2 ст.8 Конвенції та наголосив, що право на повагу до власного сімейного та приватного життя не має тлумачитися абстрактно, а необхідність проведення обшуку у «житлі» адвоката має обґрунтовуватися переконливими доводами та фактичними даними про неможливість вирішення справи без проведення даної процесуальної дії, в той же час, таке втручання повинно характеризуватися як «необхідне у демократичному суспільстві».

Отже, у своїх рішеннях ЄСПЛ продовжує висвітлювати ключові засади гарантій адвокатської таємниці у кримінальних справах, які виступають стандартами у країнах Європейського Союзу. Проаналізовані висновки є важливими в аспекті розробки (або удосконалення) законопроектів про адвокатуру та адвокатську діяльність в кримінальному процесі та пришвидшення імплементації норм європейського законодавства до вітчизняного.

Список літератури

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 №5076-VI. Дата оновлення 03.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#n304> (дата звернення 14.01.2024).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколом)(Європейська конвенція з прав людини) від 01.08.2021 №995_004. Дата оновлення 01.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 14.01.2024).
3. Погорецький М.А., Погорецький М.М. Гаоантії адвокатської таємниці у Рішеннях Європейського суду з прав людини та їх імплементаційний вплив на кримінальне процесуальне законодавство України і правозстосовну практику. Вісник кримінального судочинства. №2.2016.С.77-87.
4. Golovan v. Ukraine: The European Court of Human Rights 05.07.2012 №41716/06. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%22itemid%22:\[%22001-112021%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%22itemid%22:[%22001-112021%22]) (дата звернення 14.01.2024).
5. Німитц проти Німеччини: Рішення Європейського суду з прав Людини від 16.12.1992 №13710/88. URL: <https://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/nimitc-protiv-germanii-postanovlenie-evropejskogo-suda/> (дата звернення 14.01.2024).
6. Ромен і Шміт проти Люксембургу: Рішення Ради Європи Європейського суду з прав Людини від 25.02.2003 №51772/99. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_092#Text (дата звернення 14.01.2024).
7. Manole and others проти Молдови: Рішення Європейського суду з прав Людини від 17.09.2009 №13936/02. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-117779%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-117779%22]) (дата звернення 14.01.2024).

Секція історії та теорії держави і права, конституційного права

УДК 340.12

Ананенко А.Г., студентка гр. КЮ-231

Науковий керівник: Черненко М.П., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ПОНЯТТЯ НАУКИ ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

Одними із ключових проблем в історії людства стали проблеми виникнення, сутності і природи права та держави, а також, безумовно, їх функціонування та тенденції їх розвитку. Саме для того щоб розуміти та успішно розрізнити процеси, які відбуваються у тій чи іншій державі та відповідно правовій системі і виникла така наука як теорія держави і права. Її відносять до фундаментальних, тобто базових наук. Теорія держави і права існує і розвивається як один з найважливіших компонентів складної та цілісної системи знань про суспільство.

Проте загальна теорія держави і права не відразу сформувалася з такою назвою і змістом. Історія теорії держави та права налічує тисячоліття розвитку, що включає в себе різноманітні культури, цивілізації та правові системи.

Теорія держави і права сягає своїм корінням у Стародавній Рим, де виникла перша юриспруденція. Римські філософи та юристи, такі як Марк Туллій Цицерон, Гай, Модестін, Павло, Папініан і Ульпіан, зробили значний внесок у розуміння держави і права як взаємопов'язаних одиниць [1, с. 47]. Вони розробили ключові правові концепції, які все ще актуальні сьогодні, такі як відмінність між публічним і приватним правом, національним і міжнародним правом, матеріальним і процесуальним правом. Вони також сприяли розвитку правової думки, акцентуючи увагу на регулюванні цивільних правовідносин.

В епоху Середньовіччя європейські юристи, відомі як глосатори та легалісти, набували теоретичних і правових знань, вивчаючи римське право [2, с. 32]. Вони не лише перекладали та адаптували римські законодавчі акти, але й аналізували їх з точки зору поточної ситуації в суспільстві та потреб правової системи. Вони розробляли коментарі до римських законів, систематизували їх і створювали нові методи тлумачення, що сприяло удосконаленню правопорядку та юридичної практики.

Цей процес вивчення і адаптації римського права мав значний вплив на розвиток юридичної доктрини та правової культури в Європі. Він дозволив сформулювати загальні принципи права, які визнавалися у багатьох країнах і стали основою для створення національних законодавств.

На період Просвітництва припадає формування класичної природно-правової теорії, яка відродила філософію права та дослідження загальних закономірностей у державно-правовій сфері. До цієї течії приєдналися видатні філософи права і юристи (І. Кант, Г. В. Ф. Гегель, Г. Гроцій, Дж. Локк, С. Пуфендорф, Ш. Л. де Монтеск'є). Вони аналізували природу права, визначали його основи та закономірності, а також висловлювали нові ідеї про владу, права людини та суспільство.

Головною ідеєю класичної природно-правової теорії була віра в те, що існують незмінні та універсальні принципи права, які випливають з природи людини та суспільства. Ці принципи мають бути в основі будь-якої правової системи та законодавства, незалежно від культурних чи історичних умов.

І. Кант розвинув природно-правове вчення, а Г. В. Ф. Гегель зробив спробу створити цілісну правову картину світу, що призвело до формування дисциплін «Енциклопедія права» і «Філософія права» [3, с. 39].

У ХІХ столітті з'явилася теорія права як окрема доктрина. Недоліки філософії права, яка не відповідала належним чином розвитку законодавства та юридичної науки, породили потребу у більш цілеспрямованій дисципліні. А. Меркель у 1870-х роках ввів термін «теорія права», яким позначав науку, що виросла із самого права і складалася із загальних частин спеціальних наук.

Сучасна теорія держави і права продовжувала розвиватися, значний внесок у яку зробили українські правознавці, як-от Кістяківський Богдан Олександрович, Грушевський Михайло Сергійович, Курдюмов Сергій Васильович, Бількун Юрій Федорович, Гаврилюк Олена Володимирівна та інші. Кожен з них зробив вагомий вклад у різні аспекти правознавства, розкриваючи історичні, теоретичні та практичні аспекти правової науки. Вони досліджували питання конституційного права, прав людини, демократії, правової держави та інших ключових аспектів сучасної правової системи.

Крім того, важливим аспектом у розвитку науки теорії держави та права зіграла роль спільності історичних коренів виникнення та подальшого її розвитку. Правові системи світу можна умовно розділити на два типи: романо-германське (континентальне) право та англо-американське право. До першої належать правові системи більшості країн континентальної Європи, а також України, де навчальна дисципліна має назву «Теорія права», або ж «Теорія держави та права». Остання, характерна для Англії, США та Британської Співдружності, відома як «теоретична юриспруденція» або «загальнотеоретична юриспруденція» [4, с. 12-21].

Ця наука продовжує вивчати найбільш загальні закономірності, що визначають державу та право. Її розвиток – це відображення соціокультурних змін, які відбувалися протягом століть.

Таким чином, розвиток теорії держави і права відображає постійну еволюцію суспільства та потреби сучасної людини, і він продовжує відбуватися в контексті сучасних викликів та тенденцій.

Список літератури

1. Білозьоров Є. В., Власенко В. П., Горова О. Б., Завальний А. М., Заяць Н. В. та ін. Теорія держави та права: навч. посіб. К.: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
2. Корж Н. Я. Енциклопедія права в європейській правознавчій культурі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1. С. 30–36.
3. Марченко О. В. Конспект лекцій з дисципліни «Філософія права». Дніпро, 2016. 65 с.
4. Гапотій В. Д., Жильцов О. Л., Воржевітіна Г. І. Основні правові системи світу. Мелітополь, 2019. 279 с.

УДК 342.3

Глущенко М. М., студент гр. КЮ-233

Науковий керівник: Козинець О. Г., завідувачка кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.і.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ФОРМА ПРАВЛІННЯ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ

Форма державного правління є однією з трьох основних категорій, які в комплексі розкривають основи організації та здійснення державної влади в конкретній державі або типі держав.

Актуальність теми полягає в тому, що форма правління визначає організаційні засади функціонування країни, розподіл влади, прав та обов'язків між різними гілками влади, а також взаємовідносини між владою та народом. Система державного правління визначає, яким чином приймаються рішення, хто приймає ці рішення та як вони реалізуються. Тема особливо актуальна в контексті порівняння різних форм правління (монархія чи республіка), а також в аспекті їхнього впливу на розвиток суспільства, забезпечення прав і свобод громадян, економічного розвитку, зовнішньополітичної діяльності та інших аспектів життя країни.

Дану тему досліджували наступні науковці: Бугай Д.К., Мироненко П.В., Бостан С.К., та ін.

Метою і основним завданням цієї роботи є дослідження та аналізи різних форм державного правління.

Початкові ідеї щодо форм правління держави виникли у давнину і були розроблені великими філософами античності, такими як Сократ, Платон, Аристотель та Цицерон. Вони визначили важливі принципи, які допомогли у подальшому розвитку політично-правової теорії. Ці ідеї лягли в основу розуміння держави як політичного інституту суспільства, створення моделі правової держави та її теоретичного уявлення. Сократ виділяв 5 форм правління: монархію, тиранію, плутократію, аристократію й демократію. Платон вважав найкращою формою аристократію (правління кращих), а 4 інші – «зіпсованими»: тимократію (правління воїнів), олігархію (правління багатих), демократію (правління народу) й тиранію (одноособове правління). Цицерон розрізняв 3 основні форми держави: монархію, аристократію й демократію, і також стверджував, що змішана державна форма має надати державному устрою необхідної стабільності [1, с. 197].

Як зазначає Бугай Д.К., «форма правління обумовлюється конкретним розташуванням соціально-політичних сил і результатами боротьби між ними; історичними особливостями окремих країн; особливостями культури народу; впливом у країні державних процесів, у тому числі воєнних. Існує багато думок і визначень, щодо цього терміну» [2, с. 138].

Мироненко П.В. вказує на те, що сучасна наука має різні підходи до визначення поняття «форма державного правління». На наш погляд, для системного розгляду сутності форми державного правління важливе поєднання трьох основних аспектів функціонування будь-якої держави: політичний аспект, що включає аналіз структури та політичних відносин в межах виконання повноважень представниками органів державної влади, юридично-правовий аспект, який передбачає аналіз юридичного статусу та особливостей правового регулювання цих відносин, соціологічний аспект, який означає розуміння того, що органи державної влади функціонують у конкретному суспільстві на певному етапі його розвитку, що впливає на всі політико-правові процедури їх відносин [3, с. 18–19].

Форма правління не визначає демократизм або авторитаризм влади. Вона є важливим інструментом для виявлення конкретної моделі взаємовідносин між носіями державної влади. Кожна з цих форм ґрунтується на концепції демократії та створює гарантії проти концентрації влади в одних руках [4, с. 76].

Зазвичай у теорії держави форми державного правління поділяються на монархії та республіки.

Цікавою є оновлена класифікація, яку пропонує Бостан С.К.. Держави за їх історичним типом форм правління, порівняно з традиційною класифікацією, поділяються на монархії та поліархії. Монархія представлена абсолютною монархією, а дуалістична монархія є перехідним типом і видом форми правління. Поліархія, у свою чергу, включає парламентську, президентську та змішану поліархії.

Крім типологічного поділу форм правління на монархію і поліархію, в новій класифікації акцентується на недоцільності віднесення таких видів форм державного правління, як «парламентська монархія» та «парламентська республіка» до різних типів форм правління. Оскільки за суттєвими ознаками вони належать до одного й того самого історичного типу форми правління – поліархічного. Такі види виступають як підвиди останнього: «парламентська поліархія з обраним главою держави» і «парламентська поліархія зі спадковим главою держави». Крім того, змішані поліархії поділяються на такі підвиди: президентсько-парламентську, напівпрезидентсько-напівпарламентську, напівпарламентсько-напівпрезидентську та парламентсько-президентську поліархії [5, с. 4–5].

Розпочнемо з характеристики монархії. Монархія – це форма державного правління, при якій глава держави очолює систему вищих органів державної влади та має повні або часткові повноваження в управлінні державою. Влада може передаватися у спадок представникам правлячої династії.

Основні ознаки монархії:

- влада передається у спадщину (зазвичай, від батька до сина за принципом майорату);
- монарх здійснює владу безстроково;

- монарх у своїх рішеннях не залежить від населення;
- рішення приймаються монархом від його імені;
- монарх має право ухвалювати рішення про створення, реорганізацію або ліквідацію державних органів;
- монарх є верховним головнокомандувачем збройних сил [6, с. 76].

Монархії за способом передачі верховної влади поділяються на традиційні, електоральні, персонально-вольові та змішані.

Основним аспектом дуалістичної монархії є розділення вищих органів державної влади: глава держави, тобто монарх, відповідає за виконавчу владу, тоді як парламент здійснює законодавчі функції. Монарх має право розпуску парламенту, його рішення мають законну силу, він займає центральне місце в управлінні державою, формує уряд, що відповідає перед парламентом і монархом.

Республіка – це форма державного устрою, в якій державна влада належить виборним органам, що обираються громадянами або формуються загальнонаціональними представницькими установами. Сьогодні існують такі види сучасних республік – парламентська, президентська, змішана, а також суперпрезидентська та соціалістична.

Серед ознак республіканської форми правління у теорії держави виділяють:

- існування як одноосібного, так і колегіального глави держави – президента і парламенту;
- парламент представляє законодавчу владу;
- основне завдання президента – керування виконавчою владою, хоча ця функція не є характерною для всіх типів республік;
- виборність глави держави і інших верховних органів державної влади на певний строк. Президент і парламент повинні обиратися народом на певний термін;
- юридична відповідальність голів держави. Згідно з більшістю конституцій, парламент має право звільнити президента з посади за тяжкі злочини проти держави (імпичмент);
- у випадках, передбачених конституцією, президент має право представляти і виступати від імені держави;
- відповідальність верховних органів держави за виконання своїх повноважень перед народом або іншим верховним представницьким органом;
- верховенство актів, які видаються верховним представницьким органом країни;
- розподіл державної влади на законодавчу, виконавчу і судову [7, с. 55].

Розподіл на різновиди республік відбувається залежно від характеру взаємодії між органами державної влади, зокрема – президентом, парламентом і урядом. У парламентській республіці головна частина повноважень належить Парламенту, у президентській – Президенту. Суперпрезидентська республіка – це форма правління, де Президент має максимальну концентрацію владних повноважень; це часто веде до узурпації влади та встановлення авторитарного режиму. Серед сучасних соціалістичних республік можна виділити Кубу, Китай і Північну Корею, в яких основним є розподіл влади на користь правлячої партії.

Таким чином, формою державного правління є спосіб організації та здійснення державної влади, який визначає, яким чином взаємодіють між собою головні органи державної влади (глава держави, парламент, уряд) та населення. Форма державного правління поділяється на монархії та республіки. Монархії є необмежені (деспотична, абсолютна) та обмежені (станово-представницька, конституційна). Республіки поділяються на парламентські, президентські та змішані. Виділяють ще суперпрезидентську та соціалістичну республіки.

Список літератури

1. Волощук О. Т. Поняття форми правління: від античності до сучасності. *Держава і право*. № 54. 2011. С. 196–202.
2. Бугай Д. К. Сучасний погляд на форму державного правління. С. 137-138. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/6086/1/20161101APD_P137-138.pdf (дата звернення: 18.05.2024).
3. Мироненко П. В. Форма правління: політичні трансформації на зламі століть: монографія. К. : ВЦ «Академія», 2014. 220 с.

4. Лебедева В. В., Граціотова Г. О. Поняття, ознаки, види органів держави та форми державного правління. *ECONOMICS: time realities*. №5(57), 2021. С. 71–80.

5. Бостан С. К. Класифікація сучасних форм державного правління. URL:http://eir.zp.edu.ua/bitstream/123456789/1173/1/Bostan_The_classification_of_modern_forms.pdf (дата звернення: 18.05.2024).

6. Теорія держави і права: підручник. [О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.

7. Сушко В. С. Характеристика республіканської форми державного правління. С.54–56. URL:https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/6062/1/20161101APD_P054-056.pdf (дата звернення: 19.05.2024).

УДК 342.77

Демченко М. Ю., студент гр. КЮ-232

Науковий керівник: Марущак Н. В., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ВИДУ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ В УКРАЇНІ

Правовий режим закріплюється в методах правового регулювання, формах реалізації права та правовій свідомості суспільства. Як слушно стверджує І. О. Соколова, «під правовим режимом необхідно розуміти засновану на загальних засадах регулювання сукупність взаємопов'язаних між собою правових засобів, які забезпечують стійке нормативне впорядкування певної сфери суспільних відносин, виражають ступінь жорсткості юридичного регулювання, сприятливості чи несприятливості для задоволення інтересів суб'єктів права, припустимий рівень їх активності» [1, с. 9]. Тобто, його об'єктом є законні інтереси та обов'язки суб'єктів, які функціонують в державі. Такими суб'єктами є фізичні та юридичні особи, органи публічної влади та їх представники.

Воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2]. Даний правовий режим можна віднести до особливого, публічно-правового режиму з охоронною функцією, оскільки:

- надаються особливі повноваження органам виконавчої влади, військовому командуванню, органам місцевого самоврядування;

- за умовами воєнного стану запроваджується обмеження та правила, спрямовані на забезпечення безпеки державного утворення;

- підвищується роль імперативного методу регулювання суспільних відносин, тому що конкретні положення приймаються виключно уповноваженими на це органами в особливому порядку і мають загальнообов'язковий характер;

- домінуючим стає спеціально-дозвільний тип правового регулювання. Так як деякі дії, котрі у мирний час були дозволені, в умовах воєнного стану потребують дозволу, який надають компетентні органи;

- метою запровадження режиму є протидія здійсненню збройної агресії, іншими словами відповідь на загрозу суверенітету та територіальній цілісності;

• додатковою метою запровадження режиму захист та відновлення прав, які порушуються у зв'язку з ведення.

Введення правового режиму як воєнного стану є реакційною та тимчасовою мірою, яка спрямована на зміну методів регулювання та реалізації суспільних відносин. Це має важливе значення та має на меті збереження національного суверенітету держави.

Список літератури

1. Соколова І. О. Правовий режим: поняття, особливості, різновиди : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / І. О. Соколова ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого» Х., 2011. 22 с.

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

УДК 342.951:35.071.5:342.78

Завірова Д., студентка гр. АЮ-211

Науковий керівник: Нітченко А. Г., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.іст.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Основна вимога Європейської хартії місцевого самоврядування полягає в тому, щоб об'єднані територіальні громади мали власні фінансові ресурси, майно та інші активи. Це важливо для ефективного розв'язання місцевих питань та забезпечення повноцінного виконання функцій місцевими органами влади.

Фінансово-матеріальні ресурси, узгоджені з компетенцією, визначеною законодавством, утворюють основу місцевого самоврядування та створюють передумови для реалізації комплексу заходів соціально-культурного та комунально-побутового характеру, які відповідають потребам місцевих мешканців [1, с.52].

У ситуації воєнного стану, здібність територіальних громад до самостійності стає надзвичайно актуальною. Важливість побудови дієвої взаємодії між центральною владою та місцевими органами самоврядування, з дотриманням принципів субсидіарності, є ключовою. Зокрема, в умовах воєнного стану існує тенденція до централізації прийняття рішень на всіх рівнях управління [2].

У нинішніх обставинах пріоритетним є завдання окреслити ключові функції, які мають бути виконані органами місцевого самоврядування регіонів та громад. Це критично важливо для забезпечення найкращого управління ресурсами на місцевому рівні, а також для створення ефективної кооперації між різними ешелонами влади, щоб відповідати на термінові потреби воєнного часу та сприяти відновленню економіки.

Сучасні підходи до формування спроможних територіальних громад включають аналіз такого критерію, як фінансово-економічний потенціал [2]. Фінансово-економічний потенціал об'єднаних територіальних громад (далі - ОТГ) визначається як наявність суспільних відносин, об'єктів, кадрів, зв'язків, явищ та ресурсів, а також можливостей їх використання для забезпечення всебічного розвитку та здатності відповідної ОТГ.

Фінансово-економічний потенціал, як передумова формування спроможності ОТГ, є динамічним і постійно змінюваним явищем. Зміна одного з його складових елементів призводить до зрушення пропорцій функціонального та територіального характеру всередині ОТГ. Сукупність елементів фінансово-економічного розвитку ОТГ є передумовою формування фінансових ресурсів або врахуванням їх вартісної основи, що в системі їх комплексного розвитку гарантує стабільний соціально-економічний прогрес ОТГ [3, с.43].

Важливо відзначити, що в умовах воєнного стану, в якому знаходиться держава, фінансово-економічний потенціал ОТГ суттєво змінюється. Зокрема, слід звернути увагу на проблеми релокації бізнесу та переміщення цивільного населення із східних регіонів країни в центральну та західну частини.

Саме тут перед органами місцевого самоврядування стоїть найбільше завдань, пов'язаних із війною. Передусім мова йде про необхідність налагодження співпраці з обласними та районними військовими адміністраціями для забезпечення тимчасового розміщення релокованих підприємств і внутрішньо переміщених осіб.

У найближчій перспективі до цього може додатися створення належних умов для довгострокового перебування тих, хто вирішить залишитися в місцях релокації на тривалий період або й назавжди [4, с.47]. За даних умов слід якомога швидше налагодити ефективну роботу внутрішньо переміщених суб'єктів господарювання, їх оподаткування та дотримання законодавчо встановлених вимог до відповідного виду господарської діяльності.

У контексті воєнного стану, одним з ключових завдань місцевих громад та їх самоврядних органів є зміцнення взаємодії з донорськими установами країн Європи для відновлення та оновлення місцевої інфраструктури, а також для планування та втілення ініціатив, спрямованих на поствоєнний соціальний та економічний прогрес цих громад. Адже в умовах ведення бойових дій на півдні та сході нашої держави, європейські партнери в основному переорієнтувалися здебільшого на військову підтримку нашої держави та надання допомоги біженцям, що були вимушені виїхати до їхніх держав.

Отже, під час воєнного стану, об'єднані територіальні громади виконують роль не лише ефективних центрів для керування військовою логістикою, але також служать основою для майбутнього відродження національної державності та економічного відновлення країни. Разом з тим, перебуваючи у нових економічних умовах новостворені ОТГ повинні дбати і про свою економічну спроможність.

Список літератури

1. Гринчишин І.М. Спроможність територіальних громад: теоретичний дискурс. *Територіальний розвиток та регіональна економіка*. 2018. № 6 (134). С. 51-56.
2. Куропась І. Територіальні громади в умовах воєнного стану: як забезпечити ефективне управління в контексті пріоритетів повоєнного розвитку. Громадський простір: веб сайт. URL: <https://www.prostir.ua/?news=terytorialnihromady-v-umovah-vojennoho-stanu-yakzabezpechyty-efektyvne-upravlinnya> (дата звернення: 14.12.2023).
3. Патицька Х.О. Нарощення податкового потенціалу об'єднаних територіальних громад в контексті забезпечення їх фінансової спроможності. *Причорноморські економічні студії*. 2017. № 21. С. 42-46.
4. Весперіс С. З., Решетняк Я. В. Децентралізація: проблеми новосформованих об'єднаних територіальних громад. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 19, част. 1. С. 46-50.

УДК 342.1

Калініченко В. С., студентка гр. КЮ-233

Науковий керівник: Нітченко А. Г., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.іст.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ФУНКЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Юридична діяльність є однією з найважливіших сфер суспільного життя. Вона спрямована на регулювання суспільних відносин, забезпечення законності та правопорядку, захист прав і свобод людини і громадянина.

Соціальна цінність та призначення юридичної діяльності проявляються в її функціях. Функції юридичної діяльності – це засновані на узагальненому досвіді головні напрямки юридичних дій, спрямовані на досягнення певних цілей, цінностей [1].

Функції юридичної діяльності можна поділити на загально-соціальні та спеціально-юридичні [2].

Загально-соціальні функції юридичної діяльності визначають її роль у суспільстві в цілому. Вони відображають загальні напрями впливу юридичної діяльності на суспільні відносини.

До загально-соціальних функцій юридичної діяльності відносять:

- Економічну функцію. Сутність економічної функції полягає в тому, що юридична діяльність сприяє забезпеченню економічного розвитку суспільства. Вона реалізується через регулювання економічних відносин, захист майнових прав і інтересів суб'єктів господарювання.

- Ідеологічно-виховну функцію, яка полягає в тому, що юридична діяльність сприяє формуванню правової культури суспільства, вихованню у громадян правосвідомості і правопослушності. Вона реалізується через правове виховання, правове просвітництво, правову пропаганду.

- Гносеологічну функцію. Сутність цієї функції полягає в тому, що юридична діяльність сприяє пізнанню суспільних відносин, виявленню і вирішенню правових проблем. Вона реалізується через правові дослідження, наукові розробки в галузі права.

- Орієнтовну функцію. Юридична діяльність сприяє орієнтації суб'єктів суспільних відносин у правовому просторі, вибору ними законних способів поведінки. Вона реалізується через надання юридичних консультацій, роз'яснень, юридичних послуг.

Спеціально-юридичні функції юридичної діяльності визначають її специфічний характер, відмінний від інших видів діяльності. Вони відображають конкретні напрями впливу юридичної діяльності на суспільні відносини.

До спеціально-юридичних функцій юридичної діяльності відносять:

- Уповноважуючу функцію, суть якої полягає в тому, що юридична діяльність надає суб'єктам права певні повноваження, можливості для здійснення їхніх прав і свобод. Вона реалізується через встановлення правових норм, які закріплюють права і обов'язки суб'єктів права.

- Превентивну функцію, яка полягає в тому, що юридична діяльність спрямована на попередження правопорушень, забезпечення правопорядку. Вона реалізується через правове виховання, правове просвітництво, правову пропаганду, застосування заходів юридичного впливу до правопорушників.

- Виховну функцію. Юридична діяльність сприяє вихованню у громадян правосвідомості і правопослушності. Вона реалізується через правове виховання, правове просвітництво, правову пропаганду.

- Дослідницьку функцію. Юридична діяльність, також, спрямована на вивчення суспільних відносин, виявлення і вирішення правових проблем. Вона реалізується через правові дослідження, наукові розробки в галузі права.

- Розслідувальну функцію. Сутність цієї функції полягає в тому, що юридична діяльність спрямована на встановлення обставин правопорушень, притягнення винних до відповідальності. Вона реалізується через діяльність правоохоронних органів.

- Судову функцію. Юридична діяльність спрямована на вирішення спорів, застосування заходів юридичного впливу до правопорушників. Вона реалізується через діяльність судів.

- Захисну функцію. Юридична діяльність спрямована на захист прав і свобод людини і громадянина. Вона реалізується через діяльність адвокатів, юридичних консультацій, інших юридичних служб.

- Правовідновлюючу функцію. Сутність правовідновлюючої функції полягає в тому, що юридична діяльність спрямована на відновлення порушених прав і свобод людини і громадянина, відшкодування збитків, завданих правопорушенням. Вона реалізується через діяльність судових органів, інших органів, уповноважених на відновлення порушених прав і свобод.

Слід зазначити, що функції юридичної діяльності тісно пов'язані між собою. Вони реалізуються в єдиному процесі юридичної діяльності, спрямованому на забезпечення законності та правопорядку, захисту прав і свобод людини і громадянина.

Таким чином, функції юридичної діяльності є важливим аспектом юридичної діяльності, який визначає її призначення та роль у суспільстві.

Список літератури

1. Юридична діяльність як система. Освіта.UA. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9318/> (дата звернення: 28.12.2023)

2. Юридична деонтологія. Мультимедійний підручник з навчальної дисципліни. Національна академія внутрішніх справ. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/lectures/kon_1.html (дата звернення: 28.12.2023)

УДК 342.3

Клименко Д. Ю., студентка гр. КЮ-232

Науковий керівник: Черненко М. П., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОГО ОРГАНУ

Державний орган є невід'ємною частиною державного апарату, від розвитку якого залежить його функціонування. Кожний з них володіє специфічними рисами. Державні органи мають відповідні особливості, специфічні ознаки, за якими вони відрізняються від інших організацій, які є в державі й суспільстві. Таким чином, мета дослідження – визначити поняття державного органу, основні аспекти.

Згідно Закону України «Про запобігання корупції» державний орган можна трактувати як орган державної влади, в тому числі колегіальний державний орган, інший суб'єкт публічного права, незалежно від наявності статусу юридичної особи, якому згідно із законодавством надані повноваження здійснювати від імені держави владні управлінські функції, юрисдикція якого поширюється на всю територію України або на окрему адміністративно-територіальну одиницю [2].

Спираючись на Конституцію України, а саме 6 стаття, здійснюється поділ влади на гілки: виконавчу, законодавчу та судову [1]. У свою чергу, законодавча влада охоплює парламент, який має повноваження щодо ухвалення, зміни та скасування законів, орган який представляє інтереси всіх суспільних шарів для збалансованого розвитку країни, а також здійснює контроль за виконавчою владою.

Виконавча влада – складова державної влади, що включає систему органів виконавчого управління, що безпосередньо керують державними справами. У свою чергу вона поділяється на:

- вищі (Кабінет Міністрів),
- центральні (міністерства, державні комітети, головні управління)
- місцеві (державні адміністрації, місцеве самоврядування).

Судова влада – незалежна гілка влади, що здійснює правосуддя через такі органи, як Конституційний Суд, Верховний Суд України, вищі спеціалізовані суди, місцеві та апеляційні суди.

Крім функції правосуддя, у правовій державі суд здійснює функцію захисту прав і свобод людини і громадянина. В умовах формування правової державності ця функція покликана стати основною формою юридичного захисту людини і громадянина, тому підлягає всебічному розвитку і підтримці. Варто зауважити, що судова влада посідає особливе місце в системі державно-правових інститутів правової держави [4].

Проте, варто загадати контрольно-наглядові органи. Вони є постійно діючими та їхньою метою є забезпечення прозорості та ефективності діяльності посадових осіб та місцевого самоврядування. До них відносяться: Генеральний прокурор та підпорядковані йому прокуратури, інспекції, адміністрації.

Таким чином, цей поділ передбачає тісну співпрацю всіх владних органів і без тісної взаємодії гілок влади неможливе не лише формування, але й ефективне функціонування державних органів. Тому, поділ влади є специфічною конструкцією, яка гарантує єдність державної влади.

В результаті дослідження поділу влади, можна сформулювати певні ознаки:

1. Державні органи є складовою частиною в апараті держави.
2. Вони є уповноваженими на здійснення функцій та завдань держави.
3. Наділені повноваженнями від імені держави [3].

Важливим аспектом у характеристиці державних органів є їхня класифікація, тобто їхні види:

1) За місцем у системі державного апарату:

- первинні;
- вторинні;

2) За порядком утворення:

- виборні;
- призначувальні;
- успадковані;

3) За порядком ухвалення рішень:

- колегіальні;
- єдиноначальні;

4) За часом функціонування:

- постійні;
- тимчасові;

5) За територією дії:

- загальнодержавні;
- місцеві;

6) За поділом на гілки влади:

- законодавчі (парламент);
- виконавчі (уряд, місцеві державні адміністрації);
- судові (вся судова система).

7) За характером повноважень:

- загальної компетенції (уряд);
- спеціальної компетенції (міністерства).

8) За функціями і правовими формами діяльності:

- правотворчі органи (парламент, глава держави, уряд тощо);
- правозастосовні органи (уряд, місцеві державні адміністрації тощо);
- правоохоронні органи (Міністерство Внутрішніх Справ, Служба Безпеки України тощо);
- контрольно-наглядові органи (прокуратура, інспекції тощо).

Отже, в результаті дослідження ми впевнено робимо висновки, що державні органи відіграють важливу роль у забезпеченні функціонування держави. Вони забезпечують виконання законів, забезпечують правопорядок, здійснюють контроль і нагляд за виконанням політики та програм, а також надають певні послуги населенню. Тому, державні органи є основним елементом апарату держави, яка складається з різних відділів та підрозділів, утворюючи цілісну систему державного апарату.

Список літератури

1. Конституція України. Закон від 28.06.1996 р. 254к/96-ВР. Дата оновлення 01.01.2020р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 08.04.2024)

2. Закон України «Про запобігання корупції». Документ 1700-VII, поточна редакція від 30.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення 08.04.2024)

3. Лебедева В. В., Граціотова Г. О. Поняття, ознаки, види органів держави та форми державного правління. Науковий журнал «Економіка» №5(57), 2021. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2021/No5/71.pdf> (дата звернення 08.04.2024)

4. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права : навч. посіб. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 268 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3293/1/%d0%a2%d0%b5%d0%be%d1%80%d0%94%d0%b5%d1%80%d0%b6%d0%9f%d1%80%d0%b0%d0%b2%d0%b0-13-07-20.pdf> (дата звернення 08.04.2024)

УДК 340.1

Клименко Д. Ю., студентка гр. КЮ-232

Науковий керівник: Нітченко А. Г., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.іст.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ПОНЯТТЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ЮРИСТА

Професія юриста, як сфера соціальної діяльності, вирізняється низкою унікальних характеристик, які обумовлені роллю права і легітимності в суспільстві. Таким чином, високий рівень професійної культури юриста є суттєвим аспектом у наш час, оскільки від нього, в значній мірі, залежить успішне вирішення актуальних завдань саме державотворчого процесу.

Правова культура юриста – це знання, вміння і навички, які вказують на його рівень розуміння права та його вплив на суспільство через практичну юридичну діяльність відповідно до закону і деонтологічних стандартів.

Структуру правової культури юриста можна розглядати як:

1. Професійне знання законодавства й інших нормативно-правових актів. Тобто, правова інформованість була і залишається важливим принципом у формуванні юридично-зрілої особи;

2. Переконаність у необхідності, законів і підзаконних актів, а також в їх соціальній користі. Дотримання правових норм є ключовим для забезпечення справедливості та правопорядку в суспільстві;

3. Важливість дотримання правових норм і прояву правової активності під час здійснення службових обов'язків [1].

Варто сказати, що правова культура безпосередньо взаємодіє з правовою культурою суспільства. Проте, це виявляється у певному осмисленні правових норм, законів, правових явищ з точки зору їх гуманістичного, демократичного та морального характеру. Крім того, правова культура юриста має бути направлена на духовно-філософське осмислення духу природного і змісту позитивного права, а тому формує певні функції :

- перетворюючу – неперервне вдосконалення методології правознавства;
- регулятивну – організація взаємин між особами за допомогою нормативних регуляторів;

- ціннісну – оцінка ціннісного аспекту права та всіх компонентів правової системи;
- правовиховну – усунення правового нігілізму, виправлення деформацій у професійній свідомості та правового мислення;

- правонаступну – передача правових традицій та певного досвіду наступним поколінням;

- правопрогнозуючу – аналіз тенденцій та формулювання перспектив розвитку в майбутньому [2].

Отже, розгляд даної теми є актуальним, адже механізм формування правової культури майбутнього юриста функціонує, розвивається та вдосконалюється відповідно до змін, які відбуваються в державі й у суспільстві. Зокрема, загальносоціальна, економічна, правова та політична стабільність – запорука нормального функціонування механізму правової діяльності юриста, тобто правові знання юриста, які забезпечують його професійну активність, і є основою правосвідомості, а відповідно, і правової культури.

Список літератури

1. Правова культура юриста і культурний стиль його професійної поведінки. URL: <https://studfile.net/preview/5283749/page:55/> (дата звернення 23.12.2023)

2. Мануйлов Є. М. Правова культура юриста як основа його професіоналізму. *Вісник Національного університету. «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Соціологія. 2016. № 3. С. 216-220. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnyuac_2016_3_27 (дата звернення 23.12.2023)

УДК 342.4

Козарно С. С., студентка гр. КЮ-232

Науковий керівник: Веремієнко С. В., ст. викладач кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЗМІН, ВНЕСЕНИХ ДО ЧИННОЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Конституція України, як основний закон, визначає ключові засади функціонування держави та її інститутів. В результаті соціальних змін існує потреба постійної адаптації правових норм до сучасних викликів. Саме тому, за час незалежності України Конституція зазнала низки змін та доповнень, які відображають динаміку розвитку національного законодавства та суспільства загалом.

Об'єктом нашого дослідження є сутність та наслідки змін, внесених до чинної Конституції України. У світлі сучасних викликів та перспектив розвитку країни важливо розглянути ключові аспекти цих змін, їх вплив на конституційний лад та демократичні інституції України. Аналізуючи нововведення та поправки, ми можемо визначити, наскільки вони відповідають сучасним потребам суспільства та чи сприяють утвердженню верховенства закону та демократичних цінностей.

У Конституції України, яка відповідно до її преамбули є Основним законом України, що цілком відповідає її сучасному розумінню, було закріплено всі основні елементи (цінності) конституціоналізму [1, с.36]. Зокрема, принцип внесення змін до Конституції лише на підставі процедури, що визначено в ній [2].

Починаючи з прийняття Конституції України 1996 року, конституційний процес у країні залишався динамічним. Зміни, що вносилися до чинної Конституції, були спрямовані перш за все на забезпечення стабільності та ефективності владних структур. Наприклад, в 2004 році відбувся перерозподіл повноважень між парламентом, президентом та урядом, що мав на меті зміцнення парламентської системи та підвищення відповідальності перед громадянами. Отже, Україна стала парламентсько-президентською республікою.

Однак у 2010 році було відновлено положення чинної Конституції України від 28 червня 1996 року, зафіксовано Рішенням Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року, що зробило Україну фактично президентсько-парламентською республікою. Це викликало широкі дискусії серед науковців та політиків щодо конституційності та легітимності такого рішення.

У лютому 2014 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України», що фактично повернуло до чинності зміни до Конституції від грудня 2004 року. Це визнало рішення Конституційного Суду України як неефективне, тобто таке, що не має юридичних наслідків. І знову Україні стала парламентсько-президентською республікою.

У червні 2016 року були внесені нові зміни до Конституції, які були дуже важливими та стосувалися системи правосуддя та органів прокуратури. Розділ VII «Прокуратура» було виключено, а положення, що стосуються юридичного статусу органів прокуратури, були включені до розділу VIII «Правосуддя».

Зокрема, з переліку функцій прокуратури вилучено низку не властивих їй, за поширеною світовою практикою, функцій, таких як: 1) нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина; 2) нагляд за додержанням та правильним виконанням законів усіма суб'єктами права (так званий «загальний нагляд»); 3) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. Наслідком запропонованих змін стане отримання органами прокуратури широких процесуальних можливостей для більш якісного виконання властивих прокуратурі функцій: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) процесуального керівництва досудовим розслідуванням; 3) вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження; 4) нагляду за негласними та іншими слідчими та розшуковими діями органів правопорядку.

Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року відкрив новий етап у розвитку судової системи країни. Відповідно до цього закону, створено колегіальний та незалежний конституційний орган – Вищу раду правосуддя. Цей орган призначений для забезпечення незалежності судової влади, визначення принципів відповідальності та підзвітності перед суспільством, а також формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів. Зміни відобразились не лише на суддівському корпусі, але й на їхньому правовому статусі.

Згідно зі статтею 126 Конституції України, вплив на суддю забороняється, і суддю не можна затримувати без згоди Вищої ради правосуддя, за винятком випадків затримання під час чи після вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Судді Конституційного Суду України також зазнали змін, визначаючи умови їхнього звільнення чи відповідальності.

Зокрема, судді Конституційного Суду України можуть бути звільнені лише рішенням самого суду не менш як двома третинами його конституційного складу. Зазначено, що суддя не може бути притягнутий до відповідальності за голосування або прийняття рішень, за винятком вчинення злочину чи дисциплінарного проступку.

Закон також визначив, що створення, реорганізація та ліквідація суду здійснюється законом, який вноситься до Верховної Ради України Президентом України після консультацій з Вищою радою правосуддя [3, с.39].

Передостанні зміни до Конституції України були внесені 7 лютого 2019 р. Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» (зміни набули чинності 21 лютого 2019 р.), остаточно закріпивши стратегічний курс держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору [4].

Згідно з цим Законом Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

Останні зміни до Конституції України були внесені Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 3 вересня 2019, згідно з яким народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп [5].

Варто наголосити, що конституційний процес в Україні триває. Наразі обговорюються й інші зміни до Конституції України, які стосуються удосконалення правового регулювання окремих конституційних інститутів – прав і свобод людини і громадянина, засад конституційного ладу, статусу окремих органів державної влади та органів місцевого самоврядування, територіального устрою тощо.

Отже, всього Конституція України суттєво змінювалася шість разів, останній, сьомий раз, було лише внесено деякі корективи щодо недоторканності народних депутатів України.

Перші чотири зміни Конституції України стосувалися розподілу повноважень між Парламентом і Президентом. По суті змінювалася форма правління в Україні: спочатку було президентсько-парламентська, потім парламентсько-президентська, після чого знову було змінено форму правління. Сьогодні Україна є парламентсько-президентською республікою.

У 2016 році в Конституцію України було внесено зміни щодо судової системи. У 2019 році зміни до Конституції України остаточно закріпили стратегічний курс держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Також було внесено зміни щодо недоторканності народних депутатів України.

Як бачимо, поступовий розвиток суспільства та зростаючі виклики ставлять перед чинною Конституцією України постійне завдання - адаптуватися до нових реалій. Додатковим стимулом для внесення змін у Конституцію є необхідність забезпечення високого рівня захисту прав та свобод громадян, а також збереження стабільності та ефективності державних інститутів.

Список літератури

1. Конституційне право: підручник за загальною редакцією М. І. Козюбри. К. : Ваіте, 2021. 528 с.

2. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.05.2024).

3. Конституційне право: підручник МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука; передм. М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.

4. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 7 лютого 2019 року № 2680-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#n6> (дата звернення: 10.05.2024).

5. Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України): Закон України від 3 вересня 2019 року № № 27-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/27-20#n2> (дата звернення: 10.05.2024).

УДК 340.1

Коновалов О. А., студент гр. КЮ-232

Науковий керівник: Марущак Н. В., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПРАВА

Проблеми, пов'язані з юридичною природою принципів права та їх класифікацією, слід віднести до актуальних проблем юриспруденції. Провідна роль принципів полягає в тому, щоб вони прямо або непрямо закріплювалися в нормах права, оскільки принципи безпосередньо відображають сутність права. [1, с 3].

Розглядаючи питання принципів права, безсумнівно, важливо підкреслити унікальну роль моралі в їх створенні. Це пов'язано з тим, що моральні принципи базуються на поняттях, таких як добро, честь, совість, гідність, справедливість тощо. Крім того, вони служать стандартами для оцінки поведінки людей у всіх сферах їх діяльності. Таким чином, норми та принципи права тісно пов'язані з нормами та принципами моралі [2, с. 42].

Крім цього, важливо зазначити, що загальнолюдські принципи права вказують на рівень розвитку людства і повинні виступати універсальним критерієм становлення національних правових систем. Вони закріплені в документах і частково у внутрішньому законодавстві окремих держав. Із погляду юридичної природи загальнолюдські (загальноцивілізаційні) принципи права є принципами позитивного права, які слід відрізнити від правових принципів як більш широкого поняття, яким охоплюються основні, визначальні правові ідеї. Разом із тим правові принципи – це найперше принципи правової свідомості або доктрини, тоді як принципи права є загальнозначущими, нормативними, обов'язковими засадами, а їх здійснення гарантується державою. Тому варто зазначити, що поняття «загальнолюдські принципи права» та «загальнолюдські правові принципи» також не є тотожними, оскільки серед загальнолюдських принципів можна виділити як принципи права, так і принципи правової свідомості, доктрини (правові принципи), які не фіксовані у позитивному праві. Варто додати, що за своєю суттю загальнолюдські принципи права, як і будь-які інші, є нормативними засадами, що визначають сутність і спрямованість правового регулювання. [3, с. 15-16].

Як слушно стверджує М. Савчин, принципи права є основою системи права. Найважливішим компонентом є принципи права, які є «базовими нормативно-керівними засадами (імперативними вимогами), які визначають основні цілі правового регулювання суспільних відносин. Вихідні нормативно-керівні засади створюють важливий, постійний і регулятивний правовий зв'язок між різними правовими нормами та іншими нормативними приписами. Вони також служать основним засобом для орієнтації в правотворчості, систематизації, інтерпретації та реалізації права. У випадку виявлення невідповідності правових приписів, норм принципам права останні повинні інтерпретуватися через призму принципів права або приводитися у відповідність до них. Така інтегративна, пронизуюча властивість принципів права визначає їх системоутворюючий характер у системі права [4, с. 127-128].

А. М. Колодій визначив принципи права через категорію відправних ідей існування права, сутність права, що визначає його основні характерні ознаки, відрізняється універсальністю, імперативністю вищого класу та суспільною значимістю, відповідає об'єктивній потребі побудування та зміцнення відповідного ладу в суспільстві [5, с. 27]. Так, одним із найважливіших загальних принципів є верховенство права. Цей принцип визначено в ст. 8 Основного закону України [6]. Ним відображається місце та значення права в державі та суспільстві. Він визначає, перш за все, співвідношення права, держави й її інститутів – державних органів, посадових й інших осіб. Таким чином, державна підпорядкованість та підпорядкованість її інститутів та його пріоритет із приводу них. Окрім вищенаведеного, принципом верховенства права зазначається співвідношення права та політики, права та економіки, права й ідеології, а також співвідношення права та решти соціальних положень (наприклад, норми моралі, звичаїв тощо), що так само полягає у правовому пріоритеті з приводу таких співвідношень [7, с. 124].

Отже, принципи права є не лише основними принципами та основними компонентами системи права, які визначають його цілі та пронизують кожен аспект правової системи. Важливо пам'ятати, що вони відображають моральні цінності суспільства, а також забезпечують його стабільне функціонування та прогрес. Основи права відіграють важливу роль у розвитку правової культури та встановленні важливих зв'язків між різними правилами та приписами. Загальнолюдські принципи права служать основою для розвитку правової доктрини та регулювання суспільних відносин, вони служать універсальними критеріями для формування національних правових систем. Дослідження принципів права є важливою частиною вивчення правової науки, оскільки воно допомагає зрозуміти сутність і роль правової системи.

Список літератури

1. Бабенко А. М., Борисова О. О., Шаповалова І. О. Принципи права : поняття та класифікація 2022 р — 3-7 С.
2. Колодій А. М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація 2012р — 42-46 С.
3. Бахновська І. П., Сова Ю. В. Загальнолюдські принципи права як універсальні нормативні засади 2020р — 14-17 С.
4. Савчин М. В. Порівняльне правознавство. Загальна частина: [навч. посіб.] / М. В. Савчин. - К. : Центр навчальної літератури, 2005р — 288 с.
5. Колодій А. М. Принципи права України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 1998. - 208 с.
6. Конституція України : Конституція, Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141.
7. Грохольський В. Л. Загальні визначення принципів права. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2002. Вип. 19. С. 120–124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2002_19_29

УДК 32:340.15

Коновалов О. А., студент гр. КЮ-232

Науковий керівник: Козинець О. Г., завідувачка кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.і.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

«ВІЙСЬКОВИЙ КОМУНІЗМ» – ВИМУШЕНИЙ КРОК ЧИ ВТІЛЕННЯ ДОКТРИНИ БІЛЬШОВИКІВ ПРО КОМУНІСТИЧНЕ СУСПІЛЬСТВО

В основі політики «воєнного комунізму» лежали націоналізація промислового виробництва, згортання товарно-грошових відносин, заміна їх державним регулюванням, розверстками, зокрема продовольчою, трудові мобілізації, на селі – створення комітетів бідноти (комітетів незаможних селян), комун та радгоспів. Цей бік «воєнного комунізму» досить добре досліджений радянською історіографією. Однак вона завжди обстоювала тезу про те, що «воєнний комунізм» був політикою вимушеною, зумовленою громадянською війною, іноземною інтервенцією, економічною блокадою країни Рад. Сучасні історики схиляються до думки, що "воєнний комунізм" став головною причиною громадянської війни, постійно інспірував її, а не навпаки. [1, с. 245].

«Воєнний комунізм» - це термін, який описує соціально-економічні зміни, які більшовики здійснювали на території, яку вони контролювали від кінця 1917 до весни 1921 року. У березні 1921 року Ленін заявив, що «непідготовлений» комунізм був викликаний господарською розрухою, спричиненою війною. Однак насправді розруха була результатом політики «воєнного комунізму», а не війни. Це пояснення вказує на те, що «воєнний комунізм» став характеризуватися як система викликаних умовами громадянської війни та іноземної інтервенції, а також тимчасових надзвичайних соціальних заходів.

Зважаючи на те, що громадянська війна почалася лише влітку 1918 року, попередній період радянської влади в офіційній історіографії став розглядатися як самостійний, хоча це не було правдою. Після того, як більшовики захопили владу, вони розпочали комуністичне будівництво за планом, який Ленін оголосив у квітні 1918 року. «Перші завдання, поставлені радянською владою». У сфері розподілу комуністи обіцяли забезпечити матеріальні блага за потребами в майбутньому, але в поточний період радянська влада могла забезпечити лише мінімум продовольства за картками. У сфері виробництва головним завданням радянської влади було повне отримання ресурсів для виробництва, що було виражено в ліквідації приватної власності, якій був основним комуністичним заходом. Відповідно, заява про те, що соціалізм є початковим етапом комунізму, вирішувала всі теоретичні та практичні розбіжності. [2].

Активне запровадження політики «воєнного комунізму» в Україні розгорнулося з початку 1919 р., коли Червона армія здобула низку стратегічних перемог над армією УНР і взяла під свій контроль переважну частину української території. Тимчасовий робітничо-селянський уряд УСРР, очолюваний Х. Раковським, будував свою внутрішню політику на принципах воєнно-комуністичної політики, гостро спрямованої проти села, як основи населення всієї України [1, с. 155].

Політика «воєнного комунізму» передбачала впровадження класової боротьби в селянське середовище та створення конфлікту між заможними верствами села та сільською біднотою. З цією метою більшовики почали створювати комітети бідноти в Радянській Росії ще влітку 1918 року, а також запровадили їх і в Україні. У січні 1919 року урядом УСРР було прийнято «Тимчасове положення про комітети бідноти сільських і волоських районів». У травні 1919 року Всеукраїнський Центральний виконавчий комітет (ВУЦВК) затвердив нове положення про комбід, яким надано широкі повноваження місцевим органам влади. Ці комбід повинні виконувати функції органів пролетарської диктатури на селі: складати списки господарств за кількістю їдців, землі, засіяної площі та худоби, вести облік зібраного хліба та вилучати у заможніших людей його «лишки»

Одразу зазначимо, що комбід в Україні не прижилися, їх створення наптовхнулося на опір і небажання селянства вносити соціально-політичний розкол у своє середовище. Активно проти створення комбідів виступали українські політичні партії, навіть ліві, ті, що стали на позицію підтримки радянської влади.

Комбід більшовикам були потрібні не лише з ідейних міркувань, але і як конкретні виконавці їхньої продовольчої та земельної політики. [3, с. 53].

Знищення ринкових відносин, яке становило центральний пункт комуністичної доктрини, вимагало цілковитої ліквідації приватної власності на засоби виробництва. Тобто завдання, що стояло перед державною партією, виходило далеко за рамки експропріації буржуазії та поміщиків. Партія поставила собі за мету відібрати засоби виробництва, які давали можливість існувати переважній більшості населення – селянам, кустарям, ремісникам, дрібним торговцям. Йшлося про ліквідацію дрібних власників, які застосовували в основному родинну працю і обходилися без постійного використання найманої робочої сили. Таких власників більшовики зневажливо називали «дрібного буржуазією».

Зазнавши краху в політиці воєнного комунізму більшовики були змушені піти на поступки затвердивши на з'їзді РКП(б) у березні 1921 р. нову економічну політику. Це був вимушений крок більшовиків без якого їхня влада зазнала б поразки. Хоча соціалістичний експеримент і привів їх до влади, але з великими втратами. Селянський повстанський рух в Україні був на стільки сильним, що більшовики були змушені перейти до нової економічної політики, в протилежному разі, вони просто втратили б владу [4. с. 125-126].

Таким чином, реалізація доктрини «воєнного комунізму» була свідомою і дала більшовицькому уряду можливість створити нову модель управління соціально-економічним життям держави. Це дозволило радянській владі швидко вирішити низку внутрішньополітичних проблем, а також досягти найважливішого – перемоги в широкому внутрішньополітичному протистоянні проти антибільшовицьких сил, придушуючи будь-які прояви незадоволення силою зброї, реквізицій та інших антигуманних дій.

Список літератури

1. Кульчицький Станіслав. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919- 1928). К., Основи, 1996. 396 с.
2. Кульчицький С. В. Воєнний комунізм. Енциклопедія Сучасної України Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: <https://esu.com.ua/article-2738> (дата звернення 12.05.2024)
3. Кондратюк В. О., Зайцев О. Ю. Україна в 20-30-х роках: Суспільно- політичне життя ХХ ст. Львів, 1993. 70 с.
4. Котвицький В. С. 1-й етап колективізації під час «воєнного комунізму» в Україні. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 6 : Історичні науки.* 2013. Вип. 10. С. 118-127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_6_2013_10_15 (дата звернення 12.05.2024)

5. Глібіщук М. В. політика “воєнного комунізму”: фінансовий аспект *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2015. Вип. 42. С. 43-47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npifznu_2015_42_10 (дата звернення 12.05.2024).

УДК 342.7

Крет А. С., студентка гр. Пб 21-з

Науковий керівник: Лаговська Н. В. к.ю.н., доцент

Київський університет права НАН України

(м. Київ, Україна)

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Скільки разів у нашому житті ми стикаємося з порушенням наших прав? Чи можна цьому запобігти та протистояти? Закони України, особливо Конституція, чітко закріплюють утвердження і дотримання прав і свобод людини і громадянина як основоположний обов'язок будь-якої великої демократії. Основою для будь-якої демократичної централізованої держави є захист та дотримання прав та свобод людини та громадянина.

Сучасне правове життя в Україні характеризується глибокою суперечністю, яке, поряд з відповідним рівнем правової культури та правосвідомості громадян, наповнене антагоністичними тенденціями в частині дотримання прав людини. На сьогодні основним регулюючим документом правового життя громадян, суспільства і держави є Основний Закон України – Конституція України, яка прийнята у відповідності до загальноновизнаних положень міжнародного права. Поряд з Конституцією регуляторами життя є видані у відповідності до Конституції закони та підзаконні акти України [1].

Вивченням та аналізом проблеми реалізації та захисту прав та свобод громадян займалися такі українські вчені як М. І. Козюбра, С. С. Алексєєв, Л. Н. Завадська, А. М. Колодій, Н. М. Оніщенко, В. Ф. Погорілко, М. П. Рабінович, М. І. Хавронюк, А. Ю. Олійник, О. В. Зайчук, С. Д. Гусарєв, О. Д. Трохимиров та інші.

Права людини гарантовано мають бути забезпечені публічною владою з метою їх реалізації громадянами. Захист прав і свобод людини в умовах війни гарантує кожному обирати той чи інший законний спосіб захисту своїх порушених прав. Так, наприклад, норми національного законодавства передбачають право кожного будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Для забезпечення реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина, Конституція і законодавство України передбачають можливість здійснення громадянами певних дій, а також утворення системи органів держави, призначенням якої є допомога громадянам у реалізації й захисті їх прав.

Ст.55 Конституції України прописано, що кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Конституція України передбачає, що «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і напрями діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» .

Права людини не є абсолютними. Це керівні ідеї, які необхідно застосувати до окремих випадків залежно від обставин. У деяких випадках вони можуть бути обмежені або скасовані, особливо в ситуаціях, коли одне право людини здається таким, що суперечить іншому, або коли дотримання прав однієї людини загрожує порушенням прав іншої людини. Такі міркування балансу часто обертаються навколо компромісу між бажаними цілями безпеки та свободи – іншими словами, навколо питання, якою мірою держава повинна встановлювати правила, що обмежують індивідуальні свободи. Іноді таке «дозволене» обмеження прямо згадується у документах з прав людини.

Визначити права людини як основну цінність суспільства в Україні важко з кількох причин. Чи не найважливіший із них – низька правова культура не лише суспільного загалу, але й багатьох державних службовців, у чій посадові обов'язки безпосередньо входить захист порушених прав і попередження порушення інших прав. Однак ті, хто має захищати правові стандарти, часто використовують їх лише на словах, власними діями демонструють

недотримання прав людини та часто наводять приклади поведінки, яка призводить до деградації суспільних норм.

Необхідно підкреслити, що деякі положення конституційних норм України, які гарантують права, свободи та обов'язки людини і громадянина, вже не відповідають сучасним політичним, правовим і соціально-економічним реаліям. Заклики до нових ініціатив та нових ідей щодо конституційно-правових положень, а також усунення наявних недоліків лише сприятимуть розвитку демократії в Україні, становленню соціальної та правової держави через утвердження верховенства права та, про підвищення обізнаності і нарешті сприйняття України світовою спільнотою.

Практично правове життя мало, має і очевидно що ще буде мати певні невідповідності його теоретичним постулатам, тобто, воно буде з певними вадами. І насамперед це може проявлятися у нормотворчій діяльності органів публічної влади, у прийнятті рішень суб'єктами публічного і приватного права, у діях окремих посадових (службових) осіб і громадян, тобто, у процесі проявів банального правового нігілізму, що одночасно негативно буде відбиватися на дотриманні основоположних прав і свобод громадян.

Для підтвердження зазначеного можна навести наступні приклади прояву такого правового нігілізму в діяльності вищих органів державної влади, що вказують на відоме порушення прав громадян. Так, у грудні місяці 2016 року Рішенням Конституційного Суду України було визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262-ХІІ зі змінами, а саме [2]:

– частини сьомої статті 43, згідно з яким максимальний розмір пенсії не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність; тимчасово, у період з 1 січня 2016 року по 31 грудня 2016 року, максимальний розмір пенсії не може перевищувати 10740 гривень;

– першого речення частини першої статті 54, відповідно до яких тимчасово, у період з 1 січня 2016 року по 31 грудня 2016 року, особам, які працюють на посадах та на умовах, передбачених законами України «Про державну службу», «Про прокуратуру», «Про судоустрій і статус суддів», призначені пенсії/щомісячне довічне грошове утримання не виплачуються.

Таким чином зазначені положення з кінця 2016 року визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення. Воно є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим. Однак, як показала практика, парламент приймає Закон, яким згадані і скасовані Судом положення щодо обмежень у пенсійному забезпеченні поширюються і на 2017 рік, і лише новим Законом знімаються обмеження лише щодо частини першої статті 54 згаданого Закону. Це лише один з багатьох подібних прикладів, коли парламент приймає закони, які не відповідають положенням права і Конституції, слугують корпоративним інтересам невеликого кола громадян, а не більшості суспільства [3, с.66-82].

Зазначимо, що повторне запровадження правового регулювання, яке Конституційний Суд України визнав неконституційним, дає підстави стверджувати про порушення конституційних приписів, згідно з якими закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (частина друга статті 8 Основного Закону України). Це виключає можливість органу державної влади, у тому числі парламенту, органу місцевого самоврядування, їх посадових осіб відтворювати положення правових актів, визнаних Конституційним Судом України неконституційними, крім випадків, коли положення Конституції України, через невідповідність яким певний акт (його окремі положення) було визнано неконституційним, у подальшому змінені в порядку, передбаченому розділом XIII Основного Закону України [4, с.23].

Таке негативне відношення до прав людини, до Конституції України представників вищого представницького органу державної влади свідчить про закоренілий в цьому середовищі правовий нігілізм. Зазначене слугує негативним прикладом для депутатського складу регіональних і місцевих органів самоврядування для прийняття подібних рішень, що, у свою чергу, створює відповідне підґрунтя для прояву корупції на усіх рівнях, змушує громадян звертатися до ще не реформованих судів для захисту своїх порушених прав і законних інтересів, і це їм не завжди вдається зробити, оскільки суди приймають по однім і тим же питанням протилежні за змістом рішення.

Знаковим прикладом цього є внесені парламентом у 2016 році зміни до частини четвертої статті 63 Закону з метою здійснення Урядом так званого «ручного регулювання» перерахунку пенсій військових пенсіонерів, негативні наслідки чого не усунуті публічною владою до цього часу. Зазначене рішення парламенту, а також прийняті Урядом у відповідності до згаданого Закону підзаконні акти до цього часу негативно впливають на належне благополуччя певної категорії громадян України, і бажання парламенту виправити положення згаданого Закону до цього часу не проглядається [5, с.67-71].

Підсумовуючи зазначене вище щодо дотримання захисту прав людини і громадянина в Україні, доцільно вкотре звернути представників публічної влади на наявність системних проблем у цій сфері, які потребують нагального вирішення. Порушення прав людини завдає непоправної шкоди авторитету органів публічної влади, підриває рівень довіри до них, спричиняє систематичну критику з боку правозахисних організацій та впливає на загальний стан дотримання прав людини та стан злочинності зокрема. Саме тому варто актуалізувати відповідну проблему та вживати активних та цілеспрямованих заходів щодо розробки комплексної системи заходів профілактики та запобігання порушенням прав людини, усунення причин та умов, що їх породжують, насамперед в частині підвищення правової культури та правосвідомості службових та посадових осіб органів публічної влади.

Список літератури

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – К.: Україна, 1996.
2. Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2016 року № 7-рп/2016 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини сьомої статті 43, першого речення частини першої статті 54 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/7- pn_2016.pdf
3. Загоруй І.С. Поняття "права людини" : теоретико-правові підходи до розуміння прав людини. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2016. Вип. 2. С. 66-82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2016_2_10
4. Кожан В.В. Особисті права та свободи людини: загально теоретичне дослідження: автореф. дис...канд юрид. наук: 12.00. 01. Львів. 2016. 23 с.
5. Козюбра М.І. Верховенство права, права людини і місцеве самоврядування: проблеми взаємозв'язків. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2017. С.67-71.

УДК 342.25

Ліксман В. Ю., студент гр. АЮ-211

Науковий керівник: Нітченко А. Г., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.іст.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

РОЛЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ ТА ГРОМАД

Згідно Закону України «Про місцеве самоврядування», місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Впровадження концепції реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади в Україні, яке включає децентралізацію, розширення повноважень територіальних громад та поліпшення процесу місцевого бюджетного планування, отримало схвалення Верховної Ради України в рамках реалізації відповідних законодавчих ініціатив та стратегій розвитку країни [1]. Згідно з прийнятими нормативно-правовими актами, адміністративно-територіальний поділ передбачає існування базового, районного та регіонального рівнів. Це призвело до зміни підходу до планування видатків для фінансування

послуг, що надаються на території різних утворень. Наприклад, громада, яка є на базовому рівні, має широкий перелік компетенцій, таких як місцевий економічний розвиток, пасажирські перевезення в межах громади, муніципальна поліція, питання забудови, благоустрій та планування розвитку території, культура і фізична культура, розвиток і утримання місцевої інфраструктури, соціальний захист, швидка медична допомога, первинна охорона здоров'я, середня, дошкільна і позашкільна освіта, а також житлово-комунальні послуги.

Основні завдання району включають утримання об'єктів загальної власності територіальних громад району, освіту та виховання дітей в загальноосвітніх школах-інтернатах, управління транспортною інфраструктурою районного значення та надання вторинної медичної допомоги. Регіон відповідає за планування регіонального розвитку, управління транспортною інфраструктурою регіонального значення, забезпечення якісною середньою освітою та медичним обслуговуванням, розвиток культури, спорту, туризму та утримання об'єктів власності територіальних громад регіону. З цього стає очевидним, що громади виконуватимуть більше функцій, проте фінансування такого розмаїття послуг вимагатиме не лише значних бюджетних коштів, а й перегляду підходів до управління місцевими фінансами [2].

У контексті євроінтеграції для України важливим є отримання грантів ЄС, які слугують інструментами реалізації регіональної політики. Інвестиційні гранти є найбільш поширеним механізмом реалізації регіональної політики ЄС, надаючи прямий фінансовий внесок для підтримки проєктів або організацій, що сприяють інтересам ЄС або взаємодіють у реалізації програм або політики ЄС. Зацікавлені сторони можуть подавати пропозиції відповідно до оголошених конкурсів. Грантові програми ЄС фінансують проєкти у різних сферах, таких як сільське господарство, громадянство, співпраця і розвиток, культура, медіа, економіка, освіта, зайнятість, енергетика, охорона здоров'я, навколишнє середовище, туризм, транспорт, нові технології, публічний менеджмент, дослідження, торгівля та інші [3].

Взагалі місцеве самоврядування є основою для забезпечення сталого розвитку не лише окремих територій, а й всієї держави. З ініціюванням реформ у сфері місцевого самоврядування та територіальної організації влади, органи місцевого самоврядування отримали розширені повноваження та ресурси, але, водночас, виникло ряд додаткових обов'язків, що вимагають більш активної участі як з боку влади, так і з боку населення, з метою створення комфортного та безпечного житлового середовища та забезпечення рівного доступу до якісних послуг. Місцеві фінанси виступають інструментом для забезпечення сталого та комплексного розвитку територій. Складові таких фінансів, зокрема місцеві бюджети, історично відіграють значну роль у фінансуванні потреб громади, але реформи в галузі децентралізації надали можливість знаходження нових джерел фінансових ресурсів [4].

Отже, місцеве самоврядування відіграє визначальну роль у забезпеченні розвитку регіонів та громад, забезпечуючи ефективне управління та врахування особливостей конкретних територій. Основні аспекти ролі місцевого самоврядування включають:

а) розробку та впровадження місцевих стратегій розвитку: місцеві органи самоврядування визначають пріоритети та розробляють стратегії для стимулювання економічного, соціального та культурного розвитку регіонів та громад;

б) планування інфраструктурних проєктів: місцеве самоврядування відповідає за планування та реалізацію інфраструктурних проєктів, таких як дороги, комунікації, освітні та медичні установи, що сприяє загальному підвищенню якості життя;

в) фінансове управління та бюджетування: місцеві органи приймають рішення щодо розподілу фінансових ресурсів для реалізації проєктів та забезпечення фінансової стійкості регіонів і громад;

г) соціальний розвиток: місцеве самоврядування сприяє розвитку соціальної сфери через забезпечення доступу до освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг та інших аспектів благополуччя громадян;

д) підтримку підприємництва та робочих місць: Місцеві органи стимулюють розвиток підприємництва, створення нових робочих місць і підтримку місцевих підприємців;

е) участь громадян: місцеве самоврядування забезпечує участь громадян у процесі прийняття рішень, сприяючи взаємодії між владою та громадянами через різноманітні консультації та публічні обговорення;

є) культурний розвиток: місцеві органи сприяють розвитку культурних ініціатив та інфраструктури, сприяючи збереженню і розширенню культурної спадщини регіонів;

ж) екологічна стійкість: місцеве самоврядування відіграє роль у забезпеченні екологічної стійкості, регулюючи використання природних ресурсів та розробляючи стратегії екологічного розвитку.

Разом з тим, місцеве самоврядування є важливим чинником у створенні стійких, розвинених і соціально відповідальних регіонів та громад.

Таким чином, місцеве самоврядування в Україні є фундаментом для забезпечення сталого розвитку регіонів та громад, гарантуючи ефективне управління та врахування особливостей конкретних територій.

Реформи в сфері місцевого самоврядування та територіальної організації влади, зокрема децентралізація, дозволили територіальним громадам отримати ширші повноваження та ресурси для вирішення питань місцевого значення.

Впровадження нових підходів до фінансування та управління, а також залучення грантових програм ЄС сприяє економічному, соціальному та культурному розвитку.

Основні завдання місцевого самоврядування включають розробку стратегій розвитку, планування інфраструктурних проєктів, ефективне фінансове управління, підтримку підприємництва та забезпечення участі громадян у процесах прийняття рішень. Важливим є також забезпечення екологічної стійкості та збереження культурної спадщини.

Місцеве самоврядування відіграє ключову роль у створенні комфортного та безпечного житлового середовища, забезпечуючи рівний доступ до якісних послуг для всіх громадян.

Список літератури

1. Про схвалення концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%d1%80?nreg=333-2014-%f0&find=1&text> (дата звернення 29.11.2023)

2. Адміністративно-територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування: монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. ред. В.С. Кравців. Львів, 2016. 264 с.

3. О. П. Кириленко та ін. Муніципальні фінанси: навч. посіб. / за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: Астон, 2015. 360 с.

4. Врублевський О. Як залучити гранти для розвитку громад: поради старостам. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/10564> (дата звернення 29.11.2023)

УДК 340.1

Матюха К. А., студентка гр. ПД-231

Науковий керівник: Марущак Н. В., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО РОЗУМІННЯ ПРАВОВІДНОСИН

Правовідносини є ключовим елементом правової системи, що визначає взаємодію між суб'єктами права. Їх здійснення є основною метою правового регулювання, яке надає структурований підхід до управління суспільним порядком. Саме тому категорія правовідносин є центральним предметом дослідження в роботах багатьох науковців.

П. М. Рабінович дає таке визначення правовідносин - це передбачені гіпотезою юридичної норми ідеологічні суспільні відносини, які виражаються у взаємних юридичних правах і обов'язках суб'єктів права. Він продовжує, соціальне призначення правовідносин полягає у створенні конкретних соціальних можливостей для суб'єктів права задовольняти певні потреби як власними діями, так і діями інших суб'єктів [1].

З часом вчений модернізує це поняття та наводить його вже в іншій своїй редакції, як - вже не як правові, а юридичні відносини, під якими розуміється передбачені юридичною нормою (або зумовлені конкретно-історичними загальними принципами

об'єктивного права) ідеологічні суспільні відносини, які виражаються у взаємних юридичних правах і обов'язках суб'єктів права [2, с.133].

Обидва визначення необхідні для пояснення зміни в розумінні правовідносин від нормативного до природно-правового розуміння, яке сьогодні, домінує в доктрині юридичної науки.

О. Ф. Скакун запропонувала визначати правовідносини, як врегульовані нормами права, вольові суспільні відносини, що виражаються в конкретному зв'язку між правомочними й зобов'язаними суб'єктами - носіями суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень і відповідальності - та забезпечуються державою [3].

Досить цікавим є поняття дане О. Р. Дашковською. Вона визначає правовідносини як відносини, в яких суб'єкт права виступає як опонент у процесі виконання нормативних приписів і набуття певних прав та обов'язків. Даючи дефініцію правовідносинам, О. Р. Дашковська вказує, що це відносини між людьми, які є юридичним відображенням економічних, політичних, сімейних, процесуальних та інших суспільних відносин, де одна сторона на основі правових норм вимагає від іншої виконання певних дій або утримання від них, а інша сторона зобов'язана виконати ці вимоги [4].

Вже у наступному виданні О. Р. Дашковська модифікувала поняття правовідносин і визначила їх, як суспільні відносини, які є юридичним виразом суспільних відносин, де одна сторона на основі правових норм вимагає від іншої сторони виконання певних дій або утримання від них, а інша сторона повинна виконати ці вимоги, що охороняються державою [5, с. 335].

О. Г. Мурашин та М. С. Кельман, як і попередні автори, під правовідносинами розуміють специфічні суспільні відносини, що виникають на основі норм права, учасники яких є носіями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків. [6, с.377]

Л. А. Луць дає лаконічне, але вичерпне визначення правовим відносинам як передбаченим нормами права зв'язкам між суб'єктами права, що виникають у процесі здійснення ними прав та обов'язків [7].

Таким чином, можна сказати, що однозначного підходу до визначення правовідносин сьогодні немає. Це пояснюється тим, що уявлення про правовідносини залежить від індивідуального правового розуміння дослідника та контексту, у якому діє право в державі.

Список літератури

1. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. /П. М. Рабінович .- 2-те вид. - Київ : Слов'яни, 1994. - 235 с.
2. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. /П. М. Рабінович.- 9-те вид. зі змін. - Львів : Край, 2007. - 192 с. https://lvivpravo.at.ua/_ld/3/312__.-2007-_____-2.pdf
3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. - Харків : Консум, 2001.- 656. <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-51.html>
4. Загальна теорія держави і права / За редакцією проф. М. В. Цвік, доц. В. Д. Ткаченко, проф. О. В. Петришина. - Харків : Право, 2002. - 432 с. <http://radnuk.info/pidrychnuku/teoriua-prava/38-tsvik/198-2009-11-09-19-54-54.html>
5. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. - Харків: Право, 2009. - 584 с. https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009/TEorijaDerjav_2009.pdf
6. Кельман М. С. Загальна теорія держави і права : підручник / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин. - Київ : Кондор, 2005. - 609 с. https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONDOR/ZAG_TEOR_2005.pdf
7. Луць Л. А. Загальна теорія держави та права : навч.- метод. Посіб. (за кредитно модульною системою) / Л. А. Луць.- Київ : Атіка, 2007.- 412 с.

УДК 340:316

Мінченко А. С., студентка гр. КЮ-231

Науковий керівник: Марущак Н. В., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

НОРМИ ПРАВА ЯК ОСОБЛИВИЙ РІЗНОВИД СОЦІАЛЬНИХ НОРМ

Суспільство функціонує на основі норм та правил, які регулюють поведінку людей та їх взаємовідносини. Як зазначає Скакун О. Ф. : «Соціальні норми - правила поведінки загального характеру, що складаються у відносинах між людьми в суспільстві в зв'язку з проявом їх волі (інтересу) і забезпечуються різними засобами соціального впливу. Сутністю соціальних норм є не просто правила, тому що правила існують і в несоціальних утвореннях, таких, скажімо, як математика, граматики, техніка та ін. (технічні норми), а правила чітко вираженого соціального характеру» [2, с. 261].

За допомогою соціальних норм вимоги, які ставляться суспільством, соціальними групами або окремими особами, перетворюються на стандарти та моделі прийнятної поведінки. Ці стандарти та моделі потім адресуються кожній особистості. Соціальні норми сприяють збереженню порядку і безконфліктному співіснуванню людей у будь-якому мікросоціумі. Це забезпечує можливість навчитися правильній поведінці в даній структурі та забезпечує контроль за дотриманням цих норм у конкретних сферах діяльності її учасників. У цьому контексті соціальні норми розглядаються як форми, що регулюють людську поведінку, забезпечуючи визначеність, структурованість, стабільність та передбачуваність відносин у суспільстві. Без цього неможлива людська взаємодія та існування суспільства [5, с. 33].

Обмежуючи претензії кожної окремої людини, соціальні норми дають можливість встановити суспільний порядок, захистити слабого від утиску сильного та привчити людей до обдуманого і виваженого поведінки. Вони покликані не тільки вирішувати всі виникаючі суперечки, але і попереджувати їх виникнення: кожний задалегідь знає, що він «може» і чого він «не може», треба лише познайомитися з цим правилом [6, с. 6].

Як слушно зазначають І. Івасюк та О. Сидорович, «Соціальні норми виконують у суспільстві дуже важливі функції. Вони: регулюють загальний хід соціалізації; інтегрують індивідів у групи, а групи в суспільство; контролюють поведінку, що відхиляється; служать зразками, еталонами поведінки» [4, с.88].

Сучасні дослідники виділяють такі види соціальних норм:

1. Норми права - встановлюються державою або шляхом референдуму і забезпечуються примусовою силою держави. Вони регулюють найважливіші суспільні відносини.

2. Норми моралі - принципи і правила поведінки, що склалися в суспільстві відповідно до уявлень про добро, зло, справедливість, честь. Їх дотримання забезпечується внутрішнім переконанням і громадською думкою.

3. Політичні норми регламентують відносини між соціальними групами, націями, їх участь у державному управлінні.

4. Економічні норми регулюють відносини у сфері економіки.

5. Корпоративні норми встановлюються та забезпечуються об'єднаннями громадян для регулювання їхньої внутрішньої діяльності та зовнішніх відносин.

6. Релігійні норми ґрунтуються на віруваннях і регулюють культові дії та поведінку віруючих.

7. Естетичні норми відображають уявлення про красу в суспільстві.

8. Організаційні норми визначають структуру і порядок діяльності державних органів та об'єднань.

9. Культурні норми закріплюють правила, зумовлені традиціями матеріальної і духовної культури.

10. Звичаї - історично сформовані правила поведінки внаслідок їх багаторазового повторення.

11. Соціально - технічні норми регулюють ставлення людини до природи, знарядь праці, досягнень науки і техніки [1, с. 297-299].

Серед цих норм особливе місце займають норми права, які визначають правила поведінки, що є прийнятними та обов'язковими для всіх членів суспільства в рамках законодавчого регулювання. Норми права є результатом взаємодії між правовими, моральними та соціальними цінностями, які визнаються і приймаються в конкретному суспільстві. Вони відображають уявлення суспільства про справедливість, порядок та взаємовідносини між його членами. Ці норми встановлюють права та обов'язки громадян, принципи функціонування влади та інші важливі аспекти життя суспільства. Норми права виконують ряд важливих функцій у суспільстві. Вони встановлюють правопорядок, забезпечують захист прав і свобод людини та громадянина, інтересів суспільства та держави. Вони також визначають юридичні права та обов'язки учасників суспільних відносин, встановлюють відповідальність за порушення приписів норм.

Норми права є особливим різновидом соціальних норм, які встановлюються державою або безпосередньо народом (шляхом референдуму) і забезпечуються можливістю державного примусу. Вони відіграють ключову роль у регулюванні найважливіших суспільних відносин в різних сферах життя суспільства. Норми права мають низку характерних ознак, які відрізняють їх від інших видів соціальних норм. Зокрема, їм притаманні загальнообов'язковість, формальна визначеність, забезпеченість державним примусом, регулювання найбільш стабільних суспільних відносин. Вони встановлюють юридичні права та обов'язки учасників правовідносин. Значення соціальних норм права полягає в тому, що вони є необхідним регулятором суспільних відносин, без якого неможливе нормальне функціонування суспільства. Норми права забезпечують правопорядок, захист прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави. Вони сприяють розвитку суспільства, запобігають виникненню конфліктів. Дотримання та неухильне виконання норм права всіма суб'єктами є запорукою стабільності, впорядкованості суспільного життя, ефективної взаємодії між людьми, захисту їхніх законних інтересів. Саме тому норми права займають провідне місце в системі соціальних норм.

Список літератури

1. М. С. Кельман, О. Г. Мурашин. Загальна теорія держави та права. Київ : Кондор, 2005. 609 с.
2. Скаун О.Ф. Теорія держави і права. Харків : Консум, 2001. 656 с.
3. Соціальні норми, їх ознаки та види | Коментар. *Мего-Інфо - Юридичний портал України №1, Коментар ЦПК, КПК, КУПАП, ККУ, ЦК*. URL: <http://mego.info/соціальні-норми-їх-ознаки-та-види> (дата звернення: 01.05.2024).
4. Івасюк Ірина Сидорович Олександр. СОЦІАЛЬНІ НОРМИ ТА ВІДХИЛЕННЯ. *Стратегія економічного розвитку України: теоретичні засади та механізми реалізації*. 2016. С. 87–90.
5. Н.М ГОРДІЄНКО. СОЦІАЛЬНА НОРМА ЯК ФЕНОМЕН: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ, ЦІННІСТЬ ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2013. № 59-60. С. 33–40.
6. Тихонович Л. А. Поняття соціальних норм та їх ознаки. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Право»*. 2011. № 16. С. 24–30.

УДК 347.965

Мінченко А. С., студентка гр. КЮ-231

Науковий керівник: Нітченко А. Г., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.іст.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна).

ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Адвокатура є важливим правовим інститутом, який забезпечує захист прав і свобод людини та сприяє правосуддю. Адвокати є незалежними фахівцями, які мають високу професійну підготовку та досвід роботи. Вони надають правову допомогу громадянам та юридичним особам у різних сферах правовідносин.

Правові засади адвокатської діяльності – це основоположні принципи та норми права, які визначають порядок здійснення адвокатської діяльності. Вони закріплені в Конституції України, законах України та інших нормативно-правових актах.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів [1].

Розглядаючи принципи адвокатської діяльності, слід деталізувати в першу чергу, сутність принципу верховенства права. В основі цього принципу лежить абсолютне і безумовне верховенство закону, незалежно від того, хто перед ним стоїть. Головним критерієм верховенства права та законності будь-якого нормативного акту є, насамперед, відповідність Конституції, яка є основним законом України, що має найвищу юридичну силу. У розвитку та діяльності адвокатури в цілому цей принцип, як акт свідомого визнання та прийняття конституційного верховенства в усіх законодавчих і законодавчо-виконавчих процесах, є важливою основою єдиної в країні незалежної та спеціалізованої правозахисної інституції. Цей принцип знаходить безпосереднє вираження в діяльності всіх юристів і, як вияв професіоналізму та високої правової культури, виявляється в питанні оцінки дій кримінального переслідування фізичних та юридичних осіб [2].

Визнається і діє принцип верховенства права відповідно до статті 8 Конституції України. Відповідно до статті Хартії Ради Європи, вимога про визнання верховенства права є невід'ємною частиною національного правопорядку. Відповідно, Конституція України визнає принцип верховенства права, створює належні умови для ефективного захисту прав і свобод людини, гарантує, що національне законодавство не суперечить природним правам людини, особливо правам на життя, свободу, недоторканність і власність.

Головне значення принципу верховенства права як принципу адвокатури полягає в тому, що цей принцип гармонізує інші принципи та усуває протиріччя між ними. Дотримання принципу верховенства права в діяльності адвокатів передбачено статтею 19 Правил адвокатської етики.

Принцип законності – це наступний фундаментальний принцип права, згідно з яким усі дії мають виконуватися відповідно до існуючих законодавчих актів. Це правило також стосується професійної діяльності адвокатів. Вони повинні слідувати положенням Основного Закону України, чинному законодавству, іншим законодавчим документам та правовим нормам.

Принцип незалежності – принцип права, який гарантує, що адвокати виконують свою роботу незалежно від будь-якого впливу державних структур, урядових чиновників, політичних організацій чи громадських об'єднань. Це дає адвокатам можливість самостійно приймати рішення щодо напрямків та методів своєї професійної діяльності.

Принцип конфіденційності є ключовим елементом у захисті особистих прав та свобод. Обов'язок адвоката зберігати в таємниці отриману в процесі надання юридичних послуг інформацію є одним із аспектів адвокатської таємниці. Це забезпечує високий рівень довіри клієнтів до адвокатів, а також ефективність наданої ними правової підтримки.

Відсутність конфлікту інтересів є суттєвою умовою для захисту прав та свобод людини. Адвокатам не дозволяється представляти інтереси кількох клієнтів одночасно у випадку, коли ці інтереси конфліктують. Цей принцип гарантує, що адвокати в своїй діяльності зберігають нейтралітет та неупередженість.

Загалом систему принципів адвокатури слід розглядати як єдине ціле, що складається з взаємодіючих частин, тобто принципів, що відрізняються за змістом, але водночас є сумісні. Повнота системи принципів адвокатури залежить від міцності істотних зв'язків між принципами.

Отже, як і будь-яка інша система, система принципів адвокатури складаються з цілого набору елементів, які мають характеристики, що визначають систему. Кожен принцип адвокатури існує лише всередині системи, але як елемент системи він виділяється як конкретна ідея з самостійним змістом.

Адвокатура в Україні має за мету підтримувати практичне втілення принципу верховенства права та забезпечувати кожного громадянина правом на отримання професійної юридичної допомоги.

Список літератури

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 24.12.2023).

2. Майорова О. Адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права. Вища школа адвокатури НААУ. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/advokatska-diyalnist-zdijsnyuyetsya-na-pryntsupah-verhovenstva-prava> (дата звернення: 24.12.2023).

УДК 342.7

Москаленко А. О., студентка гр. ПР-231

Науковий керівник: Марущак Н. В., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Юридичні гарантії прав людини – закріплені в нормах права конкретної країни та нормах міжнародного права засоби та способи забезпечення прав та свобод людини, а також їх охорони та захисту. Незважаючи на те, що законодавство гарантує права людини, їх дотримання залишається проблемою, особливо в умовах воєнного стану.

Юридичні гарантії мають забезпечувати гарантії реалізації, охорони (захисту) та закріплення прав і свобод у нормах права. Вони повинні вдосконалювати механізм реалізації та захисту цих прав, здійснювати контроль за діяльністю компетентних органів. Тобто, основними функціями юридичних гарантій є:

- гарантії реалізації – засоби, що забезпечують ефективність дії Основного закону, зокрема системи правосуддя, дотримання конституційних прав та свобод, забезпечення верховенства права тощо;

- гарантії охорони (захисту) – засоби, що забезпечують нагляд і контроль за дотриманням законів, встановлюють юридичну відповідальність за порушення норм права, визначають обов'язки щодо дотримання цих норм, забезпечують профілактику для запобігання правопорушення, тощо;

- механізм реалізації та захисту – сукупність гарантій реалізації та охорони прав та свобод, що полягає в наявності правових норм, застосуванні заходів, використанні засобів захисту;

- здійснення контролю за діяльністю компетентних органів – комплекс заходів, спрямованих на забезпечення законності та ефективності їх роботи.

В умовах воєнного стану, юридичні гарантії набагато важче реалізовувати та охороняти, незважаючи на їх закріплення в нормах права. Внаслідок запровадження воєнного стану в Україні діє обмеження на певні права та свободи людини і громадянина [1, с.70]. Такі права визначені в Указі Президента України «Про введення воєнного стану», пункт 3: «У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 - 34, 38, 39, 41 - 44, 53 Конституції України, а також вводяться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2].

Слід зауважити, що закон передбачає список прав, які під час надзвичайних ситуацій, зокрема воєнного стану обмежувати заборонено: «Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції» [3].

Отже, в період воєнного стану законним є обмеження прав і свобод людини і громадянина. При цьому, це необхідні обмеження спрямовані на забезпечення громадської та національної безпеки. Воєнний стан не поширюється на основні права і свободи, мають обмежений за строком характер (лише в період воєнного стану), права обмежуються лише на підставі відповідних нормативно-правових актів.

Загалом, юридичні гарантії – це система заходів, спрямованих на забезпечення обов'язковості норм права. Це означає, що норми права зобов'язують особу діяти згідно з ними. Юридичні гарантії передбачають іншу поведінку, за що встановлена юридична відповідальність. Обмеження юридичних гарантій може бути лише у випадку надзвичайних ситуацій і лише з дотриманням зазначених правил встановлення цих обмежень.

Список літератури

1. Єдаменко Є.А. Особливості забезпечення захисту прав та інтересів людини в Україні в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. №6. С.69-71.
2. Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 06.05.2024).
3. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. №30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 06.05.2024).

УДК 342.7

Панкевич О. З., доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права, к.ю.н., доцент

*Львівський державний університет внутрішніх справ
(м. Львів, Україна)*

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН

Важко сперечатися з тим, що можливості національних правових систем виявилися недостатніми для вирішення проблем захисту людських прав в умовах негативних і небезпечних кліматичних змін, тому звернення до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) видається потенційно важливим інструментом у цій царині [1].

В останній час на розгляд Страсбурзького суду надійшли (і продовжують надходити) перші за всю його історію заяви щодо впливу зміни клімату на права людини. Кожен випадок є індивідуальним і стосується певного набору прав і фактів, а отже, заслуговує окремої уваги.

Зокрема, у справі «*Verein Klima Seniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*» [2] заявниці стверджують, що кліматична політика Швейцарії створює для них, як літніх жінок, загрозу впливу на здоров'я майбутніх хвиль спеки – аж до летальних наслідків.

У справі «*Duarte Agostinho and Others v. Portugal and Others*» заявники – група португальських дітей і молодих людей – скаржились на те, що держави-відповідачі не виконали своїх позитивних зобов'язань згідно зі статтями 2 і 8 (а також статтею 14) Конвенції, у світлі зобов'язань, взятих у контексті Паризької угоди 2015 року. При цьому йдеться як про минулу, так і про майбутню шкоду, спричинену зміною клімату [3].

У справі «*Greenpeace Nordic and Others v. Norway*» шість молодих «кліматичних» активістів разом із двома організаціями стверджували, що плани норвезького уряду щодо буріння нафти в Арктиці позбавлять молодь майбутнього [4].

Зазначені «кліматичні» справи у процесі їх розгляду, вочевидь, ставлять перед ЄСПЛ низку складних питань, пов'язаних із властивими їм специфічними особливостями.

По-перше, заявники в усіх цих справах стверджують, хоча й у різних формах, про ризик насамперед *майбутньої шкоди*. Таким чином, певною мірою ці заявники можуть бути описані насамперед як «потенційні» жертви порушень Конвенції [5].

По-друге, фактично всупереч правовій позиції ЄСПЛ, згідно з якою «наглядний механізм Конвенції не може допускати *actio popularis* (п.100)» [6], на думку зарубіжних дослідниць Н. Keller, С. Heri, у розглядуваній ситуації Суду прийдеться «проходити тонку межу між забезпеченням захисту прав людини та дозволом ... на судовий процес у суспільних інтересах, який виходить за межі права на індивідуальне звернення згідно зі статтею 34 Конвенції. Це особливо актуально через *відповідність між суспільними та індивідуальними інтересами*, що характеризує претензії щодо екологічних прав людини в цілому» [5].

Слід зауважити, що Страсбурзький суд у своїх рішеннях вже допускав правові позиції в екологічних справах, які поєднували індивідуальні та суспільні інтереси, що можна застосовувати, гадаємо, і в кліматичних справах [7]. Наприклад, у справі «*Cordella and Others v. Italy*», яка стосувалася порушення права на повагу до приватного та сімейного життя у зв'язку з відсутністю реакції органів державної влади на забруднення повітря металургійним заводом, Суд встановив наявність «... ситуації забруднення навколишнього середовища, яке загрожує здоров'ю заявників і, загалом, *усього населення, яке проживає в зонах ризику...*» [6].

Ще одна проблема, котра, на думку судді ЄСПЛ Т. Еіске, майже неминуче виникне в судових процесах, пов'язаних зі зміною клімату, є результатом взаємодії між: (1) тим фактом, що зміна клімату є глобальною проблемою, яку й потрібно вирішувати глобально, тим, що викиди парникових газів відбуваються з територій усіх країн...; і (2) (можливо, старомодна) Вестфальська система відліку, що лежить в основі Конвенції: тобто акцент, зроблений у статтях 1, 19 і 34 Конвенції, на окремій державі як відповідачу та зобов'язаннях цієї держави «забезпечити кожному, хто перебуває під її юрисдикцією» права згідно з Конвенцією [8]. Вочевидь, ці питання, пов'язані з *екстериторіальною юрисдикцією та транскордонною шкодою для навколишнього середовища* (адже зміна клімату може бути «*смертю від тисячі порізів*», яку важко пояснити викидами будь-якої однієї держави» [5]) набудуть, із зрозумілих причин, особливої гостроти у процесі розгляду справи «*Duarte Agostinho and Others v. Portugal and Others*», відповідачами по якій є аж 33 держави-учасниці.

Отже, враховуючи масштаби викликів та реальність того, що зазначені чотири кліматичні справи навряд чи є останніми, а їх розгляд – це більше, ніж звичайний процес застосування існуючого прецедентного права, слід погодитися із думкою Н. Keller, С. Heri, що Страсбурзькому суду належить зробити свій вагомий «внесок у пошуки *modus vivendi*, який означає спосіб дозволити конкуруючим інтересам співіснувати та забезпечити додатне для життя майбутнє. Це не лише питання забезпечення здійснення прав людини, а й забезпечення здатності Суду виконувати свою роль і розвиватися в майбутньому» [5].

Таким чином, для європейської системи захисту прав людини розгляд справ про порушення прав людини у сфері екології, обумовлених кліматичними змінами, гадаємо, є поворотним пунктом розвитку судової практики ЄСПЛ. Водночас детальний аналіз відповідних рішень цього міжнародного суду стане безумовно предметом наших подальших досліджень.

Список літератури

1. Панкевич О.З. Справи екологічного характеру: деякі правові позиції Європейського суду з прав людини. *Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах війни та післявоєнний період*: матеріали наукового семінару (23 червня 2023 р.). Львів: ЛьВДУВС, 2023. С. 156–158.
2. Communicated case «Verein Klima Seniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland» (Application № 53600/20), communicated on 17.03.2021. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-209313> (accessed: 02.04.2024).
3. Communicated case «Duarte Agostinho and Others v. Portugal and Other» (Application № 39371/20), communicated on 13.11.2020. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-206535> (accessed: 02.04.2024).
4. Communicated case «Greenpeace Nordic and Others v. Norway» (Application no. 34068/21), communicated on 16.12.2021. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-214943> (accessed: 02.04.2024).
5. Keller H., Heri C. (2022). The Future is Now: Climate Cases Before the ECtHR. *Nordic Journal of Human Rights*. № 40:1. P. 153-174. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/18918131.2022.2064074?scroll=top&needAccess=true&role=tab&aria-labelledby=full-article> (accessed: 02.04.2024).
6. Judgment in the Case of «Cordella and Others v. Italy» (Application № 54414/13, 54264/15), 24.01.2019. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-189421> (accessed: 02.04.2024).
7. Панкевич О., Гаврильців М. Концепція захисту екологічних прав у практиці Страсбурзького суду: деякі загальнотеоретичні та філософсько-правові аспекти. *Право України*. 2023. № 6. С. 51–68.
8. Eicke T. Human Rights and Climate Change: What Role for the European Court of Human Rights (Goldsmiths University Inaugural Annual Human Rights Lecture, 2 March 2021). URL: <https://rm.coe.int/human-rights-and-climate-change-judge-eicke-speech/1680a195d4> (accessed: 02.04.2024).

УДК 340.1

Перепечко К.В., студентка гр. КЮ-233

Науковий керівник: Козинець О.Г., завідувачка кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.і.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

СТРУКТУРА ПРАВОПОРЯДКУ

Структура правопорядку - це організована система норм, інститутів, процедур та механізмів, які забезпечують дотримання законів і прав в суспільстві. Вона складається з різних компонентів, які спільно працюють для забезпечення стабільності, порядку та захисту прав. Тема структури правопорядку визначається постійними змінами у суспільстві, технологічними та економічними трансформаціями, а також викликами, що постають перед правовою системою. Розуміння та оптимізація структури правопорядку допомагають забезпечити ефективне функціонування правової системи, захист прав та свобод громадян, а також підтримувати громадський порядок та стабільність у суспільстві [2].

Також є три основні елементи структури правопорядку і до них відносять:

- суб'єкти права – держава, її органи, державні і громадські організації, громадяни, які мають права, обов'язки, повноваження, відповідальність, суворо визначені конституцією, законами – статична частина;

- правові відносини і зв'язки між реалізованими елементами системи права – динамічний зв'язок;

- упорядкованість усіх елементів структури – суб'єктів права, правових відносин і зв'язків між реалізованими елементами системи права, методів правового регулювання і поведінки людей, процедурно-процесуальних форм їх здійснення і оформлення, тобто введення багатосторонньої правової регламентації – розпорядку, у рамках якого організуються і функціонують громадянське суспільство і держава, - інтегративний зв'язок [1].

Правовий порядок є основою функціонування будь-якого суспільства, оскільки він визначає правила, за якими має жити кожен його учасник. Кожна складова структури має важливе значення для забезпечення ефективного функціонування правопорядку та захисту прав громадян. Структура правопорядку включає законодавчу базу, судову систему, правоохоронні органи, адміністративні установи, громадські організації та міжнародні механізми співпраці.

Законодавча база визначає права та обов'язки громадян, а також встановлює порядок дії органів влади та правосуддя. Судова система забезпечує незалежний судовий захист прав та свобод громадян, розв'язання правових конфліктів та виконання законів. Правоохоронні органи забезпечують громадський порядок, запобігають правопорушенням та борються зі злочинністю. Громадські організації та активісти грають важливу роль у контролі за дотриманням прав та свобод громадян і сприяють зміцненню правової культури. Міжнародні угоди та механізми співпраці допомагають забезпечити взаємодію між країнами у сфері правового регулювання та вирішення міжнародних правових питань [3].

Отже, структура правопорядку – це єдність та одночасне розділення врегульованої правом системи суспільних відносин відповідно до особливостей їх галузевого змісту. Правопорядок є реалізованою системою права. Він включає конституційні, адміністративні, фінансові, земельні, сімейні й інші види суспільних відносин, урегульовані нормами відповідних галузей права. У структурному аспекті правопорядок відображає реалізовані елементи системи права. У цьому зв'язку в структурі правопорядку виділяються групи відносин, врегульовані підгалуззями й інститутами права.

Особливість правопорядку як специфічної системи суспільних відносин виражається в тому, що складається він тільки на основі правових норм і в силу цього охороняється державою. Тому правопорядком охоплюються далеко не всі відносини, які мають місце в суспільстві. Певна частина суспільного життя не потребує правової регламентації. Вона знаходиться у сфері дії норм моралі, норм різних громадських організацій та інших неправових нормативних регуляторів. У цьому сенсі правопорядок є лише елементом загальної системи суспільних відносин, які складаються під впливом нормативного регулювання [4].

У правовій державі всі елементи суспільного порядку взаємодіють між собою та знаходяться під його захистом. Однак тільки правопорядок охороняється спеціальними державно-правовими заходами. Інші елементи суспільного порядку забезпечуються своїми засобами впливу моральними, власне суспільними, природними навичками та звичками, силою традиції. У підсистемі відносин, які утворюють громадський порядок, основною сполучною ланкою виступає правопорядок, оскільки він тією чи іншою мірою відображає найбільш істотні риси нормативного регулювання в цілому.

Список літератури

1. Зміст і структура правопорядку. URL: <https://studfile.net/preview/9340999/page:38/>
2. Меленко О.В., Вдовічена Л.І. Конституційний правопорядок в Україні: теоретичне обґрунтування та критерії виміру URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2021/10.pdf
3. Загальна теорія права: Підручник За заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.
4. Демянчук Ю.В. Поняття соціально-політичного механізму правового регулювання та його елементи. URL: <http://pravoisuspilstvo.org.ua/arch>

УДК 347.965.3

Попович А. С., студентка гр. КЮ-231

Науковий керівник: Нітченко А. Г., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.іст.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРОФЕСІЙНІ СТАНДАРТИ ТА ЕТИКА АДВОКАТА

Адвокатура відіграє важливу роль у захисті прав та свобод громадян. Від принциповості та професіоналізму адвоката залежить, чи зможе він надати кваліфіковану юридичну допомогу та досягти справедливого розв'язання проблеми клієнта. Тому дотримання професійних та етичних норм в адвокатській діяльності є як ніколи актуальним завданням.

Під поняттям «стандарти адвокатури» розуміють правову модель професійної та особистої поведінки адвоката, яка відповідає загальноприйнятим принципам адвокатської діяльності, які закріплені міжнародними та національними актами, що стосуються адвокатури, а також звичаями і традиціями [1, с. 188].

У сучасній юридичній науці адвокатська етика розглядається як система моральних принципів, якими має керуватися адвокат у своїй професійній діяльності. Ці принципи поширюються на всі сфери діяльності адвоката, як у професійних, так і в особистих відносинах. Специфіка професійних стандартів адвокатської діяльності визначається особливостями функцій адвокатури, а саме: захистом прав та свобод громадян, сприянням правосуддю, а також утвердженням верховенства права.

В свою чергу джерелами стандартів адвокатури є: міжнародно-правові акти, зокрема й європейські, з питань адвокатури, акти міжнародних юридичних організацій з питань адвокатури, рішення міжнародних судів, зокрема й Європейського суду з прав людини та Суду ЄС з питань адвокатури, національні акти, що стосуються питань адвокатури, національні звичаї і традиції (особливості культури) [1, с. 189].

Джерела стандартів адвокатської етики не можуть передбачати все різноманіття питань, які виникають у діяльності адвоката, проте вони є тим орієнтиром, який дозволяє йому обрати належну лінію поведінки, а органу, який застосовує дисциплінарну відповідальність, належно оцінити поведінку адвоката в суперечливій ситуації [2, с. 9].

Проаналізувати основні принципи адвокатської етики можна за допомогою Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [3], а також за «Правилами адвокатської етики» [4]. Ось певні положення з цих нормативних актів:

1. Незалежність та свобода адвоката у здійсненні адвокатської діяльності. Специфіка цілей і завдань адвокатури вимагає як необхідної умови належного здійснення адвокатської діяльності максимальної незалежності адвоката у виконанні своїх професійних прав і обов'язків, що передбачає його свободу від будь-якого зовнішнього впливу, тиску чи втручання в його діяльність з надання правової допомоги, здійсненню захисту або представництва клієнта, зокрема з боку державних органів, політичних партій, інших адвокатів тощо, а також від впливу своїх особистих інтересів [3, стаття 6 п.1]. Національна асоціація адвокатів України, органи адвокатського самоврядування в межах своєї компетенції мають всіляко сприяти гарантуванню незалежності адвоката [3, стаття 6 п.7].

2. Дотримання законності. У своїй професійній діяльності адвокат зобов'язаний використовувати всі свої знання та професійну майстерність для належного захисту й представництва прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, дотримуючись чинного законодавства України, сприяти утвердженню та практичній реалізації принципів верховенства права та законності [3, стаття 7 п.1].

3. Домінантність інтересів клієнтів. У межах дотримання принципу законності адвокат зобов'язаний у своїй професійній діяльності виходити з переваги інтересів клієнтів перед своїми власними інтересами, а також перед будь-якими іншими міркуваннями [3, стаття 8 п.1].

4. Неприпустимість конфлікту інтересів. Під конфліктом інтересів слід розуміти суперечність між особистими інтересами адвоката та його професійними правами і обов'язками перед клієнтом, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків [3, стаття 9 п.1].

5. Конфіденційність. Дотримання принципу конфіденційності є необхідною і щонайважливішою передумовою довірчих відносин між адвокатом і клієнтом, без яких є неможливим належне надання правової допомоги, здійснення захисту та представництва [3, стаття 10 п.1]. Адвокатською таємницею є будь-яка інформація, що стала відома адвокату про клієнта, а також питання, з яких клієнт звертався до адвоката, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності [4, стаття 22 п.1]. Особи, винні в доступі сторонніх осіб до адвокатської таємниці або її розголошенні, несуть відповідальність згідно із законом [4, стаття 22 п.5].

6. Компетентність та добросовісність. Зважаючи на суспільну значущість і складність професійних обов'язків адвоката, від нього вимагається високий рівень професійної підготовки, ґрунтовне знання чинного законодавства, практики його застосування, опанування тактики, методів і прийомів адвокатської діяльності, ораторського мистецтва [3, стаття 11 п.1].

7. Повага до адвокатської професії. Всією своєю діяльністю адвокат повинен стверджувати повагу до адвокатської професії, яку він уособлює, її сутності та громадського призначення, сприяти збереженню та підвищенню поваги до неї в суспільстві [3, стаття 12 п.1].

Можна підсумувати, що основні професійні стандарти діяльності адвоката включають в себе компетентність, незалежність, конфіденційність, прозорість діяльності та звітності перед клієнтом. Слід зазначити, що професійні права, честь і гідність адвоката гарантуються та охороняються Конституцією України та іншими законами.

Вагомий внесок до професійних стандартів робить зовнішній вигляд адвоката. Його діловий стиль одягу, охайна зачіска, доглянутість та акуратність. Поведінка адвоката теж має відповідати певним вимогам: ввічливість, коректність, пунктуальність на засіданнях, витриманість та врівноваженість у спілкуванні, толерантне та неупереджене ставлення до опонентів і колег. Такий зовнішній вигляд і манери сприяють формуванню професіоналізму та авторитету адвоката.

Таким чином, дотримання високих етичних і професійних стандартів є основою адвокатської діяльності. Ключові принципи роботи адвоката - незалежність, конфіденційність, компетентність, сумлінність, добросовісність - закріплені у Правилах адвокатської етики та Законі України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність». Професійна етика адвоката вимагає толерантного ставлення до клієнта. Водночас порушення етичних вимог є підставою для дисциплінарної відповідальності, а в окремих випадках – позбавлення адвокатського статусу. Тому високий рівень професіоналізму та бездоганна репутація адвоката є головними складовими його успішної діяльності.

Список літератури

1. Руднік Я. С. Стандарти адвокатської професії: актуальні питання. *Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє* : матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 11 листопада 2022 р.) / редкол.: Н. М. Бакаянова (гол.) ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2022. С. 188-190.

2. Таварткіладзе Н. М. Етичні основи діяльності адвоката-захисника: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Н. М. Таварткіладзе; кер. роботи Ю. Є. Полянський; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2003. 20 с.

3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 22.12.2023).

4. Правила адвокатської етики. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003418-12#Text> (дата звернення: 23.12.2023).

УДК 342.7

Прокопенко А. О., студентка гр. КЮ-233

Науковий керівник: Козинець О. Г., завідувачка кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПРАВ І ОBOB'ЯЗКІВ ЛЮДИНИ

У наш час права людини є важливою складовою нашого життя. Зважаючи на постійний прогрес у суспільстві, дана тема залишається актуальною і вимагає постійного аналізу та удосконалення. Забезпечення цих прав сприяє побудові справедливого, рівноправного та гуманного суспільства. Поряд із правами ми маємо й обов'язки перед суспільством, які допомагають підтримувати порядок і гармонію у світі, де кожна людина поважає права інших.

Основні права людини – гарантована законом міра свободи (можливості) особистості, яка у відповідності з досягнутим рівнем розвитку суспільства здатна забезпечити її існування і розвиток та закріплена в якості міжнародного стандарту як загальна і рівна для всіх людей [1, с. 26]. Існує безліч визначень цього поняття, оскільки кожен трактує його по-своєму, єдиного визначення не прийнято, тому зазначивши одне з них, маємо сказати, що ці права є універсальними і невід'ємними. Ці права не можна відібрати, оскільки вони належать кожній людині від народження, незалежно від їх раси, статі, національності, етнічної приналежності, релігії, мови або будь-якого іншого статусу. Не менш важливим є й те, що вони неподільні, тобто не можна віддати перевагу одному праву над іншим. Це відображає ідею, що ці права не можна розділити або відокремити одне від одного. Вони всі є взаємозалежними, і неможливо визнати одне право, не визнаючи інші. Наприклад, право на життя нерозривно пов'язане з правом на свободу виразу, правом на освіту та іншими. Ця концепція підкреслює важливість всіх прав людини і наголошує, що жодне право не може бути ігнороване заради іншого.

Права людини включають громадянські та політичні права, такі як право на життя, свобода слова та свобода зібрань; економічні, соціальні та культурні права, наприклад, право на освіту, право на роботу та право на соціальний захист. Вони також включають колективні права, такі як право народів на самовизначення та право на розвиток. Ці права закріплені в ряді міжнародних документів, таких як Всесвітня декларація прав людини (1948), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966) та інші спеціалізовані договори та конвенції [3, с. 217].

Стосовно ознак та видів, в Конституції України передбачаються наступні групи основних прав за сферою реалізації у суспільному житті права і свободи людини і громадянина: громадянські, політичні, економічні, соціальні, екологічні, сімейні, культурні [2]. Кожен вид є особливим та відноситься до всіх ніш суспільства. Права людини є універсальними, тобто вони належать всім людям у світі, незалежно від того, хто вони та де живуть. Держави не можуть забрати їх, і людини не можуть від них відмовитись. Це поняття несе певний юридичний характер. Більшість прав людини закріплені в законах, як на національному, так і на міжнародних рівнях. Держави зобов'язані поважати та захищати ці права, а також вони несуть відповідальність за дотримання цих норм на своїй території. Люди можуть вимагати від своїх урядів певні гарантії захисту. Це можна робити за допомогою різних механізмів, таких як суди, національні правозахисні установи та міжнародні органи з питань прав людини. Важливо зазначити, що це лише деякі з ключових ознак основних прав людини. Існує багато інших аспектів, які можна дослідити та обговорити.

Права та обов'язки взаємозалежні. Одній особі можуть бути гарантовані права тільки в тому випадку, якщо інші додержують свої обов'язки. Наприклад, право на життя вимагає від інших утримання від вчинення насильства. Підтримка прав вимагає дотримання обов'язків, інакше може порушитися гармонія та справедливість. Права існують тільки тоді, коли їх визнають інші громадяни держави. Свої вимоги до громадян держава формує в

системі обов'язків та встановлює юридичну відповідальність за їх невиконання. Саме для того, щоб закріпити свої права, громадяни в демократичному суспільстві беруть на себе обов'язки та виконують свої обов'язки. У Загальній декларації прав людини визначено: «Кожна людина має обов'язки перед таким суспільством, в якому тільки можливий вільний і повний розвиток її особистості». Так як і права людини, основні обов'язки фіксуються в конституції та інших законах держави. [1, с. 31]

Отже, основні права людини є критично важливими для захисту гідності та свобод кожної людини. Вони сприяють створенню справедливого і мирного суспільства, де кожен має можливість реалізувати свій потенціал та жити без страху та потреб. Незважаючи на міжнародне визнання цих прав, реальна боротьба за їх захист та повагу продовжується в усьому світі. Тому важливо постійно підтримувати та розширювати рамки прав людини, гарантуючи, що всі люди незалежно від їхнього походження чи соціального становища, можуть скористатися цими правами повною мірою.

Таким чином, в основі концепції прав людини лежать дві основні цінності. Перша – це людська гідність, а друга – рівність. Права людини можна розуміти як щось, що визначає базові норми, необхідні для того, щоб жити з почуттям гідності, і їх універсальність випливає з того, що, принаймні, у цьому всі люди рівні. Ми не маємо і не можемо тут когось виокремлювати. По суті, щоб прийняти концепцію прав людини, достатньо лише визнання цих двох переконань або цінностей, і навряд чи хто-небудь стане із цим сперечатися. Ось чому ідея прав людини отримує підтримку з боку всіх світових культур, усіх цивілізованих урядів, усіх основних релігій. Майже повсюдно визнано, що влада держави не може бути безмежною або довільною, вона повинна бути обмежена необхідністю забезпечити хоча б мінімальні умови всім, хто перебуває під її юрисдикцією, щоб вони могли жити з почуттям людської гідності.

Список літератури

1. Бисага Ю. М., Палінчак М. М., Белов Д. М., Данканич М. М. Права людини: навч. посіб. Ужгород: УНУ, 2003. 189 с. URL:<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/5104/1/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0%20%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8.pdf> (дата звернення: 14.05.2024).

2. Конституція України. Розділ II. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина (статті 21 – 68). URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii> (дата звернення: 14.05.2024)

3. Людвік В. Д. Політичні права і свободи громадян України – основа принципу народного суверенітету. Вісник. Харків: ХНУВС, 2005. Випуск 31. с. 375-380. URL: https://dspace.univd.edu.ua/items/de034760-9037-4877-af9c-be988f33aacb__ (дата звернення: 14.05.2024)

УДК 342.5

Прокопенко А. О., студентка гр. КЮ-233

Науковий керівник: Нітченко А. Г., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.іст.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СТАТУС ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

У наш час розгляд даної теми займає важливе місце у суспільстві. Відповідно до статті 102 Конституції України, Президент України є Главою держави і виступає від її імені, є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина [1]. Президент займає головну роль у формуванні країни, її принципів та обов'язків. Ця особа є ключовою фігурою в політичному

процесі України. Він може впливати на формування уряду, зовнішньополітичну діяльність країни, а також на законодавчий процес.

Основні повноваження Президента України закріплені у статті 106 Конституції України. Дана посада має право призначати та звільняти Прем'єр-міністра України, міністрів, Голову Служби безпеки України, Голову Національного банку України та інших посадових осіб. Президент також має право видавати укази, вносити законопроекти до Верховної Ради України, має право розпускати Верховну Раду України в разі, якщо вона тричі не прийняла законопроект про Державний бюджет України або прийняла його із порушенням Конституції України [1]. Глава держави здійснює також інші повноваження, визначені Конституцією України. Варто зазначити, що цій посаді забороняється передавати свої повноваження іншим особам або органам. Обрана людина користується правом недоторканності на час виконання повноважень. За посягання на честь і гідність Президента України винні особи притягаються до відповідальності на підставі закону.

Згідно **103 статті Конституції України** Президент України обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років. Однією і тією ж особою не може бути обрано президентом України більше ніж два строки підряд. Громадянин, який досяг тридцяти п'яти років, має право голосу, проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років та володіє державною мовою, має право бути кандидатом на місце Президента України [1]. Голова держави може бути усунений з поста в порядку імпічменту. Імпічмент може бути запроваджений Верховною Радою України за поданням не менш як третини депутатів від конституційного складу Верховної Ради України. Імпічмент може бути запроваджений у разі вчинення президентом України державної зради, іншого тяжкого злочину, а також у разі систематичного невиконання ним своїх обов'язків.

Тривалий час в Україні тривали дискусії щодо реформи конституційного статусу Президента України. Деякі експерти вважали, що необхідно посилити роль президента в системі державної влади, інші – навпаки, що необхідно обмежити його повноваження.

Сьогодні конституційний статус президента України є досить широким. Президент України є найвищою посадовою особою держави та має значні повноваження у сфері законодавчої, виконавчої та судової влади. Однак, президент не є одноосібним органом. Його повноваження обмежені Конституцією України та актами законодавства України. Президент повинен діяти у відповідності до Конституції та законів України, а також узгоджувати свою діяльність з іншими органами державної влади. Не менш важлива деталь, яку варто зазначити, голова держави має скласти присягу. Цитуємо: «Я, (ім'я та прізвище), волею народу обраний Президентом України, заступаючи на цей високий пост, урочисто присягаю на вірність Україні. Zobов'язуюсь усіма своїми справами боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу, обстоювати права і свободи громадян, додержуватися Конституції України і законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників, підносити авторитет України у світі» [1]. Обраний громадянами на позачергових виборах президент складає присягу у п'ятиденний строк після офіційного оголошення результатів виборів.

Також, Президент України має певні обов'язки, такі як : 1) забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави; 2) звертається з посланнями до народу та із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України; 3) представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України; 4) приймає рішення про визнання іноземних держав; 5) призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях; приймає вірчі і відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав; 6) призначає всеукраїнський референдум щодо змін Конституції України відповідно до статті 156, проголошує всеукраїнський референдум за народною ініціативою; 7) призначає позачергові вибори до Верховної Ради України у строки, встановлені Конституцією; 8) припиняє повноваження Верховної Ради

України у випадках, передбачених Конституцією; 9) вносить за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, подання про призначення Верховною Радою України Прем'єр-міністра України в строк не пізніше ніж на п'ятнадцятий день після одержання такої пропозиції; 10) вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України; та ін. [1]. Також Президент України є верховним головнокомандувачем Збройних Сил України. Однак, він не може самостійно розпочати воєнні дії. Рішення про застосування Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України або загрози такої агресії приймається Верховною Радою України за поданням Президента України. Президент має значні повноваження щодо формування складу Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, але ці повноваження повинні узгоджуватися з повноваженнями Верховної Ради України. Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

Підсумовуючи зазначимо, що Президент України відіграє ключову роль у політичному житті країни, виконуючи функції гаранта державного суверенітету, територіальної цілісності та дотримання Конституції. Його повноваження включають призначення та звільнення вищих посадових осіб, видачу указів, внесення законопроектів та можливість розпуску Верховної Ради за певних умов. Незважаючи на широкі повноваження, діяльність Президента обмежена Конституцією та законами України, що забезпечує баланс влади. Дискусії щодо реформування конституційного статусу Президента свідчать про важливість цієї посади в системі державної влади. Президент обирається на п'ятирічний термін з можливістю переобрання на другий термін, а процедура імпічменту передбачає можливість його усунення у разі серйозних порушень. Таким чином, Президент є центральною фігурою, яка значною мірою впливає на внутрішню та зовнішню політику України.

Список літератури

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.12.2023)

УДК 340.13

Савченко М. О., студентка гр. КЮ-231

Науковий керівник: Черненко М. П., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ВИДИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

Нормативно-правові акти є невід'ємною частиною системи права будь-якої держави. Вони становлять основну форму права та забезпечують належне правове регулювання суспільних відносин. Різноманітність нормативно-правових актів зумовлена потребою охоплення всіх сфер життєдіяльності суспільства нормами права.

Нормативно-правовий акт – це офіційний документ, прийнятий уповноваженим державним органом у встановленому законодавством порядку, що встановлює, змінює або скасовує норми права. Основними ознаками нормативно-правового акта є те, що він походить від держави, містить загальнообов'язкові правила поведінки, має юридичну силу та певну процедуру прийняття. Нормативно-правовий акт має офіційну форму та структуру.

Нормативно-правові акти класифікуються за різними критеріями. За юридичною чинністю вони поділяються на закони та підзаконні акти. Закони мають вищу юридичну силу та приймаються Верховною Радою України. Підзаконні акти видаються на основі та на виконання законів органами виконавчої влади. За сферою дії виділяють загальні, спеціальні та локальні акти. Загальні акти регулюють відносини певної галузі права, спеціальні- частину цих відносин, а локальні- стосуються окремих організацій чи установ. За характером волевиявлення акти поділяються на акти встановлення, заміни і скасування норм права. До цих видів також можна віднести міжнародні договори, які укладаються між державними або міжнародними організаціями і мають обов'язкову юридичну силу для їх учасників.

Цивільне, кримінальне, адміністративне, фінансове, трудове, екологічне та інші галузі права мають свої основні нормативно-правові акти у вигляді галузевих кодексів. Так, основними актами цивільного права є Цивільний кодекс України, кримінального права – Кримінальний кодекс, адміністративного права – Кодекс України про адміністративні правопорушення тощо.

Право приймати нормативно-правові акти в Україні мають різні державні органи відповідно до своєї компетенції. Верховна Рада України приймає закони та постанови, Президент України – укази та розпорядження, Кабінет Міністрів України – постанови та розпорядження. Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади приймають підзаконні нормативно-правові акти у вигляді наказів, інструкцій, положень тощо. Органи місцевого самоврядування можуть приймати рішення і постанови у межах своєї компетенції. Додатково, варто зазначити про планові документи як вид нормативно-правових актів. Це документи, що містять стратегічні цілі, завдання та заходи у визначеній сфері діяльності.

Отже, нормативно-правовий акт є основним джерелом права, що забезпечує регулювання суспільних відносин, захист прав людини, встановлення законності та правопорядку в державі. Різноманітність видів нормативно-правових актів створює умови для комплексного та ефективного правового регулювання України.

Список літератури

1. Нормативно-правові акти: поняття, види, дія нормативно-правових актів у часі, просторі й за колом осіб. Освіта.ua, 2010. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/law/9861/> (Дата звернення: 04.05.24).

2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: види нормативно-правових актів, 2001, 656 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1666.html> (Дата звернення: 04.05.24).

3. Види нормативно-правових актів. Мего-Інфо – Юридичний портал №1. URL: <http://mego.info/%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B8-%D0%BD%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85-%D0%B0%D0%BA%D1%82%D1%96%D0%B2?page=5> (Дата звернення: 04.05.24).

УДК 349

Світлична О. О., студентка 2 курсу

Науковий керівник: Лаговська Н. В., доцент кафедри цивільного права та процесу,
к.ю.н.

*Державний податковий університет
(м. Ірпінь, Україна)*

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Права людини – це фундаментальний елемент світової культури. Права прийнято класифікувати на три основні групи: - особисті політичні; економічні, соціальні та культурні [1]. Кожна людина незалежно від свого соціального походження та становища в суспільстві є носієм природних рівних прав. Визнання, дотримання та захист прав людини – обов'язок

держави. Визнання права і свободи людини в Україні означає, що особистість у її взаємовідносинах з державою виступає не як об'єкт без контрольної державної діяльності, а як рівноправний суб'єкт, який реалізує свої конституційні права. У нашій країні ніхто не може бути обмежений у правомірних засобах захисту своєї людської гідності та заснованих на ній прав. Держава не лише утримується від втручання у сферу прав і свобод людини, а й передбачає активну діяльність влади щодо створення умов для їх реалізації.

Порушення права і свободи людини і громадянина є наразі однією з ключових проблем щодо побудови демократичної держави та розвитку громадянського суспільства. Проаналізуємо основні порушення особистих права і свободи людини і громадянина, а також шляхи вирішення проблем реалізації особистих прав свобод громадян.

Усі порушення та проблеми реалізації, основних прав і свобод людини можна класифікувати так: по-перше який саме суб'єкт порушує прав людини, по-друге, якими діями чи, навпаки, бездіяльністю це здійснюється. У країні створена, звісно, і не ідеальна, але цілком придатна і робоча законодавча база [1]. Але існують значні прогалини не у самому прийнятті законів, а у їхньому реальному виконанні. До того ж, це стосується всіх сфер нашого життя, навіть найголовнішого права кожної людини – права на життя.

На жаль, сфери, де найчастіше фіксуються порушення прав людини, вважаються, сфери: забезпечення громадського порядку, попереднє слідство, судочинство та виконання покарань, а також у цей перелік входять порушення у соціально-економічній сфері.

Також слід звернути увагу на те, що загрозою для прав людини є саме нехтування правоохоронними органами потребами та проблемами жертв, які зазнали порушень своїх прав, свідчить про їхню байдужість до страждань населення, і підриває довіру громадян [1]. Більше того, небезпека з боку правоохоронних органів зростає з кожним днем.

Щоденне насильство для багатьох працівників поліції стало одним із основних способів виконання службових обов'язків. Низький професійний рівень, правове нерозуміння частини правоохоронців спонукає їх здійснювати професійні функції найбільш примітивними, грубими та силовими методами. При цьому вони залишаються безкарними, і не несуть не лише кримінальну, а й адміністративну чи дисциплінарну відповідальність, і це стає однією з основних причин розширеного порушення прав людини.

Також ми не можемо ігнорувати таке питання, як дотримання законності під час дізнання. Примус підозрюваних, потерпілих та свідків до дачі показань із застосуванням загроз і методів, що принижують людську гідність, та є небезпечними для їхнього здоров'я та життя.

Наступною важливою проблемою реалізації прав та свобод є правовий нігілізм населення України, поняття якого полягає у низькому рівні правосвідомості суспільства, що і допускає порушення їхніх прав. Більшість громадян вважають, що не потрібно витратити свій час на те, щоб відстояти свої права [3]. Усе це є проблемами захисту права і свободи людини і громадянина. Для того, щоб права людини були реалізовані повною мірою, необхідно використовувати у житті ст. 3 Конституції України «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [2]. Тільки завдяки такому підходу, коли права і свободи людини і громадянина реалізовуватимуться у житті, не лише у документації, можна буде говорити, що ми живемо у правовій державі.

Звісно ж, вирішення будь-яких проблем, що виникають на шляху забезпечення та захисту прав і свобод людини в Україні, можливе за допомогою залучення комплексу заходів, серед яких:

- зміцнення позицій нашої країни на міжнародній арені, розширення можливостей для її подальшого включення у міжнародне правове співтовариство;
- створення умов, щоб права та свободи людини були належно захищені завдяки такому принципу, як правосуддя (реформування судової влади);
- подолання наслідків, викликаних негативними явищами економічного, соціального та правового характеру, що мають місце у нашому сучасному періоді;
- і найважливіший захід, який потрібно вжити, – це вдосконалення вже існуючого законодавства, що регламентує основні права і свободи людини – розвиток соціально-правової держави, яку слід розглядати як державно-правову форму, що спрямована на суспільне благо.

Список літератури

1. Сущенко В. М. Проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні (в контексті верховенства права). Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2012. Т. 129. С. 28-32. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2012_129_9
2. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Дьоміна К. А. Правовий нігілізм в Україні: випадковість чи закономірність? Альманах права. 2012. Вип. 3. С. 488-490. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63977/106-Dyomina.pdf?sequence=1>
4. Лаговська Н. В. Імплементация європейських стандартів захисту прав дитини в національне законодавство України. Нове українське право. Випуск 6. Том 2. 2022. С. 7-14. Режим доступу : <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/384/339>

УДК 342.7

Селезньова О. М., завідувач кафедри професійних та спеціальних правових дисциплін,
д.ю.н., професор

Мігоряну І.-М. С., студентка гр. П-101

ПВНЗ «Буковинський університет»

(м. Чернівці, Україна)

ПРАВО НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ: ТЕОРІЯ ЮРИДИЧНОЇ ПРИРОДИ

У системі цінностей сучасного інформаційно-глобалізованого суспільства першочергове значення відводиться людині, її правам і свободам. Саме права людини становлять ту фундаментальність людської цивілізації, яка розкриває рівень прогресу, напрямок подальшого руху. У свою чергу, право на судовий захист є однією з тих передумов, що визначають становлення правової держави.

Вказане право розкриває пріоритет забезпечення рівності перед законом; гарантує, що особа (фізична або юридична) має право на відстоювання своїх прав і обов'язків перед неупередженим, незалежним судом. Тобто якщо особа вважає, що її права чи інтереси порушені (незалежно чи так це є в об'єктивному плані), вона має право звернутися до суду для вирішення спору.

Просте тлумачення не розкриває, однак, ускладненої юридичної природи цього права.

Грунтовність права на судовий захист проявляється у його нормативно-правовій регламентації, оскільки воно закріплено у низці міжнародно-правових актів, а також у національних законодавствах (у т.ч. й в українському), та набуває універсального і невід'ємного характеру для особи. Більше того, для людини воно не пов'язано безпосередньо з приналежністю до громадянства окремої держави.

Природа права на судовий захист не є однорідною, проявляючись одночасно і матеріальною, і процесуальною складовими. Так, у літературі зазначається, що право на судовий захист є комплексним правовим інститутом матеріально-процесуального характеру, що полягає у визначенні права на судовий захист як єдності його матеріального змісту та процесуальної форми, оскільки право на судовий захист може бути реалізоване лише в судовому процесі [1, с.351].

Матеріальна складова права на судовий захист полягає в обов'язку держави побудувати мережу судових установ, до яких може звернутись кожна особа. Процесуальна складова права на судовий захист – у можливості кожного звернутись до суду за захистом порушених прав.

На жаль, сьогодні немає єдиної думки про поняття судового захисту. Вбачаємо, що право на судовий захист – це право на певну діяльність спеціально створеного на підставі закону суб'єкта судової влади – суду, яка спрямована на забезпечення захисту гарантованих

Конституцією та законами України прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави.

Одним із основним елементом права на судовий захист є презумпція невинуватості – доки справа не буде доведена в суді, кожен вважається невинуватим. Цей важливий принцип гарантує справедливий судовий процес і запобігає неприйнятним обвинуваченням.

Забезпечення доступу до судового захисту є ще однією важливою частиною правової системи, адже судова система повинна бути доступною незалежно від соціального статусу, доходу чи інших елементів. Тут можемо говорити, про надання безкоштовної правової допомоги або інших засобів для забезпечення того, щоб кожна особа мала доступ до судового захисту.

Судовий захист включає також право на справедливий і об'єктивний судовий процес. Іншими словами, процес розгляду справи повинен відбуватися з дотриманням принципів закону та правосуддя, а судді повинні бути об'єктивними та незалежними.

Право на судовий захист проявляється і у філософсько-юридичній площині, гарантуючи справедливість, рівність перед законом і захист прав людини. Це життєво важливий компонент будь-якої демократичної суспільної системи, і він обумовлює підтримку порядку та справедливості.

Проте варто зазначити, що забезпечення загального доступу до судового захисту вимагає і фінансового доступу до суду, і відповідного рівня доступності вигод права для всіх верств населення. З іншої сторони, ті, хто не може заплатити за юридичні послуги, вправі отримати від держави правову допомогу безкоштовно.

Право на ефективний процес – не просто можливість виступати в суді. Мова йде про право на чесний, незалежний і об'єктивний розгляд справи. Тут, звичайно, проявляється окреме право можливості отримання доступу до адвокатської та іншої юридичної допомоги, оскільки існує потреба належного представлення інформації, аргументів, доказів перед судом.

Враховуючи усе вищевказане, можна визначити право на судовий захист як право кожного на справедливий розгляд і вирішення протягом відповідного строку судом, утвореним відповідно до закону, конкретної судової справи правовими засобами, наданими судом для здійснення судочинства з метою захисту гарантованих законодавством України прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства й держави. Вважаємо, що при визначенні поняття права на судовий захист, необхідно використовувати винятково юридичну термінологію; це надасть правовій науці і нормативно-правовим актам чіткої юридичної визначеності.

Список літератури

1. Тицька Я. О., Шкодовська Ю. Ю. Право на судовий захист в системі прав людини: науково-теоретичний аспект у сучасному контексті // Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 9. С. 348-351. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2021/90.pdf (дата звернення: 16.04.2024 р.).

УДК 340.15

Ставицька Е. В., студентка гр. КЮ-232

Науковий керівник: Черненко М. П., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ТЕОРІЙ ПОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ

Походження держави є довготривалим історичним процесом, який іноді тривав тисячоліття і залишається складним у реконструкції через відсутність документальних свідочств. Існує кілька теорій, які з різних позицій пояснюють виникнення держави у суспільстві.

Прихильники теологічної теорії вважають, що держава є наслідком божественної волі. Найвидатнішу теологічну теорію виразив відомий католицький богослов Тома Аквінський у XIII столітті. Його тези є офіційною доктриною католицької церкви, але в сучасних європейських та американських державах теологічна концепція не є популярною. У країнах ісламу теологічна теорія походження держави є основною, а Коран вважається головним джерелом права і державної влади [1].

Патріархальна теорія співвідносить сімейну та державну владу, вважаючи обидві за природні, властиві людині. Англійський філософ Роберт Фільмер XVII століття виклав цю теорію найчіткіше. З його точки зору, держава, а точніше правитель, відіграє в суспільстві ту саму роль, що й батько в сім'ї, і є продовженням патріархальних традицій. Тому правитель, подібно до батька, не підлягає критиці і не може бути обраним або зміненим, оскільки його влада визнається природною.

На початку Нового часу теорія суспільного договору була широко поширеною. Гуго Гроцій, Бенедикт Спіноза, Томас Гоббс, Джон Локк, Жан-Жак Руссо вважали, що, крім прав, встановлених державою, існують вічні, розумні правила поведінки, які впливають із природи людини. Вони називали ці правила природним правом. Люди угодилися створити державу і підкласти свою владу під контроль правителів, щоб захищати та дотримуватися цих природних прав. Однак з часом правителі стали розглядати державу як свою власну вотчину, і суть суспільного договору було втрачено або спотворено. Якщо правителі порушують природні права підданих, це стає підставою для їхнього відсторонення.

Договірна теорія успішно використовувалася у боротьбі з феодальними порядками. У сучасний час вона втратила свій вплив, проте окремі положення залишаються актуальними. Розглядаючи державу як результат суспільного договору, індивід та держава виявляються рівними партнерами. Цей підхід відповідає сучасному уявленню про правову державу [2, с.33].

Шарль Луї Монтеск'є вважається піонером теорії географічного детермінізму, який звернув увагу на важливу роль природно-кліматичних умов у розвитку суспільства. Він відкидав теорію суспільного договору і стверджував, що держава і встановлене державою право виникли внаслідок природних причин, а саме, через розвиток людини і суспільства в певному географічному середовищі. У XX столітті теорію географічного детермінізму захищав американський географ Елсуорт Хантінгтон.

Теорія насильства має значний вплив. Її засновники, такі як старокитайський мислитель Шан Ян, Людвіг Гумплович, Євген Дюрінг і Карл Каутський, пов'язують походження держави з зовнішнім або внутрішнім насильством. Зовнішнє насильство включає завоювання одного племені іншим, а внутрішнє - економічне насильство однієї частини суспільства над іншою. Для забезпечення свого панування переможець створює апарат примусу, тобто державу. Ця теорія має свої раціональні аспекти, так як зовнішнє насильство грає важливу роль у формуванні ряду держав, таких як варварські королівства у ранньому середньовіччі, Золота Орда, Велике князівство Литовське і т. д.

Органічна теорія, яка була вперше висловлена англійським соціологом і філософом Гербертом Спенсером у XIX столітті, розглядає державу як результат еволюції природи. У цій концепції уряд відіграє аналогічну роль, як і мозок у людини, а такі сфери, як землеробство і ремесло, є частинами системи органів живлення, транспорту та зв'язку. Сучасна юриспруденція і досі використовує окремі аспекти цієї концепції, розглядаючи державу як систему взаємопов'язаних спеціалізованих органів.

В XIX столітті Карлом Марксом і Фрідріхом Енгельсом була сформульована класова (економічна) теорія походження держави. Згідно з цією теорією, держава і право виникли одночасно з появою приватної власності і поділом суспільства на класи. Ця теорія важлива тим, що акцентує увагу на ключовому факторі утворення держави - рівні розвитку економіки [3, с.56].

У XX столітті широке розповсюдження отримала олігархічна теорія, представлена французьким політологом Бернаром Шантебу, яка пов'язує виникнення держави з природною ієрархією або нерівністю в будь-якому соціальному співтоваристві, що виникає внаслідок силових, здібних або економічних переваг. Ця концепція враховує формування управлінської функції у спільноті.

Всі вказані теорії мають важливе значення для пояснення походження держави, але жодна з них не може пояснити, чому до початку Великих географічних відкриттів державні установи існували лише в деяких регіонах Землі. Відповідь на це питання була знайдена у теорії неолітичної революції, представленій англійським археологом Гордоном Віром Чайлдом і американськими економістами-істориками Дугласом Нортон і Робертом Томасом.

Отож, виникнення різноманітних теорій про походження держави обумовлено багатьма причинами: мислителі, які пропонували пояснення кожного з процесів державоутворення, жили в різні історичні епохи і використовували різний обсяг накопичених людських знань; вчені, пояснюючи процес виникнення держави, найчастіше брали для ілюстрації своїх ідей регіони Землі, де вони проживали, ігноруючи інші регіони; також не можна виключати ще той момент, що на погляди авторів теорій часто сильно впливали їх філософські та ідеологічні пристрасті. Досвід історичного розвитку показує, що причини походження суспільства і держави варто шукати у сукупності закономірностей, які породжують громадське життя людини. Головне завдання полягає в тому, щоб зуміти інтегрувати об'єктивні висновки теоретиків у загальну теорію, що пояснювала б сутність явища не односторонньо, а у всій розмаїтості його проявів у реальному житті.

Список літератури

1. Буткевич О. В. Історія міжнародного права : підручн. Київ: Ліра-К. 2021. 416 с.
2. Загальна теорія права та держави: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти Національного університету «Одеська юридична академія», факультетів: ФПС, СПФ, ФМПВ. А. Ф. Крижановський, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева, С. М. Скуріхін, В. Є. Іванчук. Одеса. *Фенікс*. 2022. 258 с.
3. Каткова Т. Г. Теорія держави і права: навч. посіб. 2-ге вид., допов. Харків: Право, 2020. 96 с.

УДК 340.1:340.13

Стасюк А. А., студентка гр. КЮ-233

Науковий керівник: Козинець О. Г., завідувачка кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

СПІВВІДНОШЕННЯ І ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СИСТЕМИ ПРАВА І СИСТЕМИ ЗАКОНОДАВСТВА

Дослідження цієї теми є надзвичайно актуальним у сучасних умовах. В умовах швидких соціально-економічних змін та глобалізації виникає необхідність постійного вдосконалення правової системи, щоб забезпечити ефективне регулювання суспільних відносин. Адекватна взаємодія між системою права і системою законодавства сприяє стабільності правопорядку, захисту прав і свобод громадян та ефективному правозастосуванню. Крім того, інтеграція міжнародних правових стандартів у національне законодавство вимагає чіткого розуміння і гармонізації цих систем. Таким чином, вивчення даної теми є важливим для зміцнення правової держави та забезпечення справедливості у суспільстві.

Система права та система законодавства є двома наріжними каменями правової системи будь-якої держави. Розуміння їх співвідношення і взаємозв'язку важливе для забезпечення ефективного правозастосування та правотворчості, адже від цього залежить, наскільки гармонійно та результативно функціонує суспільство в правовому полі.

Система права представляє собою структуровану, ієрархічно організовану сукупність норм права, які регулюють суспільні відносини. Вона включає основні елементи, такі як галузі права, інститути права та окремі норми права. Галузі права, в свою чергу, відображають основні сфери суспільного життя – цивільне, кримінальне, адміністративне право та інші.

Система законодавства є сукупністю нормативно-правових актів, які приймаються компетентними органами державної влади. Вона включає закони, підзаконні акти, міжнародні договори та інші нормативні акти, що конкретизують норми права для їх практичного застосування. Система законодавства відображає правову політику держави і виступає інструментом реалізації правових норм.

Співвідношення системи права і системи законодавства полягає в тому, що система права визначає зміст та межі правового регулювання, тоді як система законодавства є формою вираження та реалізації цих норм. Система права формує основи законодавства, яке, в свою чергу, деталізує і конкретизує правові норми для практичного застосування. Взаємозв'язок між системою права та системою законодавства забезпечується через правотворчу діяльність, коли законодавство приймається на основі існуючих правових принципів та норм.

Ця взаємодія також проявляється у правозастосовчій практиці, коли суди та інші органи використовують закони для вирішення конкретних справ, що дозволяє гармонізувати правові норми та законодавчі акти. Важливим аспектом є вплив соціально-економічних факторів на систему права і систему законодавства. Система права відображає об'єктивні потреби суспільства у правовому регулюванні, тоді як система законодавства може змінюватися під впливом політичних та економічних факторів. Соціально-економічні зміни можуть призводити до перегляду та адаптації як правових норм, так і законодавчих актів, забезпечуючи їх відповідність новим реаліям.

Проте в процесі взаємодії системи права і системи законодавства нерідко виникають проблеми та виклики. Зокрема, спостерігається розрив між теоретичними правовими нормами та їх законодавчим оформленням, що може призводити до недосконалості законодавчої техніки, суперечливості нормативних актів та недостатньої адаптації законодавства до нових соціальних реалій. Судова практика відіграє важливу роль у гармонізації правових норм та законодавчих актів, забезпечуючи їх правильне застосування. Прецеденти та судові рішення можуть стати основою для подальшого вдосконалення як системи права, так і системи законодавства, сприяючи стабільності та передбачуваності правової системи. Міжнародний досвід також є важливим фактором для розвитку національних систем права і законодавства. Досвід інших країн може бути корисним для вдосконалення власної правової та законодавчої систем, а міжнародні стандарти та рекомендації допомагають гармонізувати національне законодавство з міжнародними вимогами, що є особливо важливим у контексті глобалізації.

Таким чином, співвідношення та взаємозв'язок системи права і системи законодавства є динамічними та взаємозалежними процесами.

Для ефективного функціонування правової системи необхідна постійна адаптація та вдосконалення як правових норм, так і законодавчих актів, враховуючи соціально-економічні зміни та міжнародний досвід. Це забезпечить гармонійний розвиток правової системи, сприятиме захисту прав і свобод громадян та зміцненню правової держави.

Підсумуємо: Система права формує основи правового регулювання, а система законодавства конкретизує ці норми для практичного застосування. Їх взаємозв'язок забезпечується через правотворчу та правозастосовчу діяльність. Важливо адаптувати обидві системи до соціально-економічних змін та міжнародних стандартів. Судова практика також відіграє ключову роль у гармонізації правових норм. Це забезпечує стабільність правової системи, захист прав громадян і зміцнення правової держави.

Список літератури

1. Загальна теорія права. Нормативний курс: підруч. для студю-юристів / за ред. д-ра юрид. наук, проф. С.В. Бобровник. Київ: Юрінком інтер, 2021. 596 с.
2. Теорія держави і права : навч. посібник / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва, Я. О. Тицька та ін. Одеса, 2021. 193 с.
3. Тополевський Р. Б. Теорія держави і права : навч. посібник / Р. Б. Тополевський, Н. В. Федіна. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
4. Сухонос В. В. Теорія держави і права : підручник / Володимир Вікторович Сухонос. Суми : Університетська книга, 2014. 544 с.

УДК 342.25

Суярко К. О., студентка гр. АЮ-211

Науковий керівник: Нітченко А. Г., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.іст.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

З першого повномасштабного вторгнення росії на територію України були введені оновлення щодо діяльності державних і самоврядних інституцій. За указом Президента України обласні, міські державні адміністрації, органи місцевого самоврядування мали утворити Ради національної оборони для забезпечення підтримки військовому командуванню. Основними напрямками визначалися запровадження та здійсненні заходів правового режиму під час дії воєнного стану. Як наслідок такого указу, згодом, були створені військові адміністрації в населених пунктах на територіях, де велися активні бойові дії [1]. Органи місцевого самоврядування, незважаючи на їх рівні та підзвітність, стали співпрацювати з військовим командуванням та військовими адміністраціями.

Оновлення в місцевому самоврядуванні спричиненні не тільки введенням воєнного стану, а ще й як наслідок великого напливу внутрішньо переміщених осіб. Стало необхідним організувати реєстрацію відповідного статусу таких осіб, видачу довідок і за допомогою членів громад налагодили процес розміщення людей, які покинули свої оселі. Водночас, слід було розподілити кількість харчових продуктів на таку кількість людей.

Всеукраїнська ініціатива «Сади Перемоги» [2], що спрямована на ефективність використання земельних ділянок і всіх ресурсів для харчових продуктів, надавала підтримку всім об'єктам господарювання, які займатимуться городництвом, зберіганням, переробленням харчової продукції тощо. Був створений цілий проєкт для недопущення кризи в Україні під час дії воєнного стану [3].

Водночас виникла низка проблем щодо територій які опинилась під окупацією. За сучасних умов неможливо проводити пленарні засідання в місцевих радах, що знаходяться на окупованих територіях, адже це може загрожувати життю та безпеці депутатів. В такому випадку, Президент України може призначати військові адміністрації населених пунктів там, де це дозволяє закон та поточна ситуація.

Згідно з ч. 1 ст. 78 Закону повноваження сільської, селищної, міської, районної в місті, районної, обласної ради можуть бути достроково припинені у випадках [4]:

- якщо рада прийняла рішення з порушенням Конституції України, цього та інших законів, прав і свобод громадян, ігноруючи при цьому вимоги компетентних органів про приведення цих рішень у відповідність із законом;

- якщо сесії ради не проводяться без поважних причин у строки, встановлені цим Законом, або рада не вирішує питань, віднесених до її відання;

- та інше, що передбачено законами України «Про військово-цивільні адміністрації», «Про правовий режим воєнного стану».

В умовах воєнного стану заборонено проведення будь-яких референдумів, які стосуються припинення повноважень відповідних органів місцевого самоврядування.

На сьогоднішній день зберігається необхідність розв'язання складних проблем воєнного стану та суттєвого підвищення ефективності взаємодії між органами державної влади, керівництвом територіальних громад та представниками громадських і волонтерських організацій.

Отже, у підсумку зазначимо, що з початком повномасштабного вторгнення росії на територію України, було впроваджено значні оновлення в діяльності державних і самоврядних інституцій для ефективного реагування на виклики воєнного стану. Створення Рад національної оборони, військових адміністрацій, та активна співпраця органів місцевого самоврядування з військовим командуванням стали основними заходами для забезпечення

безпеки та підтримки військових операцій. Водночас, місцеве самоврядування зіткнулося з додатковими завданнями, такими як реєстрація та підтримка внутрішньо переміщених осіб, розподіл гуманітарної допомоги, та реалізація ініціатив на кшталт «Сади Перемоги» для запобігання харчовій кризі. Проблеми на окупованих територіях, зокрема неможливість проведення пленарних засідань та заборона референдумів, вимагають ефективних рішень та тісної співпраці між державними органами, громадами та волонтерами. У цих умовах важливо суттєво підвищити ефективність взаємодії та прийняття рішень для забезпечення стабільності та безпеки.

Список літератури

1. Мірошник О. Місцеве самоврядування в умовах війни: підсумки за період від 24 лютого до 30 квітня. 2022. 02 травня. Портал UPLAN. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/mistseve-samovriaduvannia-v-umovakh-viiny-pidsumky-za-period-vid-24-liutoho-do-30-kvitnia/> (дата звернення 15.11.2023)
2. Сади Перемоги - твій внесок у перемогу України. URL: <https://sadyperemohy.org/about/> (дата звернення 15.11.2023)
3. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення повноважень органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб у період дії воєнного стану № 8056. Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40503> (дата звернення 15.11.2023)
4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 15.11.2023)

УДК 342.3

Тарарака І. С., студентка гр. КЮ-233

Науковий керівник: Нітченко А. Г., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.іст.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРОБЛЕМА СУТНОСТІ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО, НАЦІОНАЛЬНОГО ТА НАРОДНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В СУЧАСНІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ

Сучасні умови державного розвитку, в тому числі і України, поширення інтеграційних процесів у світі та загальної глобалізації стають підґрунтям для необхідності визначення класичного поняття «суверенітет» та його елементів. У науковій літературі вживаються три його основні види: державний, національний та народний суверенітет. Всі вони тою чи іншою мірою закріплені в законодавстві більшості сучасних країн та міжнародних правових документах.

Питання суверенітету та його категорій є досить глибоко дослідженим у правничій науці, але проблеми пошуку лаконічних та остаточних визначень та підходів, які б задовольнили всі потреби правового регулювання народовладдя, ще займалися такі вітчизняні науковці, як В. Гапотій, І. Куян, Н. Палієнко, О. Щербініна, М. Розумний, О. Прієшкіна, Ю. Битяк, О. Скрипнюк, А. Яценко, Ю. Ключковський та інші.

Українські вчені, починаючи з другої половини XIX ст., з часів національно-культурного відродження України, досліджували ідеї державного та національного суверенітету, в аспекті переходу від ідей національної автономії до державної незалежності саме української держави [1].

Сучасні науковці відносять державний суверенітет до невід'ємних властивостей держави, без якої вона не може існувати. Таку думку, зокрема підтверджує Т. Мазур, який визначає це поняття як необхідний елемент держави, політичний зміст якого складається з можливості носія верховної влади в державі незалежно, самостійно формувати та

здійснювати свою волю, а юридичний зміст із закріплення властивостей суверенітету в законодавстві, структурі та компетенції органів державної влади [2].

Проте В. Гапотій зазначає, що суверенітет не варто розглядати як невід'ємну ознаку держави на всіх етапах її розвитку, тому що держава історично не одразу виникла як суверенна організація влади. На думку вченого, державний суверенітет – це історично обумовлена політико-юридична властивість сучасної держави, що визначає її верховенство та рівень її самостійності у вирішенні питань внутрішнього та зовнішнього значення [3].

В уявленнях про державний суверенітет, вироблених конституційно-правовими школами, значення та зміст цього поняття розглядаються з двох сторін, з однієї, вони зводяться до верховенства державної влади в межах країни щодо суб'єктів такої влади, а з другої – визначаються незалежністю державної влади зовні, тобто у відносинах з іншими суверенними державними владами. Ці два аспекти і є складовими прояву державного суверенітету, його внутрішнім та зовнішнім елементом, що не можуть існувати один без одного та характеризуються досліджуване поняття лише в єдності.

Українські конституціоналісти розглядають суверенітет держави зі сторони формування принципів творення національного конституційного ладу, що закріплено у ст. 1 Конституції України. Тобто, державний суверенітет – це здатність держави самостійно і незалежно від інших держав здійснювати власні завдання, функції і повноваження на своїй території та за її межами у міжнародному спілкуванні [4].

О. Скрипнюк з цього приводу зазначає, що до основних характеристик внутрішнього державного суверенітету слід віднести ефективне функціонування органів державної влади, наявність ефективно діючої та прогресуючої правової системи, а також забезпеченість основних внутрішніх функцій держави [5].

Науковці визначають певну взаємодію державного та народного суверенітету. Я. Богів пише, що без належного правого регулювання з боку держави майже неможлива реалізація народного суверенітету, і навпаки – основою державного суверенітету є суверенітет народний, а державна влада, що не спирається на суверенітет народу не може вважатися легітимною.

Проте Ю. Ключковський дійшов висновку, що науковці, розглядаючи таке співвідношення часто надають вторинного характеру державному суверенітету, порівняно з народним, оскільки перший слугує характеристикою влади держави, а народний визначає носія влади [6].

Існують також розбіжності в поглядах вчених на такий підставі: одні ототожнюють суверенітет народу та держави, інші – стверджують що існує два носія суверенітету, деякі – взагалі протиставляють їх один одному, та схиляються до відмови від поняття державний суверенітет. Ю. Ключковський на цій підставі вважає, що ці два види суверенітету варто розглядати як різні вияви одного й того самого суспільно-політичного явища [6].

Здебільшого науковці тлумачать поняття «народний суверенітет» як політико-юридичну властивість народу, що виражається в його здатності та реальній можливості бути верховним та повновладним суб'єктом щодо вирішення найважливіших питань як внутрішньої, так і зовнішньої політики у законних формах [7]. Зокрема в національному конституційному праві загальноновизнаним є положення про те, що народ виступає суб'єктом права, а статтями Основного Закону закріплено, що виключно йому належить право визначати і змінювати конституційний лад (ст. 5) і виключно він за допомогою всеукраїнського референдуму може вирішувати питання про зміну території України (ст. 73) [8].

Основними формами реалізації народного суверенітету в світі визначають представницьку та безпосередню демократію. Проте їх функціонування можливе лише в суверенній державі.

І. Куян підкреслює важливість гуманістичної ідеї сутності народного суверенітету, оскільки його існування стає неможливим в суспільстві, члени якого позбавлені невідчужуваних громадянських і політичних прав і свобод. Автор тлумачить поняття народного суверенітету як «верховенство, незалежність і відсутність обмеження влади народу іншими суб'єктами влади». Проте зазначає, що формально влада народу обмежена індивідуальними правами та свободами [7].

Національний суверенітет є фундаментальним принципом для сучасних національних держав, що виступає наразі універсальною формою організації суспільства. В таких державах правове оформлення національного суверенітету являється процесом легітимації національних інтересів, реалізації громадянських прав, «монополії даної нації на політичну владу на даній території» [9], народовладдя та забезпечення незалежної стабільної державної влади і територіальної цілісності цієї національної держави.

О. Воронянський досліджуючи явище національного суверенітету дійшов висновків, що суб'єктами такого суверенітету є: громадянин як політично суб'єктний член нації, нація як політична спільнота повноправних громадян і національна держава, що виступає механізмом вираження політичної волі членів нації. Також науковець вважає, що реальний зміст національного суверенітету насамперед становить ступінь участі основної маси членів нації у здійсненні політичної влади, використовуючи різні форми демократії [9].

Таким чином сучасна наука тлумачить поняття національного суверенітету як повновладдя нації, її політичну свободу та, підкріплене можливістю, право визначати характер свого національного життя, враховуючи право на самовизначення, аж до відокремлення і утворення самостійної держави.

Національному суверенітету, що визнається самостійною теоретико-правовою категорією, вчені надають значення принципу, властивості, статусу, а також визначальною ознакою національної держави.

Проблема національного суверенітету як однієї з основних категорій правової науки на сучасному етапі перебуває у перехідному періоді, оскільки на традиційне розуміння його форми і змісту мають вплив процеси глобалізації та інтеграції. Саме в цих процесах національний суверенітет виступає одним з головних критеріїв збереження національної ідентичності, суверенності та цілісності держави.

Отже, слід зазначити, що в науковій літературі існує думка щодо змін правової природи державного суверенітету, що виникають внаслідок перетворень у світовому та політичному порядку, пов'язаних з загальною глобалізацією та інтеграційними процесами. Це створює необхідність з'ясування ризиків, що виникають для реалізації народного суверенітету за таких обставин.

Саме народ виступає джерелом легітимності влади, тому стверджуємо, що народний суверенітет може бути повністю реалізований лише в суверенній демократичній державі, що може гарантувати політичні права людини і громадянина. Ці права є необхідною передумовою для буття народу носієм суверенітету та єдиним джерелом влади.

Погоджуючись з тезою Я. Богіва, вважаємо, що незважаючи на думки про втрату значення та ослаблення суверенітету в епоху глобалізації, роль суверенітету держави залишається надзвичайно важливою [10]. Значення розуміння ідеї суверенітету, до того ж, є дуже важливим для країн, що не так давно здобули свою державність, зокрема і України.

Зазначимо, що суверенітет не є непорушним явищем та з часом зазнає глобалізаційних впливів, проте це не зменшує його політико-правової цінності і він залишається важливою складовою частиною характеристики народу, держави та державної влади.

Список літератури

1. Саракуца М. О. Поняття та зміст державного суверенітету: визначення, становлення, розвиток: *Форум права*. 2010. № 4. С. 784-791. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=FP_index.htm_2010_4_125 (дата звернення: 16.12.2023)

2. Мазур Т. І. Державний суверенітет як політико-правове явище.–*Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 52. С. 222-229 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=appol_2014_52_27 (дата звернення: 17.12.2023)

3. Гапотій В.Д. Теоретичні та практичні аспекти суверенітету народу, нації та держави: автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «теорія та історія держави і права; історія політичних та правових вчень». Харків, 2005. 18 с. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/2568/> (дата звернення: 17.12.2023)

4. Майданник О.О. Конституційне право України: Навч. посіб. К: Алерта, 2011. 380 с. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Maid_2011_1.pdf (дата звернення: 16.12.2023)

5. Скрипнюк О. Проблеми забезпечення державного суверенітету України на сучасному етапі (конституційно-правовий аспект). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 2. С. 18-26 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=varny_2014_2_4 (дата звернення: 18.12.2023)

6. Ключковський Ю. Б. Суверенітет: держави, нації чи народу? *Публічне право*. 2013. № 3. С. 14-22. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=pp_2013_3_4 (дата звернення: 18.12.2023)

7. Куян І. А. Народний суверенітет: проблеми визначення поняття і змісту. *Правова держава*. 2013. Вип. 24. С. 170-178. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=PrDe_2013_24_26

8. Конституція України: Із змінами, внесеними Законами України від 07 лютого 2019 року, № 2680-VIII. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 16.12.2023)

9. Воронянський О. В. Національний суверенітет: політологічний аспект. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Серія: Політичні науки. 2017. С. 13-16. URL: <https://jvestnik-politology.donnu.edu.ua/article/view/5038> (дата звернення: 18.12.2023)

10. Богів Я.С. Співвідношення народного суверенітету та державного суверенітету. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. Випуск 52. Том 1. 2018. С. 76-81. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/44814/1/%D0%A1%D0%9F%D0%86%D0%92%D0%92%D0%86%D0%94%D0%9D%D0%9E%D0%A8%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AF.pdf> (дата звернення: 18.12.2023)

УДК 347.963.(477)+343.163(477)

Тарарака І. С., студентка гр. КЮ-233

Науковий керівник: Нітченко А. Г., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.іст.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРОФЕСІЙНА ДЕФОРМАЦІЯ ЮРИСТА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Нажаль, існують випадки, коли люди, звертаючись за юридичною допомогою, зіштовхуються з проблемами, пов'язаними з невідповідністю юриста займаній посаді, а також ситуації, в яких правники некомпетентними діями спричиняють певну суспільну шкоду. Безпосередньою причиною таких проблем виступають деформації моральної та професійно-правової свідомості юристів, що тягнуть за собою спотворення ролі і призначення юридичної діяльності. Оскільки ця професія є публічною, а її працівники певною мірою є обличчям нашої держави, вирішення зазначеної проблеми стає дуже важливим для підвищення авторитету юристів у суспільстві, подоланню хибних стереотипів щодо правників та уникненню прояву у них непрофесійної поведінки.

Наразі серед науковців ця проблема є висвітленою в працях І. А. Ковтуна, І. О. Билиці, Б. Д. Новікова, О. М. Нестеренко, А. А. Бондарєва, В. О. Лозового, П. П. Баранова,

В. П. Федорова, А. М. Шульги, В. В. Лазарева, С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова, О. В. Синеекого та інших.

Поняттю «деформації свідомості юриста» різні вчені дають подібні за змістом визначення. Під цим висловлюванням розуміють певні негативні явища, риси, що формуються в окремих осіб та суперечать суспільним та державним вимогам, порушуючи стандарти професійної діяльності і належної поведінки фахівців. Наприклад, Билиця . О. розглядає деформації професійної свідомості юриста як усвідомлені та неусвідомлені зміни антиправового характеру, що виникли в свідомості правника під час здійснення ним своєї професійної діяльності, що є показником відступу від норм правової культури [1].

Ковтун І.А. стверджує, що найбільшою мірою професійні деформації проявляються серед представників професій, в яких має місце безпосереднє відношення «людина-людина», серед яких є і юридична, оскільки ґрунтується на спілкуванні з людьми [2].

Таким чином професійними деформаціями юристів виступають небажані зміни в особистості чи світосприйнятті певного фахівця, які негативно впливають на його життя в робочий та позаслужбовий час, а також на життя людей, стосовно справ яких правник веде свою діяльність.

Вчені вважають, що при дослідженні цього явища слід виділяти три напрямки вияву деформацій. Першим є емоційний, за якого деформації можуть виявлятися у вигляді зниження емоційної витривалості юриста, або ж навпаки зниженої емоційності. При функціональному напрямі можуть виникати проблеми з ефективністю виконання юристом своїх обов'язків, наприклад, несвоєчасне або неякісне виконання, перекладення їх на підлеглих. Третім є комунікативний напрямок, при якому можуть спостерігатися, відповідно, втрата частини комунікативних навичок або певне їх спотворення, відсутність цілеспрямованого спілкування, що може виявлятися у формі грубощів, використання жаргонізмів, внутрішньої замкнутості або відчуження, а іноді і у вигляді неповаги до інших.

Науковці зазначають, що деформації можуть носити епізодичний або стійкий, поверховий або корінний, глобальний характер. Найтипівішими професійними деформаціями у діяльності юристів ми вважаємо: правовий нігілізм; формалізм та стереотипність професійних підходів; зловживання владою або службовим становищем, перевищення повноважень; безпринципність; корумпованість; надмірні самовпевненість, кар'єризм; пияцтво; безчесність, корисливість, безвідповідальність, байдужість до об'єкту професійної діяльності; свідоме порушення основних принципів професійної моралі та її норм; порушення присяги; низький професійний рівень знань; емоційна холодність, цинізм; зниження рівня культури спілкування; правовий ригоризм; розголошення професійної таємниці; мстиве, злісне, підозріле ставлення до людей. Цей перелік не є вичерпним, що також вказує на важливість та масштабність досліджуваної проблематики.

Такі процеси призводять до знищення професіоналізму, авторитету та довіри не лише до окремого представника правничої професії, а і впливають на рівень поваги до всіх юристів у країні в цілому.

Причини деформації моральної та професійної свідомості у юристів є досить різноманітними та існують як у самому суспільстві, так і в умовах діяльності конкретних осіб та відповідних служб. С. Д. Гусарев та О. Д. Тихомиров підкреслюють, що причини та фактори таких деформації доцільно поділяти на зовнішні та внутрішні [3]. Вчені розглядають зовнішні фактори як певні умови суспільного життя, зокрема політичні та економічні. Вони напряму пов'язані з юридичною діяльністю оскільки є безпосереднім середовищем функціонування права та впливають на всі види соціальних відносин, в тому числі правових. Внутрішні ж фактори є недоліками самої правоохоронної системи та особливостями професійної діяльності юристів. Це можуть бути стереотипи мислення, хибні критерії оцінки, правопорушення співробітників, що призводять до дефектів у правовій свідомості.

О.В. Синеекий акцентує увагу на таких причинах професійної деформації в області юриспруденції як професійно-психологічні відхилення в діяльності фахівців. Сюди науковець відносить низький рівень моральності, психологічну нестійкість, імпульсивність

та неврівноваженість у поведінці, низький рівень інтелекту, підвищену особистісну тривожність тощо [4].

Діяльність юристів дуже часто здійснюється у важких моральних та психологічних умовах, у негативному емоційному та конфліктному середовищі, що стають передумовами виникнення професійних деформацій свідомості.

Таким чином, охарактеризована проблема в нашому суспільстві потребує негайного вирішення, адже існують шляхи подолання та попередження професійної деформації, над ідеями яких працюють науковці у всьому світі.

Наприклад, в Америці функціонує соціальна служба психологічної допомоги для спеціалістів, які відчують, що можуть потрапити під вплив професійної деформації. В цій країні такий феномен вважається захворюванням, тому там його намагаються подолати ще на початкових стадіях, в інших же випадках фахівцям пропонується професійна переорієнтація і перепідготовка. Ми вважаємо, що Україні слід взяти цей досвід до уваги та приділити йому увагу як одному з способів попередження професійної деформації у юристів.

Ковтун І.А. вважає, що попередженням задля унеможливлення виникнення професійних деформацій може бути творчість у роботі. Юристи, що, як правило, неодноразово виконують певні функції, можуть діяти у своїй роботі за певними стереотипами, шаблонами, тому ні про яку творчість в такому разі не може йти мова. В таких випадках автор вважає доцільним зайняття творчістю, що може бути виражена у вигляді наукової чи педагогічної діяльності [2].

Важливим, на нашу думку, фактором протидії професійним відхиленням є певна точка опори у свідомості та житті особи. Такою має бути, по-перше усвідомлення юристом позитивного змісту своєї професійної діяльності. Точка опори, якою може виступати правильний робочий колектив, позаслужбові друзі та близькі, є надзвичайно важливим для юриста для розвитку його самоповаги, та позитивного самоствердження в професійній сфері. Цей фактор є дуже важливим, оскільки правник в першу чергу є людиною та особистістю, а вже потім виконавцем своїх повноважень.

Не рідко професійні кризи мають зв'язок і з відсутністю особистої перспективи у професійній діяльності, тому важливим аспектом боротьби з професійною деформацією є наявність певної мети у майбутньому, що має для співробітника особистий сенс. Це може бути підвищення заробітної плати, перспектива кар'єрного зростання і т. ін.

Безсумнівно, одним з найважливіших аспектів подолання професійних відхилень є здатність самої людини чинити опір та самостійно протидіяти деформації. І.О. Билиця зазначає, що перешкодою для цього можуть стати слабка сила волі, недостатній рівень інтелектуального й культурного розвитку тощо, та вважає, що в таких випадках виникає необхідність чіткого контролю за діяльністю працівника, введення наставництва та надання психологічних консультацій [1].

Слід також відмітити організаційні методи та шляхи подолання деформації серед представників юридичної сфери, що являють собою сукупність попереджувальних заходів, орієнтованих на зниження вірогідності виникнення передумов для проявів цього негативного явища. Такими заходами є: удосконалення системи навчання, аспектів професійної діяльності; подальша розробка механізму відповідальності за неетичні та незаконні дії під час зайняття професійною діяльністю; професійні атестації правників; створення системи підвищення посадового та кваліфікаційного рівня, що включає більш високі вимоги до професійної культури юристів кожного наступного рівня; ретельний відбір кадрів; нормальна організація праці, що не буде шкодити здоров'ю та буде мінімізувати можливі перенавантаження; сприяння формуванню і підтримка почуття захищеності, впевненості в корисності та справедливості роботи юристів; створення дієвої системи в юридичній практиці для попередження деформацій тощо.

Проте реалізація таких та інших заходів стає неможливою без бажання самої людини подолати визначену проблему. Для дієвості впроваджуваних методів необхідно, щоб значимість дотримання нормативів професійної діяльності була для фахівця усвідомленою. Таким чином, виникає безпосередній зв'язок між завданням подолання професійних

деформацій з завданням розвитку особистості та підвищення рівня усіх аспектів її культури. Розвиток позитивних якостей особистості, здатність і здібність до самоаналізу, саморегуляції та самовиховання допоможе подолати будь-які деформації.

Отже, перспективою майбутніх досліджень є детальне вивчення всіх визначених факторів, як можливих причин виникнення професійних деформацій у юристів та розроблення механізмів боротьби з ними для попередження виникнення цих деформацій.

Допомога юристам подолати деформації моральної та професійної свідомості та їх перевиховання наразі є одним з важливих завдань держави та її відповідних органів, професійних об'єднань юристів, соціальних інституцій та громадської думки.

Головним чином подолання цієї проблеми можливе лише за бажання позитивних змін самої людини як носія деформації. Таким чином юрист повинен виробляти професійний імунітет та мати високий рівень моральної та правової культури, підвищувати їх, розвивати морально-психологічну стійкість та ділову спрямованість, формувати внутрішні принципи дотримання у діяльності правил професійної етики для недопущення виникнення професійних відхилень. Держава ж та відповідні організації своєю діяльністю мають створювати всі необхідні умови для таких процесів.

Список літератури

1. Билиця І. О. Шляхи попередження та усунення наслідків професійної деформації: стаття. *Науковий вісник МГУ. Сер.: Юриспруденція*. 2019. № 37. С. 168-170. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/24001/%D0%AE%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=168> (дата звернення 20.12.2023).

2. Ковтун І. А. Професійні відхилення у діяльності юристів та їх попередження. *Наукові праці МАУП*. 2012. Вип. 1(32). С. 204–209. URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/law/article/view/1104/1613> (дата звернення 22.12.2023).

3. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): Навч. посіб. К.: Знання, 2005. 487 с. URL: <http://librarium.freehostia.com/librarium-freehostia-com-%D1%8E%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0-%D0%B4%D0%B5%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F-%D0%B3%D1%83%D1%81%D0%B0%D1%80%D1%94%D0%B2-%D1%82%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2-librarium-freehostia-com.html> (дата звернення 20.12.2023).

4. Синєокий О. В. Індивідуальні умови професійної деформації особистості адвоката: стаття. *Форум права*. 2008. № 2. С. 425–431. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=FP_in dex.htm_2008_2_60 (дата звернення 21.12.2023).

УДК 342.7

Трач В. В., студентка гр. КЮ-232

Науковий керівник: Нітченко А. Г., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.іст.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

СПОСОБИ КЛАСИФІКАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Дослідження та обговорення прав та свобод людини має важливе значення для всіх держав світу, зокрема і для України. Ще з початку державного будівництва наша країна

прагне посісти гідне місце в світовому співтоваристві, а це означає, що стан законодавства має відповідати міжнародним стандартам, оскільки за ним оцінюється рівень демократичного розвитку як суспільства, так і держави в цілому.

Конституційні права людини чітко й конкретно описані в Конституції України та законах нашої держави. Ці права та свободи надають можливість людині та громадянину безперешкодно користуватися, як політичними, соціальними, економічними, так і іншими благами. Основною метою яких є забезпечення особі можливості використовувати ці блага для задоволення власних або суспільних потреб. В Конституції України ці права і свободи детально визначені та регламентовані в Розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» [1].

І. Литвиненко в своїй праці зазначає, що виділяють офіційну та неофіційну (доктринальну) класифікацію прав людини. Перша функціонує на основі чинних міжнародних договорів, а доктринальна є результатом досліджень вчених правників [2, с. 56].

У юридичній навчальній та науковій літературі існує досить багато класифікацій саме конституційних прав та свобод, але по суті вони сильно не відрізняються. Необхідність групування цих прав, свобод та обов'язків обумовлена їх значною кількістю. Однак варто зазначити, що такий поділ прав за певними критеріями є досить умовним, оскільки одне й те саме право може потрапляти до двох і більше груп, також існує безліч необґрунтованих та суперечливих класифікацій прав, що і зумовлює необхідність комплексного підходу до проблеми систематизації конституційних прав людини.

Проблеми групування та систематизації прав людини досліджували такі українські науковці, як Ю. Г. Барабаш, О. Ф. Фрицький, В. П. Колісник, Ю. М. Годика, М. М. Антонович, А. Ю. Олійник, А. М. Колодій, П. М. Рабінович тощо.

В. П. Колісник з Ю. Г. Барабашем виділяють таку класифікацію конституційних прав і свобод людини та громадянина:

- Громадянські права і свободи (особисті), які є основою правового статусу, вони закріплені в найбільшій кількості статей Конституції України.

- Політичні права тісно пов'язані з фактом належності до громадянства України і є прерогативою виключно громадян цієї країни, на відміну від особистих прав.

- Соціально-економічні права мають на меті підтримку задоволення матеріальних, духовних, фізичних та інших потреб і інтересів індивіда.

- Культурно-духовні права – це права, що забезпечують можливості вільного духовного розвитку особистості і суспільства [3, с. 110-123].

Дійшовши певного компромісу можна висунути наступну класифікацію згрупованих конституційних прав та свобод:

- Особисті (природні), ті що забезпечують нормальне (фізичне та соціальне) існування особи та покликані забезпечити свободу та автономію людини як члена громадянського суспільства. Ця група прав відображена у таких статтях Конституції України: ст. 27, згідно з якою кожна людина має невід'ємне та непорушне право на життя; ст. 21, відповідно до якої усі люди є вільними і рівними у своїй гідності і правах; ст. 23 – кожна людина має право вільно розвивати свою особистість; ст. 29 – кожна особа має гарантоване право на свободу та невтручання в особисте життя; тощо [1].

Цікавою є думка І. Литвиненко, що полягає в непідтримці теорії виділення групи фізичних прав, а також виокремлення громадянських від особистих, адже існує група політичних прав. Вона в рамках особистих прав пропонує виділити дві підгрупи: ті, що забезпечують фізичне існування особи, і ті, що забезпечують соціальне існування [2, с. 57].

- Соціально-економічні: права в економічній сфері слід сприймати, як можливості людини самостійно здобувати засоби для існування, за допомогою участі у створенні матеріальних благ; соціальні розглядаються у контексті, як вимоги особи до держави тоді, коли вона не може самостійно забезпечити нормальний рівень власного економічного добробуту. До цієї групи можна включити: можливість особи володіти й користуватися своєю власністю, здобутками своєї інтелектуальної і творчої діяльності відповідно до статті 41 Основного Закону України; право на здійснення підприємницької діяльності, яка не

суперечить закону (ст. 42); право на працю та на вибір трудової діяльності (ст. 43); право на соціальну допомогу та захист в цій сфері, згідно з положеннями статті 46; право на житло (ст. 47); право на охорону здоров'я та допомогу медиків у разі потреби, відзначене в статті 49; право на безпечне для життя і здоров'я навколишнє середовище (ст. 50) [1].

- Права у сфері політики — це права, які належать особі як учаснику політичної спільноти, коли він виступає насамперед як громадянин держави. Ці права та свободи є важливими для активної участі громадян у громадському житті та державному управлінні. Вони включають право на вільне об'єднання у політичні та громадські організації відповідно до статті 56 Основного Закону України; право на формування і функціонування політичних партій й громадських організацій (ст. 37); а також можливість громадян брати участь в керівництві державними справами, бути учасниками референдуму всеукраїнського масштабу, право на участь у виборчому процесі та бути обраним до державних органів згідно зі статтею 38; крім того, громадяни мають право на мирні збори, мітинги та демонстрації (ст. 39) [1].

- Культурні права й свободи, що виникають у зв'язку з діяльністю у культурній сфері та духовному житті. До цієї групи прав належать право на здобуття освіти згідно зі статтею 53 Конституції України та свобода творчості в галузях літератури, художнього мистецтва, науки та техніки (ст. 54) [1].

Отже, систематизація прав та свобод людини і громадянина, що закріплені в Конституції нашої держави у вигляді видового розподілу необхідна для підвищення і вдосконалення ефективності їх реалізації, захисту, розробці законів та прийнятті їх. Тому система прав та свобод завжди потребуватиме подальшого розширення та покращення з усвідомленням того, що людина є найвищою цінністю. Проблема класифікації конституційних прав і свобод є досить широкою та багатогранною, і внаслідок чого в юридичній науці існує вагома кількість точок зору щодо їх групування. Очевидно, що будь-яка класифікація прав не є ідеальною або найкращим прикладом. На жаль, стан забезпечення прав людини у світі потребує покращень та вдосконалень, що нерідко викликане саме недосконалістю міжнародного та національного права.

Список літератури

1. Конституція України: Основний Закон від 28 червня 1996 р. Документ 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення 20.12.2023)
2. Литвиненко І. Л. До питання класифікації конституційних прав та свобод людини і громадянина. Університетські наукові записки. 2007. №2 (22). С. 55-63.
3. Конституційне право України: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. Х.: Право, 2008. 416 с.

УДК 340.13

Фурс С. Е., студентка гр. КЮ-231

Науковий керівник: Козинець О. Г., завідувачка кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Питання правового регулювання суспільних відносин є провідним в сучасному правознавстві та відіграє ключову роль у забезпеченні справедливості, порядку і стабільності в суспільстві. Такий процес упорядкування суспільних відносин визначає рамки дозволеної і забороненої поведінки, створює механізми вирішення конфліктів, захищає права і свободи громадян, а також сприяє розвитку демократичних інститутів і зміцненню правової держави. Через закони та інші нормативно-правові акти держава впливає на різні сфери життя

суспільства, включаючи економіку, соціальні відносини, культуру та екологію, що робить правове регулювання фундаментальним аспектом функціонування будь-якої держави.

Власне поняття правового регулювання науковцями визначається по-різному. Наприклад, О. Ф. Скакун дає наступне визначення: «Правове регулювання – це здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток» [1, с. 488].

З цього визначення маємо, що правове регулювання є ключовим механізмом, через який держава впорядковує суспільні відносини, забезпечуючи їх стабільність та розвиток. Використовуючи право та різні правові засоби, держава встановлює чіткі норми поведінки, закріплює їх у юридичних актах, охороняє ці норми через відповідні інститути та постійно вдосконалює правову систему для адаптації до нових суспільних викликів. Це сприяє створенню передбачуваного і справедливого правового середовища, яке захищає права і свободи громадян та сприяє загальному прогресу суспільства.

В. Д. Ткаченко характеризує правове регулювання, як: «... здійснюваний за допомогою юридичних засобів процес упорядкування суспільних відносин з метою забезпечення певної сукупності соціальних інтересів, які вимагають правового гарантування» [2, с. 207-208].

Обидва визначення підкреслюють важливість правового регулювання як процесу, здійснюваного державою за допомогою права та правових засобів, спрямованого на впорядкування суспільних відносин. Перший визначає основні компоненти цього процесу – юридичне закріплення, охорона та розвиток суспільних відносин. Другий додає акцент на мету цього регулювання – забезпечення сукупності соціальних інтересів, які потребують правового гарантування. Разом ці визначення відображають комплексний характер правового регулювання, яке не лише встановлює і захищає правові норми, але й орієнтується на задоволення соціальних потреб і інтересів, забезпечуючи справедливість і порядок у суспільстві.

Предметом правового регулювання виступають самі суспільні відносини, що регулюються правом.

Окремої уваги слід приділити різниці між «правовим регулюванням» та «правовим впливом». Друге поняття є ширшим за обсягом, включаючи в себе не лише зовнішні вияви взаємодії особи з правовою системою, але і внутрішні переживання та усвідомлення, що виникають у результаті цієї взаємодії. З цього приводу, дуже точно висловився О.В. Волошенюк: «Право несе також значний інформаційний, виховний, ціннісний потенціал, який «спрацьовує» по-різному залежно від індивідуальної специфіки суб'єктів права, особливостей місця та часу» [3, с. 343].

Категорія «правове регулювання» відноситься до процесу встановлення і реалізації правових норм і правил, спрямованих на упорядкування суспільних відносин та забезпечення певного рівня їх регуляції. Це включає в себе створення, прийняття, застосування та виконання правових норм, законів, постанов та інших нормативно-правових актів. Основна мета правового регулювання полягає в тому, щоб забезпечити порядок, справедливість, захист прав та інтересів громадян і суспільства в цілому.

З іншого боку, «правовий вплив» охоплює ширший спектр явищ, ніж просто регулювання суспільних відносин. Він включає не лише приведення цих відносин у певний порядок, але й інформаційний, виховний, та ціннісний вплив права на суспільство. Наприклад, правова система може відігравати роль у формуванні цінностей, етики, моралі, а також виховувати громадян у дотриманні закону та правопорядку.

Ці дві категорії можуть переплітатися, але вони мають відмінності в своїх обсягах та цілях. Правове регулювання фокусується на створенні правових норм, які регулюють суспільні відносини, тоді як правовий вплив охоплює більший вплив права на суспільство в цілому, включаючи його виховний, інформаційний та ціннісний аспекти.

Ефективність правового регулювання полягає у здатності досягати максимально можливих позитивних результатів з використанням обґрунтованих, розумних і доцільних витрат та обмежень. Цей показник визначається двома аспектами. По-перше, ефективність оцінюється як співвідношення між фактичними та запланованими результатами правового

регулювання. По-друге, вона визначається як відношення досягнутого результату регулювання до витрат і зусиль, що були понесені для його досягнення [4, с 259].

Це визначення ефективності правового регулювання відображає його спроможність досягати максимально можливих позитивних результатів у межах обмежень, які воно накладає. Підкреслення розумних і обґрунтованих витрат та обмежень вказує на те, що ефективність не означає лише досягнення максимальних результатів за будь-яку ціну, але також враховує раціональне використання ресурсів й уникнення зайвих витрат.

Автор звертає увагу на відповідність між очікуваними і реальними результатами правового регулювання. Це означає, що ефективно правове регулювання має бути спрямоване на досягнення конкретних цілей та має здатність досягати їх у практиці.

У другій частині цього визначення вказано на відношення між досягнутим результатом регулювання й зусиллями та витратами, які були при цьому витрачені. Це дозволяє оцінити, наскільки ефективно використовуються ресурси в контексті досягнення поставлених цілей.

Загалом, ефективність правового регулювання – це складний показник, що враховує як результативність, так і ефективність використання ресурсів, що важливо для забезпечення ефективного функціонування правової системи.

Важливою складовою правового регулювання є його постійне адаптування до змін у суспільних потребах та реальності. Це вимагає постійного вдосконалення та модернізації правової системи, а також забезпечення її доступності та прозорості для всіх членів суспільства.

Таким чином, правове регулювання відіграє ключову роль у створенні порядку, справедливості та стабільності в суспільстві. Цей процес включає в себе створення, застосування та виконання правових норм і правил, спрямованих на упорядкування взаємин між людьми та їхніх взаємодій з державою. Правове регулювання також є основним механізмом захисту прав та свобод громадян, забезпечення правопорядку та вирішення конфліктів у суспільстві, а його ефективність залежить від здатності відповідати на виклики та потреби сучасного світу, забезпечуючи справедливість, рівність та законність в усіх сферах життя.

Список літератури

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.
2. Загальна теорія держави і права / Цвік М. В., Петришин О. В., Авраменко Л. В. та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України Цвіка М. В., д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України Петришина О. В. Харків: Право, 2009. 584 с.
3. Теорія держави і права : підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України Бандурки О. М.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.
4. Теорія держави і права в схемах та таблицях: навчальний посібник / Кол. авт.; за заг. ред. Наливайко Л. Р. К.: «Хай-Тек Прес», 2020. 296 с.

УДК 340.12

Чуланова А. В., студентка гр. КЮ-232

Науковий керівник: Марущак Н. В., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОГО (ПОЛІТИЧНОГО) РЕЖИМУ В ТЕОРІЇ ПРАВА

Осмислення категорії «державний (політичний) режим» вимагає насамперед визначення його поняття. Тому, ми дослідимо різноманітні підходи до його розуміння.

В цілому, під поняттям «політичний режим» традиційно розуміється характер відносин між центральними органами держави, здійснення державної влади, тобто система методів і способів здійснення влади (політичної або державної). На думку зарубіжних науковців Г. О'Доннелла і Ф. Шміттєра, «поняття державного (політичного) режиму описує форми і канали

доступу до найважливіших управлінських позицій, характеристики авторів, що мають доступ до них або позбавлених такого, а також стратегії боротьби за владу» [1, с. 283].

У сучасній науковій думці сформувались і конкурують один з одним три основних підходи до визначення політичного режиму. Перший пов'язує політичний режим і політичну систему та отримав назву «правового». Прихильник даного підходу американський теоретик Р. Макрідіс «під режимом розуміє закріплений у конституції і законах спосіб функціонування політичної системи, методи управління, міру політичної свободи і відкритості країни» [1, с. 283].

У межах другого підходу – соціологічного – французький політолог М. Дюверже визначає «режим як соціально-політичний механізм, форму взаємодії управляючих і тих, ким управляють, певне поєднання партійної системи, виборчої формули, типів прийняття рішень і взаємодії груп впливу» [2, с. 53]. На відміну від двох попередніх трактувань політичного режиму, третій підхід ототожнює поняття «режим» з поняттям «політична система». Так, англійський учений Е. Хейвуд стверджує, що «режим» є синонімом поняття «система управління», «політична система» [3, с. 522].

В сучасній юридичній науці поняття політичного режиму трактують вчені приблизно однаково. Так, на думку М. В. Цвіка державний (політичний) режим – це «система прийомів, методів і способів здійснення державної влади» [4, с. 116].

На думку О. В. Зайчук, державний (політичний) режим – «це система заснованих на нормах права методів, способів та прийомів здійснення державної влади. На відміну від форми державного правління та форми державного устрою, які характеризують організаційну сторону форми держави, державний режим найшвидше реагує на зміни в суспільному житті, характеризує порядок діяльності держави, визначає її функціональне спрямування. За різних форм правління та устрою може існувати один і той же державний режим» [5, с. 71].

Отже, державний (політичний) режим – це спосіб функціонування політичної системи суспільства, визначальний характер політичного життя в країні, система прийомів, методів, способів здійснення політичної (включаючи державну) влади в суспільстві.

Список літератури

1. Пантелейчук І. В. Політичний режим в Україні: проблеми демократичного транзиту. *Актуальні проблеми державного управління*. 2010. № 2. С. 282-289.
2. Основи права України : навч. посібник. ред. В. Л. Ортинський. 2-ге вид., доп. і перероб. Львів : Оріяна-Нова, 2005. 365 с.
3. Харитонов О. І. Харитонов Є. О. Порівняльне право Європи. Основи порівняльного правознавства: Європейські традиції. Видання друге, доповнене. Харків: «Одіссей», 2006. 324 с.
4. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів; За ред. М. В. Цвіка, д. Харків : Право, 2011. 584 с.
5. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник; за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 685 с.

УДК 340.1

Чуланова А. В., студентка гр. КЮ-232

Науковий керівник: Черненко М. П., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ

Функції держави є важливим проявом її сутності та призначення в суспільстві. Вони відображають різноманітні аспекти ролі держави у забезпеченні порядку, безпеки, захисту прав і інтересів громадян, а також розвитку та підтримці економічної та соціальної сфер життя. Тому цілком закономірно, що перед будь-якою «державою постає коло завдань, на вирішення яких вона спрямовує свої матеріальні ресурси, ідеологічні та політичні зусилля [1, с. 43].

Безумовно, в основу формування функцій держави «покладені суспільні потреби й інтереси, оскільки саме функції держави відображають реалізацію загально-соціальних або «спільних справ», що забезпечують об'єктивне існування людей. Функції держави постійно розвиваються під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Одні функції виникають, інші змінюються, треті зникають. Такими факторами можуть бути соціальні зміни в суспільстві; зміни типу, форми держави; міжнародна обстановка тощо» [2, с. 33]. При цьому, відповідно функції держави між собою взаємопов'язані та взаємодоповнюються, спрямовані на забезпечення добробуту, безпеки та розвитку суспільства. Їх виконання є важливою складовою роботи держави на користь громадян та загального добробуту суспільства.

Разом з тим, потрібно погодитися з поглядами науковців, що «призначення держави реалізується через її основні функції. Тобто, якщо соціальне призначення держави обґрунтовує систему її невід'ємних (обов'язкових) функцій, стабілізуючих процес державного управління, то аналіз ієрархії цілей держави визначає предметно-об'єктну спрямованість її функціонування – забезпечення правової і соціальної захищеності людини в усіх сферах» [3, с. 76].

Варто зазначити, що термін «функція», «у перекладі з латинської, означає здійснити, виконати. Функції держави виражають соціальну природу держави і конкретизують її суть. Вони тісно пов'язані з завданнями, цілями і суттю держави, але не зводяться до них. Завдання – це те, що необхідно зробити, а функція – це діяльність, процес вирішення завдання. Цілі держави у тій чи іншій мірі визначають систему її функцій, проте це не означає їх тотожність» [2, с. 33].

Разом з тим, конкретизуючи вищезазначене, необхідно відмітити, що «у функціях держави виражається її сутність – найбільш глибинне і усталене в ній. Відображення у функціях держави її соціального призначення означає, що вони є засобом задоволення різноманітних суспільних інтересів. На підставі аналізу функцій держави можна зробити висновок про те, якою мірою її діяльність спрямована на задоволення потреб та інтересів усього суспільства, а якою – певної панівної еліти» [4, с. 89].

Таким чином, в процесі проведеного дослідження, ми дійшли до висновку, що функції держави – це головні напрями її внутрішньої і зовнішньої діяльності, різноманітні завдання та обов'язки, які вона виконує для забезпечення порядку, безпеки, економічного розвитку та добробуту громадян, що виражають і конкретизують класову і загальнолюдську сутність і призначення держави в суспільстві, цілі й завдання держави по управлінню суспільством у властивих їй формах і властивими їй методами.

Список літератури

1. Волинка К. Г. Теорія держави і права: Навч. посіб. Київ: МАУП, 2003. 240 с.
2. Кириченко В. М., Куракін О. М. Теорія держави і права: модульний курс: Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 264 с.
3. Олейников С. М. Функції держави: методологічні складові і розвиток в умовах глобалізації. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 25. С. 75-87.
4. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів; За ред. М. В. Цвіка, Харків: Право, 2011. 584 с.

УДК 342.7

Швидко Б. В., студент гр. КЮ-233

Науковий керівник: Нітченко А. Г., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.іст.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Конституційні права і свободи людини і громадянина України є основою демократичного суспільства. Вони закріплені в Конституції України та міжнародних договорах, ратифікованих Україною. Держава гарантує реалізацію цих прав і свобод за

допомогою низки заходів, серед яких законодавчі акти, діяльність органів державної влади та громадський контроль.

Згідно статті 1 Конституції України «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1]. Свобода людини означає здатність людини діяти відповідно до власних інтересів і переконань без обмежень з боку держави чи інших осіб. Свобода людини є невід'ємним природним правом людини. Статтею 8 Конституції України визначено, що людина має право вчиняти всі дії, не заборонені законом, тобто держава може діяти лише за встановлених законом обставин і коли це необхідно для захисту суспільних інтересів або забезпечення суспільного порядку. У демократичному світі держава є гарантом свободи людини. Це означає, що держава зобов'язана створювати умови для реалізації свободи людини та захищати її від посягань.

В.Ф. Погорілко визначає гарантії конституційних прав і свобод людини і громадянина як систему умов і засобів, які забезпечують належну реалізацію цих прав і свобод.

О.Ф. Скакун вважає, що гарантії прав, свобод і обов'язків людини та громадянина – це умови, які дозволяють людям реально користуватися своїми правами та свободами, а також захищають їх від порушень та забезпечують дотримання цих правил. Також він зазначає, що без гарантій прав, свобод й обов'язків людини й громадянина вони є лише деклараціями. Це означає, що ці документи не мають реального значення, а є лише словами на папері. [4, с. 203].

Згідно статті 21 Конституції України «Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними» [1]. Конституційні права і свободи людини і громадянина України є основою демократичного суспільства. Вони є засобом забезпечення всебічного розвитку особистості. Базові права дозволяють людині реалізувати свій потенціал і жити в гідній державі, а участь у них уособлює можливість людини володіти, користуватися та розпоряджатися низкою передбачених законом соціальних благ. Наприклад, право на життя закріплене в Конституції України та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. «Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання» [2].

Дотримання прав і свобод особи стало одним з найважливіших пріоритетних принципів незалежної української держави. 10 грудня 2022 року вперше було відзначено День прав людини згідно указу Президента України №854/2022. «З метою утвердження і забезпечення прав і свобод людини, що є головним обов'язком держави, посилення консолідації українського суспільства, підтримуючи рішення Генеральної Асамблеї ООН про відзначення 10 грудня на честь ухвалення Загальної декларації прав людини Дня прав людини» [3]. Це свято свобод не єдине в історії України. Ще до В. В. Зеленського були свята які проводились цілими тижнями. Наприклад, «Всеукраїнський тиждень права» який набув чинності під час каденції В. Ющенка. Можна сказати, що тогочасний президент запровадив тренд на сучасну правову освіту в Україні. Всеукраїнський тиждень права відзначався з 8 грудня 2008 року, і можна сказати, пережив ще двох президентів. Адже втратив чинність 5 лютого 2020 року. Отже, Україна весь час намагалась і намагається запровадити правову культуру у суспільстві, і прикладала чимало зусиль для цього.

В підсумку, можна зазначити, що Україна, її уряд та президенти завжди гарантували людям широкі гарантії в сфері права. Україна ставила цінність права громадян на першу позицію в рейтингу важливості. Цей факт засвідчує, що Україна – демократична та правова держава.

Список літератури

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950., № 995_004. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1950 № 13. ст. 270

3. Указ Президента України №854/2022 — Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8542022-45237> (дата звернення 23.12.2023)

4. Заворотченко Т. М. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні : дис. канд. юрид. наук : 12.00.02 ; НАН України ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2002. 222 с.

УДК 342.3

Ширай Д. В., студентка гр. КЮ-232

Науковий керівник: Марущак Н. В., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВИ

Органи держави є ключовими складовими політичної системи, які визначають її функціонування та ефективність. Класифікація органів держави є важливою складовою теорії держави і права, адже вона дає можливість систематизувати та дослідити цю складну систему. Вивчення особливостей класифікації органів держави дозволяє краще зрозуміти їх сутність, функції, принципи організації та взаємодії.

Аналізуючи державний орган, треба враховувати два ключові аспекти. По-перше, державний орган є організацією, яка не має відмінностей від інших організацій, і для якої важливим є не стільки кількість та якість її складових, скільки їх взаємозв'язок та взаємодія. По-друге, державний орган, як організація, має характеристики, які відрізняють його від всіх інших організацій [1, с. 157].

Класифікація органів держави є складним процесом, який вимагає глибокого розуміння політичної системи країни. Вона допомагає визначити роль та відповідальність кожного органу влади, а також їх взаємодію в рамках державного управління. Однак, важливо пам'ятати, що класифікація може варіюватися в залежності від конкретної політичної системи та історичного контексту.

Щодо класифікації органів державної влади, то у кожного науковця свій підхід. Так, В. Хропанюк розрізняє органи держави на основі порядку їх створення та характеру виконуваних ними завдань [2, с. 67-68].

Згідно з А. Г. Равлюк, існують три категорії державних органів: органи державної влади, державні органи та органи державної влади зі спеціальним статусом. Науковець вважає, що органи державної влади складаються з виборних депутатів або призначених державних службовців, які мають певні владні повноваження. Однак, орган влади може бути представлений і однією особою, такою як Президент або Генеральний прокурор. Ці посадові особи діють відповідно до конституції або законів і несуть відповідальність перед тими, хто їх обрав або призначив [3, с. 61].

Слушаю, на нашу думку є позиція В.В. Лебедевої, щодо класифікації державних органів. Науковець класифікує їх за місцем у системі державного апарату – первинні та вторинні. Первинні, формуються безпосередньо народом як джерелом влади і мають представницький характер, а вторинні, що формуються первинними органами, походять від них і підзвітні їм. За способом утворення – виборні, призначувані, успадковані. Виборні, обираються населенням чи представницькими органами, призначувані призначаються главою держави чи вищими органами, а успадковані передаються монархом у спадщину. За часом функціонування – постійні

та тимчасові. Постійні створюються без обмеження строку дії для виконання основних завдань держави, а тимчасові створюються для вирішення невідкладних завдань, викликаних надзвичайними обставинами. За способом прийняття рішень – одноособові та колегіальні. Одноособові це рішення приймаються керівником особисто, який несе за нього персональну відповідальність, а колегіальні рішення приймаються після обговорення шляхом голосування. За територіальними межами діяльності – центральні, федеральні та місцеві. Центральні їх рішення поширюються на всю територію та населення держави. Щодо федеральних, то рішення поширюються на їх суб'єктів, а місцеві, рішення поширюються на певну адміністративно-територіальну одиницю [4, с. 74].

Можемо зробити висновок про те, що існує багато класифікацій органів держави і кожна має свої особливості. Незважаючи на різноманітність класифікацій органів державної влади, всі вони відіграють важливу роль в системі державного механізму і створюють основну структуру, яка, незважаючи на свою різноманітність, має діалектичний зв'язок єдності. Ця єдність в сукупності є тим державно-формуєчим елементом, за допомогою якого держава функціонує.

Отже, класифікація органів держави є важливим інструментом для вивчення та розуміння державного механізму. Вивчення особливостей класифікації дає можливість краще зрозуміти систему органів держави, їх функції, принципи організації та взаємодії.

Список літератури

1. Орган держави // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / О. В. Петришин (відп. ред.) та ін.. – 2017. – Т. 3 : Загальна теорія права. – С. 384.
2. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
3. Равлюк А. Г. Щодо питання ознак та класифікації органів державної влади / А. Г. Равлюк // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». Т. 25 / голов. ред. Ю. В. Цуркан-Сайфуліна ; МОН України, НУ «ОЮА». – Одеса : Гельветика, 2019. – С. 59-65.
4. Лебедева В. В. Поняття, ознаки, види органів держави та форми державного правління / В. В. Лебедева, Г. О. Граціотова // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2021. – № 5 (57). – С. 71-80

УДК 342.9

Ширай Д. В., студентка гр. КЮ-232

Науковий керівник: Нітченко А. Г., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.іст.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ЮРИДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Юридична діяльність представляє собою один з видів соціальної діяльності, який здійснюється юристами за допомогою юридичних інструментів в рамках закону визначених випадків та форм для вирішення різноманітних юридичних проблем.

Юридична діяльність виявляється у різних аспектах та застосовується у різних сферах людської діяльності, регулюючи суспільні відносини. Вона виконує загально-соціальні та спеціально-юридичні функції, спрямовані на систематизацію та регулювання суспільства [1, с.2].

Щодо структури юридичної діяльності, вона представляє собою сукупність взаємопов'язаних складників і елементів, які є необхідними для забезпечення цілісності юридичної практичної діяльності та виконання її соціального призначення та функцій.

Сучасний підхід до системи юридичної діяльності визначає наступні складові елементи: об'єкти, суб'єкти, методи, засоби, форми, дії та операції.

Об'єкти включають процеси, явища та предмети, на які впливає правова регламентація.

Суб'єкти включають юристів, об'єднання, державні та недержавні установи. Методи визначають прийоми для досягнення результату, а форми поділяються на правові та неправові.

Засоби юридичної діяльності включають норми права, правові категорії, юридичну техніку та предмети матеріального світу, які сприяють досягненню мети юридичної діяльності та забезпеченню її ефективності [2, с.98].

Юридичну діяльність можна визначити як не лише окремий тип соціальної діяльності, але і як конкретну професію. Професія "юрист" є видом трудової діяльності в правовій сфері суспільства, яка вимагає відповідних юридичних знань, умінь та навичок для компетентного виконання прав та обов'язків.

Юрист – це кваліфікований фахівець, наділений фундаментальними та спеціальними правовими знаннями, який використовує юридичний інструментарій для вирішення юридичних проблем, захисту прав і законних інтересів громадян.

Професія юриста характеризується основними рисами, такими як:

1. Масовість: велика кількість уповноважених спеціалістів (прокурори, адвокати, слідчі, судді тощо) здійснюють юридичну роботу.

2. Елітність: високий престиж юридичної роботи, а також навчання в цій області доступні лише вповноваженим особам, які володіють відповідними навичками.

3. Особлива відповідальність: вирішення юридичних питань впливає на долю людей, благополуччя сімей та економічний розвиток суспільства.

4. Конфліктність: виконання юридичної діяльності вимагає вирішення протилежних інтересів у умовах протистояння чи відкритої боротьби.

5. Інтелектуальна привабливість: вирішення правових питань передбачає прогнозування подій, моделювання ситуацій та прийняття відповідних рішень.

6. Колективність праці: багато рішень приймаються від імені державного органу або всієї держави, що підтверджує колективність вироблення та реалізації рішень [3].

Отже, юридична діяльність представляє собою вид соціальної діяльності, яку здійснюють юристи, використовуючи правові інструменти та дотримуючись законодавчо встановлених форм для вирішення різноманітних правових питань.

Список літератури

1. Гусарев С.Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти. Київ, 2005. 375 с.

2. Гапотій В. Д. Юридична деонтологія : навч. посіб. В. Д. Гапотій, О. Г. Мінкова. Мелітополь : ФОП Однорог Т. В. 2018. 146 с.

3. Колісник Н. Загальна характеристика юридичної діяльності. Презентація з курсу «Юридична деонтологія». Ірпінь 2023. На урок. Освітній проєкт. URL: <https://naurok.com.ua/tema-zagalna-harakteristika-yuridichno-diyalnosti-358916.html> (дата звернення: 16.12.2023)

УДК 342.3

Шпак Б. О., студент гр. КЮ-233

Науковий керівник: Нітченко А. Г., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.іст.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

Конституційний лад України – це встановлений Конституцією порядок організації і функціонування інститутів держави і суспільства, система суспільних відносин, що гарантуються, забезпечуються і регулюються законами, прийнятими на її основі і відповідно до неї.

Конституційний лад за своєю суттю є типом конституційно-правових відносин, які визначаються ступенем розвитку суспільних, державних та правових систем.

Основні ознаки конституційного ладу України наступні:

1. Демократичний характер. Конституція України проголошує Україну демократичною державою. Це означає, що в Україні визнається і діє принцип народовладдя, який передбачає, що народ є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні.

2. Республіканський характер. Україна є республікою. Це вказує на те, що в Україні верховна влада належить народу, який реалізує свою владу як безпосередньо, так і через структури державного управління та органи місцевого самоврядування.

3. Правова держава. Україна є правовою державою. Це означає, що в Україні діє верховенство права, тобто всі органи державної влади, місцевого самоврядування, посадові особи, громадяни України та юридичні особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень і у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

4. Соціальний характер. Україна є соціальною державою. Це означає, що держава гарантує соціальні права і свободи своїх громадян, зокрема право на працю, освіту, охорону здоров'я, пенсійне забезпечення та інші.

Слід зазначити, що конституційний лад України є основою для функціонування всіх інших інститутів держави і суспільства. Він забезпечує дотримання прав і свобод громадян, законність і правопорядок, розвиток демократичних перетворень в Україні.

Основними принципами конституційного ладу України є:

- Верховенство права (всі органи державної влади, місцевого самоврядування, посадові особи, громадяни України та юридичні особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень і у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України).

- Рівність перед законом (всі громадяни України рівні перед законом і мають рівні права та свободи)

- Народовладдя (народ є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні)

- Розподіл влади (влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову)

- Місцеве самоврядування (місцеве самоврядування є правом територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах, визначених Конституцією України та законами України).

Конституційні принципи конституційного ладу України є основою для функціонування всіх інших інститутів держави і суспільства. Вони забезпечують дотримання прав і свобод громадян, законність і правопорядок, розвиток демократичних перетворень в Україні.

Основними інститутами конституційного ладу України є:

- Народ. Суверенітет в Україні належить народу, який є основним володарем влади. Він реалізує цю владу як особисто, так і за допомогою державних органів влади та місцевих самоврядних інституцій.

- Держава. Держава є політичною організацією суспільства, яка здійснює управління суспільними справами. Держава в Україні є республікою.

- **Право.** Право – це система загальнообов'язкових норм, які регулюють суспільні відносини.

- **Громадянське суспільство.** Громадянське суспільство – це сфера суспільного життя, яка не є частиною держави і характеризується свободою дій індивідів та їхніх об'єднань.

- **Місцеве самоврядування.** Місцеве самоврядування є правом територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах, визначених Конституцією та законами України.

Отже, основи конституційного ладу України – це система принципів, інститутів та норм, які визначають порядок організації і функціонування держави та суспільства в Україні.

Основи конституційного ладу України є основою для функціонування всіх інших інститутів держави і суспільства. Вони забезпечують дотримання прав і свобод громадян, законність і правопорядок, розвиток демократичних перетворень в Україні.

З огляду на сучасні виклики, які стоять перед Україною, важливою є подальша демократизація суспільства, зміцнення верховенства права та основ конституційного ладу, розвиток громадянського суспільства, та місцевого самоврядування.

Список літератури

1. Прієшкіна О. В. Основи конституційного ладу в системі конституції України. Часопис Київського університету права. 2010. № 4. С. 93-96. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/23692/22-Priyeshkina.pdf> (дата звернення: 26.12.2023)

2. Подвірна О. В. Теоретико-правова характеристика конституційного ладу України та його роль у розбудові держави. Прикарпатський юридичний вісник. 2018. Вип. 2(23). С. 17-20. URL: http://pjuv.npuoa.od.ua/v2_2018/6.pdf (дата звернення: 26.12.2023)

3. Белов, Д. М., Якимович Я. В. Поняття та елементи конституційного ладу: теоретико-правові засади. *Закарпатські правові читання* : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів (25-27 квітня 2014 року, м. Ужгород) / за заг. ред. В. І. Смоланки, М. В. Оніщука, Я. В. Лазура, О. Я. Рогача, І. М. Полюжина; відп. за вип. : Я. В. Лазур, І. М. Полюжин. – Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2014. Т.1. С. 119-125. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/21077> (дата звернення: 26.12.2023)

УДК 347.779.1

Янкевич Д. П., студент 2-го курсу гр. ЮРД-27 юридичного факультету

Дудаш Т. І., доцент кафедри теорії та філософії права, к.ю.н.

Львівський національний університет імені Івана Франка

(м. Львів, Україна)

МІСЦЕ ЗАГАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ ПРАВА В СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Розвиток інтеграційних процесів у світі зумовив появу принципів як джерел права, що сформувалися в міжнародній правовій сфері. Одні з них мають глобальне значення та діють у межах міжнародного публічного права. Інша система принципів сформувалась у межах міждержавних утворень, наприклад, у рамках Європейського Союзу. Принципи права ЄС найменують як основні нормативні засади даної правової системи, які визначають сутність та спрямованість правового регулювання, тобто зміст правотворчої, правозастосовної та правоохоронної діяльності Європейського Союзу загалом та його держав-членів окремо [3, с. 119]. На думку Суду ЄС, конституційні традиції держав-членів, Європейська конвенція прав людини та інші міжнародні нормативно-правові акти є джерелами формування цих принципів [4, с. 34].

Визначення ієрархічного статусу загальних принципів права є важливим для пошуку відповіді на питання щодо переваги загальних принципів права над установчими договорами. У правовій науці існують три підходи до визначення місця загальних принципів права у системі джерел права Європейського Союзу.

Перший підхід полягає у тому, що загальні принципи права Європейського Союзу, які є спільними для усіх держав-членів, часто називають складовою первинного права ЄС (у випадках, якщо вони закріплені в установчих договорах). Їхня система становить первинне право та займає один рівень в ієрархії джерел права Європейського Союзу разом із установчими договорами [2, с. 141].

Проте, на нашу думку, таке визначення місця загальних принципів права ЄС не є доречним, оскільки, по-перше, той факт, що значна частина загальних принципів права ЄС

сьогодні закріплені в установчих договорах, не є достатньою підставою для зарахування їх до первинного права Європейського Союзу, оскільки не враховано, що загальні принципи права ЄС сприяють тлумаченню первинного або вторинного права (крім цього, їх можна використовувати для перегляду законності первинного та вторинного права ЄС, а також міжнародних угод, укладених Європейським Союзом); по-друге, не враховано, що загальні принципи права ЄС є самостійними джерелами права, які були сформульовані Судом Європейського Союзу, та втілюють у собі найкращі зразки національних та міжнародних правових систем [6, с. 268].

Другий підхід полягає у тому, що загальні принципи права займають проміжне місце між первинним та вторинним правом Європейського Союзу та належать до додаткового права (*supplementary law*). Тобто, вони не вважаються останньою ланкою в ієрархії комунітарних джерел права. Це, швидше, матеріал, який застосовують у разі виявлення прогалин у первинному та вторинному законодавстві, оскільки потреба та можливість звертатись до загальних принципів права як до джерел права виникає лише у разі відсутності у первинних та вторинних актах відповідної норми [5, с. 203-204].

Частково із цим підходом можна погодитись, оскільки загальні принципи права Європейського Союзу можуть бути використані для заповнення правових прогалин за відсутності потрібного правового регулювання, тобто коли норми права просто не дають відповіді, як діяти в тій чи іншій ситуації. Проте, на нашу думку, цей підхід не є достатньо обґрунтованим, оскільки, по-перше, не враховано той факт, що Суд Європейського Союзу у справі *Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International Foundation v Council of the European Union and Commission of the European Communities* (Joined cases C-402/05 P and C-415/05 P) змушує сумніватись у стійкості цього твердження, оскільки передбачає, що деякі загальні принципи можуть набути вищого статусу, ніж статус установчих договорів, тобто первинного права, зміни яких зумовлюють внесення коректив до первинних джерел права Європейського Союзу [1]; по-друге, не враховано, що деякі загальні принципи права розміщені у правових документах, ухвалених не лише у ЄС, а й за його межами.

Третій підхід полягає у тому, що про загальні принципи права говорять як про вище, «надпозитивне джерело права Європейського Союзу», яке є критерієм легітимності законодавства, що приймається інститутами ЄС і застосовується у випадку виявлення прогалин у ньому [6, с. 268], тобто загальні принципи права вважаються найвищою ланкою в системі джерел права Європейського Союзу.

Ми підтримуємо цей підхід, оскільки, по-перше, з того часу, як Суд ЄС розпочав свою діяльність, інтерпретуючи первинне та вторинне джерела права ЄС, він сформував низку загальних принципів права Європейського Союзу (при цьому, його висновки базувались як на загальних принципах права ЄС, так і на принципах та звичаях міжнародного права); по-друге, як зазначалося, загальні принципи можна знайти і в правових документах, що ухвалені не лише в межах Європейського Союзу (наприклад, деякі загальні принципи права ЄС були безпосередньо запозичені із Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а стаття 151 Договору про функціонування ЄС прямо посилається на Європейську соціальну хартію Ради Європи та нагадує, що основоположні соціальні права, які визначені у ній, опосередковують соціальну політику Європейського Союзу [5, с. 202]).

Тож, на сьогодні загальні принципи права Європейського Союзу є концентрованим відображенням найсуттєвіших рис і цінностей, притаманних правовій системі ЄС. В них знаходять свій вираз важливі демократичні традиції, які поділяють як сам Європейський Союз, так і його держави-члени. Вони тісно пов'язані із цінностями ЄС, оскільки досить часто є юридичною формою виразу соціальних та моральних переконань, які самостійно не належать до сфери юриспруденції. З'ясовуючи місце загальних принципів права у системі джерел права ЄС, іноземні науковці, зазвичай, розглядають їх як частину первинного права (у випадках, якщо вони закріплені в установчих договорах), або ж зараховують до особливої категорії норм, що знаходяться нижче первинного права, але вище решти нормативно-правових актів Європейського Союзу, таких як вторинне законодавство чи міжнародні угоди. Проте, ні перший, ні другий підхід до визначення місця принципів права у системі джерел

права Європейського Союзу не є досконалим, через що із ними важко погодитись. Ми вважаємо, що загальні принципи права є найвищою ланкою в системі джерел права Європейського Союзу, які стоять вище установчих договорів, тобто первинних нормативно-правових актів, ґрунтуючись на тому, що, по-перше, загальні принципи права ЄС сприяють тлумаченню первинного або вторинного права, їх можна використовувати для перегляду законності первинного та вторинного права ЄС, а також міжнародних угод, укладених Європейським Союзом; по-друге, загальні принципи права ЄС представляють собою самостійні джерела права, які були формалізовані Судом Європейського Союзу, та інтегрують у себе оптимальні аспекти національних та міжнародних правових систем; по-третє, деякі із цих загальних принципів можуть мати вищий статус, порівняно з установчими договорами (первинними нормативно-правовими актами), а їхні зміни можуть викликати певні корекції в первинних джерелах права Європейського Союзу.

Список літератури

1. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 3 September 2008. Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International Foundation v Council of the European Union and Commission of the European Communities. Joined Cases C-402/05 P and C-415/05 P. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62005CA0402> (дата звернення: 10.12.2023).
2. Комарова Т. В. Суд Європейського Союзу: розвиток судової системи та практики тлумачення права ЄС: монографія. Харків: Право, 2018. С. 141-142
3. Луць Л. А. Загальна теорія держави та права : навчально-методичний посібник : (за кредитно-модульною системою). К.: Атіка, 2008. 412 с.
4. Борейко Н. Ю., Гаєва О. В., Гляда С. О. Загальні принципи права Європейського Союзу. Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Юридичні науки. Харків, 2022. №3. – С. 34-38. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/d19ceb69-4f76-4e9a-8e9d-f442b3418a67/content>.
5. Рим О. М. Трудове право Європейського Союзу. Львів: «Галич-прес». 2020. 596 с.
6. Стрельцова О. В. Загальні принципи права як джерело права Європейського Союзу. Альманах права. 2012. №3. С. 268-269.

Секція «Проблеми теорії та практики правоохоронної діяльності»

УДК 351.74

Богданенко М. В., студентка гр. ПД-221

Науковий керівник: Марущак Н. В., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ

Основою для застосування поліцейських заходів є нормативно-правові акти, які регламентують діяльність правоохоронних органів в Україні. Серед них основними є Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, а також Закон України «Про Національну поліцію». Ці документи встановлюють правові рамки для дій поліції, зокрема, вони визначають умови та обставини, за яких поліція має право вдаватися до заходів превентивного характеру або заходів примусу.

Одним із ключових аспектів є вимога поліцейським пред'явлення особою документів, що посвідчують особу, відповідно до статті 32 Закону «Про Національну поліцію». Це дає можливість поліції переконаватися у законності перебування особи в певному місці чи здійснення певної діяльності. Стаття 33 цього ж Закону дозволяє поліції опитувати особу, якщо є достатні підстави вважати, що вона володіє інформацією, необхідною для виконання поліцейських повноважень. Опитування може бути проведено як у поліцейському приміщенні, так і в іншому місці.

Правові основи також розглядають умови здійснення поверхневої перевірки та огляду особи згідно статті 34 Закону. Такі дії дозволяються лише у випадках, коли існує достатня підстава припускати, що особа може мати при собі заборонені або обмежені в обігу предмети. Це вимагає від поліції не тільки знання закону, але й вміння правильно оцінювати ситуацію, щоб дії були виправданими та не порушували права людини.

Також значну увагу заслуговує правове регулювання зупинення транспортних засобів та обмеження пересування особи, огляду житла без рішення суду в невідкладних випадках, відповідно до статей 35 і 38 Закону. Ці заходи призначені для швидкого реагування на потенційні загрози чи вчинення злочинів, але водночас мають бути строго обмежені вимогами законодавства для запобігання зловживань [1].

Таким чином, правові основи застосування поліцейських заходів формують структуру взаємодії поліції з громадськістю, визначаючи як права та обов'язки правоохоронців, так і права громадян, що є запорукою забезпечення законності та порядку в суспільстві.

Практичне застосування поліцейських заходів в Україні розкриває складність та відповідальність, які лягають на плечі правоохоронних органів у процесі їхнього виконання. Поліція має право використовувати різноманітні превентивні заходи та заходи примусу, кожен з яких має чітко визначені правові основи та умови застосування, щоб забезпечити дотримання законності та прав людини.

Один з основних інструментів, що застосовуються поліцією, - це перевірка документів особи. Цей захід дозволяє поліції забезпечувати ідентифікацію осіб в рамках запобігання злочинності та забезпечення громадського порядку. Поліцейські також мають право запитувати документи, які підтверджують відповідне право особи на перебування у певному місці або виконання певної діяльності, якщо існують достатні підстави для такого запиту.

Крім того, поверхнева перевірка та огляд осіб є частим заходом, який поліція може використовувати для виявлення предметів, обіг яких обмежений або заборонений. Такі перевірки мають проводитися з дотриманням процедур та правил, передбачених законодавством, забезпечуючи при цьому повагу до особистої гідності та прав особи.

Щодо зупинення транспортних засобів, поліція може це робити у випадках, коли є відомості про порушення правил дорожнього руху, технічну несправність транспортного засобу або коли існують інші важливі обставини, що вимагають перевірки. Важливо, що кожне таке втручання має бути мотивоване та законно виправдане, щоб не порушувати права водіїв та пасажирів.

Законне обмеження доступу до певної території та обмеження пересування особи є ще одним важливим заходом, який поліція може застосовувати для забезпечення громадської безпеки та порядку, особливо у випадках аварій, затримання правопорушників, або під час інших надзвичайних ситуацій.

Практичне застосування цих заходів вимагає від поліції не тільки професійних навичок та глибоких знань законодавства, але й високого рівня судження та етики. Рішення про застосування того чи іншого заходу має базуватися на ретельному аналізі обставин справи та бути спрямованим на досягнення балансу між необхідністю забезпечення безпеки та дотриманням прав і свобод осіб [2].

Отже, поліцейські заходи, будучи невід'ємною частиною діяльності правоохоронних органів, вимагають не тільки чіткого дотримання законодавчих норм, але й глибокого розуміння прав і свобод людини. Забезпечення публічної безпеки і порядку не повинно перешкоджати основним правам громадян, і кожен захід, що застосовується поліцією, має бути вмотивованим, законним і пропорційним обставинам.

Список літератури

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. 580-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 40-41. Ст. 379. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 18.12.1984 р. № 8073-X. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

УДК 343.9

Бородій П. І., студентка гр. 452

Левицький А. О., ст. викладач кафедри цивільного та кримінального права і процесу, к.ю.н.

*Чорноморський національний університет імені Петра Могили
(м. Миколаїв, Україна)*

ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ

Сфера захисту прав людини завжди знаходила місце у важливих аспектах людського життя. Протягом останніх десятиліть соціум активно намагається підвищити рівень обізнаності щодо захисту своїх прав та свобод, проте їх порушення, на жаль, і досі переслідують громадян у різних галузях діяльності. Однією з них є проведення процесуальних дій. Тактика проведення процесуальних дій повинна бути здійснена з дотриманням прав та свобод учасників і дуже важливо повною мірою дотримуватися таких правил під час проведення допиту, як різновиду таких дій.

Підозрювана особа має ряд конституційних та законодавчих гарантій, які забезпечують її права та свободи, проте, не завжди ці права виконуються належним чином, тому важливо розглянути механізми захисту прав особи під час проведення допиту. Згідно зі статтею 28 Конституції України, кожна людина має право на повагу до її гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню чи жорстокому, нелюдському або принижуючому людську гідність поводженню. Стаття 3 Конституції України гарантує право на свободу особи. Ніхто не може бути затриманий або взятий під варту без законних підстав, передбачених законом, і без належного судового рішення [1]. Таким чином держава зобов'язується нести відповідальність за захист основоположних прав та свобод людини, незалежно від того в якому статусі та за яких обставина

вона опинилася. У цьому контексті варто зазначити, що під час проведення допиту особа зі статусом «підозрюваний» так само має права, які не можуть бути обмежені внаслідок вчинених ним дій. Перелік цих прав закріплюється низкою правових актів, які доцільно розподілити на дві групи: міжнародні та державні. Останні в свою чергу такою можна диференціювати на конституційні та законодавчі [2, с. 36]. Правові гарантії захисту прав людини та громадянина під час проведення допиту у нашій державі закріплені в Конституції України, Кримінально-процесуальному кодексі України та інших законах України.

Кримінально-процесуальний кодекс України встановлює такі гарантії захисту прав людини та громадянина під час проведення допиту: допит особи може проводитися лише за наявності законних підстав та з санкцією прокурора або слідчого судді. Особа, яка допитується, має право мати при собі захисника. Допит особи має проводитися в умовах, що виключають вплив на неї з боку інших осіб. Особа, яка допитується, має право відмовитися від давання показань проти себе та своїх близьких родичів. Показання особи, яка допитується, не можуть бути використані проти неї, якщо вони були отримані з порушенням її прав та свобод.

Законодавство також передбачає - особливу увагу варто звернути на те, що під час допиту слідчий або прокурор повинні ознайомити особу з її правами, пояснити її статус та характер проведення допиту, а також можливі наслідки її дій та відмови від надання показань [4].

Правові гарантії захисту прав людини та громадянина під час проведення допиту є невід'ємною складовою правової системи країни та забезпечують дотримання принципів справедливості, законності та поваги до гідності кожної особи. Вони забезпечують баланс між інтересами держави та правами та свободами громадян, що є основою правової демократії.

Крім того, важливо враховувати, що дотримання прав особи під час допиту є не лише обов'язком правоохоронних органів, але й гарантією ефективного функціонування правосуддя. Порушення прав особи під час допиту може призвести до недопущення доказів у судовому процесі та недотримання основних принципів правосуддя, таких як презумпція невинності та справедливий суд.

Тому важливо, щоб як правоохоронні органи, так і судова влада дотримувалися встановлених законом процедур та гарантували повагу до прав та свобод особи під час допиту. Тільки в такий спосіб можна забезпечити дійсно справедливий судовий процес та захист прав та інтересів кожної особи перед законом.

Для цього необхідно посилити контроль за додержанням прав особи під час допиту з боку правоохоронних органів та забезпечити належну підготовку слідчих, прокурорів та інших учасників кримінального провадження з питань захисту прав та свобод людини. Крім того, важливо проводити систематичне навчання з питань правового обґрунтування дій під час допиту та розширення професійних знань у сфері захисту прав людини [3].

Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню довіри громадян до правоохоронних органів, зміцненню правової держави та забезпеченню справедливого судочинства. Правовий захист під час допиту є важливим елементом забезпечення прав та свобод людини і громадянина в країні, і він повинен бути здійснюваний на належному рівні з урахуванням міжнародних стандартів та національних законів.

Контроль за дотриманням прав людини та громадянина під час проведення допиту покладено на прокурора, слідчого суддю та суд. Прокурор має повноваження перевіряти законність проведення допиту та дотримання прав та свобод особи, яка допитується. Слідчий суддя може розглядати скарги на дії слідчого або прокурора під час проведення допиту. Суд, у свою чергу, має право визнати показання особи, яка допитується, недопустимими доказами, якщо вони були отримані з порушенням її прав та свобод. Захист прав людини та громадянина під час проведення допиту є одним із найважливіших принципів кримінального провадження, оскільки він забезпечує законність та справедливість розслідування злочинів.

Забезпечення відповідності проведення допиту нормам закону та захист прав особи є не лише обов'язком правоохоронних органів, але й фундаментальною гарантією справедливості та додержання правових стандартів у кримінальному процесі. Прокурор, як наглядач за законністю, має важливу роль у забезпеченні прав особи під час допиту. Він зобов'язаний контролювати дотримання процесуальних норм, запобігати можливим

порушенням та вживати заходів захисту прав та свобод особи. Слідчий суддя, у свою чергу, виступає як гарант правосуддя та забезпечує об'єктивність розгляду справи. Він має право розглядати скарги на дії слідчого або прокурора, які порушили права особи під час допиту, та вживати відповідних заходів у межах своїх повноважень. Суд, у свою чергу, є остаточним органом, який визначає долю доказів, отриманих під час допиту. Він має право визнати показання особи, яка допитується, недопустимими доказами, якщо їх отримання було суперечливим правам та свободам цієї особи.

Такий ієрархічний контроль за дотриманням прав особи під час допиту забезпечує найвищий рівень правової захищеності та відповідність процесуальним нормам. Захист прав людини та громадянина під час проведення допиту є запорукою справедливого та законного кримінального провадження, що є важливим елементом правової держави.

Відповідно до вимог закону, особи, які порушують права людини та громадянина під час проведення допиту, несуть відповідальність перед законом. Це може включати дисциплінарні заходи у випадках порушення службових обов'язків правоохоронцями або адміністративні штрафи у разі невиконання встановлених норм та процедур. Крім того, серйозні порушення, такі як катування або недопустимий тиск на особу під час допиту, можуть призвести до кримінальної відповідальності за злочини проти прав людини.

Отже, забезпечення правового захисту та гарантій особи під час допиту є невід'ємною складовою справедливого та ефективного кримінального правосуддя. Важливо, щоб усі учасники цього процесу дотримувалися високих стандартів правової діяльності та розуміли важливість захисту прав та свобод кожної особи. Захист прав особи під час проведення допиту є не лише моральним та етичним обов'язком для правоохоронних органів, але й ключовою передумовою забезпечення правосуддя та відновлення справедливості. Приділення уваги до цього аспекту кримінального процесу сприятиме підвищенню довіри громадян до правоохоронних і судових органів, а також зміцненню демократичних цінностей та правової держави в Україні.

Список літератури

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.04.2024).
2. Білоус О. В. Процесуальні гарантії дотримання прав людини і громадянина в діяльності органів судової влади. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*. 2019. № 2 (8). С. 34–38.
3. Про захист на допиті свідка. *Адвокатська фірма «Столичний адвокат»* : веб-сайт. URL: <http://kievadvocate.com.ua/>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 26.04.2024).

УДК 349.2 (477)

Єсімов С. С., професор кафедри адміністративно-правових дисциплін, к.ю.н., професор

*Львівський державний університет внутрішніх справ
(м. Львів, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОБОРОТУ ЗБРОЇ

У засобах масової інформації та у науковій літературі на протязі поточного року йде дискусія щодо зброї, яка може продаватися для населення (цивільна зброя). У Верховній Раді є законопроект 2022 року щодо порядку використання зброї у цивільному обороті. Водночас доцільно зазначити, що реальних підстав для озброєння населення в Україні немає. По даним МВС України у приватній власності знаходиться понад 2 мільйони одиниць різної зброї, у тому числі нарізної. У всіх законопроектах щодо зброї внесених у Верховну Раду протягом

2020 року до теперішнього часу стояло два основних питання – щодо обороту нарізної короткоствольної зброї (пістолетів і револьверів) та вільного носіння за межами місця зберігання. Необхідно зауважити, що законотворчі пропозиції у даному випадку не торкаються положень нормативних актів щодо зброї для захисту України (Закон України від 03.03.2022 р. № 2114-IX «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України») [1].

Незаконний оборот короткоствольної нарізної зброї (пістолетів і револьверів) є одним із факторів, що сприяють зростанню злочинності, становить загрозу та небезпеку.

Під адміністративною відповідальністю у сфері обігу зброєю розуміється у вид юридичної відповідальності, що застосовується до фізичних осіб, які порушили правила обороту зброї, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами України у вигляді адміністративних покарань, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення.

В Україні оборот зброї регулюється відомчим нормативним актом МВС України – наказом МВС України від 21 серпня 1998 року № 662 «Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів» [2].

Україна є єдина держава в Європейському Союзі (враховуючи прагнення до вступу), яка не має законодавчо встановленого акту щодо обороту зброї окрім зброї, що знаходиться у Збройних Силах України та інших військових формування утворених відповідно до законодавства України.

Виходячи із норм вказаної Інструкції право на придбання мають особи, які досягли 18 років. Правом на придбання мисливської гладкоствольної зброї та основних частин до неї користуються громадяни України, які досягли 21-річного віку, мисливської нарізної зброї та основних частин до неї – 25-річного віку, холодної, охолощеної та пневматичної зброї та основних частин до неї 18-річного віку.

Говорячи про адміністративну відповідальність у сфері обороту зброї, необхідно висвітлити основні поняття. Нормативний акт щодо зброї визначає термін «зброя» як пристрої та предмети, конструктивно призначені для ураження живої чи іншої мети, подачі сигналів, а під оборотом зброї має на увазі виробництво зброї, торгівля зброєю, продаж, передача, придбання, колекціонування, експонування, облік, зберігання, носіння, перевезення, транспортування, використання, вилучення, знищення, ввезення зброї в Україну та вивезення її з України.

До учасників, які порушили, передбачені законодавцем норми, застосовуються певні покарання. Відповідальність за адміністративні правопорушення, пов'язані з урахуванням, зберігання, перевезення, вилучення зброї, закріплена у Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП). У главі 14 КУпАП – ст. 174 «Стрільба з вогнепальної, холодної металеві чи пневматичної зброї, пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії в населених пунктах і в не відведених для цього місцях або з порушенням встановленого порядку» [3].

У главі 15 «Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління» КУпАП міститься перелік статей, що показують склад адміністративних правопорушень у сфері обігу зброї. У статтях 190-195 КУпАП називаються санкції адміністративних правопорушень у сфері обігу зброї.

Серед покарань, які передбачає законодавець, можна виділити: штраф, конфіскація зброї, позбавлення права на придбання та зберігання чи зберігання та носіння зброї. Зауважимо, що деякі статті законів неоднозначно трактують норми, що застосовуються до порушень, пов'язаних із обігом зброї.

Стаття 20 «Вкладення, заборонені до пересилання у поштових відправленнях, та порядок їх вилучення» Закону України від 03.11.2022 р. № 2722-IX «Про поштовий зв'язок» визначив повноваження Кабінету Міністрів України щодо встановлення Переліку вкладень, заборонених до пересилання у поштових відправленнях [4; 5].

Згідно Переліку у посылках, що пересилаються в межах України, заборонено до пересилання газу, вогнепальну, холодну, пневматичну, сигнальну, холодну зброю.

Стаття 263 «Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» Кримінального кодексу України, передбачає відповідальність за носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу. Щодо пересилання зброї відповідальність не встановлена [6].

Статті 190 «Порушення громадянами порядку придбання, зберігання, передачі іншим особам або продажу вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї» та 191 «Порушення громадянами правил зберігання, носіння або перевезення нагородної, вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї і бойових припасів» КУпАП не передбачають відповідальність за пересилання зброї.

Адміністративна відповідальність за порушення взаємопов'язані з оборотом зброї в Україні регулюється кількома нормативно-правовими актами що свідчить про наявність достатнього обсягу інформації. Однак, покращуючи Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний кодекс України законодавець не врахував Закон України «Про поштовий зв'язок», що призводить до прогалин не лише в теорії, а й у практиці

Для вирішення вищих проблем є доцільним внести відповідні доповнення у стаття 190 та 191 КУпАП та у статтю 263 Кримінального кодексу України.

Список літератури

1. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України: Закон України від 03.03.2022 р. № 2114-IX. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text>

2. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: Наказ МВС України від 21.08.1998 р. № 662. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98/conv#n231>

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/conv#n1873>

4. Про поштовий зв'язок: Закон України від 03.11.2022 р. № 2722-IX. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2722-20/conv#Text>

5. Про затвердження переліку вкладень, заборонених до пересилання у поштових відправленнях, і Порядку вилучення вкладень, заборонених до пересилання, із поштових відправлень та розпорядження ними: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.09.2023 р. № 958. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/958-2023-%D0%BF#n12>

6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2021 р. № 2341-III. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n1773>

УДК 340

Заритова А. В., студентка гр. Б-ПД-132

Науковий керівник: Саверський О. А., ст. викладач кафедри загальноправових дисциплін

*Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)*

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ВІКТИМБЛЕЙМІНГУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Проблема віктимблеймінгу є дуже актуальною в сучасному суспільстві, оскільки вона порушує права та інтереси жертв насильства, дискримінації тощо. Віктимблеймінгом (Victimblaming) є звинувачення жертв, які зазнали насильства будь-якого виду, жертв шахраїв тощо. Це негативне явище спричиняє додаткову травматизацію, психологічні розлади, соціальну ізоляцію та невіру у правосуддя жертв, а також підтримує культуру насильства, де злочинці не несуть відповідальності за свої дії, а суспільство закриває

очі на проблему. Віктимблеймінг має різні причини, механізми, форми та наслідки, які потребують глибокого наукового аналізу та практичних заходів для їх запобігання та подолання.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Однією з невіршених раніше частин загальної проблеми віктимблеймінгу в Україні є вплив соціальних медіа на формування та поширення цього явища. Саме вони є потужним інструментом комунікації та впливу, проте можуть бути джерелом дезінформації, маніпуляції та наклепу. Жертви часто зазнають додаткового тиску, образ та переслідування в соціальних мережах; також соціальні медіа можуть сприяти поширенню стереотипів та упереджень, що лежать в основі віктимблеймінгу та формувати негативну громадську думку щодо постраждалих осіб. Для вирішення проблеми необхідно розробити та впровадити ефективні механізми контролю та регулювання соціальних медіа, а ще, зокрема їх треба залучати як партнерів у проведенні інформаційних та освітніх кампаній з питань протидії віктимблеймінгу, та підвищенню свідомості громадян про цю проблему.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Досліджували проблему віктимблеймінгу такі науковці, як: Бандурка О. М., Бандурка І. О., Брижик В. О., Герасіна Л. М., Мельничук В. О., Калашник О. А., Харківська А. А. та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цікавий феномен «Victimblaming» можна зустріти у всіх сферах життєдіяльності. Вперше почав використовувати це поняття Вільям Райан. Віктимблеймінг (Victimblaming) - це звинувачення жертв фізичного та сексуального насильства, жертв шахраїв, тобто людини, яка постраждала від чогось. Це явище широко розповсюджене в Україні і, на нашу думку, майже кожен хоча б раз у житті стикався з «ти сам винен» або «ти сама спровокувала» [1].

Звинувачення жертви є поширеним явищем при сексуальному, фізичному та інших формах насильства. Таке звинувачення може мати низку серйозних наслідків для жертв. Наведемо приклад: жінку, яку згвалтували, звинувачують у тому, що вона сама спровокувала нападника своїм одягом, поведінкою або місцем перебування. Таке звинувачення не тільки несправедливе, але й шкідливе для жертви, оскільки воно може призвести до почуття провини, сорому, низької самооцінки, депресії, посттравматичного стресового розладу, соціальної ізоляції та інших психологічних наслідків. Передусім звинувачення жертви сприяє підтриманню культури згвалтування, яка нормалізує насильство та зневажає права жінок.

Однією з причин звинувачення жертви є те, що воно функціонує як когнітивний механізм подолання. Люди часто відчують дискомфорт і безпорадність, коли бачать, як страждають інші. Звинувачення жертви може відволікти їх від ситуації і дати їм відчуття, що вони контролюють цю ситуацію [2]. Крім того, соціальні норми та культурні установки також можуть відігравати важливу роль у звинуваченні жертви.

Як бачимо, віктимблеймінг або звинувачення жертви є складним і багатограним феноменом, тому воно має різні причини. Серед них слід виділити:

- Патріархальні практики, стереотипи та упередження (наприклад, «сімейні традиції» або ж «сімейні правила», які легітимізують дії осіб, що вчиняють згвалтування в сім'ї, де жінку не цінують як особистість, а вона є власністю батька, чоловіка чи брата);
- Сприйняття певних форм домашнього насильства як законних (наприклад, фізичне насильство щодо неповнолітніх розглядається як метод виховання) [3, с. 39];
- Недосконалість системи правосуддя та суб'єктивність правосуддя, зумовлену людським чинником. До прикладу, громадяни, які беруть участь у здійсненні правосуддя як присяжні, не зобов'язані мати юридичну освіту. Іноді незнання присяжними принципів кримінального права призводить до того, що потерпілого визнають винним у скоєнні протиправних дій, а правопорушника виправдовують;
- Гіпотеза «справедливого світу». Ця ідея містить у собі наступне: «Люди заслуговують на те, що з ними відбувається» [2].

Також популярною є так звана «теорія невинуватості». Ґрунтується вона на тому, що люди відчують себе в безпеці і захищають себе, звинувачуючи жертву. Навіть друзі та члени сім'ї постраждалої особи можуть звинувачувати її, щоб зберегти внутрішню рівновагу. Згідно з цією теорією, жертва є нагадуванням про власну вразливість [4].

Віктимблеймінг є серйозною проблемою, яка потребує уваги та дій з боку суспільства, держави, ЗМІ, освіти та кожної людини. Звернімо увагу на те, що звинувачуючи жертву, ми не допомагаємо вирішити проблему або спроможні захистити постраждалу особу від подальшої віктимізації. Саме тому необхідно комплексно працювати для того, щоб подолати це негативне явище. Можна запровадити такий комплекс заходів як: зміна ставлення та свідомості щодо жертв насильства; покращення правової та інституційної бази для захисту жертв насильства; залучення до вирішення проблеми всіх зацікавлених сторін (державні органи, громадські організації, ЗМІ, освітні заклади тощо); підтримка та надання допомоги жертвам; протидія насильству та його причинам (важливо усунути ті соціальні, економічні, політичні, культурні та інші фактори, які сприяють насильству, такі як нерівність, дискримінація, бідність, безправність, корупція і цей перелік не є вичерпним).

Висновки. Отже, віктимблеймінг - це звинувачення жертви в тому, що вона сама спричинила або спровокувала насильство, крадіжку або іншу негативну подію. Віктимблеймінг є актуальною проблемою в Україні, адже він порушує права та гідність жертв, підриває довіру до правоохоронних органів та судової системи, сприяє поширенню культури насильства та безкарності. Для подолання проблеми звинувачення жертви необхідно змінити стереотипи та упередження, що існують у суспільстві, забезпечити належну підтримку та захист постраждалих, підвищити професійні навички та компетентність працівників правосуддя, а також проводити інформаційні та освітні кампанії з питань протидії віктимблеймінгу. Тільки так можна забезпечити справедливість, безпеку та повагу до прав людини в Україні.

Список літератури:

1. Новини У. Н. Віктимблеймінг: чому частіше засуджують жертву, а не насильника | УНН. *Оперативні новини України та Світу* | *Українські Національні Новини УНН*. URL: <https://unn.ua/news/viktimbleyming-chomu-chastishe-zasudzhuyut-zhertvu-a-ne-nasilnika>(дата звернення: 29.04.2024).
2. The Psychology of Victim :Blaming. *The Atlantic*. URL: <https://www.theatlantic.com/science/archive/2016/10/the-psychology-of-victim-blaming/502661/> (date of access: 29.04.2024).
3. Герасіна Л. М. Насильство як соціальна деструкція / Л. М. Герасіна // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. - 2015. - № 1148, Вип. 34. - С. 35-40. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhISD_2015_1148_34_7. (дата звернення: 29.04.2024)
4. Sexual Misconduct | Southern Connecticut State University. *Inside Southern* | *Southern Connecticut State University*. URL: <https://inside.southernct.edu/sexual-misconduct>(date of access: 29.04.2024).

УДК 342.737

Луценко Я. Л., доцент спеціальної кафедри, доктор філософії зі спеціальності 081 –
Право
Національна академія Служби безпеки України
(м. Київ, Україна)

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА ОСОБИ НА НЕДОТОРКАНІСТЬ ЖИТЛА ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Права і свободи людини і громадянина є фундаментальним надбанням людства, що дозволяють задовольняти кожній особі свої потреби та реалізовувати власний потенціал у різних сферах суспільного життя. Залежно від ступеню їх гарантування визначається рівень демократичного розвитку будь-якого суспільства і держави.

Відповідно до ст.ст. 3, 12 Загальної декларації прав людини 1948 р. кожна людина має право на свободу і особисту недоторканність. Ніхто не може зазнавати безпідставного

втручання у його особисте й сімейне життя, посягання на недоторканність житла і таємницю кореспонденції й кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань. Згідно ст. 29 цієї Декларації при здійсненні своїх прав людина може зазнавати тільки таких обмежень, що встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших осіб та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [1].

У питанні дотримання прав людини Україна має зобов'язання не лише на рівні ратифікованих міжнародно-правових актів, але й відповідно до приписів вітчизняного законодавства. Так, згідно вимог ст. 64 Конституції України права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Основним законом. Окремо зауважимо, що ч. 2 ст. 64 цього ж закону передбачає чіткий перелік прав і свобод, які є абсолютними та не можуть бути обмежені за жодних обставин. Це права, передбачені ст.ст. 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Основного закону [2].

Проте, до наведеного переліку не входить ст. 30 Конституції України, в якій зазначається про недоторканність житла чи іншого володіння особи та можливість проникнення до нього не інакше, як за вмотивованим рішенням суду. При цьому, під поняттям «житло», зазвичай, розуміється будь-яке приміщення, призначене чи прилаштоване для постійного чи тимчасового проживання фізичних осіб. Цим поняттям охоплюються будинки, квартири, службові квартири, садиби, жилі кімнати, кухні, прибудови, кімнати в готелях, гуртожитках, санаторіях і будинках відпочинку, палати в лікарні, каюти на кораблі, купе у вагоні тощо [3, с. 653-654].

Недопустимість проникнення до житла передбачає не лише неприпустимість входження до нього попри волю особи, але й інші форми отримання інформації про те, що відбувається в приміщенні, наприклад, за допомогою технічних засобів, завдяки яким здійснюється аудіо-, відеоконтроль особи. І лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, закон може передбачати інший порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи та проведення в них огляду і обшуку.

На сьогодні, під час широкомасштабної агресії російської федерації проти України, надзвичайно актуалізувалося питання дотримання прав людини та можливості їх тимчасового обмеження під час вжиття заходів, спрямованих на забезпечення правопорядку, національної безпеки та збереження територіальної цілісності держави. Проте, навіть під час дії правового режиму воєнного стану тимчасове обмеження окремих прав і свобод людини і громадянина має здійснюватися за відповідних підстав та в порядку, визначеному міжнародними правовими актами, Конституцією та іншими законами України.

Так, відповідно до п. 3 Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. № 64/2022 в державі передбачена можливість обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина в частині, що стосується недоторканості житла (ст. 30), таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), невтручання в особисте і сімейне життя (ст. 32), свободи думки і слова, вільного вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34), участі в управлінні державними справами, у всеукраїнському та міжнародному референдумах, (ст. 38), права власності (ст. 41), підприємницької діяльності (ст. 42), права на працю (ст. 43), права на страйк (ст. 44) та права на освіту (ст. 53) [4].

Тобто, в умовах воєнного стану серед інших може бути правомірно обмежене і право особи на недоторканність житла. Так, відповідно до ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII, уповноважені державні органи під час проведення заходів із забезпечення правового режиму воєнного стану мають право, у разі потреби, проводити огляд службових приміщень і житла громадян [5].

Відповідно до п. 11 Порядку перевірки документів у осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1456, уповноважена особа має право проникнути до житла чи

іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду в невідкладних випадках, пов'язаних із: 1) врятуванням життя людей та цінного майна під час надзвичайних ситуацій; 2) безпосереднім переслідуванням осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення; 3) припиненням злочину, що загрожує життю осіб, які перебувають в житлі або іншому володінні особи. Проникнення уповноваженої особи до житла чи іншого володіння особи не може порушувати її право користуватися майном, а щодо факту такого тимчасового обмеження прав людини повідомляються органи, які здійснюють контроль і нагляд за дотриманням законності у кримінальному провадженні або при здійсненні оперативно-розшукової чи контррозвідувальної діяльності [6].

Перевірка житла також може здійснюватися під час комендантської години. Таке право, відповідно до п. 16 Порядку здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 08.07.2020 р. № 573, надано патрулям під час припинення кримінального правопорушення та в разі переслідування осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, якщо зволікання може створити реальну загрозу життю чи здоров'ю осіб [7].

У контексті викладеного зазначимо, що під час дії правового режиму воєнного стану права людини обмежуються не завжди, не на усій території держави та не стосовно усіх без винятку осіб. У Законі України «Про правовий режим воєнного стану» та відповідному указі Президента України лише зазначається про можливість тимчасового, протягом дії правового режиму воєнного стану, обмеження таких прав і свобод в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження і здійснення відповідних заходів, визначених у законі, – комендантської години, обмеження свободи пересування громадян, місця їх перебування або проживання тощо.

Таким чином, в умовах правового режиму воєнного стану уповноважені державні органи, за наявності на то відповідних підстав, передбачених у законодавстві України, мають право застосовувати заходи щодо правомірного обмеження окремих прав людини, зокрема, недоторканності житла чи іншого володіння особи. Таке обмеження цих прав є правомірним та виправданим, оскільки його межі та обсяги відповідають складнощі становища в якому перебувають суспільство і держава. Після закінчення дії правового режиму воєнного стану усі запроваджені обмеження скасовуються, а конституційні права і свободи людини і громадянина підлягають невідкладному поновленню.

Список літератури

1. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 25.04.2024).
2. Конституція України: Основний закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.04.2024).
3. Чеховська М.М., Луценко Я.Л. Гарантії дотримання прав людини при проведенні оперативно-розшукових і контррозвідувальних заходів, що пов'язані із втручанням у приватне спілкування / *Права людини в Україні та у зарубіжних країнах: традиції та новації*: кол. моногр. / за заг. ред. Н.В. Мішиної. Львів-Торунь: Ліга-Прес, 2021. С. 643-660.
4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 25.04.2024).
5. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 25.04.2024).
6. Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1456. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-%D0%BF#n8> (дата звернення: 25.04.2024).

7. Про затвердження Порядку здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан: постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.2020 р. № 573. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.04.2024).

УДК 343.3

Маложон О. І., доцент кафедри конституційного, міжнародного права та публічно-правових дисциплін, к.і.н., доцент

Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

(м. Київ, Україна)

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ — ДЕРЖАВНИЙ ОРГАН СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Проблема національної безпеки держави має важливе значення в контексті загального розвитку країни та реалізації її національних інтересів. Аналіз загроз та викликів, а також поняття «національної безпеки» зумовлений тією обставиною, що дане поняття є базовим для формування концепції національної безпеки будь-якої держави. Розуміння сутності сучасних загроз та викликів сприяє методологічному обґрунтуванню завдань забезпечення національної безпеки, в тому числі і нашої держави.

Сьогодні існує чимало досліджень у сфері національної безпеки та її складових. Питанню сучасних загроз та викликів національній чи міжнародній безпеці у зовнішньополітичній сфері присвячені роботи таких дослідників: В. П. Горбуліна [1], І. А. Грицяка, А. Б. Качинського, В. І. Почепцова, А. А. Падеріна, Г. М. Перепелиці, Т. С. Стародуб, Г. П. Ситника, І. А. Храбана.

Попри велику кількість публікацій залишається багато невирішених проблем у теорії та практиці національної безпеки. Аналіз сучасного стану національної та міжнародної безпеки як однієї з глобальних проблем людства потребують більш детального дослідження.

Сектор безпеки і оборони України складається з чотирьох взаємопов'язаних складових: сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки.

До складу сектору безпеки і оборони входять: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику [2].

На Службу безпеки України покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. [2].

Служба безпеки України є державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, що забезпечує державну безпеку, здійснюючи з неухильним дотриманням прав і свобод людини і громадянина:

1) протидію розвідувально-підривної діяльності проти України;

2) боротьбу з тероризмом;

3) контррозвідальний захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності, оборонного і науково-технічного потенціалу, кібербезпеки, економічної та інформаційної безпеки держави, об'єктів критичної інфраструктури;

4) охорону державної таємниці [3].

Департамент захисту національної державності СБУ реалізує державну політику у сфері протидії організаціям і окремим особам, метою яких є підрив національної державності, ліквідація незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганда війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної та іншої ворожнечі, посягання на права і свободи людини, а також попередження, виявлення і припинення злочинів та інших протиправних діянь, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам держави і безпеки громадян України та віднесені до компетенції Служби безпеки України, реалізує профілактику злочинів у цій сфері.

Антитерористичний центр, створений як постійно діючий орган при Службі безпеки України, здійснює координацію діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом у запобіганні:

- терористичним актам щодо державних діячів, критичних об'єктів життєзабезпечення населення, об'єктів підвищеної небезпеки,

- актам, що загрожують життю і здоров'ю значної кількості людей, та їх припиненні.

Метою контррозвідальної діяльності є забезпечення державної безпеки, яка здійснюється з використанням системи контррозвідальних, пошукових, режимних, адміністративно-правових заходів, спрямованих на попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, розвідальним, терористичним та іншим протиправним посяганням спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на інтереси України [4].

Департамент інформаційно-аналітичного забезпечення СБУ збирає, аналізує і систематизує інформацію, що має значення для нормального функціонування країни, державного апарату. Служба безпеки України здійснює інформаційно-аналітичну діяльність з метою сприяння керівництву України в реалізації зовнішньо- та внутрішньополітичного курсу з розвитку держави, зміцнення її обороноздатності та економічного потенціалу, розширення міжнародного співробітництва.

Серед інших завдань, на Службу Безпеки України покладено боротьбу з корупцією та організованою злочинністю. Одним з державних органів, уповноважених працювати в цій сфері, є Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю СБУ.

Зусилля зосереджує на вирішенні наступних задач:

- організація, здійснення та координація оперативно-розшукових заходів щодо викриття та розробки корумпованих посадових осіб в структурах державної влади, управління і контролюючих органах;

- у взаємодії з органами прокуратури здійснення оперативно-розшукових заходів по забезпеченню розслідування кримінальних справ про злочини, вчинені в організованих формах, зловживань корумпованих посадових осіб органів виконавчої, законодавчої та судової влади, правоохоронних та контролюючих органів;

- припинення та попередження протиправних дій з боку суб'єктів корупційних діянь згідно з Законом України «Про запобігання корупції» від 2014 року [5];

- організація та здійснення оперативно-розшукових заходів щодо попередження, виявлення та припинення контрабандної діяльності на каналі зовнішньоекономічних зв'язків, оперативної розробки міжрегіональних контрабандних формувань. Викриття та припинення незаконного переміщення через кордон сировинних та матеріальних ресурсів, товарів народного споживання, валютних, історичних та культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних і вибухових речовин, зброї та бойових припасів;

–організація, здійснення та координація оперативно-розшукових заходів щодо попередження, виявлення та припинення злочинної діяльності організованих наркогруповань.

Визначальними чинниками, що впливають на стан національної безпеки України, є внутрішньополітична обстановка, зовнішньополітичний курс та ефективність державної політики в секторі безпеки.

Основною умовою ефективності реалізації завдань захисту національних інтересів від реальних і потенційних загроз є прискорене реформування структур безпеки й оборони держави та підвищення ефективності функціонування всіх, без винятку, суб'єктів забезпечення національної безпеки. Крім того, окреме місце у системі забезпечення національної безпеки належить зовнішній розвідці, що свідчить про нагальну потребу реформування цієї структури та приведення відповідного законодавства у стан, який вимагають сучасні виклики та загрози [6].

Список літератури

1. Горбуліна В. П., Качинський А. В. Визначення цілей формування державної політики національної безпеки України. Стратегічна панорама. 2006. № 13. С. 13–26.
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
3. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 року № 2229-XII. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>
4. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26 грудня 2002 року № 374-IV. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-IV#Text>
5. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
6. Стратегія розвитку України - 2020 : [Електронний ресурс] Офіційний веб-портал Президента України. Режим доступу : <http://www.president.gov.ua>

УДК 343.131.7

Попович А. С., студентка гр. КЮ-231

Науковий керівник: Марущак Н. В., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ: ПОНЯТТЯ І СУТЬ

Забезпечення прав людини є головним обов'язком держави відповідно до Конституції. Найбільш гостро питання дотримання прав людини стає у сфері кримінального судочинства. Це пояснюється тим, що під час кримінального процесу можуть бути використані значні обмеження конституційних прав людини. Державні органи та посадові особи, задіяні в кримінальному процесі, можуть вдаватися до примусових заходів щодо його учасників (затримання, взяття під варту, відсторонення від посади тощо). Тому проголошення людини найвищою цінністю та закріплення її прав і свобод у Конституції не матиме сенсу без реальних гарантій їх забезпечення під час кримінального провадження. Права учасників кримінального процесу самі по собі не можуть автоматично реалізовуватися, а потребують створення відповідних процесуальних гарантій. Однією з таких гарантій є конституційний принцип презумпції невинуватості [1, с. 162].

У Кримінальному процесуальному кодексі 2012 року вперше було об'єднано в одній статті два важливих принципи: презумпцію невинуватості та забезпечення доведеності вина. Проте, зі змістом статті 17 КПК [6] трохи незрозумілим залишається розмежування між цими двома принципами. Проте принцип презумпції невинуватості не

є новим для українського кримінального процесу. Суть презумпції невинуватості полягає в тому, що будь-яка особа визнана невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку та встановлено обвинувальним вироком суду [2, с. 87].

Актуальність теми є невичерпною, а тому питання презумпції невинуватості були предметом наукових досліджень багатьох дослідників, зокрема: О. А. Бунтовської, В. В. Вапнярчука, І. В. Гловюк, В. Г. Гончаренка, О. П. Кучинської, О. П. Трохлюка, Т. І. Фулей та багатьох інших. Попри значний доробок науковців, ця проблематика не втрачає актуальності через залежність правозастосовної практики від законодавчих змін та збереження застарілих наративів у роботі правоохоронних органів.

Належне законодавче закріплення презумпції невинуватості як фундаментальної засади кримінального процесу само по собі не гарантує автоматичну реалізацію цього принципу та пов'язаних з ним правового положення. Це означає, що розуміння сутності та змісту презумпції невинуватості потребує постійного моніторингу законодавства та подальших обґрунтованих наукових досліджень у сфері захисту прав людини під час кримінального судочинства [1, с. 162].

Аналіз нормативного змісту принципу презумпції невинуватості дозволяє стверджувати, що сферою його застосування є кримінальне судочинство. Поняття «винуватість», «вина» етимологічно пов'язані з діями, визначеними Кримінальним кодексом України як кримінальні правопорушення. Принцип презумпції невинуватості діє на всіх стадіях кримінального процесу, забезпечуючи ставлення до підозрюваного або обвинуваченого як до особи, яка не є винуватою у вчиненні дозволу кримінального правопорушення, поки зворотне не буде доведено до встановленого законом порядку та підтверджено повинним вироком суду, що набрав законної сили [1, с. 163].

Оскільки презумпції використовувалися для встановлення наявності фактів/подій у різних сферах правдивості, їх поділяли на фактичні і юридичні. Тож, сучасна юридична наука оперує терміном «правова презумпція», який є правовим аспектом загального поняття припущення [3, с. 97].

Формула презумпції невинуватості - особа, визнана невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду - є об'єктивним правовим положенням, вимогою закону, насамперед Конституції, до всіх державних і громадських інституцій, посадовців, громадян. Обвинувачений буде визнаний невинуватим, доки його вину не буде доведено допустимими й достовірними доказами у встановленому процесуальному порядку перед відповідним судом, який ухвалить обвинувальний вирок. Лише з моменту набрання таким вироком законної сили особа визнана винною у вчиненні злочину. Отже, призначення презумпції невинуватості виникає в тому, щоб протистояти обвинувальному ухилу, суб'єктивізму чи свавіллю в кримінальному процесі [4, с. 3].

Незважаючи на досконале нормативно-правове визначення принципу презумпції невинуватості як у національному, так і в міжнародному законодавстві, у юридичній доктрині відсутня єдність поглядів науковців на сутність і зміст цього принципу, його місце та роль у кримінальному судочинстві.

Сам термін «презумпція» походить від латинського «*praesumere*», що означає «передбачати, передчувати, вгадувати». У перекладі з латини «презумпція» (*praesumptio*) означає припущення. Юридична енциклопедія містить загальне визначення правових презумпцій як припущення про імовірність настання певного юридичного факту, закріпленого правовими нормами [1, с. 163]. Законодавчо встановлені презумпції в свою чергу є правилами, які базуються на попередньому досвіді і відображають типову тривалість. Однак вони можуть бути спростовані в нетипових випадках. Закон розрізняє спростовні презумпції, які вважаються дійсними до спрощення, і неспростовні, що не підлягають спростуванню [5, с. 114].

Презумпція невинуватості виникла на певному етапі розвитку суспільства, коли гостро постало питання захисту прав людини. Вона є вимогою закону, об'єктивним правовим положенням, яке звернене до всіх громадян, посадових осіб, держави, громадських

організацій та суспільної думки в цілому. Презумпція невинуватості - це загальноправовий принцип, який виступає показником демократичної держави та її правової системи.

На стадії досудового розслідування принцип презумпції невинуватості починає реалізовуватися з моменту початку кримінального переслідування особи, яка вчинила злочин, або з'явилася у справі визнаного. Початком такого кримінального переслідування, коли буває чинність презумпції невинуватості, або затверджено затримання особи за підозрою у вчиненні постанови злочину без ухвали слідчого суду чи суду (стаття 209 КПК) [6], або вручення особи письмового повідомлення про підозру (стаття 278 КПК) [6]. Як об'єктивне правове положення, презумпція невинуватості зберігає свою дію до стадії виконання вироку. Лише на цій фінальній стадії кримінального провадження принцип презумпції невинуватості припиняє свою дію щодо засудженого за позовним вироком суду, який набрав законної сили [2, с. 89].

Презумпція невинуватості не припиняє свої дії щодо осіб, звільнених від кримінальної відповідальності із закриттям кримінальних справ за такими названими підставами, наприклад: амністія або помилування, дійове каяття, застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру тощо. Суд при цьому не визнає особу винуватою у вчиненні злочину шляхом винесення обвинувального вироку. Натомість ухвалює постанову про закриття кримінального провадження, тому не випадково, що в таких випадках особа визнається такою, що не має судимості [4, с. 6].

Отже, презумпція невинуватості є загальноправовим принципом, показником демократичної правової системи. Це одна з ключових процесуальних гарантій забезпечення прав людини.

Список літератури

1. Дуюнова Т. В., Півненко Л. В. Конституційно-правовий зміст презумпції невинуватості. *Нове українське право*. 2021. № 6. С. 161–165.
2. Трохлюк О. П. Принцип презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини. *Наше право*. 2013. № 9. С. 87–90.
3. Циганюк Ю. В. Внутрішній системний зв'язок засади презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 4. С. 96–102.
4. В. Т. Нор. Презумпція невинуватості як конституційна засада кримінального судочинства та її застосування в практиці європейського суду з прав людини. *Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право"*. 2011. № 3. С. 1–24.
5. Ляшенко Р. Д. Презумпції у праві: питання теорії та практики : дисертація. Київ, 2011. 291 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 19 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 06.05.2024).

УДК 343.148

Соловйов Є. Г., студент гр. ПД-211

Науковий керівник: Веремієнко С. В., ст. викладач кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДОВОГО ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Сучасне кримінальне судочинство постійно потребує використання спеціальних знань, якими не володіють слідчі, прокурори, адвокати, судді на рівні, необхідному для

об'єктивного з'ясування фактів та обставин справи, а тому роль судового експерта у кримінальному провадженні виявляється надзвичайно важливою та впливовою.

Правовий статус судового експерта у кримінальному провадженні, його функції, повноваження та відповідальність визначені рядом нормативно-правових актів, зокрема Законом України «Про судову експертизу» [1], Кримінальним процесуальним кодексом України [2], а також іншими нормативно-правовими актами.

Відповідно Закону України «Про судову експертизу» судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань. Аналізуючи норми зазначеного закону, можна зробити висновок, що судовими експертами можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності.

Експерт – це не зацікавлена у результатах провадження особа, яка на професійній основі володіє необхідними для вирішення судово-експертних завдань спеціальними знаннями, уміннями та практичними навиками, призначена експертом у порядку, встановленому законом, що прийняла об'єкти експертизи з метою проведення дослідження та надання висновку з питань, які виникають під час процесуального провадження і стосуються сфери її знань [3, с. 8–9].

У кримінальному провадженні експертом є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань (ст.69 КПК).

Основу правового статусу судового експерта в кримінальному провадженні становлять його права та обов'язки. Відповідно до ч.3 ст.69 КПК експерт має право знайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження; заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи; бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предметів та об'єктів дослідження; викладати у висновку експертизи виявлені в процесі її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і щодо яких йому не були поставлені запитання; ставити запитання, що стосуються предмета та об'єктів дослідження, особам, які беруть участь у кримінальному провадженні; одержати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із проведенням експертизи і викликом для надання пояснень чи показань, у разі, якщо проведення експертизи не є службовим обов'язком особи, яка залучена як експерт; заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом; користуватися іншими правами, передбаченими Законом України «Про судову експертизу».

Зауважимо, що право експерта бути присутнім під час проведення процесуальних дій є дещо обмеженим, оскільки для зустрічі з учасниками кримінального провадження та для можливості бути присутнім під час процесуальних дій йому потрібно бути залученим слідчим, самостійно вирішити це питання він не може [4, с.206].

Процесуальне законодавство забезпечує право експерта, якщо це в інтересах з'ясування обставин, які мають значення для кримінального провадження, виходити за межі отриманого доручення про проведення експертизи і викласти у висновку експертизи виявлені в ході її проведення відомості, запитання на які йому не були поставлені (п.4 ч.3 ст. 69 КПК). Зазначене право експерта в процесуальній науці отримало назву експертної ініціативи.

Важливою складовою процесуального статусу судового експерта є правило, відповідно до якого експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи. Він може відмовитися від надання висновку, якщо поданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову має бути вмотивованою.

Експерт не має права брати участь у кримінальному провадженні, якщо він провів ревізію, перевірку тощо, матеріали яких використовуються у цьому провадженні (ч.2 ст. 79 КПК).

Відповідно до ч.5 ст.69 КПК України експерт зобов'язаний: особисто провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому запитання, а в разі необхідності – роз'яснити його; прибути до суду і дати відповіді на запитання під час допиту; забезпечити збереження об'єкта експертизи (якщо дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей, експерт повинен одержати на це дозвіл від особи, яка залучила експерта); не розголошувати без дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням обов'язків, або не повідомляти будь-кому, крім особи, яка його залучила, чи суду про хід проведення експертизи та її результати; заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених КПК.

Законом встановлена відповідальність судового експерта, яка є правовою гарантією належного ставлення до виконання покладених на нього обов'язків. Судовий експерт може бути притягнутий до дисциплінарної, адміністративної, цивільно-правової та кримінальної відповідальності.

Кримінальна відповідальність судового експерта передбачена за завідомо неправдивий висновок (ст. 384 КК), за відмову без поважних причин від виконання покладених обов'язків у суді (ст. 385 КК), а також за розголошення без дозволу прокурора, слідчого або особи, яка провадила оперативно-розшукову діяльність, даних оперативно-розшукової діяльності або досудового розслідування особою, попередженою в установленному законом порядку про обов'язок не розголошувати такі дані (ст. 387 КК).

Важливим питанням участі експерта у кримінальному провадженні є попередження його про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок (ст. 384 КК) або за відмову без поважних причин від виконання покладених обов'язків у суді або під час провадження досудового розслідування (ст. 385 КК).

Адміністративна відповідальність судового експерта передбачена за злісне ухилення судового експерта від явки до суду (ст. 185-3 КУпАП) та за злісне ухилення судового експерта від явки до органів досудового розслідування чи прокурора (ст. 185-4 КУпАП).

До дисциплінарної відповідальності судовий експерт може бути притягнутий за вчинення дисциплінарного проступку, перелік яких визначено в ст.14 Закону України «Про судову експертизу». Якщо експерт перебуває у трудових відносинах зі спеціалізованою експертною установою та є її співробітником, сторона, яка залучила його, суд має право повідомити цю установу про факт невиконання чи неналежного виконання експертом своїх обов'язків, і як наслідок, до нього можуть бути застосовані заходи дисциплінарної відповідальності [5, с.552].

Актуальною проблемою залишається забезпечення безпеки судових експертів, які беруть участь у судочинстві. Кримінальне процесуальне законодавство проголошує, що у разі наявності відповідних підстав судовий експерт має право на забезпечення безпеки (п. 7 ч. 3 ст. 69 КПК). Безпека судового експерта як учасника судочинства є підґрунтям його незалежності та захисту прав людини. Проте досі не прийнятий законодавчий акт, який регламентує ці питання [5, с.553].

Отже, основними складовими правового статусу судового експерта у кримінальному провадженні є надані йому права і покладені на нього обов'язки щодо проведення експертиз, та відповідальність, до якої може бути притягнутий експерт за порушення вимог законодавства, невиконання чи неналежне виконання покладених на нього обов'язків.

Список літератури

1. Про судову експертизу: закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-ХІІ. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4038-12>.

2 Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI / Верховна Рада України / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Дудич А. В. Експерт як учасник кримінального провадження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.

4. Максимів Л. В. Процесуальний статус експерта у кримінальному провадженні: окремі аспекти. *Порівняльно-аналітичне право*. №2. 2020. С.205-207.

5. Демидова Є. Є., Домашненко О. М., Колеснікова І. А. Судовий експерт як суб'єкт судово-експертної діяльності: правовий статус. *Юридичний науковий електронний журнал*. №5. 2022. С.549-553.

УДК 351.74:364

Солохненко Л. М., студентка гр. ПД-221

Науковий керівник: Марущак Н. В., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Поліцейські під час виконання своїх обов'язків, постійно піддають своє життя і здоров'я, а також життя і здоров'я близьких постійним ризикам, тому для них є необхідним забезпечення належного рівня соціального захисту.

Соціальний захист поліцейського – це повний комплекс організаційних, соціально – економічних та правових заходів та гарантій, які спрямовані забезпечення соціально – економічних прав поліцейського, обумовлених несенням служби [1; с.100-101].

Аналіз законодавства, а саме Закону України «Про Національну поліцію» дає нам можливість виокремити такі гарантії соціального захисту працівника поліції: службовий час і час відпочинку поліцейських (ст. 91), відпустки поліцейських (ст. 92), грошове забезпечення поліцейських (ст. 94), медичне забезпечення поліцейських (ст. 95), житлове забезпечення поліцейських (ст. 96), одноразова грошова допомога в разі загибелі (смерті) чи втрати працездатності поліцейського (ст. 97), пенсійне забезпечення поліцейських (ст. 102), навчання дітей поліцейських (ст. 103), захист прав та законних інтересів працівників поліції (ст. 104) [2].

Розглянемо ці соціальні гарантії більш детально.

Службовий час і час відпочинку поліцейських. Для поліцейських і курсантів навчальних закладів, що готують поліцейських, встановлені різні робочі графіки: п'ятиденний робочий тиждень з двома вихідними днями для поліцейських і шестиденний тиждень з одним вихідним днем для курсантів. Вихідні, святкові та неробочі дні вважаються днями відпочинку для всіх поліцейських, крім тих, хто залучений до службових обов'язків. Поліцейські, які працювали у вихідні, святкові або неробочі дні, отримують відповідний час відпочинку у вигляді компенсації протягом двох наступних місяців [2].

Відпустки поліцейських. Стаття 92 Закону України «Про Національну поліцію» надає поліцейським право на щорічні оплачувані відпустки. Що щорічна основна оплачувана відпустка становить 30 календарних днів. Крім того, поліцейським надаються додаткові відпустки у зв'язку з навчанням, творчі відпустки, соціальні відпустки та інші види, відповідно до законодавства про відпустки. Відпустка обчислюється подово, а святкові та неробочі дні до її тривалості не включаються [2].

Грошове забезпечення поліцейських. Стаття 94 Закону України «Про Національну поліцію» регулює грошове забезпечення поліцейських. Розмір грошового забезпечення залежить від ряду факторів, таких як посада, стаж служби, умови служби тощо. Порядок виплати грошового забезпечення встановлюється Міністром внутрішніх справ України. Також встановлено, що поліцейським, які тимчасово проходять службу за кордоном, грошове забезпечення виплачується в національній валюті та іноземній валюті відповідно до нормативів, встановлених Кабінетом Міністрів України. Щодо поліцейських, відряджених до інших установ, виплата грошового забезпечення здійснюється, враховуючи їх посадовий оклад із зазначеного місця роботи. У разі захоплення поліцейського в полон або зникнення безвісти, грошове

забезпечення для нього та його сім'ї зберігається. Також надається виплата грошового забезпечення членам сім'ї поліцейського, які проживають з ним, до повного з'ясування обставин захоплення або зникнення [2].

Медичне забезпечення поліцейських. Згідно ст.95 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейським гарантується безоплатне медичне обслуговування у закладах охорони здоров'я Міністерства внутрішніх справ України. Статтею також передбачене право на безоплатне медичне обслуговування для членів сімей поліцейських, а також поліцейських, які загинули, пропали безвісти або стали інвалідами під час служби. Ці особи мають право на пільгове реабілітаційне, санаторно-курортне лікування та відпочинок у відповідних закладах за рахунок бюджетних коштів. При цьому, члени сімей загиблих поліцейських також мають право на безоплатне санаторно-курортне лікування та оздоровлення один раз на два роки.

Житлове забезпечення поліцейських. Згідно ст.96 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейським забезпечується житло відповідно до встановленого житлового законодавства. Особам, які визнані потребуючими поліпшення житлових умов, житло надається в першочерговому порядку. Це також стосується поліцейських, які стали інвалідами I групи внаслідок поранення або захворювання, одержаних під час виконання службових обов'язків, або членам їхніх сімей. Також керівникам поліції надається можливість виплачувати компенсацію поліцейським за оренду житла, якщо вони не мають власного житла в місці проходження служби. Для членів сімей поліцейських, які загинули під час виконання службових обов'язків, також передбачено позачергове забезпечення житлом у випадку, якщо вони перебували на обліку осіб, які потребують поліпшення житлових умов [2].

Одноразова грошова допомога в разі загибелі (смерті) чи втрати працездатності поліцейського. Одноразова грошова допомога є соціальною виплатою, що гарантується державою, і призначається особам, які мають право на її отримання. Ця допомога надається: 1) у разі загибелі поліцейського внаслідок протиправних дій третіх осіб або в ході виконання рятувальних або антитерористичних операцій, захисту національної безпеки та оборони, а також у разі смерті під час проходження служби; 2) у випадках визначення інвалідності поліцейського внаслідок поранення або захворювання, отриманих у зв'язку з виконанням службових обов'язків, протягом певного строку після звільнення з поліції; 3) у разі отримання поліцейським поранення під час виконання службових обов'язків, що призвело до часткової втрати працездатності, без визначення статусу інвалідності [2].

Пенсійне забезпечення поліцейських. Пенсійне забезпечення поліцейських та виплата одноразової грошової допомоги після звільнення їх зі служби в поліції здійснюються в порядку та на умовах, визначених Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [2].

Навчання дітей поліцейських. Діти поліцейських мають певні привілеї в навчанні, наприклад діти поліцейських, один з батьків яких має вислугу в поліції протягом 20 років або більше, діти осіб, що звільнені з поліції за різними причинами після 20 років служби, або діти поліцейських з інвалідністю, отриманою під час служби, мають перевагу при вступі до ліцеїв та вищих навчальних закладів, які готують поліцейських. Діти осіб, один з батьків яких був поліцейським і загинув або був визнаний судом безвісно відсутнім під час виконання службових обов'язків, мають право на вступ поза конкурсом до державних і комунальних вищих та професійно-технічних навчальних закладів України для навчання за рахунок державних та місцевих коштів протягом трьох років після отримання відповідної загальної середньої освіти.

Отже, соціальний захист поліцейських є важливим елементом забезпечення їхньої ефективної роботи та допомагає зберегти їхнє фізичне та психічне здоров'я у виконанні їхніх обов'язків для захисту громадянства і забезпечення громадського порядку.

Список літератури

1. Ізбаш К.С. Сучасний стан соціального захисту поліцейських в Україні: матеріали ІХ Міжнародної науково - практичної інтернет конференції. Одеса, 2022. С. 98-101.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07. 2015, № 40-41, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

УДК 343.575(043.2)

Токарська Г. В., студентка гр. 453

Науковий керівник: Левицький А. О., ст. викладач кафедри цивільного та кримінального права і процесу, к.ю.н.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(м. Миколаїв, Україна)

РОЗСЛІДУВАННЯ КОНТРАБАНДИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ

Сучасне суспільство стикається зі складною проблемою контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що становить серйозне виклик для правоохоронних органів та суспільства в цілому. Контрабандисти постійно вдосконалюють свої методи та механізми здійснення правопорушення, використовуючи нові технології та стратегії, щоб уникнути виявлення та покарання. Тому важливим є дослідити значення протидії контрабанді цих речовин і виділити основні аспекти розслідування даного виду злочину.

Україна встановлює кримінальну відповідальність за даний вид злочину, який полягає у незаконному переміщенні через митний кордон країни наркотичних речовин або їх компонентів поза митним контролем або з їх приховуванням від митного огляду (згідно зі статтею 305 Кримінального кодексу України) [1]. Тому це правопорушення набуває також транснаціонального характеру, так як охоплює територію різних країн.

Контрабанда наркотичних засобів часто є головним чинником у технологічному ланцюгу наркобізнесу. Цей процес тісно взаємозв'язаний з іншими протиправними діями у сфері незаконного обігу наркотиків. Так, М.Г.Вербенський писав, що ситуація останнього десятиріччя ХХ ст. складалася несприятливо в плані наркотизації населення України. На початок перебудови в Україні в 1993 р. на обліку вже перебувало 33,5 тисячі споживачів наркотиків, із них 1,4 тис. – неповнолітніх. Нині чисельність офіційно зареєстрованих споживачів наркотиків щорічно збільшується приблизно на 5 тис. осіб. Таким чином, на сьогодні в Україні немає жодного регіону, де б із незаконного обігу не вилучалися героїн, кокаїн та інші синтетичні наркотики [2]. Якщо взяти, наприклад, останні 3 роки, то відповідно до Єдиного звіту про кримінальні правопорушення на сайті Офісу Генерального прокурора, за січень-грудень 2021 року, то облікованих правопорушень за статтею 305 Кримінального Кодексу України було 4, у 2022 кількість значно збільшилась до 115, а в 2023 році вже 145 [3]. Це звісно може бути пов'язано з початком повномасштабної війни, а також зі зміною та полегшенням правил при проходженні митного контролю.

Дана категорія злочинів охоплює наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори. Законодавство визначає це як речовини, що містяться у списку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які можуть становити загрозу для здоров'я, якщо їх зловживати. Ці речовини мають здатність впливати на центральну нервову систему, спричиняти сп'яніння, залежність, а їхнє зловживання загрожує громадському здоров'ю. Україна визнає такі речовини, як макова соломка, опій, героїн, марихуана, гашиш, кокаїн, як традиційні й поширені наркотичні засоби.

Важливим елементом криміналістичної характеристики контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів є обстановка вчинення злочину, тобто комплекс взаємодіючих об'єктів, явищ і процесів, які визначають місце, час, природно-кліматичні, виробничі, побутові умови, а також особливості учасників злочину та їхні психологічні взаємозв'язки. Ці чинники визначають можливість, умови і інші обставини вчинення злочину [4].

Також необхідним для встановлення є місце та час вчинення злочину, і можливі місця, де контрабандні предмети приховуються. Як зазначалося раніше, контрабанда означає незаконне переміщення через митний кордон країни наркотичних речовин або їх компонентів поза митним контролем або з приховуванням від митного огляду. Такими місцями можуть бути пункти митного пропуску. Для приховування контрабанди використовуються різні

місця, такі як транспортні засоби, багаж, особисті речі, поштові відправлення, природні порожнини тіла і т.д. Часто використовуються різноманітні тайники, такі як подвійне дно, іграшки, спеціально виготовлені контейнери та інші приховані місця, або під виглядом продуктів харчування та корму для тварин. Іноді наркотики перевозять у порожнинах тіла людини, таких як шлунок, з упакуванням їх у спеціальний спосіб. Також наркотики можуть бути приховані у поштових відправленнях, бандеролях і листах, наприклад, під марками на конвертах або поміщені у носові хустинки, папір або вату.

Проте вчинення контрабанди можливе й поза пунктами митного контролю. Зазвичай контрабандисти, які намагаються перемістити товари поза митним контролем, уникнути перевірок, користуються не основними транспортними магістралями, а звичайними шляхами, такими як польові та міжселищні дороги. Це дозволяє їм уникнути виявлення та затримки. Зазвичай такі правопорушники попередньо готуються до таких дій, наприклад, виписуючи фіктивні товарно-транспортні документи для прикордонного населеного пункту, а в разі потреби використовують їх для виправдання, як що їх затримують, анонсує, що вони "не мали наміру перетнути кордон", а просто "заблукали".

Стосовно часу, то в криміналістичній літературі підкреслювалося, що вибір часу вчинення контрабанди зумовлений певними закономірностями, тобто якщо час учинення контрабанди не пов'язаний з розкладом транспорту, то злочинці найчастіше намагаються вибрати другу половину ночі або кінець зміни митного наряду, що пов'язано зі стомленістю й меншою увагою працівників митниці.

При виявленні наркотичних засобів необхідно провести докладний огляд. В протоколі огляду слід вказати місце їх знаходження, спосіб зберігання, зовнішній вигляд, упакування, відзначити колір, консистенцію, обсяг (наприклад, кількість у ложці або склянці), масу і зазначити, на яких вагах проводилося зважування. Якщо зважування не можливе відразу, предмет запечатують, а потім проводять огляд з точним зважуванням.

Також проводиться детальний огляд пристосувань для вживання наркотичних засобів, сумок, одягу, взуття, автомобілів тощо. Шприци, сигарети, цигарки, самокрутки піддаються увазі, описуються їх зовнішній вигляд, особливості та будь-які сліди. При особистому обшуку сумок, одягу, взуття, автомобілів проводиться пошук речовин і слідів їх перебування у вигляді мікрочасток або можливого упакування.

Одним з важливих аспектів криміналістичного аналізу контрабанди наркотичних засобів є ідентифікація особи злочинця. Особливу увагу приділяють соціально-психологічним характеристикам контрабандиста та його зв'язкам з іншими злочинцями, які можуть бути виробниками, постачальниками, організаторами наркобізнесу чи розповсюджувачами наркотиків. Контрабанда часто пов'язана з діяльністю організованих злочинних груп, які мають чітке розподілення обов'язків та ролей серед своїх учасників. Зазначено, що до таких груп можуть приєднуватися корумповані посадові особи, такі як митники чи прикордонники.

Під час вчинення контрабанди, злочинець виявляється вільним та водночас обмеженим: його дії зумовлені взаємодією особистих та об'єктивних факторів. До об'єктивних факторів відносяться: а) характеристики об'єкта злочинної діяльності (його кількісні та якісні параметри); б) доступні транспортні засоби для пересування контрабандиста через кордон (потяги, літаки, автомобілі, морські або річкові судна); в) шляхи переміщення контрабанди (туризм, делегації, транзитний багаж, легальні вантажі і т. д.); г) умови, в яких вчиняється злочин (місце, час, законодавчі та контрольні недоліки, зміни в митній політиці).

До особистих факторів, що впливають на спосіб дії контрабандиста, входять його особисті якості: знання, навички, досвід, характер, психологічні установки. Крім того, на вибір методу вчинення таких злочинів впливають соціальні та фізичні характеристики злочинця, такі як стать, вік, зріст і т. д. Важливою є освіта, професійний досвід, знання митного законодавства, наявність зв'язків, навички виготовлення схованок, організаторські здібності і т.д.

Необхідно відзначити важливість співпраці між правоохоронними органами, митною службою, міжнародними партнерами у боротьбі з контрабандою наркотиків. Лише в узгодженій діяльності можливо досягти значних результатів у запобіганні та припиненні

таких злочинних дій. Зокрема, важливо залучати сучасні методи криміналістики, технології та аналітичні інструменти для ефективного виявлення та розкриття випадків контрабанди.

Список літератури

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 14.04.2024)
2. Вербенський М. Г. Тенденції незаконного обігу наркотичних засобів в Україні та вплив на них транснаціонального наркобізнесу / М. Г. Вербенський // Міжнародне співробітництво у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин: матер. міжнар. наук.-практ. конф. – Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2007. – С. 4, 8.
3. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. (б. д.). Головна - Офіс Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 14.04.2024)
4. Настільна книга слідчого: [наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів] / М.І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. - 2-ге вид., перероб. і доп. - К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2007. – С. 184.

УДК 343.9

Токарська Г. В., студентка гр. 453

Науковий керівник: Блага А. Б., завідувач кафедри цивільного та кримінального права і процесу, д.ю.н., доцент

*Чорноморський національний університет імені Петра Могили
(м. Миколаїв, Україна)*

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВВЕЗЕННЯ, ВИГОТОВЛЕННЯ, ЗБУТУ І РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ПОРНОГРАФІЧНИХ ПРЕДМЕТІВ

У сучасному інформаційному суспільстві проблема ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів набуває все більшої актуальності та складності. Розкриття кримінологічної характеристики цієї проблеми стає важливим підґрунтям розробки запобіжних заходів, оскільки охоплює не лише соціальні та психологічні аспекти, а й правові, культурні та моральні наслідки. Порнографічні матеріали, що виготовляються, розповсюджуються та споживаються, мають значний вплив на суспільство та індивідуума. Вони можуть сприяти формуванню неправильних і негативних стереотипів, розпалювати сексуальну агресію, викликати залежність та сприяти насильству в реальному житті. Крім того, ввезення, виробництво та розповсюдження порнографії часто супроводжуються іншими кримінальними правопорушеннями, такими як сексуальна експлуатація, торгівля людьми, порушення приватності та дитяча порнографія.

У період з 2019 до 2021 року кількість облікованих кримінальних правопорушень за ст. 301 КК зросла на 47,2% (2019 р. – 1014; 2020 р. – 1153; 2021 р. – 1493). У 2022 році через повномасштабне вторгнення РФ в Україну та, як наслідок, окупацію майже 1/5 частини території України, гуманітарну катастрофу, вимушену евакуацію (у тому числі за кордон) величезної кількості населення, кількість цих кримінальних правопорушень знизилась до 785 (або на 47,4%). У 2023 році певна стабілізація фронту і загальної ситуації в Україні сприяла тому, що знову відбулось зростання кримінальних правопорушень цього виду до 903 (або на 15%) [5].

Предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 301 КК, є твори, зображення або інші предмети порнографічного характеру. Зокрема, за ч. 1 ст. 301 КК, предметом злочину є твори, зображення або інші предмети порнографічного характеру; за ч. 2 ст. 301 КК предметом злочину є кіно-, відеопродукція та комп'ютерні програми порнографічного характеру; за ч. 4 ст. 301 КК предметом злочину є твори, зображення або інші предмети порнографічного характеру, що містять дитячу порнографію [1].

Під ввезенням в Україну порнографічних предметів слід вважати сукупність дій, пов'язаних з їх переміщенням через митний кордон України у будь-який спосіб у відповідному напрямку. Виробництво матеріалів для дорослих найчастіше здійснюється за допомогою відеокамер та комп'ютерних технологій (41%), фотоапаратів (23%), а також за допомогою друку та видання на папері та інших носіях (18%). Деякі матеріали створюються з використанням різних матеріалів для виготовлення фігурок, сувенірів та предметів побуту з еротичним змістом (13%), а також за допомогою інших методів (5%). Під час дослідження методів транспортування матеріалів для дорослих в Україні В.В. Шендрик та С.О. Сафронов визначили такі: 1) перевезення такої продукції транспортними засобами юридичних осіб поряд з іншими легальними товарами; 2) перевезення в спеціально обладнаних прихованих відсіках транспортних засобів; 3) перевезення з поміщенням її всередину побутової техніки; 4) перевезення прихованих матеріалів шляхом розміщення їх у харчовій або медичній упаковці та інше [2, с. 47-48]. В переважній більшості випадків (59%) порнографічні матеріали розповсюджуються через Інтернет. З них 34% продаються безпосередньо зацікавленим особам, а 7% розповсюджуються шляхом дарування або обміну. Наприклад, при пошуку фрази "дивитись порно" у найбільш популярній пошуковій системі "Google.com" можна знайти 16 мільйонів 100 тисяч сторінок, з яких 390 тисяч належать сайтам з України. Характерно, що доступ до цих сайтів є безперешкодним [3, с. 246].

Основний механізм злочинної діяльності, пов'язаної з порнографією, полягає у послідовності дій з підготовки, здійснення та приховування злочинів, пов'язаних із порнографією, а також у зв'язку з об'єктом посягання, мотивами та цілями, обставинами та наслідками таких дій. Перший етап цього механізму включає дії особи, яка зацікавлена у вчиненні злочину. Ці дії спрямовані на складання складних завдань, пов'язаних із здійсненням злочину, детальною та тривалою підготовкою, яка передбачає інформаційно-пошукову діяльність, таку як особисті спостереження, опитування, аналіз та вивчення обстановки в межах територіального простору, де планується здійснення злочину. Крім того, відбувається вибір та вивчення характеристик потенційних жертв злочину, а також можливий підбір співучасників для участі у злочинній діяльності. Далі настає етап безпосереднього створення порнографічних матеріалів, під час якого особи можуть фотографувати або знімати на відео сексуальні дії, шантажувати та примушувати жертв. Це може стати початком ланцюга шантажу або навіть призвести до викрадення осіб для зйомок порнографічного матеріалу. Часто мотивом для участі в цих діях є отримання прибутку, проте з часом учасники можуть опинитися в ситуації, коли немає іншого виходу, окрім як продовжувати скоювати кримінальні правопорушення [4].

Також важливим є вивчення особистості злочинця. Проаналізовані нами статистичні дані свідчать, що у 2023 р. в Україні було обліковано 78 осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, передбачені ст. 301 КК, з яких 22 особи (або 28,2%) – жінки. Віковий розподіл свідчить, що цим видом злочинної діяльності переважно займаються особи молодого віку (70,5%) - була виявлена 31 особа віком 18-28 років і 24 особи віком 29-39 років, та особи середнього віку (21,8%) – 17 осіб віком 40-54 роки. Небезпечним можна вважати й випадки втягнення неповнолітніх до цієї діяльності (2 особи віком 16-17 років) [5].

Щодо освіти, більшість злочинців мають повну або базову загальну середню освіту (у 2023 р. – 44 особи, або 56,4%). Однак суттєву частину також складають особи з наявністю професійної (професійно-технічної) та вищої і фахової передвищої освіти (відповідно 18 (або 23,1 %) та 15 (або 19,2%) осіб) [5].

Морально-ціннісні ознаки також відіграють важливу роль у формуванні мотивів таких дій, оскільки відсутність ціннісних орієнтирів і статеве розбещення стають визначальними факторами. Так, наприклад, С.Ф. Денисов вказує, що засадами для формування механізму детермінації злочинності в Україні може бути наступне: негативний вплив на свідомість і поведінку молоді через засоби масової інформації зразків масової культури, що сприяють виникненню надмірних споживацьких амбіцій, героїзації насильства, утвердженню культури необмеженого самозростання, легкого й бездумного способу життя в девіантно-криміногенних розвагах (гемблінг, проституція, дромоманія, алкоголізація й наркотизація побуту тощо); розхитування через негативний вплив засобів масової інформації ідеологічних засад суспільної моралі, зниження авторитету нормативно-правової регуляції, морально-

правова й криміногенна девіалізація свідомості та поведінки молоді [6, с. 17]. Таким чином, порушення моральності у сфері сексуальних відносин відзначається низьким рівнем соціальної відповідальності, що виникає внаслідок неналежного виховання.

Кримінологічна характеристика постраждалих ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів відображає складну ситуацію, оскільки такі особи можуть мати різні соціальні, психологічні та економічні характеристики. Часто вони стають також і об'єктами експлуатації та торгівлі людьми. Серед них можуть бути люди з низьким рівнем освіти та культури, які стають легкою мішенню через недостатню обізнаність із своїми правами. Також серед них можуть бути особи, які перебувають в складних життєвих обставинах та мають уразливий психологічний стан, через що стають легкою здобиччю для експлуатації та шантажу. Економічні фактори також відіграють свою роль, оскільки деякі жертви можуть опинитися в ситуації фінансового тиску, що змушує їх згоджуватися на участь у порнографічних продукціях заради отримання грошей. У кінцевому підсумку, ці жертви часто стають психологічно та емоційно пошкодженими, а також потрапляють у складні правові ситуації, які можуть впливати на їхнє подальше життя і благополуччя. Особливо часто такими жертвами стають жінки та діти.

Задля протидії даному виду злочину, спершу потрібно викорінювати інтерес у "споживачів" порнографічних продуктів, тим самим зменшуючи попит. На наш погляд, нормалізація, та в деяких випадках навіть романтизація насильства, може сприяти розвитку ненормальних стереотипів у людей, особливо у неповнолітніх. Тому потрібним буде більш масштабне проведення освітніх заходів та кампаній, спрямованих на підвищення обізнаності громадськості щодо негативних наслідків споживання порнографії та підтримання моральних цінностей. Не менш важливим є і розробка та впровадження технічних засобів фільтрації в Інтернеті та інших медіа-платформах для блокування доступу до порнографічного контенту.

Список літератури

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. ст. 131.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 04.05.2024)
2. Шендрік В. В. Боротьба з порнографією: криміналістичні та оперативно-розшукові аспекти : науково-практичний посібник / Шен дрик В. В., Сафронов С. О., Крепаков І. О., Жилін Є. В. – Харків : Вид. ХНУВС, 2010. – 216 с
3. Волкова Н. Л. Сучасна практика боротьби з розповсюдженням дитячої порнографії в мережі Інтернет / Волкова Н. Л., Сторожко С. В. // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 3. – С. 246
4. Паляничко Д.Г. Механізм злочинної діяльності, пов'язаної з дитячою порнографією. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2015/4_2015/part_4/35.pdf (дата звернення: 04.05.2024)
5. Статистика. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://new.gp.gov.ua/ua/posts/statistika> (дата звернення: 04.05.2024)
6. Денисов С.Ф. Злочинність кримінально активної частини молоді та її запобігання в Україні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2011. 36 с.

УДК 347.965

Толкач А. М., ст. викладач кафедри кримінального права та правосуддя

Мінченко А. С., студентка гр. КЮ-231

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

Поліція є однією з найважливіших інституцій у сучасному демократичному суспільстві, покликаною забезпечувати дотримання законності, охорону громадського порядку та безпеку громадян. Діяльність поліції ґрунтується на низці принципів, які визначають її роль, функції та методи роботи. Ці принципи є фундаментальними засадами,

що гарантують ефективність та законність дій поліції, а також захист прав і свобод людини.

У Законі «Про Національну поліцію» про важливість принципів діяльності поліції свідчить той факт, що їм присвячений II розділ закону, який називається «Принципи діяльності поліції» (ст. 6-12). Фундаментальним принципом діяльності поліції є верховенство права. «Поліція у своїй діяльності керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави», - зазначено в ст. 6 названого Закону [1]. Верховенство права передбачає, що поліція діє виключно в межах чинного законодавства та на його основі, поважаючи права і свободи громадян. Дотримання прав і свобод людини є невід'ємним обов'язком поліції, яка має гарантувати їх захист і не допускати жодних порушень.

Головним стандартом у діяльності органів державного управління поліцією серед країн Європи виступає забезпечення верховенства закону, що передбачає: неухильне дотримання закону при виконанні службових обов'язків; повага особистої гідності й дотримання прав людини; відсутність упередженості, відкритість і співробітництво, особиста порядність; використання сили строго пропорційно до наявної погрози і тільки у випадках явної необхідності; дотримання конфіденційності; повага до вимог законів і статутів, протидія будь-яким спробам їхнього порушення і особиста відповідальність за кожний свій вчинок [2, с. 66].

Окремо у Законі України «Про Національну поліцію» виділяють принцип дотримання прав і свобод людини :

«1. Під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації.

2. Обмеження прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції.

3. Здійснення заходів, що обмежують права та свободи людини, має бути негайно припинене, якщо мета застосування таких заходів досягнута або немає необхідності подальшого їх застосування.

4. Поліцейським за будь-яких обставин заборонено сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання» [1]. Важливим є принцип законність, коли поліція повинна діяти виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України. Поліцейському заборонено виконувати злочинні чи явно незаконні розпорядження та накази. У ст. 8 Закону України «Про Національну поліцію», яка розкриває зміст законності було внесено доповнення від 15 березня 2022 р.: «Під час дії воєнного стану поліція діє згідно із призначенням та специфікою діяльності з урахуванням тих обмежень прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, що визначаються відповідно до Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану»» [1].

Відкритість та прозорість – принципи, які забезпечують роботу поліції в межах, визначених Конституцією та законами України. «Поліція забезпечує постійне інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку», - зазначено у ст. 9 Закону України «Про Національну поліцію».

Політична нейтральність, як принцип діяльності поліції означає, що поліція забезпечує захист прав та свобод людини незалежно від політичних переконань та партійної належності. А також поліція у своїй діяльності є незалежною від рішень, заяв чи позицій політичних партій та громадських об'єднань.

Професійне виконання обов'язків представників поліції залежить від вміння взаємодіяти з населенням на засадах партнерства. Поліція співпрацює з територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб.

І останній принцип безперервності: «Поліція забезпечує безперервне та цілодобове виконання своїх завдань. Кожен має право в будь-який час звернутися за допомогою до поліції або поліцейського» [1].

Крім цих основоположних принципів, важливу роль відіграють також принципи

професіоналізму, етичної поведінки, співпраці з громадою та інші, які забезпечують ефективність та легітимність дій поліції в демократичному суспільстві.

Визначення принципів на рівні закону свідчить, що вони мають бути обов'язково гармонізовані з домінуючими суспільними цінностями, а концептуальним ядром сучасної поліцейської парадигми має стати безумовне визнання примату прав і свобод людини та громадянина в публічно-правових відносинах [3, с. 20].

Реалізація завдань Національної поліції в Україні означає, що поліцейська діяльність відбувається на основі закріплених у чинному законодавстві принципів з урахуванням сучасних тенденцій європейської інтеграції. Принципи як керівні ідеї, що покладені в основу функціонування кожного органу та підрозділу поліції, покликані сприяти подальшій розбудові поліції як інституту європейського зразка. Своєю чергою завдання поліції визначають засоби здійснення поліцейської діяльності, що базуються на відповідних принципах [2, с. 123].

Згідно із Законом України «Про Національну поліцію», з урахуванням вимог міжнародно-правових документів, поліцейських наділено повноваженнями, у випадках строго регламентованих законом, застосовувати різні заходи примусу, серед яких важливе місце займають права на застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї. Заразом правова база у цій сфері, як і раніше, потребує вдосконалення, щоб виключити випадки нападу на співробітників поліції в місцях масового скупчення людей, коли вони не вправі застосувати зброю. З огляду на недосконалу правову базу, поліцейський змушений утримуватися від використання зброї або перебуває в стані постійної загрози бути звинуваченим за її застосування [4, с.175].

Головним стандартом в діяльності органів державного управління поліцією серед країн Європи виступає забезпечення верховенства закону, що передбачає: неухильне дотримання закону при виконанні службових обов'язків; повага особистої гідності й дотримання прав людини; відсутність упередженості, відкритість і співробітництво, особиста порядність; використання сили строго пропорційно до наявної погрози і тільки у випадках явної необхідності; дотримання конфіденційності; повага до вимог законів і статутів, протидія будь-яким спробам їхнього порушення і особиста відповідальність за кожний свій вчинок [5, с. 66].

Отже, можна сказати, що дотримання чітких принципів є невід'ємною складовою ефективною та легітимною діяльністю поліції в демократичному суспільстві. Ці принципи визначають роль, функції та методи роботи правоохоронних органів, забезпечуючи повагу до верховенства права та захист прав і свобод громадян.

Серед ключових принципів - верховенство права, недискримінація, повага до людської гідності, підзвітність і прозорість. Вони гарантують, що поліція діє виключно в межах закону, не допускає свавільних порушень прав людини та є підконтрольною громадськості.

Водночас принципи професіоналізму, етичної поведінки, розсудливого застосування сили та співпраці з громадськістю підвищують ефективність роботи поліції, формують довіру з боку суспільства та зміцнюють її авторитет. Лише неухильне дотримання всієї сукупності цих принципів може забезпечити легітимність діяльності поліції, покликаним захищати права, свободи та законні інтереси громадян у правовій демократичній державі. Відхилення від цих засад неминуче призводить до зловживань, порушень прав людини та підриває довіру суспільства до правоохоронної системи.

Список літератури

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № № 580-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 40-41. ст. 379.
2. Шевчук Г. Принципи та завдання діяльності національної поліції України. Підприємництво, господарство і право. 2019. Т. 7. С. 120–124.
3. Ніколенко Л. М. Принципи діяльності поліції: сутність та особливості. Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика. 2021. Т. 1, № 1. С. 19–25.
4. Гурковський М. П., Єсімов С. С. Основні принципи діяльності поліції щодо забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина в Україні. Науковий вісник львівського державного університету внутрішніх справ. 2017. Т. 1, № 1. С. 171–183.
5. Солонар А. В. Принципи діяльності поліції в Україні та за кордоном. Правові горизонти. 2017. Т. 5, № 2. С. 62–67.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ
ПРАВ ТА СВОБОД
ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА**

**Тези доповідей
X Всеукраїнської науково-практичної
конференції молодих учених і студентів**

(м. Чернігів, 17 травня 2024 р.)

Технічний редактор
Комп'ютерна верстка

*Селецький О. В., Гузь К. П.
Селецький О. В.*

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. – 13,36.
Тираж 100 пр. Замовлення № 09/24.

Редакційно-видавничий відділ Національного університету «Чернігівська політехніка»
14035, Україна, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 7128 від 18.08.2020 р.